

T.C
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ERCİŞ FOLKLORU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Erkan YILMAZ

Niğde
Eylül, 2016

T.C
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ERCİŞ FOLKLORU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Erkan YILMAZ

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Namık ASLAN

Niğde
Eylül, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Erciş Folkloru” başlıklı bu çalışmamın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 07/09/2016

Erkan YILMAZ

ONAY SAYFASI

Yrd. Doç. Dr. Namık ASLAN danışmanlığında Erkan Yılmaz tarafından hazırlanan " Erciş Folkloru " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

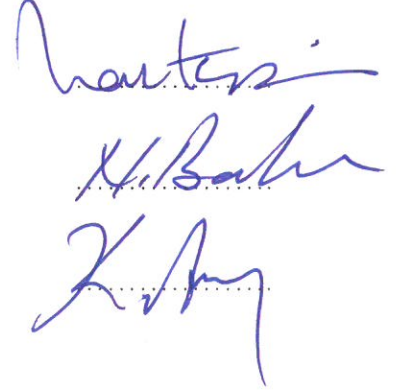
Tarih: 07/09./2016.

JÜRİ :

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Namık ASLAN

Üye : Doç. Dr. Nedim BAKIRCI

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Kürşat TÜRKAN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDEROĞLU
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Türk milletinin kendine özgü kültürel değerleri vardır. Bu değerler Türk milleti tarafından benimsenerek yüzyıllar boyunca yaşatılarak günümüze ulaştırılmıştır. Türk milleti yüzyıllar boyunca ortaya koymuş olduğu güçlü ve sağlam kültürü sayesinde tarih sahnesindeki yerini her zaman almıştır. Kültür ve folklorik öğeler Türk milletinin gönüllerinde bir daha çıkmamak üzere yer edinmişlerdir. Folklorik ürünler milletlerin sevinçlerini, üzüntülerini, savaşlarını, geçmiş ve geleceğine dair önemli ipucu ve bilgilerin yer aldığı belgelerdir. Folklorik ürünlerin son yıllarda gelişen teknoloji ile kitlesel iletişim araçlarının olumsuz etkilerinden kurtarılarak gelecek kuşaklara aktarılması kaçınılmaz bir görevdir.

Tüm bu bilgi ve telkinlerden hareketle kültürel değerlerin yok olmaması aksine sahiplenilerek, yaşatılarak ve gelecek kuşaklara sağlam bir şekilde ulaştırılması için danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Namık Aslan'ın rehberliğinde Van'ın Erciş ilçesinin folklorunu araştırmaya karar verdim.

Bu çalışmamızdaki amacımız gelişen teknoloji ve kitlesel iletişim araçlarının olumsuz etkileri karşısında gün geçtikçe tahribe uğrayarak unutulmaya yüz tutmakta olan Erciş folklorik ürünlerini yazıya geçirmek suretiyle kayıt altına almak, unutulmasını engellemek ve gelecek kuşaklara ulaştırabilmektir. Çalışmamızda Erciş ve çevresinde her yaştan ve kesimden görüştüğümüz kaynak şahısların katkıları ve deneyimleri neticesinde derlediğimiz folklorik ürünlere yer verdim. Bu çalışmayla da gördük ki Erciş folklorik ürünler, dil, tarih ve kültür açısından oldukça zengindir. İşte bu zenginliği ortaya çıkarmak ve milletimizin hizmetine sunmak için yoğun bir emek ve mücadele içinde bu çalışmayı yaparak milletimizin hizmetine sunmak istedim.

Tez çalışmamız: Önsöz, Giriş, On iki Bölüm, Sonuç, Kaynakça, Kaynak Şahıslar, Fotoğraf, Harita ve Özgeçmiş'ten oluşmaktadır.

Tezimizin giriş kısmında tezimizin amacı, önemi, sınırlılık alanı ile metodundan bahsedildi. Ayrıca:

Birinci bölüm’de; “**Tarihi, Fiziki ve Ekonomik Yapı**” başlığı altında Erciş yöresinin kısaca tarihi, adının kökeni, idari yapısı, el sanatları, tarihi ve doğal güzellikleri ile birlikte beşeri ve fiziki özelliklerinden bahsettik.

İkinci bölüm’de; “**Anonim Halk Nesri ve Nazmı**” başlığı altında Erciş ve çevresine ait masal, efsane, halk hikâyesi, fıkra, mani, ninni, türkü, bilmece örnekleri verilerek bu kavramların nereden geldiği üzerinde durulmuş bunların ayrıca tanımları ayrı ayrı yapılmıştır.

Üçüncü bölüm’de; “**Kalıplaşmış İfadeler**” başlığı altında yöreden derlemiş olduğumuz deyimler, atasözleri, dualar, beddualar, tekerlemelere yer verilmiştir. Bu ürünlerin yine ayrı ayrı tanımları yapılmıştır.

Dördüncü bölüm’de; “**Geçiş Dönemleri**” başlığı altında; yörede doğum, evlenme ve ölüm zamanlarında yapılan gelenek ve göreneklere yer verilmiştir. Verilen tüm etkinlikler alt başlıklara indirgenerek ayrıntılarıyla anlatılmıştır.

Beşinci bölüm’de; “**Halk Hekimliği ve Halk Takvimi**” başlığı altında tıpın gelişmediği dönemlerde halkın çeşitli hastalıklara karşı uygulamış olduğu geleneksel tedavi yöntemleri, insan hastalıklarına verdiği çeşitli isimler ile geleneksel yöntemlerle doğa olaylardan hareketle yapmış oldukları hava tahminleri, önemli gün ve aylara verilen isimlere yer verilmiştir.

Altıncı bölüm’de; “**Halk Mutfağı**” başlığı altında yöredeki yemek, çorba, tatlı ve içecek çeşitlerine yer verilmiştir. Halk mutfağına ait yemek, çorba ve tatlı çeşitlerinin isimleri verilerek ayrı ayrı kullanılan malzemeler ve yapıları da gösterilmiştir. Ayrıca yörede tüketilen içecek ve çerezlerin de sadece isimleri verilmiştir.

Yedinci bölüm’de; “**Halk Oyunları ve Çocuk Oyunları**” başlığı altında Erciş ve çevresinde oynanan ve bilinen halk oyunları ile çocuk oyunlarına yer verilmiştir. Bu oyunların kısaca nasıl oynandığı ve özellikleri hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Sekizinci bölüm’de; “**Halk İnanmaları**” başlığı altında yörede hakim olan halk inanmaları alt başlıklar halinde verilmiştir.

Dokuzuncu bölüm’de; “**Halk Giyim Kuşamı**” başlığı altında yöredeki erkek ve kadınların farklı yer ve zamanlarda giydikleri ve taktıkları yöresel kıyafetler ile ziynet eşyalarına yer verilmiştir.

Onuncu bölüm’de; “**Bayramlar, Törenler ve Kutlamalar**” başlığı altında yöredeki bayram ziyaretleri, törenler ve çeşitli kutlamalara yer verilmiştir.

On birinci Bölüm’de; “**Âşıklık Geleneği ve Dengbejlik**” başlığı altında Erciş’teki dengbejlik ve âşıklık geleneği ile bu geleneklerin öncüsü değerli şahsiyetlere ve örnek şiirlerine yer verilmiştir.

On ikinci Bölüm’de; “**Erciş Ağzından Kelimeler**” başlığı altında yörede konuşulan çeşitli kelimeler karşılarında anlamları da verilerek alfabetik sıralamaya göre verilmiştir.

“**Sonuç**” kısmında tüm bilgi, belge ve deneyimler neticesinde tez çalışması ile ilgili genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

“**Kaynakça**” kısmında, tez çalışmasında yararlanılmış olan yazarların soyadları esas alınarak verilmiştir.

“**Kaynak Şahıslar Listesi**” başlığı altında tez çalışmasının her aşamasında, kendisinden yararlanan kişilere yer verilmiştir. Bu kişilerin ad ve soyadları, yaşları, tahsil durumları, meslekleri hakkında ki bilgilerine yer verilmiştir.

“**Resimler**” başlığı altında Erciş’in önemli tarihi ve doğal güzelliklerini gösteren birkaç fotoğraf verilmiştir.

“**Harita**” başlığı altında ise, Erciş ve çevre ilçelerini gösteren bir harita verilmiştir.

Bu çalışmamın her aşamasında engin bilgi ve tecrübeleri ile bana yol göstererek her zaman yardım ve destekleri ile yanımda olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Namık Aslan’a müteşekkirim.

Erkan YILMAZ

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERCİŞ FOLKLORU

YILMAZ, Erkan
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Namık ASLAN
Eylül 2016, 313 sayfa

Tarihin farklı dönemlerinde değişik coğrafyalarda büyük devletler kuran Türk milleti gittikleri her yere kendi kültürlerini taşımayı başarmışlardır. Gittikleri yerlerde değişik kültürlere mensup insanlarla bir arada yaşamalarına rağmen kendi kültür ve sanatından vazgeçmeyerek bunları koruyabilmişlerdir. Halk Edebiyatı ürünleri milletlerin ortak değerlerinin yansıtıldığı ve yaşatıldığı birer belgelerdir. Milletler bu ürünlerde ortak sevinçleri, üzüntüleri, yaşanmışlıkları, beklentileri vb. duygu ve düşünceleri dile getirirler. Bundan dolayı bu ürünler milletlerin ortak değerleri olup kültürlerinin de temel kaynaklarıdır.

Bu alan çalışmamızda Erciş'in folklorik ürünlere yer verdik. Derlenen folklorik ürünleri tür, biçim ve muhtevasına göre sınıflandırarak ilgili bölümlerin alt başlıkları olarak verdik. Folklorik ürünlerinin derlemesinde ve yazıya geçirilmesinde alan çalışmalarında izlenen plan ve programa sadık kalarak çalışmamızı oluşturduk. Sözlü olarak derlenen ürünlerin yanında görselliği arttıracak fotoğraflarla ve Erciş haritasına da çalışmada yer verdik. Folklorik ürünleri farklı yaş ve meslekten kaynak şahısların katkı ve deneyimleri neticesinde oluşturduk. Erciş'in halk nazmı ve nesrinden, kalıplaşmış ifadelerinden, geçiş dönemi adetlerinden, halk oyunlarından, halk hekimliğinden, mutfağından, aşıklık ile dengbejlilik geleneğinden vb. birçok folklorik ürünlerinden bahsederek çalışmada farklı bölümlerin altında bunlara yer verdik.

Anahtar kelimeler: Erciş, Halk Bilimi, Kültür

ABSTRACT
MASTER THESIS

THE ERCİŞ'S FOLKLORIC

YILMAZ, Erkan
The Department Of Turkish Language and Literature
Thesis Advisor: Assistant Professor Doctor Namık ASLAN
September 2016, 313 Page

Turkish nation, who has founded great states on different geographies during the different periods of history, has succeed to transfer their own culture to everywhere they have migrated. Despite the fact that they have lived together with the people from different cultures all around the geographies they have gone to, they have never abandoned their own culture and art, thus they have managed to protect their culture and art. The products of folk literature are the documents on which the common values of the nations are both reflected and kept alive. Thanks to these folkloric products, the nations express their feelings and thoughts such as common gladness, griefs, life experiences, expectations and etc. For this reason, these folkloric products are the common values of the nations and main sources of the culture.

This fieldwork includes the folkloric products of Erciş. These compiled folkloric products are presented as subtitles of related categories by classifying them in terms of their genre, style and contents. In order to compile and put these folkloric products on paper, we stayed loyal to the schedule which has been planned before. In addition to the products which are compiled verbally, Erciş's map and photographs which will contribute to the visuality of this fieldwork are also included within this study. The folkloric products in this study are formed by the contributions and experiences of people belonging to different ages, professions, and educational status. Erciş's folkloric verse and prose, cliché expressions, traditions of transition periods, folk dances, folk medicine, cuisine, minstrelsy, dengbej culture and many other folkloric products are mentioned during the study under the different sections.

Key words: Erciş, Folklore, Culture

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ONAY SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
TEZİN AMACI, ÖNEMİ, SINIRLILIK ALANI VE METODU	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
TARİHİ, FİZİKİ VE EKONOMİK YAPI	3
1.1. ERCİŞ ADININ MENŞEİ	3
1.2. ERCİŞ'İN TARİHİ	5
1.2.1. Urartular Döneminde Erciş	5
1.2.2. Romalılar Döneminde Erciş.....	6
1.2.3. Araplar Döneminde Erciş	6
1.2.4. Selçuklular Döneminde Erciş	6
1.2.5. Sökmenliler (Ahlat Şahlar) Döneminde Erciş	7
1.2.6. Eyyûbi ve Harzemşahlar Döneminde Erciş	7
1.2.7. İlhanlılar Döneminde Erciş	8
1.2.8. Karakoyunlular Döneminde Erciş	8
1.2.9. Akkoyunlu ve Safeviler Döneminde Erciş	9
1.2.10. Osmanlılar Döneminde Erciş.....	9
1.3. ERCİŞ'İN İDARİ EKONOMİK YAPISI VE BEŞERİ DURUMU	10
1.3.1. Erciş'in İdari yapısı.....	10
1.3.2. Erciş'in Coğrafi Konumu.....	11
1.3.3. İklim.....	12

1.3.4. Nüfus.....	12
1.3.5. Dağlar ve Tepeler.....	14
1.3.6. Yaylalar ve Ovalar	15
1.3.7. Akarsular ve Göller.....	15
1.3.8. Şifalı Sular ve Kaplıcalar	16
1.3.9. Madenler	17
1.3.10. Toprak Yapısı	17
1.3.11. Tarım.....	18
1.3.12. Dağ Bitkileri	19
1.3.13. Hayvancılık.....	22
1.4. ERCİŞ'İN TARİHİ MİMARİ YAPISI VE DOĞAL GÜZELLİKLERİ	25
1.4.1. Kaleler.....	25
1.4.2. Köprüler	25
1.4.2.1. Derimevi Köprüsü	25
1.4.2.2. Hayderbey Köprüsü.....	26
1.4.2.3. Koç Köprüsü.....	26
1.4.3. Tarihi Mezarlıklar	26
1.4.3.1. Beyler Mezarlığı.....	26
1.4.3.2. Çelebibağı Mezarlığı	27
1.4.3.3. Haydarbey Mezarlığı	27
1.4.3.4. Tekler Köyü Mezarlığı	28
1.4.3.5. Akmescit Mezarlığı	28
1.4.3.6. Keklik Deresi Mezarlığı	28
1.4.3.7. Ziyaret Köyü Mezarlığı	29
1.4.4. Kümbetler	29
1.4.4.1. Kadem Paşa Hatun Kümbeti	29
1.4.4.2. Kara Yusuf (Zortul) Kümbeti.....	29
1.4.4.3. Akçayuva (Pişik) Kümbeti	30
1.4.5. Mesire Yerleri	30
1.4.5.1. Bağlar Mevkii.....	30
1.4.5.2. Haydarbey Ziyaret Mevkii	31
1.4.5.3. Erciş Kaplıcası.....	31
1.4.5.4. Zilan Deresi	31
1.4.5.5. Sulu Ova	32

1.4.5.6. Salmanağa Köyü Vadisi	32
1.4.5.7. Van Gölü Sahilleri.....	32
1.4.5.8. Hayderbey Balık Bendi	33
1.4.5.9. Yekmal Bahçeleri	33
1.4.5.10. Arincik.....	34
1.4.6. Yatırlar ve Ziyaret Yerleri	34
1.5. EL SANATLARI.....	34
1.5.1. Kilim	36
1.5.2. Keçecilik	36
1.5.3. Oyacılık.....	36
1.5.4. Üzerklik veya Nazarlık	37
1.5.5. Dericilik	38
1.5.6. Yün Çorap.....	38
İKİNCİ BÖLÜM.....	40
ANONİM HALK NESRİ VE NAZMI	40
2.1. EFSANELER.....	40
2.1.1. Haydar Baba Efsanesi	41
2.1.2. Haydar Baba ve İran Şahı Şah Abbas Efsanesi	42
2.1.3. Haydar Baba ve Yavuz Sultan Selim Efsanesi	42
2.1.4. Haydar Baba Ziyaretindeki Ağaclar Efsanesi.....	42
2.1.5. Mehmet Çelebi ve İshak Çelebi Kardeşler Efsanesi.....	43
2.1.6. Bacı Kardeş Efsanesi	43
2.1.7. IV. Murad Yolu Efsanesi	44
2.1.8. İki Gencin Aşk Sınavı Efsanesi	44
2.1.9. Zernişan Efsanesi	45
2.1.10. Gelin İle Damat Efsanesi	46
2.1.11. Kırk Bulak ve Kınalı Baston Efsanesi	47
2.1.12. Pişik Kümbeti Efsanesi.....	48
2.1.13. Taşkesil - Taşkesen Efsanesi	48
2.1.14. Deliçay Efsanesi	49
2.2. HALK HİKÂYESİ.....	50
2.2.1. Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesinin Selahattin Koşar Anlatması	52

2.3. FIKRALAR	59
2.3.1. Erciş Nereye Bağlı	61
2.3.2. Bi Tike Ekmek	61
2.3.3. Gu De Kurtul	62
2.3.4. Ne Mal Olduğu Belli.....	62
2.3.5. Abi Nişanlım Bakıyordu.....	63
2.3.6. Vallahi Düşüp	64
2.3.7. Epeyce Var Komutanım.....	64
2.3.8. Bi İhtiyar Anam Bi De Bi Çüt Öküzüm	65
2.3.9. Eyi Mi Oldu Sanki Allah'ın Evini De Kirlettik.....	65
2.3.10. Sen Ercişli Ben Erzurumlu	66
2.3.11. Bir Gün Sen Süpürürsün Bir Gün De Anam	67
2.4. MANİLER	67
2.5. TÜRKÜLER	85
2.6. NİNNİLER	103
2.7. BİLMECELER	109
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	120
KALİPLAŞMIŞ İFADELER	120
3.1. ATASÖZLERİ	120
3.2. DEYİMLER	125
3.3. ALKIŞ / KARGIŞLAR	131
3.3.1. Dualar (Alkış)	132
3.3.2. Beddua (Kargış).....	134
3.4. TEKERLEME	137
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	144
GEÇİŞ DÖNEMLERİ	144
4.1. DOĞUM	144
4.1.1. Doğum Öncesi	144
4.1.2. Doğum Sırası	145
4.1.3. Doğum Sonrası	145

4.2. EVLENME	147
4.2.1. Görücü	147
4.2.2. Ağız Arama.....	148
4.2.3. Söz Kesme	149
4.2.4. Şerbet	149
4.2.5. Düğün.....	150
4.2.6. Yüz görünümü	154
4.2.7. Çeyiz görünümü.....	154
4.2.8. El Öpme	155
4.2.9. Oda Serme.....	155
4.2.10. Sağdıç.....	155
4.2.11. Gelin Kaynana İlişkileri.....	157
4.3. ÖLÜM	158
4.3.1. Ölüm Öncesi	158
4.3.2. Ölüm Sonrası	159
4.3.3. Başsağlığı Ziyaretleri.....	160
4.4. SÜNNET ve KİRVELİK	161
4.5. MİSAFİRLİK.....	164
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	166
HALK HEKİMLİĞİ VE HALK TAKVİMİ.....	166
5.1. HALK HEKİMLİĞİ.....	166
5.1.1. Geleneksel Tedavi Yöntemleri	168
5.1.2. Bazı Hastalıklara Verilen İsimler	169
5.2. HALK TAKVİMİ	170
5.2.1. Önemli Günler	171
5.2.1.1. Kernavut	171
5.2.1.2. Hıdır Nebi.....	172
5.2.1.3. Camışkıran.....	172
5.2.1.4. Kocakarı	172
5.2.1.5. Beveşe	173
5.2.1.6. Büyük Çile.....	173

5.2.1.7. Küçük Çile.....	173
5.2.1.8. Şakta	173
5.2.1.9. Cemre	174
ALTINCI BÖLÜM	175
HALK MUTFAĞI	175
6.1. YÖRESEL YEMEKLER	175
6.1.1. Tandırda Balık	175
6.1.2. Kurutlu Köfte.....	176
6.1.3. Murtuğa.....	177
6.1.4. Ciğer Köftesi.....	177
6.1.5. Helise	178
6.1.6. Keledoş	179
6.1.7. Kayganak	180
6.1.8. Çorti Aşı.....	180
6.1.9. Kurut Aşı.....	181
6.1.10. Sengeser	181
6.1.11. Çiriş Mihlası	182
6.1.12. Gelisir.....	183
6.1.13. Yumurtalı Cağ.....	183
6.1.14. Gartol Yahnisi.....	184
6.1.15. Güveç	184
6.1.16. Salamura Cağ.....	185
6.1.17. Salamura Erciş Balığı (Şor Balığı)	186
6.1.18. Su Böreği (Erciş Usulü).....	186
6.1.19. Kuymak.....	187
6.1.20. Kuzu Dolma.....	187
6.1.21. Kabak Bastı.....	188
6.1.22. Hasıta	188
6.1.23. Helim Aşı.....	189
6.1.24. Çiriş Aşı (Şille)	189
6.1.25. Bummar (Erciş Usulü)	190
6.2. ÇORBALAR.....	191
6.2.1. Ezme Mercimek Çorbası	191

6.2.2. Ekşili Çorba	191
6.2.3. Kiriş (Gulik) Çorbası	192
6.2.4. Isırgan Otlı Bulgur Çorbası.....	192
6.2.5. Ayran Aşısı.....	193
6.3. TATLILAR.....	193
6.3.1. Asker Pastası.....	193
6.3.2. Eydek (Kalbur Hurması).....	194
6.3.3. Hayhay (Kürt Baklavası)	194
6.3.4. Tuzsuz Peynir Tatlısı	195
6.3.5. Erik Kızırtması	195
6.3.6. Kaşık Tatlısı	196
6.4. İÇECEKLER.....	196
6.5. ÇEREZLER.....	196
YEDİNCİ BÖLÜM	198
ÇOCUK OYUNLARI VE HALK OYUNLARI.....	198
7.1. ÇOCUK OYUNLARI.....	198
7.1.1. Pır Oyunu	199
7.1.2. Gele Gele Oyunu	199
7.1.3. Topagaran Oyunu	200
7.1.4. At Kalesi Oyunu	200
7.1.5. Koma Oyunu	201
7.1.6. Kız Taklası Oyunu	201
7.1.7. Yedi Taş Oyunu	201
7.1.8. Çal-Çubuk Oyunu	202
7.2. HALK OYUNLARI.....	202
7.2.1. Ritimlerine Göre Oyunlar	204
7.2.1.1. Yavaş Oynanan Oyunlar	204
7.2.1.1.1. Serçe Oyunu	204
7.2.1.2. Ağır Oynanan Oyunlar (Takkır).....	205
7.2.1.3. Hızlı Oynanan Oyunlar	205
7.2.2. Bazı Halk Oyunlarının Hikâyeleri	206
7.2.2.1. Koççeri Oyunu	206
7.2.2.2. Papure Oyunu (Na Gidiyi)	207

7.2.2.3. Laçın Oyunu	208
7.2.2.4. Yerri Ha Oyunu	209
SEKİZİNCİ BÖLÜM	210
HALK İNANMALARI.....	210
8.1. HALK İNANMALARI.....	210
8.1.1. Günlük Hayatla İlgili İnanmalar	211
8.1.2. Evlenmeyle İlgili İnanmalar	215
8.1.2.1. Kısmetin Kapanmasıyla İlgili İnanmalar	215
8.1.2.2. Kısmetin Açılmasıyla İlgili İnanmalar	216
8.1.3. Rüyalarla İlgili İnanmalar	216
8.1.4. Misafirlikle İlgili İnanmalar.....	217
8.1.5. Uğur ve Uğursuzlukla İlgili İnanmalar	217
DOKUZUNCU BÖLÜM	219
HALK GİYİM KUŞAMI VE ZİYNET EŞYALARI.....	219
9.1. HALK GİYİM – KUŞAMI	219
9.1.1. Erkek Giyim - Kuşamı	219
9.1.2. Kadın Giyim - Kuşamı.....	221
9.2. ZİYNET EŞYALARI.....	222
9.2.1. Erkek Ziyet Eşyaları	222
9.2.2. Kadın Ziyet Eşyaları	223
ONUNCU BÖLÜM.....	224
BAYRAMLAR, OYUNLAR VE KUTLAMALAR	224
10.1. BAYRAMLAR	224
10.2. OYUNLAR	226
10.2.1. Köse veya Köse - Gelin	226
10.2.2. Bicek Çıkarma	228
10.3. KUTLAMALAR	229
10.3.1. Hıdırellez	229
10.3.2. Koç Katım Töreni (Beran Berdan)	231
10.3.3. Maşika Çıkma	232
10.3.4. Asker Uğurlama.....	232

ON BİRİNCİ BÖLÜM	235
ÂŞIKLIK VE DENGBEJLİK GELENEĞİ	235
11.1. ERCİŞ’TE ÂŞIKLIK GELENEĞİ	235
11.1.1. Ercişli Âşıklar	236
11.1.1.1. Ercişli Emrah	236
11.1.1.1.1. Ercişli Emrah’ın Şiirleri	237
11.1.1.2. Âşık Hayreti	244
11.1.1.3. Kasımbağlı Âşık Hakkı	245
11.1.1.4. Âşık Davut Telli	245
11.1.1.5. Âşık Emin Telli	245
11.1.1.6. Âşık Ahmet Poyrazoğlu	246
11.1.1.7. Âşık Ömer Poyrazoğlu	247
11.1.1.8. Âşık Kahraman Dursun	248
11.1.1.9. Âşık Hadi Kaya	249
11.2. DENGBEJLİK GELENEĞİ	250
11.2.1. Ercişli Dengbejler	252
11.2.1.1. Dengbej Ethem	252
11.2.1.2. Dengbej Şeref	252
11.2.1.3. Dengbej İbrahim	253
ON İKİNCİ BÖLÜM	254
ERCİŞ AĞZINDAN KELİMELER	254
12.1. ERCİŞ AĞZI	254
12.1.1. Erciş Ağzından Kelimeler:	255
SONUÇ	269
KAYNAKÇA	271
KAYNAK ŞAHISLAR	275
RESİMLER	282
ÖZGEÇMİŞ	313

KISALTMALAR

DLT	: Divân-ı Lügâtit Türk
M.Ö	: Milattan önce
yy.	: Yüzyıl
km.	: Kilometre
m.	: Metre
mm.	: Milimetre
dk.	: Dakika
vb.	: Ve benzeri
kg.	: Kilogram
gr.	: Gram

GİRİŞ

TEZİN AMACI, ÖNEMİ, SINIRLILIK ALANI VE METODU

Tezin Amacı

Yaptığımız çalışmadaki hedefimiz gelişen teknoloji ve kitlesel iletişim araçlarının olumsuz etkileri karşısında gün geçtikçe çözülmeye uğrayarak unutulmaya terk edilen Erciş halk bilimi ürünlerini yazıya geçirmek suretiyle kayıt altına almak, bu ürünelerin unutulmasını engellemek ve bunları gelecek kuşaklara kazandırabilmektir. Çalışmanın amacı Erciş ve çevresinden derlediğimiz halk bilimi ürünlerinin Türk milletinin hizmetine sunmaktır.

Tezin Önemi

Türk Edebiyatı yazılı ve sözlü birçok kaynağı bünyesinde barındırır. İslamiyet'in etkisiyle ve değişik toplumlarla etkileşimin bir sonucu olarak kaynak çeşitliliği bir hayli artmıştır. Bu kaynaklar içinde folklorik ürünlerin yeri ayrı bir önem teşkil etmektedir. Foklor içerisinde bir milletin gelenek ve görenekleri, yaşayış şekilleri, yazılı ve sözlü edebi ürünleri, mutfağı, müziği, inanç ve sanat etkinliklerini kısacası maddi ve manevi alanlardaki kültürel değerleri barındıran bir okyanustur. Bu okyanusta yer alan folklorik unsurlara eğilmek, yaşadığı yerin gelenek ve göreneklerine sahip çıkmak ve bunları gelecek nesillere aktarabilmek önemli bir görevdir. Folklorik ürünler milletlerin sevinçlerini, üzüntülerini, savaşlarını, geçmiş ve geleceklerine dair önemli ipucu ve bilgilerin yer aldığı belgelerdir. Bu folklorik ürünler içinden çıktığı toplumlardan izler taşımaktadır. Bu ürünlere bakarak asırlar öncesinde yaşamış toplumlar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Bu folklorik ürünlere hak ettikleri ilgi gösterilmelidir. Bu ilgiyi de bu ürünlerin unutulmasının önüne geçerek bunları yazıya geçirilmek suretiyle ancak gösterilebilir. Yazıya geçirilmeden sadece sözlü kültürün bir parçası olarak kalacak olan folklorik ürünler unutulmaya mahkûmdur. Oysa her biri birer eşsiz ve değerli hazine olan bu folklorik ürünlerin sahiplenilerek unutulmasının önüne geçilmelidir.

Bu çalışma yukarıda ifade edilen düşünceler çerçevesinde halk bilimi ürünlerinin unutmadan gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir.

Araştırmanın Sınırlılık Alanı

Araştırmanın sınırlılık alanını Erciş Folklorik ürünleri teşkil etmektedir. Saha çalışması sonrasında derlenen ve tespit edilen halk bilimi ürünleri belli bir düzen yöntemle yazıya geçirilmiştir.

Araştırmanın Metodu

Bu çalışmamızda alan çalışmalarında izlenen yöntemlerden hareketle Erciş ve çevresindeki yerleşim yerlerinde görüştüğümüz kaynak şahıslardan derlediğimiz folklorik ürünlere yer verildi. Alan çalışmasında öncelikle çalışmada yer verilecek ürünler bir araya getirilmeye çalışıldı. Bu ürünlerin çeşitli ve zengin olduklarından hareketle çok fazla kaynak kişi ile görüşme yapıldı. Her folklorik üründe mümkün olduğunca daha fazla kaynak kişiye ulaşılmaya çalışıldı. Her yaştan ve her meslekten kişilerle görüşülerek onların bilgi ve deneyimlerine başvuruldu. Özellikle 40 yaş üstü kişilerle görüşülerek bir şekilde unutulmuş olan folklorik ürünlerin yeniden hatırlanması sağlandı. Sözlü ifade ile derlenen ürünler ses kayıt cihazlarıyla kayıt altına alındı.

Ürünler sözlü olarak toplandıktan sonra belli bir düzen ve yöntemle yazıya geçirilmeye çalışıldı. Yazıya geçirilme esnasında derlenen ürünler ses kayıt cihazları yardımıyla tekrar tekrar dinlenilerek sağlam ve eksiksiz bir şekilde yazıya aktarılmasına özen gösterildi. Toplanan ürünler tasnif edilerek Hagen'in 100'lük tasnif sistemi esas alınarak incelendi.

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHİ, FİZİKİ VE EKONOMİK YAPI

1.1. ERCİŞ ADININ MENŞEİ

Her ilin ilçenin hatta beldenin adının kökeninin nereden geldiği konusunda çeşitli görüşler ve iddialar hep gündemde olmuştur. Bu durum araştırma konumuz olan Erciş ilçesinin adı kökeni konusu için de geçerlidir. Erciş'in adının nereden geldiği ve günümüze kadar hangi değişikliklere uğradığı yıllardır birçok Ercişlinin zihnini hep meşgul etmiştir. Bugün de 'Erciş' adının kökeni konusu birçok insan tarafından merak edilmektedir. Özellikle gençlerin, yetişkinlerin, Erciş'te görevli ve misafir olarak gelen insanların bu konuyla ilgili sorularına bölgede yaşayan her birey ister istemez muhatap kalmaktadır.

Erciş adının nereden geldiği ile ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Bu farklı görüşlere kısaca değinmekte fayda vardır:

Van bölgesinde büyük bir devlet kuran Urartular, bölgede kalıcı ve etkileyici bir medeniyeti arkalarında bırakmışlardır. Erciş de bu medeniyetin merkezinde yer almış böylece önemli bir konuma, cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu dönemde Urartu kralı II. Argişti Erciş'te birtakım çalışmalar yapmıştır.

İşte bu görüşe göre bölgede hüküm sürmüş olan Urartu kralı **II. Argişti**, kendi adını bu şehre vermiştir. Yani Erciş'in adının bu kraldan geldiği iddia edilir.

Diğer bir görüşe göre ise, yine Urartular'ın ilk başkenti olan Arzaşkun ile ilgilidir. Görüşe göre Arzaşkun adlı şehrin zamanla değişim geçirerek Erciş olduğudur. Yani Erciş adının Arzaşkun ile ilişkilendirilerek **Arzaşkun**'dan geldiği söylenilir.

Bir başka görüşe göre Erciş adı (M.Ö 2000) yıllarında bu bölgede yaşamış olan Luwiler'den gelmektedir. Erciş adının kökeni konusu bazı kaynaklarda geçen kadim çağın Arsissa'sı ile ilgilidir. Bazı kaynaklara göre Erciş adının orijinal şekli **Arissa** şeklinde olup **Ars(a)-İssa=Akarsu=Kenti** öğelerinden gelmektedir. Ancak bu

görüş bazı kesimlerce özellikle de Erciş'in Zilan Çayı'nın kenarında kurulduğunu göz önünde bulunduranlar tarafından daha gerçekçi olarak kabul edilmektedir.

Bu nedenle birçok kişi Ptolemy'in (M.Ö 100-170) göle vermiş olduğu 'Arsissa' adından hareketle Erciş adının kökenini bu açıklamaya dayandırmaktadır. Bu kişiler gölü de 'Arssisa Gölü' olarak tanımlamışlardır. İlk Çağlardaki eserlerde göle nasıl Arsissa Gölü denilmişse, Orta Çağ'da da göle 'Arciş Gölü' adı verilmiştir. Örneğin, 16. yüzyılda yaşamış olan Kâtip Çelebi, Van Gölü'ne "**Buhayratü-l Arciş**" demekte; Marco Polo da 'Erciş Gölü' adını vermektedir. (Van Gölü 'adlandırması daha çok 18. Yüzyıl sonrasına aittir). Arcis, Arciş ve sonraları Erciş gibi adlandırmaların Arsissa'dan türemiş olduğu görüşünü daha tutarlı görenler vardır.¹

Bazı yayın çevreleri Erciş adının 'Arsissa, Arciş'ten geldiğini; başka yayın çevreleri 'Arsissa-Arciş-Erciş'ten geldiğini; bir başka yayın çevresi 'Arzaşkun, Arsissa, Arciş'ten geldiğini söylerken bir başka yayın çevresi ise yine Erciş adının 'Arzaşkun-Argiştî' den geldiğini söyler. Bütün tanım ve görüşlerden hareketle Lynch; Arsene, Arethusa (Aretisa), Areesa ve Arsissa adlarının aslında Erciş'ten başka bir şey olmasının mümkün olmadığını ifade etmektedir. Erciş adının değişik telefuzlarının 'Arces' ya da 'Arzes' şeklinde olduğunu da göz önünde bulundurduğumuz takdirde, bu adlandırmalar arasındaki bağlantı daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

Erciş adının kökeni ile ilgili en kayda değer görüşler ise Kral Argiştî'nin adından geldiği görüş ile birlikte Luwi dilinden geldiği yönündeki görüşlerdir. Bu topraklar üzerinde hakimiyet kuran Kral Argiştî adının zamanla değişikliğe uğradığı ve zamanla Arciş'a daha sonra da Erciş adına dönüştüğü görüşü güçlü olarak dinlendirilmektedir.

Bilge Umar ise Erciş adının Urartu Kralı Argiştî'den geldiği yönündeki görüşlerin gerçekçi bir temele dayanmadığını belirterek Erciş adının neden Arissa'dan geldiğini açıklar.²

¹ Selahattin Koşar **Dünden Bugüne Erciş**, Van-Erciş, 2008, s. 101.

² Bilge Umar, **Türkiyedeki Tarihsel Adlar**, İnkilâp Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 118.

1.2. ERCİŞ'İN TARİHİ

Erciş tarih olarak MÖ'ye uzanan kadim bir geçmişe sahiptir. Birçok kavime gerek tarih öncesi gerekse tarih sonrasında yurt olmuştur. Bunlardan bir kısmına beylik bir kısmına da sancak beyliği yaparken 14. yüzyılda da Karakoyunlular'a başkentlik yapmıştır. Urartulardan Osmanlılara kadar birçok uygarlığın izlerini taşıyan Erciş tarihte kervan yollarının kavşak noktasında bulunduğundan üzü kısa zamanda en uzak ülkelere kadar yayılmıştır. Bu yüzden Eski ve Orta Çağlarda Van Gölü'nün tamamı ve daha sonraları kuzeydoğusunda uzanan körfez için Buhayra-i Erciş (Erciş Gölü) denilmekteydi.

1.2.1. Urartular Döneminde Erciş

Erciş'in bilinen ilk tarihi Urartularla (MÖ 900-600) başlar. Arap kaynaklarında geçen Arciş adının Urartu kralı Argiştî'den geldiği ve dolayısıyla Urartular tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Urartu Krallığı'nın batı yolu olan ve Erciş'ten başlayıp Muş- Bingöl üzerinden Malatya'ya uzanan yol Erciş'in Urartu tarihinde artmıştır. Hatta bu yolu kontrol altında tutmak, güvenliğini sağlamak için yol boyunca birçok güvenlik ve konaklama istasyonları yapmışlardır. Erciş'in çeşitli yerlerinde bulunan çivi yazılı kitabelerinden anlaşıldığı kadarıyla Urartu Kralları Argiştî ve Menua döneminde Erciş'in imar edildiği Tetuma adında bir şehir kurulduğu ve imar edilen bu şehirde tarıma büyük önem verilerek sulama kanallarının yapıldığı bilinmektedir.

Urartu ve Asur mücadelesi M.Ö. IX. yüzyılın ortalarına kadar sürmüştür, Asurlular bu mücadele esnasında Salmanassar III.(M.Ö. 858-824) zamanında duraklama dönemine girerken Urartuların yükselme devri başlamıştır. Urartu veya Nairi feodal beyliklerinin veya kabilelerinin siyasi birliğinin gerçekleşerek, bir devlet haline gelmesi ancak M.Ö. 9. yüzyılın ortalarında olmuştur.³

³ Afif Erzen, **Doğu Anadolu ve Urartular**, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1992, s. 27.

1.2.2. Romalılar Döneminde Erciş

Urartu devletinin yıkılması ile Erciş, Romalıların egemenliğine girdi. Romalılar bölgeyi bazen krallıkla bazen de buraya atadıkları valiler aracılığıyla yönettiler. Romalıların bölgeye hakim olduğu dönemde ayrıca Sâsaniler de hakim oldular. Öyleki bölgedeki Zernaki Tepesi'ndeki kentin Sâsaniler döneminde kurulmuş olabileceği düşünülmektedir. Bir süre bölgeye hakim olan Roma devletinin yıkılması ile birlikte bölgeye Sâsanileri yenen Araplar hakim olmaya başladılar.

1.2.3. Araplar Döneminde Erciş

Bölge ilk defa Hz. Ömer'in halifeliği zamanında Arap ordularının Irak fethinden sona ele geçirildi. Komutanlardan İyaz İbn-i Ganem tarafından Erciş İslâm topraklarına 640 yılında katılır. Bir müddet Arap hakimiyeti altında kaldıktan sonra bölgedeki siyasi durum ile birlikte İyaz İbn-i Ganem komutanı ile Hz. Ömer'in vefatları sonrasında farklı bir boyut kazanır. Bir dönem bölgedeki Ermeniler tarafından isyan çıkartılmaya çalışılsa da isyan bastırılır ve Hz. Osman zamanında bölge tekrar fethedilir. Bölge sırasıyla Emeviler ve Abbasiler'in hakimiyetine girer. Bizans'ın güçlü ordusu ve akınları karşısında Araplar yenilgiye uğrar ve bölge tekrardan Bizans'ın hâkimiyetine girer.

1.2.4. Selçuklular Döneminde Erciş

1018 yılında Çağrı Bey'in başında bulunduğu Türk akınları sonucu Azerbeycan'dan getirilen Türkler, Ermeniler'in '**Vasपुरagan**', Araplar'ın '**Başburgan**' dedikleri Van Gölü çevresine yerleştirildi. Çağrı Bey'den sonra Türk akınları durmayarak devam etti. 1040 yılında İbrahim Yınal Bizanslılar'ı Hasankale'de perişan ederek Tuğrul Bey'in ve Sultan Alp Arslan'ın bu yörelere gelmesine zemin hazırlarken 1044 yılında Boğa, Anası-oğlu, Göktaş ve Oğuzoğlu gibi beyler idaresindeki Oğuzlar'ın bir kısmı Diyarbakır, bir kısmı da Musul Bölgesi'ne indiler. Musul amiri Karvaş'a yenilmelerine rağmen geri dönenlerin bir kısmı,

kendilerine Azerbaycan'a geçiş izni vermeyen Bizans'ın Erciş Valisi Stefan'ı mağlup ederek Erciş'i ele geçirdiler.⁴

Erciş daha sonra Malazgirt Zaferi'nden sonra Selçuklular döneminde ortaya çıkan Sökmenliler (Ahlat Şahlar) Beyliği hakimiyetine girdi.

1.2.5. Sökmenliler (Ahlat Şahlar) Döneminde Erciş

Selçuklulara bağlı Sökmenliler Erciş'i de içine alan geniş bir coğrafyada hâkimiyet kurdular. Sökmeniler döneminde Erciş ve çevresi değerlendirilmeye çalışıldı. Hemen her alanda, birtakım değişiklik ve düzenleme yapılmaya çalışıldı. Erciş'in her özelliğinden yararlanılmaya çalışıldı.

Sökmen El-Kutbî tarafından kurulan Ahlatşahlar veya Sökmenliler Devleti, 1100 yılından 1207 yılına kadar devam etti. 'Sökmenliler beyliği zamanında Van Gölü havzasında ticaret, ili, sanat ve kültür faaliyetleri çok yüksek bir düzeye ulaşmış, dolayısıyla devletin başkenti olan Ahlat '**Kubbetü'l-İslâm=İslâmın Kubbesi**' sıfatıyla vasıflanmıştır.⁵

Sökmenliler döneminde özellikle de devlet adamlarının aralarındaki siyasi çekişmeler ve anlaşmazlıklar sonucunda devlet yıkılarak Erciş üzerindeki hâkimiyetlerini kaybederler.

1.2.6. Eyyûbi ve Harzemşahlar Döneminde Erciş

Eyyûbiler döneminde Necmeddin Eyyûb kardeşi Eşref'i başa getirterek Van Kalesi'ni Ahlatlıların elinden alır. Bölgede tam anlamıyla gerçek bir otorite sağlayamadıkları için uzun ömürlü olamamışlardır.

Eyyûbilerden sonra Celaleddin Harzemşah liderliğinde 1225 yılında Gürcüleri yenilgiye uğratarak Erciş ve çevresini geri alır. Ancak Harzemşahların da bölgeye olan hâkimiyetleri uzun sürmemiştir. Bu dönemin sonunda bölgede artık İlhanlılar söz sahibi olmaya başlarlar.

⁴ Selahattin Koşar, a.g.e., s. 70.

⁵ Bahaeddin Ögel, **Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu**, Ankara, 1986, s. 21

1.2.7. İlhanlılar Döneminde Erciş

Daha sonra Erciş, İlhanlıların hâkimiyetine girerek bir müddet idari merkez olarak kullanıldı. Bölgede büyük bir iskân ve bayındırlık çalışmalarında bulunuldu. Yeni yerleşim yerleri ve köyler kuruldu. Erciş bu dönemde ticaret bakımından canlı bir yerdi. Ticaret yollarının üzerinde yer alması Erciş'i daha da önemli hale getirdi. Özellikle de Tebriz'den Erzurum'a giden ticaret yolunun buradan geçmesi, ilçenin isminin yayılması ve gelişmesine katkı sağladı. Erciş çevresine göre oldukça büyük bir ticaret kapasitesine sahipti. Bölgenin en işlek ve gelişmiş ticaret bölgelerinden biriydi. Erciş Kalesi'nin de bu dönemde İlhanlı vezirlerinden Taceddin Ali Şah tarafından yapıldığı bilinmektedir.

1.2.8. Karakoyunlular Döneminde Erciş

Erciş asıl önemine ise Karakoyunlular (1365-1469) döneminde kavuşur. Karakoyunlu hükümdarı Bayram Hoca siyasi belirsizliklerden yararlanarak çevresindeki beylikleri hâkimiyetine alarak beyliğin merkezi olarak Erciş'i seçmiş ve beyliği buradan yönetmeye başlamıştır. Karakoyunlular yaklaşık olarak bir asır Erciş'te hüküm sürdüler.

Karakoyunlular'dan günümüze çok az eser kalmıştır. Bunun başlıca sebebi, Karakoyunlular döneminin Türkmenler'in bir yerleşme dönemi mahiyetinde oluşudur. Bir yandan Timuroğulları ile yapılan mücadele, diğer yandan Memlûklü Sultanlığı ile devam eden anlaşmazlıklara ilaveten Akkoyunlu Türkmenleri'nin düşmanlığı Karakoyunlu Hükümdarının mimârî faaliyetlerini önlemiş görünmektedir.⁶

'Karakoyunlu Türklerinin görenek ve geleneklerinin bütün canlılığıyla yaşandığı Erciş'⁷, Karakoyunlular döneminde çok önemli ve merkezi bir durumdaydı. Sökmenliler ve İlhanlılar döneminde ünü en uzak ülkelere kadar yayılmasına rağmen, asıl önemine XIV. yüzyılda kavuşmuştur. Bu dönemde Karakoyunlulara yurt olan

⁶ Komisyon, **Türk Milli Bütünlüğü İçerisinde Doğu Anadolu**, Boğaziçi Yayınları, Ankara, 1992, s. 16.

⁷ **Türk Ansiklopedisi, Cilt 15**, Ankara, 1968, s. 180.

Erciş, aynı zamanda onlara başkentlik yapmıştır. Kara Yusuf zamanında ise zaptedilmesi güç bir kale haline gelmiştir.⁸

1.2.9. Akkoyunlu ve Safeviler Döneminde Erciş

Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Karakoyunlu Devleti'ni ortadan kaldırması ile Erciş hakimiyet altına alındı. Bir müddet topraklarını genişleyerek büyük bir bölgeye hakim olsalar da özellikle Osmanlı karşısında aldıkları yenilgiler sonucu uzun ömürlü olamamışlar. Osmanlılar ile yapılan Otlukbeli Savaşı ile yıkılma süreçlerine girdiler.

Daha sonra Şah İsmail'in 1503 tarihinde Akkoyunlu devletini yıkması sonucunda Erciş bu sefer de Safevi devletinin eline geçti. Safeviler Erciş ile yetinmeyerek Van ve Bitlis illerini de hâkimiyetleri altına aldılar. Yine Osmanlılarla arasındaki güç çekişmesinden dolayı farklı zamanlarda bölgede tekrar hakimiyet kurdular.

1535 yılında Osmanlı kuvvetlerinin bölgeden çekilmesi üzerine 'Şah Tahmasp, Erciş ve Van'ı zaptetmiş, Van Kalesi'nin muhafızlığını ise Ahmed Sultan Ustaclu Sofioğlu'na vermiştir.⁹

1.2.10. Osmanlılar Döneminde Erciş

Daha sonra Safevilerin Batıya ilerlemelerini durdurmak için 1514 yılında yapılan Çaldıran Savaşı ile Erciş, ilk defa Osmanlı topraklarına katıldı. (Bu sefer esnasında Yavuz Sultan Selim'in Erciş ovasını kuzeyden güneye geçen Zilan Deresi üzerinde bir köprü yaptırdığı ve Haydarbey Köyünde de konakladığı rivayet edilir.) Yavuz Sultan Selim çekildikten sonra Erciş tekrar Safeviler'in hakimiyetine geçer.¹⁰

Osmanlılar, bölgeden çekilirken bu bölgelerin tekardan Safevilerin eline geçmemesi ve Osmanlı'ya bağlı olarak kalmaları için İdris-i Bitlisi'i görevlendirdi. Kısmen de başarılı olundu. İdris-i Bitlisi Safevilere karşı başarılı işler yaptı.

⁸ Selahattin Koşar, a.g.e., s. 74.

⁹ Orhan Kılıç, **XIV. Yüzyılda Adilcevaş ve Ahlat (1534-1605)**, Ankara, 1999, s. 10.

¹⁰ Selahattin Koşar, a.g.e., s. 80.

Safevilerde Şah İsmali'in ölümü ile birlikte yerine geçen oğlu Şah Tahmasp, Van bölgesini özellikle de Erciş'i geri almak için birkaç saldırı girişiminde bulunur. Van ve Erciş'i alarak buralara kendi adamlarını yerleştirir. Fakat Erciş halkının Osmanlılara bağlı kalarak yaşamak istemeleri ve bunun için de Osmanlılarla birlikte mücadele etmelerinden dolayı Şah Tahmasp ve ordusu bu bölgede kalıcı olamazlar. Osmanlıların giderek bölgede bir güç haline gelmesi ile birlikte Erciş ve bölgesi uzun yıllar Osmanlılara bağlı olarak kalır.

1.3. ERCİŞ'İN İDARİ EKONOMİK YAPISI VE BEŞERİ DURUMU

1.3.1. Erciş'in İdari yapısı

Erciş ilçesi Doğu Anadolu bölgesinin en eski ve kadim ilçelerinden biridir. Tarihi çok eskilere dayanır. Urartulardan itibaren birçok kültürü bünyesinde barındırmış nadir ilçelerden biridir. İlk Çağ coğrafyacılarının eserlerinde bahsettikleri bilgilerden hareketle 'Arsissa' adlı yerleşim yerinin de Erciş olduğu söylenilmektedir.

Erciş; Urartu, Roma, Bizans devletlerine idari yönden merkezlik yapmıştır. Dolayısıyla Erciş'in çok eskilere dayanan bir idari yapısından bahsetmek mümkündür.

Erciş 1071 Malazgirt Savaşı ile Türklerin hâkimiyetine geçmiştir. Bu tarihten itibaren artık ilçede Türklerin idari yapısı etkin rol oynamaya başladı. Türkler geldikleri yerlerde yüzyıllarca başarı ile uygulamış oldukları idari yapısını aynı şekilde Erciş'te de uygulamaya başladılar. İlçe Pers ve Romalılar döneminde tampon görevi üstlenmiştir. Birçok farklı ekonomik uğraşın kavşak noktasında yer aldı. Ekonomik, sosyal, kültürel ve idari bakımdan bölgenin önemli ilçelerinden biri olarak gösterilmiştir.

Sökmenlilere 1100 yılına kadar bağlı önemli bir yerleşim yeri iken Erciş, Moğolların hakimiyetine 1243 yılında girdi. Daha sonra da İlhanlıların hakimiyeti altına girdi. 1365 yılında Karakoyunlu Devleti'nin kurulmasından sonra 1469 yılına kadar bu devlete başkentlik yaptı. Yeni Vilayet Teşkilatı ile Erciş Kazası Van Sancağı ile birlikte 1864 yılında Erzurum vilayetine bağlanmış ancak birkaç yıl sonra bu uygulamaya son verildi. Bu dönemde Erciş, Van Sancağı'nın 8 kazasından biri olmuştur. Ayrıca bazı kaynaklarda Erciş'te Kazaskerlik Teşkilatının da bulunduğu belirtilir.

Cumhuriyet'in kurulmasına kadar Erciş'in idari yapısında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Van ilinin 8 kazasından biri olan Erciş'e, Patnos ve Adilcevaz ile bunlara bağlı olan köylerin de idari olarak bağlı olduğu görülmektedir. Bu yüzden de Erciş ilçesinin sınırları zamanla değişmiştir. Erciş Van'ın en büyük ilçesi olma özelliğine sahiptir. Erciş'in 101 mahallesi, 83 köyü, bu köylere bağlı 36 mezrası ile 3 beldesi bulunmaktadır.

1.3.2. Erciş'in Coğrafi Konumu

Erciş, lkemizin Doğu Anadolu bölgesinde Van ilimizin sınırları içerisinde yer almaktadır. Doğusunda Van ilinin Muradiye, batısında Ağrı ilinin Patnos, Hamur Taşlıçay ve Diyadin, kuzeyinde yine Ağrı ilinin, güneybatısında Bitlis ilinin Adilcevaz ilçeleri, güneyinde ise Van Gölü bulunmaktadır.

Erciş, Van ilinin en verimli ovası olan Erciş Ovası üzerinde kurulmuştur. Erciş Ovası, aynı zamanda Van Gölü kıyılarının en geniş ovalarından biridir. Ova, geniş vadiler boyunca içerilere sokulabilmiştir. nc zamanda meydana geldiği belirtilen Erciş Ovası, Aladağ ve Süphan Dağı ile Van Gölü arasında yayılmış verimli bir sulu alandır. Bu sulu alanlar daha çok sebze ve meyva bahçelerinin bulunduğu yerlerdir. Halk tarafından birtakım ihtiyaçlar için bu yerler sürekli değerlendirilmiştir.

Erciş çevresinde yer alan dağların ve tepelerin yükseklikleri 2200-3000 m civarındadır. Bazı yerlerde farklı yükseklikler gösteren dağlık alanların st kısımları hemen hemen volkaniktir. Kuzeyden gelen ve Van Gölü kıyısına uzanan boyu 18 km, eni ise 5-7 km olan Erciş Ovası, kuarterner tortularıyla örtülü, sulak ve verimli topraklar olan geniş bir düzlüktür. Bu ovanın doğu ve batı kenarlarında Neojen tabakaları ve Alt Miyosen oluşumlar uzanır. İlçenin kuzeyinde Aladağ'a doğru gidildikçe en iyi ve en sulak yaylaları yükselir. Bu yaylalar Doğu Anadolu Bölgesi'nin en sulak ve otlulu yaylaları olarak bilinir. Bu yüzden bu yaylalar oldukça ilgi görmektedir.¹¹

¹¹ Selahattin Koşar, a.g.e., s. 29.

1.3.3. İklim

Erciş iklim bakımından bulunduğu bölgedeki diğer yerleşim yerlerinden ayrı bir özellik göstermektedir. Bölgede karasal iklim etkili olmasına rağmen Erciş'te iklim ılımandır. Bunun birçok sebebi vardır. Özellikle güneyinde Van Gölü'nün, kuzeyden de esen soğuk rüzgârlara karşı yüksek dağ ve tepelerle korunmuş olması iklimi etkilemektedir. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Erciş'in iklimi diğer komşu il ve ilçelere göre daha yumuşak ve ılımandır.

Erciş'te kış mevsimi oldukça uzun ve sert geçer. Yörede genelde kasım ayı başlarında başlayan soğuklar nisan ayı başına kadar devam eder. Erciş'te karla örtülü gün sayısı oldukça fazladır. En yüksek kar kalınlığı yıllara ve coğrafi yapıya göre değişir. Yıllık yağış miktarı yıldan yıla farklılık göstermektedir.

Sıcak ve kuru geçen yaz, yağışlı ve soğuk geçen kış olmak üzere genelde iki mevsimin hüküm sürdüğü Erciş'te diğer mevsimler çok az görülür. Öyleki ilkbahar mevsimi Erciş'te o kadar kısa sürer ki, bu mevsimin gelip geçtiğini kimse anlamaz bile. İlkbahar ayları serin biraz da soğuk geçer. Kış mevsimi ise kendini oldukça hissettirir. Kış mevsimi sanki yaz mevsiminde de sürecekmış gibi bir izlenim bıraktırır. Kış çok çetin ve sert geçmektedir. Kış mevsiminde yöre adeta kilitlenir. Halk evlerde, okullarda ve işyerlerinde adeta mahsur kalmaktadır. Ovalık kesimler dağlık alanlara göre ılımandır. Sonbahar ise kısa, belirsiz ve silik geçer. Ekim sonundan itibaren soğuklar etkisini yavaş yavaş göstermeye başlar.

1.3.4. Nüfus

Erciş iklimi, coğrafyası, doğal zenginlikleri ve olanakları bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Bu özellikleri ile ilk çağlardan beri insanların dikkatini çekerek onlara yurt olmuştur. Ayrıca bölgedeki ünlü ticaret yollarının buradan geçmesi, suların bol ve toprakların verimli olması, Erciş, Bitlis ve Van arasında gemilerin çalışması, geniş ve düz bir alana sahip olması ile Van Gölü'ne uzun bir sınırının olması vb. imkânlarından dolayı Erciş yoğun bir nüfusa sahip olmuştur. Yoğun nüfuslanma ile birlikte yeni iş kollarının açılmasıyla da ticaret gelişmiştir.

Erciş nüfusu, Cumhuriyet'ten sonra ilk sayımın yapıldığı 1927 yılından itibaren incelendiğinde köylerdeki nüfusun fazlalığı ile dikkat çeker. Fakat 1950

yılından itibaren Erciş merkez nüfusunun belirgin bir şekilde arttığı görülmektedir. Bu durumun nedeni ise köylerden merkeze doğru yapılan yoğun nüfus göçüdür. İlk defa 1927 yılında yapılan nüfus sayımında merkez nüfus 2.813 iken köylerdeki nüfus 15.574, toplam nüfus ise 18.367'dir. Bu denli ilçe merkezindeki nüfusun az olmasının nedeni ise özellikle Birinci Dünya Savaşı sırasında Erciş'in Ruslar ve Ermeniler tarafından işgal edilmesi ile birlikte halkın can ve mal güvenliği için güvenli bölgelere göç etmesidir.

Erciş'in nüfusu yıllar geçtikçe artmaya başladı. Özellikle 1950'den sonra hızla artmaya başlayan nüfus yoğunluğu 1997 yılına kadar artarak devam etmektedir. İlçe merkezindeki nüfus yoğun bir şekilde giderek artmakta iken köy nüfusunda ise çok az bir artış görülmektedir. 1997 yılına gelindiğinde ise nüfusun daha da arttığı görülmektedir. Fakat 2000 yılında yapılan nüfus sayımı ile birlikte bir önceki nüfus sayımına göre merkez nüfusun azaldığı köy nüfusunun ise artarak devam ettiği görülür.

Erciş nüfus bakımından Van ili ilçeleri içinde en fazla nüfusa sahip ilçe olduğu gibi nüfusu da en fazla artış gösteren yerleşim yeridir. Bunun başlıca nedenleri Van'ı komşu illere bağlayan yollar üzerinde bulunması, topraklarının bitkisel üretime elverişli olması, tahıl ve sebze üretiminin ilçe ihtiyacının üzerinde gerçekleşmesi, ilçe ve çevre ilçelerin halkının ihtiyaçlarına cevap verebilecek iş yerlerinin açılması ve komşu ilçelerle ticari, sosyal ve kültürel ilişkilerini sürekli sıcak tutmasıdır. Bu yüzden Erciş, aynı zamanda komşu ilçe insanların en çok uğradığı ticaret yaptığı akrabalık dahil değişik ilişkiler içinde olduğu bir konuma gelmiştir.¹²

Erciş, çevre il ve ilçelerden göç alırken aynı zamanda köylerden de merkeze göç almaktadır. Yıllar önce diğer komşu il ve ilçelerden göçler Erciş köyüne olurken, son zamanlarda bu göçlerin büyük bir kısmı ilçe merkezine doğru olmaya başlamıştır.

1928 -1937 yılları arasında Rusya'dan 217 Ahıskalı ve 15 Kırımlı aile getirilerek Erciş'e yerleştirilmiştir. Yine 1986 yılında Afganistan'dan 100'ün üzerinde Türk ailesi getirilerek Ulupamir köyüne yerleştirilmiştir.¹³

Köylerde doğurganlık oranı yüksek olmasına rağmen köylerdeki nüfus azalırken, ilçe merkezindeki nüfus artmıştır.

¹² Mehmet Zeydin Yıldız, **Erciş'te Kentsel Fonksiyonlar ve Kentsel Arazi Kullanımı**, Doktora Tezi, Erzurum, 2002.

¹³ Selahattin Koşar, a.g.e., s. 15.

Yıllara göre Erciş'in nüfusu aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.¹⁴

Tablo 1.

YIL	ŞEHİR	KIR	TOPLAM
2014	172.823	veri yok	172.823
2012	81.212	84.741	165.953
2010	77.065	84.547	161.612
2007	77.464	74.737	152.201
2000	77.065	84.547	161.612
1990	40.481	59.273	99.754
1980	27.582	45.761	73.343
1975	22.351	38.957	61.308
1965	14.072	32.653	46.725

1.3.5. Dağlar ve Tepeler

Bölgenin büyük bir özelliği de dağlık ve engebelli olmasıdır. Erciş'te arazi incelendiğinde birçok dağ göze çarpar. Bazı volkanik dağların olması nedeniyle de çok sayıda tepe ve yükselti görülür. Fakat ilçe merkezinden görülebilecek kadar ilçeye yakın dağ silsilesine rastlanmaz. Dağlar daha çok ilçenin uzak çevresine sıralanmıştır. İlçenin doğu ve kuzey kesimleri ise daha çok tepeler ile çevrilidir. Bu tepeler de bölgenin diğer tepelerine kıyaslan daha alçaktırlar. Erciş'in sınırları, doğuda Muradiye Ovası ile Deliçay arasında sıra dağların bir devamı olan ve Van Gölüne kadar uzanan Akçadağ Dağı'na kadar uzanır. Erciş ilçesinin kuzeyinde Aladağ bloğu yer alır. Aladağ'ın güney yüzü genellikle geniş yaylalar halindedir. Erciş'in kuzeydoğusunda akan Deliçay vadisinin batısında ve İmamabdal köyünün kuzeybatısında bir yükselti daha vardır. Bu yükseltiye bölgede Azizan Dağı denilir.

Ayrıca ilçenin kuzeydoğusunda yöre halkının dağ diye nitelendirdiği Kırsor Tepesi bulunmaktadır. Pay köyü yakınında Murat Tepesi, ilçenin doğusunda Haydarbey ve Göze yakınlarında Göl Tepe, Karavul Tepe, Yörük Tepe, ilçenin

¹⁴ **Tüik** (Türkiye İstatistik Kurumu) verileri

kuzeyinde Zirnekol Tepe ve bu tepenin devamında yer alan Kızılkaya Tepeleri ilçedeki hakim yükseltiler olarak yer alırlar.

1.3.6. Yaylalar ve Ovalar

Erciş ilçesi çok sulu ve bol yeşilliğe sahip bir yerdir. Bu özellikler yörenin zengin yaylalara ve ovalara sahip olmasını sağlamıştır. Ayrıca bu yerlerde halk yoğun şekilde tarım ve hayvancılık yapmış ve yaylalara çıkmışlardır. Yaylalarda farklı farklı çiçek ve bitki bulunduğundan halk hayvanlarını bir süreliğine yaylalara çıkarmışlardır. Temiz havası, gürültüden uzak ve soğuk sulara sahip olması bakımından halk belli dönemlerde yaylalara çıkarak çadırlar kurarak bir süre buralarda kalırlardı. Daha sonra tekrar ilçe merkezine veya köyelerine geri dönerlerdi.

Erciş'te farklı yapıda birçok yayla bulunmaktadır. Bu yaylaların da çoğunluğu ilçenin kuzeyinde yer almaktadır. Bu yaylalardan başlıca önemlileri:

Gülizar Yaylası, Velibey Yaylası, Dereyurt Yaylası, Meydanok Yaylası, Pani Yaylası, Sütü Çimen Yaylası, Avgaris Yaylası, Karakaya Yaylası, Çakali Yaylası, Boynuzlu Yaylası, Kavaklı Yaylası, Şehitler Yaylası, Salı Yaylası, Göcelikler Yaylası ve Hırçık Yaylası'dır.

Ovaları ise: Çelebibağı Ovası, Pay Ovası, Filistin Ovası, Hatun Çukuru Ovası ve Meydan Ovası'dır.

1.3.7. Akarsular ve Göller

Erciş ilçesi akarsu bakımından zengin zengin bir yapıya sahiptir. İlçenin her tarafına dağılmış küçük büyük birçok akarsu bulunmaktadır. Bunların içinde belli başlıları Erciş Ovası'nı kuzey ve güney istikametinde geçen ve Van Gölü'ne dökülen Zilan Deresi, Deliçay, İrşat Çayı ve Yekmal Çayı'dır.

Türkiye'nin en büyük gölü olan Van Gölü de bu Erciş'in sınırları içerisinde kendisine yer bulmuştur. Van Gölü büyüleyici güzelliği, iskeleleri, koyları, adaları, körfezleriyle tam bir deniz görünümündedir. Bu yüzden bölge halkı Van Gölü'nü Van Denizi olarak adlandırmışlardır.

Van Gölü, Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Murat-Van kapalı havzanın tam ortasında bulunmaktadır. Dördüncü zamanın başlarında Nemrut Volkanının püskürttüğü lavlar, Van çukurunun batı ucunda bir set meydana getirince sular bu setin arkasında toplanarak Van Gölü'nü meydana getirdi. Başlangıçta Van Gölü'nün suları Bitlis Deresi vasıtasıyla Dicle'ye akarken Nemrud'un devam eden püskürtmeleri ile oluşan lavların Bitlis Vadisi'ni doldurmasıyla bu akış sona ermiş ve Van Gölü böylece kapalı havza olmuştur.

Van Gölü şekil olarak kaba bir üçgene benzetilmektedir. Dünyanın en büyük sodalı gölü olarak vasıflandırılan Van Gölü suyunun sodalı oluşu organik hayatı büyük ölçüde sınırlamıştır. Gölde sodalı suya kısmen uyum sağlamış olan İnci Kefali dışında balık yaşamamaktadır. Van Gölü'nde bulunan Akdamar, Kuş, Adır ve Çarpanak isimli adalar yöre halkının ve turistlerin ilgi gösterdiği adalardır. Özellikle de Akdamar Kilise'nde son yıllarda devlet tarafından ayin yapılmasına izin verilmiş olmasından dolayı özellikle yerli ve yabancı birçok turistin akınına uğramıştır.

Van Gölü'nden birçok konuda yararlanılmaktadır. Bunlardan biri de ulaşımdır. Bitlis ilinin Tatvan ilçesi ile Van arasında vapur, tekne vb. ulaşım araçlarıyla ulaşım yapılmaktadır. Bunlara arabalı vapurları da saymak mümkündür. Akdamar Kilisesi'ne gidecek olan ziyaretçiler de yine vapurlarla veya teknelerle yapılan bu ulaşım yolunu tercih etmek zorundalar.

1.3.8. Şifalı Sular ve Kaplıcalar

Hasanabdal Kaplıcası: Bu kaplıca Erciş merkezi ile Deliçay köyüne yakın bir yerde yer alan Hasanabdal Deresi mevkiindedir. Ayrıca Hasanabdal ve Doğanç köyleri yakınında bulunduğu için her iki adla da anılmaktadır. Ancak genelde Hasanabdal Kaplıcası olarak bilinir. Kaplıca, başta romatizma deri hastalıkları olmak üzere değişik hastalıklara iyi gelmektedir. Sıcak su kaynaklarına sahip olan kaplıca özellikle yaz aylarında halk tarafından büyük ilgi görmektedir.

Akbaş Maden Suyu: Erciş-Ağrı yolu üzerinde, Erciş ilçe merkezinin kuzeybatısında, Kocapınar Beldesi'nin güneybatısındaki Akbaş köyü girişindedir.

Bunlardan başka ilçenin Duracak, Pay, Görüşlü, Tekler köylerinde küçük çapta da olsa maden suyu kaynaklarına rastlanmaktadır.

1.3.9. Madenler

Erciş ilçesi diğer bölgedeki merkezler kadar maden açısından zengin değildir. İlçenin sahip olduğu maden çeşitlerinden de bölge ne yazık ki yeterince istifade edememektedir. Bunun birçok sebebi vardır. Madenin tóner bakımından yeterli olmayışı gerekse bu madenleri işletecek yeterli sermayenin olmayışı vb. nedenlerden dolayı var olan madenlerden bölge halkı yeterince yararlanamamaktadır. İlçenin sınırları içerisinde başta perlit, linyit kömürü ve ponza olmak üzere çeşitli madenler bulunmaktadır. Bu madenler daha çok inşaat sektöründe, çeşitli sanayi sektöründe ve tarım sektöründe kullanılmaktadır. Erciş'te bilinen başlıca madenler şunlardır:

-Ponza, Perlit, Kömür, Bakır, Kurşun.

1.3.10. Toprak Yapısı

Erciş'te yer yapısına bağlı olarak çeşitli toprak türleri bulunmaktadır. Bu toprak çeşitlerinden Erciş'te en fazla görölen kireçsiz kahverengi topraktır. Bu topraklarda fosfor oranı orta ve yüksek düzeydedir. Ana materyalda kireç oranının düşüklüğu ve kalsiyum eksikliği ile karakterize edilen bu topraklar ovanın doğu, güneydoğu ve kuzeyinde oldukça geniş alanları kapsar. Doğal bitki örtüsü ot ve çalı karışımı olan bu topraklar genellikle verimliliği yüksek topraklardır.

Erciş'te akarsuların taşıma ve biriktirmesi sonucu oluşan alüvyal topraklar daha çok akarsuların kıyılarında görölmektedir. Ayrıca bu toprak türünün volkanik olması ve organik madde bakımından zengin olması ayrıca önemli bir özelliktir. Bu toprak türünün verimli olmasından dolayı halk tarafından toprak verimli şekilde değerlendirilmektedir. Topraklar üzerinde yoğun şekilde tarım yapılmaktadır.

Erciş Ovası'nın kıyı kesimlerinde ise genellikle kahverengi topraklar bulunmaktadır. Bu toprak türünde köylüler tarafından tahıl tarımı yapılmaktadır. Bununla birlikte Erciş'te kolüvyal toprak, regosal toprak ve kolüvyal toprak çeşitleri de bulunmaktadır. Bütün bu toprak çeşitleri aslında Erciş'in toprak bakımından ne kadar zengin olduğunu göstermektedir.

1.3.11. Tarım

Erciş tarım açısından gelişmiş bir bölgedir. İlçenin tarım alanında bu kadar gelişmesinde birçok faktör etkili olmuştur. Bunların başında şüphesiz ilçenin zengin bir ova üzerinde yer alması gelmektedir. Van Gölü'ne kıyısının olması ve ikliminin uygun olmasından dolayı Erciş'te tarım gelişme göstermiştir. Bununla birlikte gelişmiş yol ve önemli kavşak noktaların üzerinde yer almasından dolayı Erciş'te yetiştirilen her ürün rahatlıkla pazarlanılarak ticareti yapılabilmiştir. Erciş'te tarımla uğraşan halk bütün bu imkânlardan istifade ederek tarlaya ektikleri her ürünü fazlaca ekmeye çalışmıştır. Böylece ihtiyaç fazlası ürünleri Erciş dışındaki bölgelere pazarlamışlardır.

Arz- talepten dolayı yıllara göre bazı ürünlerin üretiminde dalgalanmalar olmuştur. Bazı ürünlerin ekonomik getirisi yüksek olmadığı için ekimleri yok denecek kadar azdır. Son yıllarda tarım alanların yerleşim yerleri olarak açılmasıyla birlikte bazı ürünlerin ekim alanları azalmış olmakla birlikte genel anlamda tarım alanlarında azalma olmuştur. Tarımda önceleri gübre kullanılmazken günümüzde diğer bölgelerde olduğu gibi suni gübre kullanmaya başlanmıştır.

Erciş'te yüzey şekillerinin sade olmasına rağmen tarımda traktörden yeteri kadar yararlanılamamaktadır. Buna sebep olarak halkın alım gücünün düşük olması ve mazotun pahalı olması gösterilebilir. Traktörün az da olsa tarımda kullanıldığı yerlerde ise birim alanından alınan verim oldukça yüksektir. Traktörün olmadığı yerlerde ise tarım daha çok insan bedeni ile yapılmaktadır. Bu da daha çok zaman ve emek isteyen bir durumdur.

Erciş'te çeşit olarak birden fazla meyve ve sebze yetişebilmektedir. Birçok yörede yetişme imkânı bulamayan meyve ve sebzeler rahatlıkla burada yetişebilmektedir. Bugün Erciş'te yetiştirilen meyve ve sebzeler dış pazarlarda rahatlıkla alıcı bulmaktadır. Tarlasına ektiği meyve ve sebzeden kendi ihtiyacını karşılayan bölge halkı, ihtiyaç fazlasını dışarıya satarak para kazanmaktadırlar.

Erciş'te meyve olarak daha çok üzüm, elma, armut, erik, kavun, karpuz, ceviz, kayısı yetişirken; sebze olarak patates, lahana, domates, patates, patlıcan, biber, fasulye, salatalık, soğan, mercimek, nohut vb. ürünler yetişmektedir.

Bazı nedenlerden dolayı Erciş'te bazı ürünlerin üretiminde artışlar meydana gelmiştir. Erciş'te şeker pancarı fabrikalarının açılması ile şeker pancarı üretiminde de artış olmuştur. Sanayinin gelişmesi fabrikalarının açılmasıyla sanayi bitkilerinin bolca

üretilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Halk da ihtiyaçları göz önünde bulundurarak daha çok sanayi bitkilerin üretimine ağırlık vermiştir.

Erciş'te çok eski bir geçmişe sahip olup halkı için kazanç kapısı olan bağcılık, günümüzde bazı nedenlerden dolayı büyük zarar görmüştür. Burada özellikle üzüm üretimi oldukça fazla yapılmaktaydı. Ancak bu üzüm tarlalarının yerleşime açılarak farklı sebeplerden dolayı işgal edilmesi sonucunda üzüm üretimi yapılmamaktadır. Haliyle son yıllarda üzüm üretiminde büyük düşüş yaşanmıştır.

1.3.12. Dağ Bitkileri

Erciş'te çok sert geçen kışın ardından karlar yavaş yavaş yerden kalkmaya başlar. Dağ başlarında eteklerinde biriken karlar havanın ısınmasıyla birlikte yavaş yavaş çözülmeye başlar. Dağlardan kar suları inmeye başlar. Üzerindeki karları atmaya başlayan doğa canlanmaya her taraf yeşillenmeye başlar. İşte tam da böyle bir zamanda Erciş halkı dağ başlarına eteklerine dağ bitkileri toplamaya çıkar. Ellerinde genelde küçük demir parçalar, ufak bıçak veya ucu iyice sivrilmiş tahta parçaları ile dağ bitkileri aramaya çıkan kişiler bu işi eğlenceli hale getirirler. Dağ bitkilerini ararken aynı zamanda kendi aralarında şakalaşarak aralarında şarkı, türkü söylerler. Maniler söyleyerek zamanın nasıl geçtiğini anlamazlar.

Önceleri çok kez dağ bitkilerini topladıklarından acemilik çekilmez. Bitkilerin nerde daha çok nerde daha az bulduklarından tutun da hangi bitkinin neye iyi geldiğini hangi bitkinin yemeğinin daha iyi olduğunu bilecek kadar deneyim sahibidirler. Dağ bitkilerini aramaya gittikleri yerlerin yakın ve güvenilir olmasına dikkat edilir. Çünkü dağ başlarında yabani hayvanlarla karşılaşma durumları vardır. Bununla birlikte gidilen yerlerde oluşabilecek tehlikeli bir durumdan dolayı gidilen yerlerin dönüşler için kısa mesafeli olmasına dikkat edilir. Sabah kahvaltısından sonra veya öğlen gittikleri yerlerden yine akşam güneş batmadan evlerine dönerler.

Dağ bitkilerini aramaya gidenler sayıca fazla olurlar. Yetişkinden yaşlısına, ufak çocuklara kadar her kesimden insan bu ufak gezintiye iştirak eder. Dağ eteklerinde, su kenarlarında veya düz bir ovada halkın topladığı bu dağ bitkilerini halk bazılarını hastalıkta şifa niyetine kullanırken, bazılarını da soymadan ayaküstü tüketirken bazılarını da yemekte kullanırlar.

Kısaca dağ bitkileri şunlardır:

Heliz: Daha çok kurutularak yemekte kullanılır. Uzun gövdelidir. Peynirler yapılırken içine katılmaktadır.

Cağ: Suyu süzülerek az yağda kızartılır. Sonra üzerine yumurta kırılır ve pişirilerek yenir. Turşusu da yapılmaktadır.

Tere: Su kenarlarında yetişir. Salatası yapılarak yenildiği gibi soyularak da yenilir. İnsan vücudunu hastalıklardan koruduğuna inanılır.

Gelincik: Daha çok çorak ve kireçli topraklarda yetişir. Sağlık alanında daha çok ilaç niyetine öksürük tedavisinde kullanılır. Halk arasında Gagaç olarak da bilinir.

Dereotu: Birçok hastalığa iyi gelen bu bitki türü boyunun hayli uzayabilmesi ile tanınır. Mide ve bağırsaklara iyi geldiği söylenir. Bunun yanında karın şişkinliğine, idrar iltihabına ve halsizliğe iyi geldiği söylenir.

Ebegümeçi: Taşlı arazilerde yetişen çiçekli bir bitkidir. Dereotu gibi ebegümeçinin de birçok hastalık ve rahatsızlığa iyi geldiği söylenir. Çiçek ve yapraklarının kaynatılması ile hazırlanan çayın, öksürüğe ve balgama iyi geldiği söylenir. Yine bitkinin yapraklarından elde edilen karışımın ağız yaralarına ve çiban rahatsızlığına da iyi geldiği söylenir.

Teke sakalı: Benzerliği ile havucu andıran bu bitki türünün doğada iki çeşidi vardır. Bir çeşidi zehirli olup daha çok beyaz havuca benzer. Yenilmesi tehlikelidir. Diğer çeşidi ise tatlı olup daha çok soyularak tüketilen teke sakalıdır.

Devetabanı: Her yerde yetişebilmesine rağmen daha çok nemli arazilerde yetişen bir bitkidir. Boyu yaklaşık 30-40 cm civarındadır. Yaprakları sert ve geniştir. Sapları ise uzundur. Çiçekleri yapraklarından önce açar ve altın sarısı rengindedir. Yaprakları ezilip merhem haline getirilir. Yaralar ile çibanların üzerine konulduğu takdirde iyileştiği söylenir. Göğsü yumuşatarak nefes darlığı ve öksürüğü giderir. Ayrıca suda kaynatıldığı takdirde de göz kapağı ve deri rahatsızlıklarını iyileştirdiği söylenir.

Çiriş: Daha çok renk olarak kahverengini andıran bu bitki, baharın kendisini yeni yeni hissettirmeye başladığı bir dönemde toplanır. Tek başına kaynatılarak suyu güzelce süzülür ve tavada yumurta ile birlikte pişirilir. Aynı zamanda farklı yemeklerle birlikte de pişirilerek tüketilebilmektedir. Diğer bitkilerin aksine çiriş bitkisi yemekte daha çok kullanılmaktadır.

Yarpuz: Güzel kokulu bir bitki olup boyu yaklaşık 10-30 cm civarındadır. Dayanıklı bir bitkidir. Diklemesine veya toprağın üzerine yatarak gelişen iki türü vardır. Gövdesi ve yaprakları tüylüdür. Daha çok su kenarlarında yetişir. Birkaç

yemek türü ile pişirildiği gibi tedavi amacıyla da kullanılmaktadır. Yaprakları, çiçekleri kaynatılarak şifa niyetine içilir. İshal, nefes darlığı, nezleye ve balgam sökmeye iyi geldiği söylenir.

Kazayağı: Bahar mevsimin yaklaşmasıyla birlikte özellikle de kaya diplerinde çokça yetişir. Yaprakları kaz yağına benzediği için halk arasında bu isimle daha çok bilinmektedir. Yemeklerde pişirilerek yenildiği gibi çiğ olarak da yenilir. Bitki kaynatılarak ilaç niyetine içilir. Daha çok ishal, astım ve bağırsak rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır.

Sirmo (Yabani sarımsak): Yabani sarımsak olarak da bilinen bu bitki türü genelde kuytu yerlerde yetişir. Kendisinden sarımsak kokusu gelen sirmo bitkisi tansiyonu düşürdüğü gibi damar sertliğine de oldukça faydalıdır. İştah açtığı gibi hazımsızlığı da gidermektedir. Ayrıca peynire katılarak da tüketilmektedir. Özellikle sirmo bitkisinden yapılan peynir Erciş'te olduğu gibi farklı yerlerde yaşayan halkın severek tükettikleri bir gıda çeşididir.

Mendi: Su kenarlarında yetişen bir bitki türüdür. Çoğu bitki gibi mendi bitkisinin de kendine özgü bir tadı ve kokusu vardır. Soyularak yenildiği gibi daha çok koku ve tadından dolayı peynir ve çökeleğe katılarak yenilir.

Salmanca: Kaynatılarak içildiğinde bazı hastalıklara iyi geldiği söylenen yapraklı bir bitkidir. Zamanında yaprakları kopartılıp yumurta ile kavrulurken yenilir.

Reyhan: Güzel kokulu; tadı acı beyaz veya pembe çiçekli bir süs bitkisidir. Diğer bir adı da fesleğendir. Mizacı hareketlidir. Güzel kokulu her bitkiye reyhan denilir. Yaprakları güzel kokan bir çeşit süs bitkisidir. Öksürük kesicidir. Hazımsızlığı ve bağırsak gazlarını giderir. Yemek ve salatalarda tatlandırıcı olarak kullanılır. İştah açıcıdır. Baş dönmesini durdurur. Arı sokmasında ağrı kesici niyetine kullanılır. Esans yapımında da kullanılır.

Kekik: Güneşli yerleri seven, genellikle çorak topraklarda yetişen çok yıllık bir bitkidir. Boyları yaklaşık 15-40 cm arasındadır. Yaprakları karşılıklı, bir sonraki ters, oval veya yumurta şeklinde koyu yeşil renkli ve kısa saplıdır. İştahı açar, sindirimi kolaylaştırır ve gün boyu zindelik verir.

Uşkun: İlkbahar mevsiminde karların erimesiyle birlikte dağların yüksek kesimlerinde yetişmeye başlayan bir bitkidir. Yaprakları geniş olup uzun gövdelidir. Daha yeni olgunlaşmaya başladığı bir dönemde toplanır. Muz giyip soyularak yenilir. Yağmurlu geçen mevsimlerin ardından uşkunlar daha bereketli olmaktadır. Evlerinde uşkunlu tüketen halk ihtiyaç fazlasını götürerek başkalarına satmaktadır. Böylece halk

uşkunlardan maddi anlamda da faydalanmaktadır. Ekşimsi bir tada sahip olan uşkunlar yemeklere katılarak da tükutilir. Uşkunların basur, ishal, mide, şeker vb. rahatsızlıklara iyi geldiği bilinmektedir.

Yemlik: Üzerine uzun bir süre el değmemiş topraklarda yetişen bir bitki türüdür. Yetişmek için genellikle sulu alanları tercih eder. Çıkarıldığı gibi temizlenerek yenilir.

Kenger: Nisan ve Mayıs aylarında tarla ve su kenarlarında yetişen bir bitkidir. Yaklaşık 40-50 cm boylarında olan kenger dikenleri temizlendikten sonra gövdesi yenilebilen tatlı bir bitkidir. Taneleri kavurulup kahve haline getirilir. Yine gövdesi kesilip bekledildikten sonra halk arasında kenger sakızı diye bilinen süt elde edilir. Kengerin dişleri temizleyip diş etlerini güçlendirdiği bilinmektedir.

Yılan dili: Genellikle esmer benekleri olan, saplı, uzun yapraklı ve soğanlı bir bitkidir. Soğanın diş yüzeyi açık esmer içi ise beyazdır. Karların erimesiyle birlikte topraktan çıkmaya başlayan bitki, yerleri adeta bir sarı halı gibi kaplar. Meyvesi kapsül şeklindedir. Çay olarak demlenip içildiği gibi yaralara dışardan uygulanarak da kullanılır.

1.3.13. Hayvancılık

Erciş iklim ve arazi yapısı ile hayvancılık yapılmasına elverişli bir yerdir. Özellikle de ilçenin çevresinin bol sulu ve yeşilliklerle çevrili olması hayvancılığın yapılmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Merkezin geniş ve düz bir alanda olmasından dolayı özellikle küçükbaş hayvancılık daha fazla yapılmaktadır. Merkezin dışındaki yüksek yerlerde ise büyükaş hayvancılık yapılmaktadır. İlçe halkının çoğu hayvancılıkla uğraşmaktadır. Hayvancılıkla geçimini sağlayan kitlenin bu kadar fazla olmasının nedenlerinden biri de diğer iş kollarının yeteri kadar gelişmemiş olmasıdır. Bir bakıma işsiz kalan halk mecburen hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Erciş'in coğrafi yapısı birçok avantajlı durumu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri de Erciş'in çevresinde yükselen dağların bölgede yaylacılık gibi faaliyetlerin yapılmasına imkân sağlamış olmasıdır. Halk kışın bitmesi ve baharın gelmesiyle hayvanlarını alarak yaylaya çıkarlar. Birkaç aylığına çıkılan yaylalarda halk bir yandan dinlenip temiz havayı teneffüs ederken diğer yandan da hayvanlarını buradaki yeşilliklerde otlatma imkânı bulmuş olur.

Erciş merkezinde ve köylerinde hem küçükbaş hem de büyükbaş hayvancılık bir arada yapılmaktadır. İlçe merkezinde önceleri daha fazla hayvancılık yapılırken son yıllarda diğer iş kollarının gelişmesi ve bu sektörde çalışanların sayısal olarak artmasıyla birlikte hayvancılıkla uğraşan kişi sayısında düşüş yaşanmıştır. İlçe merkezinde yaşayanların farklı işlerde çalışıyor olmasına karşın köylerde yaşayan kişilerin çalışacak başka bir işleri olmadıklarından neredeyse hepsi hayvancılıkla uğraşmaktadır. İlçede hayvancılıkla uğraşan kişiler hayvancılığı daha çok para kazanmak için yaparken köylerdekiler ise günlük ihtiyacını karşılamak için yapmaktadırlar.

Halkın yıllarca hayvanlarını otlatmak için kullandıkları otlakların yerleşim yeri olarak açılması sonucunda hayvancılık giderek dar alanlarda yapılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte hayvan beslemenin giderek daha maliyetli bir hale gelmesi, devlet tarafından hayvancılık konusunda verilen desteklerin yetersiz kalması vb. nedenlerden dolayı son yıllarda canlandırılmaya çalışılan hayvancılık sektörünün istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir.

Erciş'te küçükbaş ve büyükbaş hayvan sayısı fazladır. Birden fazla hayvan ırkı vardır. Büyükbaşlarda yerli ve melez olanları tercih edilmektedir. Bu tercihlerinde iklim, yüzey şekilleri, ekonomik kazanç vb. etkenler etkili olmuştur.

Erciş'te yetiştirilen küçükbaş ve büyükbaş hayvanların büyük çoğunluğu ilçede tüketilirken, geri kalan kısımları ise çevre il ve ilçelerle ile İstanbul, Bursa, İzmir, Ankara gibi büyük şehirlerde tüketilmektedir. Yine hayvanlardan elde edilen yağ, peynir, yün gibi hayvansal ürünler de büyükşehirlerle gönderilerek satılır. Hayvanlardan süt, et, yağ, yoğurt, peynir gibi gıdaların yanında; çorap, halı, heybe, kilim ve kazak gibi ihtiyaç malzemeleri de elde edilmektedir. Halk hayvancılıktan kendi ihtiyacını karşılarken aynı zamanda hayvanları satarak da ekonomik olarak kazanç elde etmiş olurlar.

Son yıllarda Erciş ve köylerinde eskisi kadar yapılmayan hayvancılık yerine halk başka iş kollarına yönelmiştir. Bu iş kollarından biri de arıcılıktır. Erciş'in iklimin uygun olması ve zengin bir bitki örtüsüne sahip olmasından dolayı arıcılık kısa sürede gelişme göstermiştir. İlk başlarda az sayıda kişinin yaptığı arıcılık daha fazla insanın girişimleri neticesinde gelişme göstermiştir. Arıcılık konusunda verilen destek ve bilgilendirmenin arıcılık konusunda kişilerin daha çok girişken olmalarını sağlayarak arıcılığa katkı sunmuştur.

Erciş'te önemli bir uğraş alanlarından biri de balıkçılıktır. Özellikle Van Gölü ile Zilan, Deliçay, İrşat gibi akarsuların keşiştiği bir noktada Erciş'in yer almasından dolayı burada yetişen inci kefali önemli yer tutmuştur. Van Gölü'nün sodalı suyuna adapte olmuş inci kefali ilçe halkının önemli bir gelir kaynağını oluşturmuştur. İnci kefali balığı kışın da rahatlıkla tüketilebilmesi için tuzlanıp kurutulularak hazırlanmış bir şekilde, çevre il ve ilçelere satışa sunulmak üzere sandıklar halinde gönderilir.

İnci kefali (uçan balık), Van Denizi'nin tuzlu-sodaları sularında yaşayabilen tek canlı türüdür. Adında kefal bulunmasına rağmen, sazangillerdendir. Dünyada inci kefali sadece bu kapalı havzada bulunmaktadır. Vücudu parlak gümüş renkli pullarla kaplıdır. İnci kefali, her yıl büyük sürüler halinde göç eder. Çünkü Van Denizi'nin tuzlu-sodaları suları üremesine imkân vermez. Akarsuların sıcaklıklarının arttığı bir dönemde balıklar derelere girer ve yumurtasını bıraktıktan sonra tekrar göle dönerler. Bu eşsiz yaşam döngüsü her yıl nisan ayında başlayıp temmuza kadar devam eder. İncili kefali bu yolculukta akarsuya karşı büyük bir mücadele verir. şelaları uçarak açar.

Yurt içi ve yurt dışından binlerce insan bu büyülü yolculuğa tanıklık etmek için Erciş'e akın etmektedir. İnci kefalinin göç mevsimi, aynı zamanda balıkların avlanma karşısındaki en çaresiz zamanlarıdır. Nehirlerin sığ sularına yığılan balık sürülerinin kolay avlanabilirliği, kaçak avcılara cazip gelmektedir. Kaçak avlanmayla mücadele kapsamında balıkların üremek için çıktıkları göç yolculuğunda 75 günlük avlanma yasağı sıkı bir şekilde denetlenmektedir. Alınan tedbirlerle kıyı çevresinde bilinçli balıkçılık yapılması sağlanmıştır. İnci kefalinin geleceği güvence altındadır.

İnci kefalinin eti beyaz ve lezzetlidir. Az kılçıklıdır. Kurutulmuş olarak tandırda ve yağda pişirilmif havyarı başta olmak üzere yöre halkı tarafından pek çok şekilde tüketilmektedir. İnci kefali, Erciş'in doğal, kültürel ve ekonomik değerlerinden biridir. Yöre halkından binlerce insan, geçimini inci kefali avcılığıyla sağlamaktadır.

1.4. ERCİŞ'İN TARİHİ MİMARİ YAPISI VE DOĞAL GÜZELLİKLERİ

1.4.1. Kaleler

Erciş Kalesi Van gölü'nün kuzeyinde Çelebibağı beldesinin ise güneyinde yer almaktadır. Kale bugün Van Gölü sularının etkisiyle birkısmı yıkılmış şekilde göl içinde kalmıştır. Farklı kaynakların bir kısmı kalenin İlhanlı vezirlerinden Taceddin Ali Şah tarafından yaptırıldığını bir kısım kaynaklar ise kalenin Selçuklu hükümdarlarından Kılıç Aslan tarafından yaptırıldığını söylemektedir. Erciş Kalesi sırasıyla Van ve Erciş bölgesine sahip olmuş devlet ve beyliklerin hâkimiyetinde kalmıştır. Farklı devlet adamlarının yardımları ile kale bazı dönemlerde onarılmıştır. Osmanlı döneminde Kanuni Sultan Süleyman tarafından kale yeniden onararak kaleye farklı milletlerden kişiler yerleştirilmiştir.

Son yıllara kadar içerisinde kişilerin yaşamış olduğu kalenin bir kısmı göl sularının yükselmesi ile birlikte sular altında kalmıştır. Kalenin sular altında kalmayan kısımları ise ilgisizlikten ve art niyetli insanların tahribatları neticesinde çürümeye terk edilmiştir. Günümüzde ise kalenin yıkılmaya yüz tutmuş iki parçasından başka bir şey kalmamıştır. Kale sular altında kaldığından günümüzde kaleye ulaşım daha çok sandallarla yapılmaktadır. Kalenin içerisinde zamanında Kale Beyi, askerlerin ve askeri malzemelerinin bulunmasının yanında bir de Kara Yusuf Camii, hamam ve çarşılar da bulunmaktaydı.

1.4.2. Köprüler

1.4.2.1. Derimevi Köprüsü

Erciş merkezine yaklaşık 10 km uzaklıkta eski adıyla Cirgeşin olan köyün içinden geçen Zilan Deresi üzerinde inşa edilmiştir. Köyler arasında yapılacak olan ulaşımı kolaylaştırdığı bilinen köprünün ne zaman ve kimin tarafından yapıldığı kesin olarak bilinmemekle birlikte Osmanlı döneminde yapıldığı söylenilir. Taş köprü olarak da bilinen bu köprünün özellikle ayak kısımlarında köprü ile ilgili yazıların ve

taş kaplamaların olduğu söylenmektedir. Günümüzde köprünün sadece belli başlı kısımları ayakta kalabilmiştir.

1.4.2.2. Hayderbey Köprüsü

Adını bulunduğu mahalleden alan Hayderbey Köprüsü Eski Van- Erciş karayolunun yanbaşıında Deliçay üzerinde yapılmıştır. Eskiden insanlara başta ulaşım olmak üzere çeşitli şekillerde hizmet veren köprü zamanla ulaşımın gelişmesi ile birlikte kullanılmayarak yıkılmaya terk edilmiştir. Özellikle kervan yollarının geçiş noktası üzerinde yapılmış olması köprüyü daha da önemli kılmıştır. Kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı kesin bilinmemekle birlikte daha çok Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinde yapıldığı tahmin edilmektedir. Köprü kesme taş ve çeşitli malzemelerden yapılmıştır.

1.4.2.3. Koç Köprüsü

Erciş'in en önemli akarsuyu olan Zilan Çayı üzerinde yapılmıştır. İlk yapıldığı günden beri insanların ulaşımını kolaylaştıran köprü uzun yıllar bu görevi yerine getirmiştir. Ancak Koçköprü Barajının yapılmasıyla birlikte sular altında kalmıştır. Sağlam malzemelerle yapılan köprü geçen zamana karşı ufak hasarların haricinde sağlam bir şekilde ayakta kalmayı başarmıştır. Köprünün kim tarafından yapıldığı kesin bilinmemekle birlikte daha çok Yavuz Sultan Selim tarafından yapıldığı rivayet edilmektedir.

1.4.3. Tarihi Mezarlıklar

1.4.3.1. Beyler Mezarlığı

Erciş sınırları içerisinde Kadem Paşa Kümbetinin yanı başında geniş bir alanda yer alır. Zamanla çevre duvarları yıkılarak belli yerleri tarla haline getirilmiş kalan kısımlarında ise mezar taşları sökülüş veya yıkılmıştır. Mezar taşları incelendiğinde,

bu mezarlığın Karakoyunlu dönemindeki mezar tipleriyle benzeyen yönlerinin olduğu görülmektedir. Gün geçtikçe ilgisizlikten dolayı birçok mezar taşı birer birer yok olmaktadır.

1.4.3.2. Çelebibağı Mezarlığı

Erciş'e bağlı Çelebibağı beldesinde ve geniş bir alanda yer almaktadır. Mezarlığın güneydoğu tarafında eski Erciş kalesi yer almaktadır. Bu mezarlık büyük bir höyün üzerinde yapılmıştır. Bu mezarlıkta Selçuklulardan Urartulara, Osmanlılardan Karakoyunlulara kadar birçok devlet ve kavime ait mezar bulunmaktadır. Hatta yapılan araştırmalar sonucunda tarihi devirlerden itibaren bu mezarlığın kullanıldığı anlaşılmıştır.

Çelebibağı Mezarlığı tarihi bir mezarlık olduğu kadar çevresindeki mezar kültürünün bütün örneklerini üzerinde taşıyan canlı bir müze konumundadır. Mezarlıkta farklı dine ve milliyete mensup insanların mezarları bulunmaktadır. Mezar taşlarının üzerinde farklı şekil ve motifler bulunmaktadır. Son yıllarda Van Gölü'nün sularının yükselmesi ile birlikte mezarlık bir ada haline gelmiştir. Günden güne göl sularının yükselmesiyle birlikte mezar taşlarının bir kısmı ya kırılmış ya da tahrip edilmiştir.

1.4.3.3. Haydarbey Mezarlığı

Erciş merkezinin doğusunda Erciş-Van yolu üzerinde Haydarbey Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Ercişlilerin ziyaret ettiği tarihi yerlerden biridir. Bu mezarlıkta bulunan sanduka tipi mezarlar Karakoyunlu dönemi sanduka tipi mezarları ile aynı özelliği taşımaktadır. Haydar Baba Türbesinin çevresinde gelişen bu kutsal mezarlığın yanbaşıda yeni bir türbe yapılmıştır. Bazı mezar taşlarının üzerinde farklı kişilere ve dönemlere ait yazı ve şekillerin olduğu söylenilmektedir. Yine mezarlığın içinde ve dışında yüzyıllık bir geçmişe sahip ağaçlar da bulunmaktadır. Günümüzde bazı mezar taşlarının tahrip edildiği mezarlıkla ilgili birçok efsane anlatılmaktadır. Bu efsanelerden en çok anlatılanları ise Haydar Baba ile ilgili anlatılan efsanelerdir.

1.4.3.4. Tekler Köyü Mezarlığı

Eski adı Gürgüz olan Tekler köyü sınırları içinde Erciş-Adicevaz yolunun yanıbaşında yer almaktadır. Ercişe uzak olduğu için yıllarca halk tarafından ziyaret edilmeyerek ihmal edilen bu mezarlıkla ilgili sağlam belgelere ulaşılamamıştır. Bu mezarlıkta bulunan Sandukalı mezarların özellikle Çelebibağı beldesinde bulunan mezarlarla yakın benzerlik gösterdiği görülmektedir. Burada okunan mezar taşlarından hareketle mezarlığın çok eski bir dönemde yapıldığı sonucuna varılmaktadır.

1.4.3.5. Akmescit Mezarlığı

Erciş'in Zortul köyünün sınırları içerisinde yer almaktadır. Ercişe uzak bir yerde bulunan mezarlıkta farklı dönemlere ait mezar taşları ve motifleri bulunmaktadır. Bu motif ve mezar taşlarının başka mezarlıktaki mezar taşlarıyla benzerlik gösterdiği de görülmektedir. Bu mezarlığın halk tarafından bilinmemesi ve korunmamasından dolayı farklı niyetteki kişilerin olumsuz eylemlerine mahruz kalmıştır. Özellikle define arayan kişilerce mezar üstündeki taşlar kırılarak tahrip edilmiştir. Mezarlığın hangi döneme ait bir mezarlık olduğu kesin bilinmemekle birlikte daha çok Karakoyunlular döneminden kalma bir mezarlık olduğu tahmin edilmektedir.

1.4.3.6. Keklik Deresi Mezarlığı

Örene Çayı'nın batısında ve merkeze yakın bir yerde bulunan Keklik Deresi Mezarlığı halk tarafından Seyyit Mehmet Mezarlığı olarak da bilinmektedir. Mezarlıkta bulunan mezar taşlarından hareketle bu mezar taşlarının Çelebibağı'nda bulunan ve Karakoyunlulara ait mezar taşları ile benzer özelliğe sahip olduğu görülmektedir. Yine mezarlık Keklik Deresi yakınında yer aldığı için Keklik Deresi Mezarlığı olarak da bilinmektedir. Çok eski bir mezarlık olan Keklik Deresi Mezarlığı yıllardan beri ihmal edildiği ve korunmadığından içerisindeki birçok mezar taşı ya kırılmış ya da tahrip edilmiştir.

1.4.3.7. Ziyaret Köyü Mezarlığı

Ercişe bağlı ziyaret köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Çok eski yıllara dayandırılan efsane ile köyün adını buradan aldığı söylenilmektedir. Bu mezarlık da ismini bulunduğu köyün adından almaktadır. Halk arasında Ziyaret Köyü Şehitliği olarak da bilinen mezarlıkta kutsal sayılan birçok ağaç kesilmemiş aksine korunarak günümüze kadar gelmiştir. Yine diğer mezarlıklarda görülen hayvan şekilleri ve sanduka tipi örneklerine bu mezarlıkta da rastlanılmaktadır.

1.4.4. Kümbetler

1.4.4.1. Kadem Paşa Hatun Kümbeti

Kara Koyunlu Devleti hükümdarlarından Kara Yusuf Beg'in eşi ve son Kara Koyunlu hükümdarı Cihanşah'ın annesi olan Kadem Hatun adına 1458 tarihinde yaptırılan anıt aile mezarıdır. Erciş ilçe merkezi Vanyolu Mahallesi'nde bulunan kümbet, Selçuklu mimari tarzında, tek renkli, düzgün kesme taştan, kare kaide üzerine onikigen gövdeli olarak inşa edilmiştir.

Mimarı, Celayirli komutanlardan Devletyar Bey'in oğlu Emir Rüstem Bey'dir. Kümbetin dış cephesi bitki kabartmaları ve geometrik motiflerle bezenmiştir. Türk kümbet mimarisinin önemli eserlerinden olan Kadem Paşa Hatun Kümbeti Kara Koyunluların 15. yüzyıldaki taş işçiliğini yansıması bakımından önemlidir.

1.4.4.2. Kara Yusuf (Zortul) Kümbeti

Erciş merkezine yaklaşık olarak 5 km. uzaklıkta ve Erciş- Patnos karayolu üzerinde yer alır. Üzerinde herhangi bir kitabe bulunmadığından dolayı Zortul Kümbeti olarak da bilinmektedir. Kimin tarafından ve ne amaçla yapıldığı bilinmemektedir. Ancak Kadem Paşa Hatun Kümbeti ile aynı özelliklere sahip olmasından hareketle bu kümbetin de Karakoyunlular tarafından XIV. yüzyılın ikinci yarısında önemli bir şahsiyet tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir.

Kümbetin mimarisinde çeşitli figürler yer almaktadır. Kuş ve bitki motiflerinin kullanılarak yapıldığı bu kümbet eskiden halk tarafından ziyaret edilerek dua edilirdi. Daha sonraları ilgisizlik ve kaçak kazılar sonucunda kümbet tahrip edilmiştir.

1.4.4.3. Akçayuva (Pişik) Kümbeti

Akçayuva Kümbeti Erciş'e yaklaşık 35 km uzaklıkta Erciş-Adilcevaz yolunun 3 km kuzeyinde Akçayuva köyünün girişinde yer almaktadır. Kümbetin üzerinde kitabelerin bulunmamasından dolayı hangi tarihte ve kimin için yapıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Kümbet farklı mimari yapıya sahiptir. Kabarma ve çeşitli süslemeler kullanılarak yapılan kümbetin bir yüzüne kadın ve erkek yüzü işlenmiştir. Bu işlemler kedi kafasına benzetildiği için bu kümbete Pişik (Kedi) Kümbeti de denilmiştir. Ayrıca bu görüşü desteklemek için de konu ile ilgili bir efsane oluşturulmuştur.

1.4.5. Mesire Yerleri

1.4.5.1. Bağlar Mevkii

Erciş'in kuzeyinde, uzun bir şerit halinde doğu- batı yönünde uzayan her türlü meyve ve üzüm bağlarının bulunduğu alana Bağlar Mevkii denir. Çevresinde Zirnekol, Kızılkaya ve Grekol tepeleri yer alan Bağlar mevkii her zaman Ercişlilerin uğrak yerlerinden biri olmuştur. Yıllardan beri yöre halkı bu alanlarda yazın tadını çıkarmış. Yaz mevsiminin gelmesi ile birlikte her çeşit meyva ağacı ile çiçekler açarak her yer yemyeşile bürünür. Yöre halkı tarafından buralarda oturulur, piknik yapılır ve misafirler ağırlanırdı. Her yaştan insan, temiz hava ve yeşilliklerin bol olduğu bu yerlerde akşamın geç saatlerine kadar eğlenirlerdi. Baharın tadının doyasıya çıkarırlardı. Halk buradaki bağlarda sebze ve meyva yetiştirerek buradan da bir geçim kaynağı oluştururlardı. Özellikle de erkekler maşika çıkmak için, kızlar da bicek çıkarmak için bu yerlere çıkarlardı. Yöre halkı zamanın çoğunu bu alanlarda geçirdiklerinden dolayı bazen buralara ikinci bir ev yaparlardı.

1.4.5.2. Haydarbey Ziyaret Mevkii

Erciş merkezine yaklaşık 5-6 km uzaklıkta ve Erciş- Van karayolu üzerinde bulunur. Buraya Haydarbey isminin verilmesinin sebebi ise Ahmet Yesevi Hazretleri'nin müridlerinden olan Haydarbaba adındaki zatın türbesinin bu alanda bulunuyor olmasıdır. Böyle dini bir şahsiyetin mezarının burada bulunuyor olmasından dolayı yöre halkı tarafından buraya yoğun ilgi gösterilmiş. Yıllarca dilekte bulunulmuş ve dualar edilmiş. Adaklar adanmış. Uzun ve bereketli bir birliktelik için buraya gelen çiftler tarafından bol bol dua edilir. Bu mevkiin diğer bir özelliği de piknik ve zaman geçirmek için müsait olmasıdır. Buraya gelen halk Haydarbaba türbesini ziyaret ettikten sonra artan zamanlarında hoşça vakit geçirirlerdi.

1.4.5.3. Erciş Kaplıcası

Yerel ağızda 'Isı Su' diye adlandırılan kaplıcaya Hasanabdal veya Doğancı Ilıcası da denilmektedir. İlçe merkezine yaklaşık 30 km uzaklıkta yer alan kaplıca Hasanabdal ve Doğancı köylerine yakın bir mesafede yer almaktadır. Sıcaklığı 60°C'nin üzerinde olan kaplıca yöre halkına sağlık hizmeti sunmaktadır. Sağlık sorunları yaşayan yöre halkı çevre il ve ilçelerden gelen halkın şifa bulmak için sık sık uğradığı yerlerdendir. Her mevsimde şifa bulmak için kaplıcaya akın eden insanlar burada kamp kurarak günlerce hatta haftalarca kalmaktadır. Son yıllarda hızla artan sağlık sorunları karşısında Erciş halkı bazı hastalık ve rahatsızlıklara iyi geldiğini düşündükleri kaplıcalara yöneldiler.

1.4.5.4. Zilan Deresi

Erciş'in önemli yerlerinden biri de Zilan Deresi'dir. Doğal güzellđi ile dikkat çeken Zilan Deresi birçok öykü ve türküye konu olmuştur. Etrafı yüksek dağlar ve tepelerle çevrili Zilan Deresi, uzandığı vadi boyunca yabani ağaçlar, soğuk ve kaynayan sular, farklı oluşumlar, çeşitli otlarla bir arada bulunmaktadır. Bütün bu güzellikler Zilan Deresinin ihtişamını daha da arttırmaktadır.

1.4.5.5. Sulu Ova

Erciş'in batısında, Aşağı ve Yukarı Işıklı köylerinden başlayarak aşağıya doğru Erciş- Adilcevaz karayoluna kadar devam eden mevkiye Sulu Ova denir. Ancak halk tarafında daha çok 'Sulu' olarak adlandırılır. İçerisinde derenin aktığı doğal güzelliklerinin bol olduğu önemli mesire yerlerinden biridir. Daha önceleri yöre halkının hayvanlarını otlattıkları bu yerde günümüzde daha çok piknik, eğlence ve kutlamalar yapılmaktadır. Özellikle de bu mesire yerinde Hıdırellez gününde yoğun bir halk katılımı yaşanmaktadır.

1.4.5.6. Salmanağa Köyü Vadisi

Erciş'in çevresinde doğal güzellikleri bulundurduğu önemli mesire yerlerinden biri de Salmanağa Köyü Vadisi'dir. Kaynak kısmından başlayarak döküldüğü Haydarbey köyüne kadar her noktasında doğal güzellikleri bulunduran bu mesire yerinin çevresinde oluşan vadiler ayrıca görülmeye değerdir. Bu vadiler doğal oluşumlar neticesinde oluşmuş vadiler olup içerisinde akan sularıyla bambaşka bir güzelliğe bürünmektedir. Yöre halkı sürekli olmasa da ara ara bu güzelliklerden yararlanmak üzere buraya akın ederler.

1.4.5.7. Van Gölü Sahilleri

Erciş bölgesinin en büyük gölü olan Van Gölü'nün hemen yanbaşıında kurulmuştur. Bu açıdan bakıldığında verimli ve avantajlı bir yerde bulunmaktadır. Bir tarafta mavi göl, bir tarafta yeşilliklerin bulunması Erciş'e ayrı bir güzellik katmıştır. Bir taratan Bitlis'e bir taraftan Van ve Adilcevaz'a kadar uzanan büyük bir göl sınırına sahip olan Erciş kendi halkına farklı imkânlar sunmaktadır. Halk bu sahillerde denize girer, balık tutar ve ulaşımını sağlarlar. Teknelerle gezi turları düzenlenerek farklı yerler gezilir. Sahillerin hemen yanbaşıında yer alan bağ ve bahçelerde halk gölün ve doğanın tadını çıkarmaktadır. İmkânların artmasıyla birlikte sahillerde açılan mesire yerleri ile kumsallıklada halk piknik yaparak gölün ve kumsalların keyfini çıkarmaktadır.

1.4.5.8. Hayderbey Balık Bendi

Erciş –Van yolunun üzerinde ilçe merkezine 10 km uzaklıkta yer alır. Şeker fabrikası yanında bulunan doğa harikası bu alan, yöre insanı tarafından mesire yeri olarak da kullanılır. Vatandaşlar, aileleri ile birlikte sabahın ilk ışıklarıyla geldikleri Balık Bendi'nde suyun delicesine aktığı kanyon kenarlarında semaverlerinin kaynatıp keyifle çaylarını yudumlarken, bir yandan da balıkların o güzel dansını seyrederek günün belki de yılın yorgunluğunu üzerlerinden atarlar.

Balık Bendi mevkii, aslında Urartular döneminden beri kullanılan bir alan. Hatta balık bendinin biraz ilerisine bakıldığında ‘**Kalecik**’ denen alanda açıkça bu medeniyete ait izlere rastlamak mümkündür. Coşkun şekilde akan Hayderbey Çayı'nın içinde inci kefali balığı sürüler halinde hareket ederler. İnci kefali balıklar üç yaşında ergin hale geldiğinde yumurta bırakmak için nisan ayı başından itibaren akarsu ve göl suyunun karıştığı yerlerde toplanırlar. Daha sonra su sıcaklığı üreme için uygun hale geldiğinde kaynağa doğru sürüler halinde göçe başlarlar. Küçük su bitkilerinin sığ yerlerdeki kumlara ve çakıllı zeminlere yumurtalarını bırakarak tekrar göle dönerler.

Bu sırada balıkların havada hep birden hoplayıp zıplamaları, etrafında dönerek dolaşmaları buraya gelen kişiler tarafından büyük bir hayranlıkla izlenir. Balıkların bu muhteşem gösterisini yakından izlemek isteyen yöre halkı ile çevre il ve ilçelerden gelen halk hafta sonları ailece gelerek bir yandan piknik yaparak hoş vakit geçirirken diğer taraftan buradaki balıkların gösterisini izlerler. Ayrıca burada yüzmek isteyenler de Kalecik denilen yerden göle girerler. Balık bendi her zaman ilgi odağı olmuştur.

1.4.5.9. Yekmal Bahçeleri

Erciş halkının en çok rahabet ettiği mesire yerlerinden biride Yekmal bahçeleri'dir. Bulunduğu yörenin bahçelik ve ağaçlık olması nedeni ile bu mevkiye eski adıyla Yekmal Bahçeleri denilmiştir. Daha sonra adı değiştirilerek Tekevler olmuştur. Bu mesire yeri tekevler mahallesinin bulunduğu sahil kısımlarını kapsamaktadır. Bu mesire yerinde doğal su kaynakları, temiz kum, piknik yapılacak yerler ve yeşilliklerinin bol olduğu bahçeler bulunmaktadır. Özellikle yaz aylarında halkın tıklım tıklım doldurduğu bu mesire yeri hoşça anıların geçtiği yerdir.

1.4.5.10. Arincik

Bu mesire yeri Gölağzı mahallesi sınırları içerisinde yer alır. Yerin sessiz ve sakin olması nedeniyle kalabalık ortamdan hoşlanmayan ailelerin uğrak yerlerinden biriydi. Ancak son yıllarda bu özelliğini yitirmiştir. Buraya gelen aileler bir yandan piknik yaparak eğlenirken, aynı zamanda yüzerlerdi. Genç nesillerin pek de bilmediği bu mesire yeri belli bir yaşın üstündeki yöre halkı tarafından her zaman hatırlanacaktır.

1.4.6. Yatırlar ve Ziyaret Yerleri

Eskiden müslümanlardan veli, âlim, şehit, hükümdar, hükümdar eşi, hükümdar çocukları, vezir ve komutanların mezarları üzerine türbe veya kümbet inşa edilmiştir. Farklı şekillerde yapılan kümbet ve türbelere Ercişte rastlamak mümkündür. Bunun yanında sadece mezar ve ağaçlardan yapılmış yatırlar da bulunmaktadır. Dini hassasiyetleri yüksek olan Erciş halkı inançları gereği kümbet, türbe ve yatırlara ilgi göstererek bu yerlerle aralarında manevi bir bağ kurmuşlardır. Sürekli bu yerleri ziyaret etmişlerdir. Bu yerlerde dua ederek dilek ve temennilerde bulunmuşlardır.

Bu manevi yerlerde daha çok hastalık, kısmetin açılması, çocuklar için iyi bir gelecek, zengin olmak, çocuk sahibi olmak vb. niyetlerle bulunmaktadırlar. Halk bu isteklerini yerine getirirken farklı uygulamalar içerisine de girmişlerdir. Türbe ve yatırların pencere ve kapı çevresinde bulunan ağaç dallarına, çalılara, bez parçaları ile ipler bağlamışlardır. Yatır ve türbelerin etrafında bulunan ağaçlar kutsal kabul edildikleri için bu ağaçları yakmak, kesmek ve kullanmak uygun görülmemiştir. Yine bu yatır ve türbelerle ilgili anlatılagelen efsaneler oldukça fazladır.

1.5. EL SANATLARI

Kişinin kendi elleri ile üretimde bulunduğu hobi ve faaliyetleri kapsayan bir sanat dalıdır. Bu üretim zevk ya da ticari olabilir. Bazı el sanatları yüzyıllardan beri geçerli olan geleneklere dayanmaktadır. İnsanların ihtiyaçlarını karşılamak, giyinmek ve korunmak amacı ile el sanatlarının ilk örneklerini vermiştir. Daha sonra gelişerek

çevre şartlarına göre değişimler gösteren el santaları, ortaya çıktığı toplumun duygularını, sanatsal beğenilerini ve kültürel özelliklerini yansıtır hale gelerek geleneksel vasfını kazanmıştır.

El sanatları Erciş ve köylerinde çok eskilere dayanan bir geçmişe sahiptir. Yıllardan beri süregelen el sanatları her yerde olduğu gibi Erciş'te de büyük ilgi görmüştür. Erciş'in önemli yollarının üzerinde yer alması ile halkın çoğunluğunun hayvancılıkla uğraşmaları el sanatlarının gelişerek yaygınlaşmasında büyük etkisi olmuştur. Erciş ve çevresindeki el tezgahların da çeşitli el sanatları ürünleri dokunmuştur. Üstelik her mevsime göre farklı farklı ürünler bu el tezgahlarından dokunarak hazırlanmıştır. Kış mevsiminin çok sert ve soğuk geçmesine bağlı olarak el tezgahlarında üretilen kazak, eldiven, çorap vb. kışlık kalın ürünlere olan talebi daha arttırmıştır. Bu talebe cevap vermek adına daha fazla el tezgahları açılmıştır.

Erciş'in göl kıyısında sazlık bir alanda yer alması yörenin eskiden hasır yapımı konusunda gelişmesini sağlamışsa da bu durum günümüz için geçerli değildir. Kilim ve seccade dokumacılığı eskiden olduğu gibi devam etmektedir. El tezgahlarında üretilen el sanatları ürünler halkın günlük ihtiyacını karşılamıştır. Bununla birlikte halk evlerine gelen misafirlerine çeyiz olarak yapılan el sanatları ürünlerini verirken yeni evlenecek bekar kızlar da çeyizliklerine el sanatları ürünlerini koymuşlardır. Eskiden kullanılan ve aylarca yapımı süren kıl çadırlar yerine günümüzde hazır çadırlar yer almıştır. El tezgahlarında dokunan halı, kilimler yerini de seri makinalarda üretilen hazırları almıştır. Buna rağmen günümüzde az da olsa el tezgahlarında üretilen ürünler de vardır.

Erciş ve çevresinde bilinen belli başlı el sanatları şunlardır:

- Hasırcılık, keçecilik, dokumacılık, kilimcilik, minder kılıfı.
- Cecimcilik, kıl örken, heybecilik, yün çorap.
- El işleri (dantel, nakkiş,), kar başlığı, dericilik.

Yukarıda saydığımız belli başlı el sanatlarından bazıları çeşitli sebeplerden dolayı günümüzde unutulmuştur. Unutulmayan belli başlı el sanatları ise farklı kesimlerin girişimleri ve destekleri sayesinde günümüze ulaşabilmiştir. Halkın el sanatlarında istihdamı sağlanılarak, el sanatlarından en iyi verimi almak amaçlanmaktadır. Bu amaçları gerçekleştirmek için de özellikle son yıllarda devlet tarafından kurslar açılmaktadır. Halkın da bu kurslara olan ilgisi giderek artmaktadır.

Günümüzde hala devam eden el sanatları şunlardır:

1.5.1. Kilim

Kilimcilik Erciş'te çok eskiden beri devam eden el sanatlarından biridir. Özellikle hayvancılığın yaygın olarak yapıldığı merkez ve çevre yerlerdeki koyunlardan elde edilen yünlerle el tezgahlarında kilimler dokunmuştur. Önceleri bu el tezgahlarında daha çok klasik kilimler dokunurken sonraları daha farklı motifler içeren kilimler de üretilmeye başlanmıştır. Geçmişte kilimlerde sıkça kullanılan motiflerden bugün de hala kullanılanı vardır. Kilimlerin yapımında kullanılan motifler çeşitlilik göstermektedir. Erciş'te kilimler yapılırken daha çok peş peşe sıralanan ardışık motifler kullanılmıştır. Dokunan kilimlerde baklava dilimi, kuş, balık, koçbaşı, kelebek vb. çeşitli hayvan figürleri kullanılmıştır.

1.5.2. Keçecilik

Keçe yün, kil ya da pamuğun ıslak ortamda çığnenip dövülerek liflerin birbirine kaynamasıyla elde edilen ve örtü, çadır, giysi yapımında kullanılan kaba bir kumaştır. Keçenin ana malzemesi yündür. Genelde koyun yünü kullanılır. Keçe yapımı sabır istediği kadar çok keyifli bir uğraştır. Keçe yapımı Erciş'te çok eski bir uğraştır. Erciş'te kışlar uzun ve soğuk geçtiğinden halk kendilerini sıcak tutan keçeye büyük önem vermişlerdir. Keçeden yaptıkları kalın ve dayanıklı ürünlerle kışın sert soğuklarına karşı korunmaya çalışırlar. Çoğu zaman keçeler halı ve kilimler yerine kullanılarak sürekli oturulan odalarda bulunulmuştur. Keçe yapımı önceleri tamamen el emeği ile yapıldığından çok zahmetli bir iş iken son yıllarda açılan büyük atölyelerle birlikte daha basit bir hal aldı. Keçeler elde edildiği koyunun cinsine göre farklı renk ve desenlerde yapılmaktadır. Tüm olumsuzluklara rağmen keçecilik eskisi kadar olmasa da yine de yapılmaktadır.

1.5.3. Oyacılık

Erciş'te eskilerden beri sevilerek yapılan el sanatlarından biri de oyacılıktır. Bu el sanatı el becerisi, emek, sabır ve titizlik isteyen bir uğraştır. Oya genellikle iğne, tığ veya firkete ile yapılan ince dantelin adıdır. Çoğu uğraş alanlarında olduğu gibi

oya yapmak için belli bir yaşta olmak gerekmez. Her yaştan insanın severek yaptığı bir uğraştır. Bazen ufak bir çocuğu oya yaparken bazen de yaşlı bir teyzeyi oya yaparken görmek mümkündür. Erciş'te de gencinden yaşlısına her yaştan bayanı misafirlikte, kendi evlerinde veya başka bir yerde oya yaparken görmek mümkündür. Erciş'te oyacılık çok sevildiğinden olsa gerek misafirlerine özenle yaptıkları oyalı yazmalar hediye edilmektedir. Bazen oya yapma işinde hüner sahibi kişiler yaptıkları oyalı yazmaları para karşılığında başkalarına satmaktadır.

Oyacılık uğraşında kullanılan oya nesnesi halk için çok şey ifade eder. İçinde bulunulan ruh hali durumuna göre oya bir süs eşyasının yanında duygu ve düşünceleri, sevinç ve üzüntüleri ifade eder. Erciş halkı da oya yaparken ifade etmek istedikleri duyguları, düşünceleri ve vermek istedikleri mesajları dile getirmek istemişlerdir.

Erciş'te oyalar çok farklı ürünlerin yapılmasında kullanılmaktadır. Oyalar özellikle leçek ve yazmalarda kullanılmaktadır. Leçek ve yazmaların kenar süslemelerinde farklı renk oyalar kullanılarak leçek ve yazmalar daha gösterişli hale getirilmeye çalışılmış. Leçek daha çok yetişkin kadınlar tarafından kullanılmaktadır. Genç kızlar ise yazma giymeyi tercih etmektedir.

Evlenecek genç kızlar çeyiz hazırlıklarına oya sandığı olarak başlamaktadır. Gelin adayı çoğu kişiye oyalı yazma yaptırır veya sipariş verir. Gelin adayının akrabaları, komşuları ve arkadaşları tarafından hazırlanan oyalı yazmalar gelin adayına teslim edilir. Gelin adayı evlendikten sonra çeyizindeki oyalı yazmaların bir kısmını eşinin aile ve akrabalarına düğün hediyesi olarak verirken geri kalanlarını da kendisi kullanmaktadır.

Erciş'te yapılan oyalarda farklı motifler kullanılmaktadır. Bunlardan daha çok bitki motifleri, canlılarla ilgi motifler ve geometrik motif ve semboller kullanılmaktadır. Bu motiflerden birkaçı şunlardır: Gül oya, dut oya, keklik oya, biber oya dirsek oya, kalp oya, hesir oya, örümcek oya, horoz oya, karanfil oya motifleridir.

1.5.4. Üzerklik veya Nazarlık

Erciş halkının önemli uğraş alanlarından biri de üzerklidir. Halk arasında nazarlık olarak da bilinen bu el sanatı üzerlik otu tanelerinin ipliklere dizilerek aralarına da çeşitli renklere kumaş parçalarının serpiştirilmesiyle oluşan duvar

süsüdür. Üzerlik otundan yapılan süs eşyaları evlerde, bahçe ve iş yerlerinde önemli yerlere süs eşyası, nazarlık olarak asılır. Üzerlik otu tanelerine çeşitli şekiller verilerek elde edilen bu süs eşyasının aynı zamanda nazardan da kişiyi koruduğuna inanılır. Nazardan korunmak için üzerlik bitkisi yakılır ve üzerlik bitkisinden çıkan duman nazardan korumak istenilen kişinin üzerine üflenir. Bu şekilde kişiyi nazardan koruduğuna inanılır. Bu inançın belirtileri olarak halk arasında başka birtakım uygulamalar da yapılmıştır.

1.5.5. Dericilik

Çok eski bir el sanatı olan dericilik, derinin fiziksel ve kimyasal işlemlere tabi tutularak kullanılacak hale getirilmesidir. Erciş'te dericilik sanatı diğer el sanatlarına kıyasla daha az öneme sahip olmuştur. Halk daha çok diğer el sanatları ile ilgilenerek ürünler ortaya koymuşlardır. Erciş'te el tezgahlarında dericilik el sanatı ile alakalı daha çok ceket ve yelek gibi giysi malzemeleri yapılmıştır. Yapılan bu ürünler de hem kalitesiz hem de ihtiyaçlara cevap verememiştir. Özellikle büyük atölyelerin olmamasından kaynaklı çok fazla farklı ürünler ile seri üretim yapılamamıştır. Bunun için de halkın zor şartlarda el tezgahlarında üretebildiği malzemeleri ancak kendileri kullanabilmiştir. İhtiyaç fazlası ürünler oluşmadığından halk bunları satarak ticaretini yapamamıştır. Dericilikte kullanılan deriler küçükbaş ve büyükbaş hayvanlardan temin edilmiştir.

1.5.6. Yün Çorap

El sanatları içerisinde halk tarafından en fazla rağbet görüp, çoğunlukla ihtiyacı karşılama amacıyla yapılan işlerin başında yün çorap örücülüğü gelir. Beş şişle örülen çorapların malzemesi tamamen yündür. Çorapların parmak uçlarına halı ve kilimlerde kullanılan motifler kullanılmaktadır. Çeşitli motifler verilerek yapılan yün çoraplara ilgi oldukça yüksektir. Halk bu yün çorapları özellikle kış aylarında giyerek soğuktan korunmaya çalışır. Erciş merkezi ile köylerinde kışın çoğu insanın ayağında kalın yün çoraplar vardır. Bu yünlü çoraplar yeni evlenecek genç bir kızın çeyiz sandığında yer aldığı gibi bazen de hediye olarak bir misafir veya sevilen bir

kişiyeye de verilmektedir. Yünlü çoraplar aynı zamanda bir duygunun da ifadesidir. Her ne kadar da köylerde örülen yün çoraplar bir ihtiyacı gidermek için örülse de okuma yazma bilmeyen, duygu ve düşüncelerini sözle ifade edemeyen kişilerin ruh halini anlatan bir araçtır. Yün çoraba işlenen her bir rengin ayrı bir anlamı vardır.

İKİNCİ BÖLÜM

ANONİM HALK NESRİ VE NAZMI

2.1. EFSANELER

Efsane, anlatı türler içerisinde masal, destan ve halk hikâyesine göre daha kısa, içerisinde abartma ve olağanüstülük bulunduran bir anlatı türüdür. Konuları doğadaki oluşumlar ve insan olan, somut kanıtlar ortaya koydukları için bu yüzden de anlatılanların gerçek olduğuna inanılır. Nedeni belli olmayan varlık, olay ve oluşumlara açıklık getirme işlevlerine sahip olan efsanelerin temelinde aynı zamanda inanç unsuru da vardır. Efsaneler insanların hayal dünyalarını zenginleştiren bir türdür.

Efsanelerin içeriğinde inandırıcılıklarını sağlamak için birtakım güçlü kanıtlar olduğu söylenir. Bu kanıtlar, anlatıcının gerek kendisinin tanıklığı gerekse kaynak kişilerden edindiği bilgilerdir. Belli bir zaman ve yer göstermenin efsanelerde geçmesi bu kanıtları ayrıca güçlendirmektedir. Bu bilgilerden hareketle efsanelerin güvenilir olmalarının yanında toplumsal beklenti ve kabul amaçları için de anlatıldıklarını söylemek mümkündür.

Kaynağı Farsça olan ‘**efsane**’ kelimesi, dilimize Farsça’dan geçmiştir. Arapçada efsane kelimesi ‘usture’ terimi ile karşılanmıştır. Dilimizde dini efsaneler için ‘**menkabe**’ kelimesi kullanılmıştır. Anadolu Türkleri arasında efsane, menkabe, esatir ve mitoloji terimleri yaygınlık kazanmıştır. Anadolu dışında yaşayan Türklerden Azerbaycan esatir, mit, efsane; Türkmenlerde epsana, rovyat; Özbeklerde efsane, rivayat; Karakalpaklar’da epsane, legenda, anız, anız-engime, epsane- hikayet, Başkurtlar’da rivayat, legenda; Kırım Tatarları’nda efsane, Kazan Tatarları’nda rivayat, legenda, ekiyet, beyt vb. terimler efsane karşılığı olarak kullanılmaktadır.¹⁵

¹⁵ M. Ergun, **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, I.cilt, Ankara, s. 1.

Saim Sakaoğlu, efsanelerin özellikleri üzerine yapmış olduğu çalışmalar sonucunda tespit ettiği özellikleri şu şekildedir:

1. Şahıs, yer ve hâdiseler hakkında anlatılırlar.
2. Anlatılanların inandırıcılık vasfı vardır.
3. Umumiyetle şahıs ve hadiselerde tabiatüstü olma vasfı görülür.
4. Efsanelerin, belirli bir şekli yoktur; kısa ve konuşma diline yer veren bir anlatmadır.¹⁶

Yine başka bir sınıflandırmayı Pertev Naili Boratav yapmıştır. Onun tasnifi ise şu şekildedir:

1. Yaradılış efsaneleri;
 - a. Oluşum ve dönüşüm efsaneleri
 - b. Evrenin sonunu anlatan (mahşer ve kıyamet günlerini) anlatan efsaneler;
2. Tarihlik efsaneler
3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçler üzerine efsaneler
4. Dinlik efsaneler¹⁷

Erciş'te belli başlı bilinen efsaneler şunlardır:

2.1.1. Haydar Baba Efsanesi

Haydar Baba adındaki zat tahminen 12. veya 13. yy.da Erciş'te yaşamıştır. Erciş'in Haydarbey köyünde türbesi olan ve köye adını veren Haydar Baba'nın kim olduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte onun Ahmet Yesevi Hazretleri'nin müridlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir. Selçuklu Türklerinin Anadolu'ya giriş yaptıkları dönemde Erciş'e geldiği söylenilir. 1470 yılında Erciş'e geçerek Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile görüşmek üzere Tebriz'e giden Yeşbek, Haydarbey köyünden geçtiğini belirtir. Bu tarih dikkate alındığında Haydar Baba'nın bu tarihten en az 150-250 yıl önce burada yaşamış olacağı tahminleri yapılmaktadır. Her yıl yaz aylarında mezarının bulunduğu yer çok sayıda Ercişli tarafından ziyaret edilen Haydar Baba ile ilgili buna benzer birçok efsane anlatılmaktadır.

¹⁶ Saim Sakaoğlu, **Efsane Araştırmaları**, Konya. 1992. s. 10.

¹⁷ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Halk Edebiyatı**. İstanbul. 1995. s. 100.

2.1.2. Haydar Baba ve İnan Şahı Şah Abbas Efsanesi

Eski bir dönemde güçlü İnan Şah'ı Şah Abbas Van'ı kendi topraklarına katmak için kuşatır. Fakat Van halkının çetin mücadeleleri karşısında uzun zaman kuşatma altında tutulmasına rağmen Van ele geçirilemez. Şah Abbas ve adamları bu sefer Van ile çevresinde yer alan şehir ve kaleleri ele geçirmek için harekete geçer. Erciş'e gelerek Miroğlu Ahmet Bey'in hâkimiyetindeki kalesini kuşatır. Dönüş yolunda da Haydarbey köyüne saldırır. Ancak burada beklenmedik bir olayla karşılaşır. Haydar Baba'nın kerametiyle Deliçay bir anda olduğu yerde kabırır ve Şah Abbas ordusuyla sular altında mahsur kalır. Bu durum karşısında korkan Şah Abbas, Haydar Baba ile görüşerek köyüne dokunmayacağına dair kendisine söz verir. Verilen bu söz üzerine sular tekrar eski haline gelir, Şah Abbas ve ordusu da İnan'a geri dönmek zorunda kalır.

2.1.3. Haydar Baba ve Yavuz Sultan Selim Efsanesi

Osmanlı'nın güçlü padişahlarından Yavuz Sultan Selim ve ordusu İnan Şah'ı Şah İsmail ile savaşmak üzere İnan'a hareket eder. Bu uzun yolculuk esnasında Erciş'in Haydarbey köyüne de uğrar ve burada bir süre konaklarlar. Burada bulunan Haydar Baba adındaki zat Yavuz Sultan Selim ve askerlerini iyi şekilde ağırlar ve onların her türlü ihtiyacını karşılar. Sürekli Yavuz Sultan Selim ile askerlerinin bulunduğu çadırlara gelerek onları ziyaret eder. Kendisini çadırına kadar gelerek ziyaret eden geyiği sağarak onun sütüyle bütün askerlerini doyurur.

2.1.4. Haydar Baba Ziyaretindeki Ağaçlar Efsanesi

Erciş'teki Haydar Baba türbesinin bulunduğu ziyaret yerinde yetişen ağaçlardan sürekli birtakım inilti yükselir. Türbedeki kesilen ağaçlardan kan akar. Bu yerdeki ağaçlar, Erciş halkınca kutsal kabul edilir. Bu yüzden buradaki ağaçların kesilmesi de herhangi bir yere götürülmesi de uygun değildir. Camii inşaatında kullanılmak üzere götürülen ağaçlar da bir türlü duvar üstünde durmaz. Merkez (Kara

Yusuf) camii yapılırken bu ziyaretten getirilen ağaç, çalışan ustanın başına düşer, usta ölür. Bu nedenle ağaçlara bir daha kimse dokunamaz.

2.1.5. Mehmet Çelebi ve İshak Çelebi Kardeşler Efsanesi

Mehmet ve İshak Çelebi kardeşler Konya'dan gelip Erciş'in güzel yerlerinden birine yerleşirler. Yerleştikleri bu yerde uzun süre kalırlar. Burada tarımla uğraşırlar, hayvan besleyip güderler. Hayvan güttükleri bir gün kardeşlerden İshak Çelebi sıcaktan iyice bunalıp yere uzanır. Mehmet Çelebi de kardeşini güneşin kavurucu sıcağından korumak için elindeki sopayı yerde yatan kardeşinin başucuna dikip sarığını da sopanın üstüne bırakır. Bir süre sonra kuru sopa kocaman yemyeşil bir ağaç olur. Daha sonra kardeşler buaraya bağ ekip burayı güzelleştirirler. Yeşilliklerle donanan bu yerin adı da sonradan Çelebibağı olur.

2.1.6. Bacı Kardeş Efsanesi

Selçuklular döneminde düşmana esir düşmemek için onlardan kaçan biri kız, diğeri erkek iki kardeşten kız olan düzlükte, erkek olanı ise kayalıklarda şehit düşer. Bacı ve kardeşin şehit düştükleri yerlerde iki ağaç biter. Kardeşlerden erkek olanı şehit düşünce kanı pınar olup akar. Bacı kardeşin şehit düştüğü yerde ise her cuma sabahı yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya doğru bir ışık gelip gider.

Erciş halkı tarafından iki kardeşin şehit düştüğü yerdeki ağaçlar kutsal kabul edildiğinden buradaki ağaçlara ve bitkilere dokunulmaz. Köylüler arasında çıkan anlaşmazlıkta ziyaretin yanına yığılmış otları yakmak ister fakat ne yapsalar da elindeki kibrit otları tutuşturamaz. Kadın daha sonra Allah'a yalvarır ve elindeki tek çöple otları tutuşturur. Fakat daha az öteye gidmeden yel onu vurur ve ölür. Daha sonra da köyün adı Ziyaret olur.

2.1.7. IV. Murad Yolu Efsanesi

Osmanlı padişahlarından IV. Murad askerleri ile İran seferine çıkarken Zilan Deresi'nin kuzeyinde bulunan Aladağlar üzerindeki Hünkar mevkiinde bir süre konaklar. Dinlendikleri bu yerde aklına bir fikir gelir. Askerlerinin sefer dönüşündeki kaybını öğrenmek için her askerin topaç büyüklüğündeki taşlardan birer tane alıp onlardan yığınak yapmalarını ister. Bu emir karşısında askerlerin her biri birer taş alarak bir yığınak oluştururlar. Konaklama süreleri biter ve askerler İran'a hareket ederler. Savaşın sonunda zafer kazanılır. Sefer dönüşünde kabile yine aynı yerde konaklar. Padişah IV. Murad askerlerine bu defa yığınak yaptıkları taşları karşıdaki dereye atmaları emrini verir. Askerler emri yerine getirirler. Fakat her asker bir taş alıp dereye atmasına rağmen yığıntıdan daha fazla taş geride kaldığı görülür. Bu durumu uzaktan izleyen IV. Murad taş yığınlarının yanına gelerek oturur. Kudretli ellerini havaya kaldırır. Askerleriyle birlikte şehitlerin ruhuna Fatiha okur, bol bol dua eder. Sonra da ey askerlerim diyerek devam eder:

-Bu yığıntıdan geriye kalan taş sayısı verdiğimiz şehitlerin sayısını gösteriyor. Anlaşılan çok şehit vermişiz. Ancak yine de Allah'a şükürler olsun ki bu seferden de zaferle döndük.

2.1.8. İki Gencin Aşk Sınavı Efsanesi

Altındere Harası geniş ve verimli topraklara sahip, Erciş'in en güzel mevkilerinden biridir. Bu yerde bir erkek bir kıza âşık olur. Kıza olan âşkından dolayı erkeğin gözüne bir türlü uyku girmez. Sonunda erkek dayanamaz ve kıızı istemek için kızın evine elçiler gönderir. Ancak kızın ailesi gelen elçilere hayır cevabını verir. Çünkü kız kendisine âşık olan bu gençle evlenmeyi kabul etmez. Fakat erkek bu kıızı almak ve onunla evlenmek konusunda kararlıdır. Kız, oğlandan kurtulamayacağını anlayınca oğlana bazı şartlarının olduğunu söyler. Oğlan aşırı sevgisinden dolayı bu şartları kabul eder. İleri sürülen şartlar kızla oğlan arasında adeta bir yarışa dönüşür. Yapılan anlaşmaya göre kız, suyun içinden akacağı bir kanal yapacak, oğlan da bu kanaldan gelen suyun altından geçeceği bir köprü yapacaktır. Oğlan köprüyü eğer kızdan önce bitirirse kızla evlenecek, eğer kız kanalı daha önce bitirir ise oğlanla evlenmeyecek ve ayrıca oğlanı da cezalandıracaktır.

İşe oğlan ile kız aynı günde başlarlar. Başladıkları günden sonra aylar hatta yıllar geçer. Kız oğlanın işini daha önce bitireceğini hisseder ve telaşa kapılır. Bir müddet sonra her ikisi de işini bitirir. Fakat köprüden insanların geçeceği gibi kanaldan da suyun gelmesi şartlar arasındadır. Kız kanalı bitirir ama kanala suyu getirme şansı yoktur. Bunun üzerine bir hile düşünür ve gece olunca yaptığı kanalın içine teneke dizer. Sabah oduğunda oğlan tepeye çıkar. Kanala bakınca kanalda parlayan tenekeleri görür. Kızın yaptığı hilenin farkına varamaz ve su getirdiğini düşünerek kahrından ölür.

2.1.9. Zernişan Efsanesi

İran'ın güçlü kralı Erciş'i işgal eder. Kral Erciş'teki kaleyi ve hükümdarın sarayını ele geçirir. Bu işgal sırasında Erciş hükümdarının kızı olan Zernişan'ı görür ve ona ilk bakışta âşık olur. Vakit geçirmeden Zernişan'a evlenme teklifinde bulunur. Zernişan, dünya güzeli alımlı ay parçası gibi bir kızdır. Çevrede güzelliğini ve namını duymayan kalmamıştır. Kral, Zernişan'a evlenme teklifini kabul ettiği takdirde kraliçe olacağını ve saltanatını onun uğrunda harcayacağını söyler. Kral Zernişan'ı ikna etmek için bütün yolları dener ve birçok vaatte bulunur. Zernişan ise bir türlü yakasını kraldan kurtaramaz. Zernişan kralı istemediği gibi, çok yakışıklı ve cesaretiyle ün yapmış Ercişli yiğit birine âşıktır. Ayrıca İran kralı kendisinden yaşça da çok büyüktür.

En sonunda istemediği halde kralın evlenme teklifini kabul eder. Ama Zernişan'ın bir şartı vardır. Kral Erciş'in kuzeybatısında bulunan tepenin üzerinde etrafı surlarla çevrili ve daha önce benzerinin yapılmadığı bir kent ve kentin yakınında altın kaplamalı bir saray yaptıracaktır. Zernişan'a göre hükümdarın ömrü bu kenti ve sarayı yaptırmaya yetmeyecek ve sonunda da ölecektir. O öldüğü zaman da sevgilisine kavuşacak ve mutlu bir hayat sürecektir.

İran Kralı, çok sevdiği Zernişan ile evlenmek ve ona kavuşmak için emrindeki askerlerine sarayın ve kentin yapımına hemen başlama emrini verir. Birileri vasıtasıyla Zernişan'ın bir sevgilisinin olduğunu haberini alır. Sevgilisini yakalattırarak uzak bir yerdeki zindana attırır. Ceza olarak da Zernişan'ın kaldığı saraya da nöbetçiler yerleştirerek Zernişan'ın başkalarıyla görüşmesini engeller.

Aradan epey bir zaman geçer. Kral çok istediği sarayı bitirir, kentin de büyük bir kısmını bitirmek üzereyken kral ölür. Bu ölüm haberi karşısında Zernişan sevgilisine kavuşacağı için oldukça mutludur. Ama bu mutluluğu uzun sürmez. Çünkü sevgilisi zindana atıldıktan bir müddet sonra veremden ölmüştür. Zernişan bu beklenmedik haberi alınca üzüntüsünden kahrolur. Bu sıkıntıdan kurtulmak için yer altında kendisine bir şehir yaptırır. Yanına hizmetçilerini de alarak bu şehre yerleşir ve bir daha da kimselere görünmez. Zernecki Tepesi'ndeki şehrin adı böylece Zernişan olarak kalır.

2.1.10. Gelin İle Damat Efsanesi

Erciş merkezine yakın bir yerde bulunan Pay köyünde dağ diye adlandırılan kayalık tepe üzerinde gelin ile damada benzeyen iki taş vardır. Erciş halkı ve Pay köylülerine göre bu iki taş bir çift gelin ile damada aittir. Yörede bu görüşle ilgili yaygın olan iki efsane vardır.

Bir rivayete göre:

Pay köyünde yaşayan genç bir erkekle kız birbirine âşık olurlar. Çevrede birbirilerine karşı olan sevdalarını âşklarını bilmeyen, duymayan yoktur. Bir süre sonra evlenmeye karar verirler. Bu evlilik kararlarına her iki tarafın da aileleri karşı çıkar. Ailelerinin bu kararları karşısında kız ile erkek birlikte kaçmaya karar verirler. Kızının kaçtığını öğrenen ailesi bunların peşine düşer. Peşine takılanlardan kurtulmak için oğlanla kız dağa sığınır. Ancak burada kaldıkları yerlerini köylüler bulurlar. Yakalanacaklarını da anlayan gençler, birbirinden ayrılmamak için:

-Allah'ım bizi ayıracağına bizi taş yap' diye dua ederek Allah'a yalvarırlar. Allah da onların samimi bu dualarını kabul eder ve onlar taş haline gelirler.

Başka bir rivayete göre ise:

Köydeki genç bir erkek kıza âşık olur. Çok sevdiği kıza istemek için kızın evine ailesini gönderir. Fakat kızın ailesi kızlarını oğlana vermek istemez. Bu karara kızın oğlan da üzerine kıza zorla kaçıtır. Kızın ailesi kızlarını kaçıran oğlanın peşine düşerek yakalamaya çalışır. Oğlan ile kız saklanmak için bir dağa sığınır. Kız tarafı aramaya onları bulmaya karardır. Bu kararlı arama sonucunda da oğlan ile kızın yerlerini bulurlar. Saklandıkları yerde yakalanacakları anlayan kız, yaptıklarından dolayı ailesinden utandığından onlarla yüz yüze gelmemek için:

-Ya Rabbi beni taşa çevir ki babam ve ailemle yüz yüze gelmeyeyim, diye dua eder. Allah da genç kızın bu içten gelen duasını kabul eder ve kızla erkek ayrı ayrı taşa dönüşür.

2.1.11. Kırk Bulak ve Kınalı Baston Efsanesi

Efsaneye konu olan Kırkbulak Suyu'nun içerisinde aktığı Işıklar köyü, Erciş'e bağlı bir beldedir. Üzerinde iki değirmenin de bulunduğu Kırkbulak Suyu'nun, bir yatakta irili ufaklı kayalar arasından, geniş oluklardan dışarıya doğru akan, içmeye doyum olmayan bu temiz ve soğuk suyun, Yıldız Gölleri'nden geldiğine inanılır. Bu göl ise İrşat köyüne bir saat mesafede, yüksek ve geniş bir yaylada krater göllerine benzer su kaynaklarıdır.

Efsaneye göre Işıklar köyünde kendi halinde yaşayan bir çoban vardır. Bu çobanın diğer çobanlardan farkı, elinden bir an bile düşürmediği 'Kınalı Bastonu'dur. Günlerden bir gün bu çoban, sürüsünü önüne katarak Yıldız Gölleri'nin bulunduğu yaylaya çıkar. Çok susamış olan çoban Yıldız Gölleri'nden birine yaklaşarak su içmek için eğilir. Çoban eğilir eğilmez, elinden hiç düşürmediği Kınalı Bastonu suya düşer.

Bastonunun elinden kaydığını gören çoban yakalamak için girişimde bulunsa da başaramaz. Baston düştüğü yerde gözden kaybolur. Çoban bastonu bulmak için sağa sola bakar, suya dalıp çıkar ama yine de bulamaz. Çoban çaresiz ve üzgün bir şekilde sürüsünü önüne katıp köye döner. Çobanı uzaktan bastonsuz bir şekilde yaklaştığını gören köylüler bu duruma şaşırırlar. Çobana bunun sebebini sorarlar. Çoban da olup bitenleri köylülere tek tek anlatır. Su içmek için göle eğildiği esnada, bastonu göle düşürdüğünü söyler.

Aradan epey bir zaman geçmiştir. Günlerden bir gün, sabah vakti Kırkbulak'a su almaya gelen köyün kızları, testileri doldurmak için suya eğildiklerinde beklenmedik bir şey olur. Suyun içerisinde bir baston, hem de çobanın düşürmüş olduğu Kınalı Bastonunu görürler. Hemen bastonu sudan çıkarırlar ve götürüp çobana verirler. Bu olaydan hareketle Kırkbulak'ın suyunun aslında Yıldız Gölleri'nden geldiği rivayet edilir.

2.1.12. Pişik Kümbeti Efsanesi

Erciş'in batısında, Erciş-Adilcevaz yolu üzerinde Akçayuva köyünün girişinde bir kümbet bulunmaktadır. Kümbetin bir cepheye bakan pencereleri üzerinde lentosu bulunan kabartmalardan üç dairesel süsten yanındakilere kadın ve erkek yüzü işlenmiştir. Bunlar şekil olarak kedi kafasına benzediği için halk tarafından bu kümbetle ilgili bir de efsane anlatılmaktadır. Bu efsaneye dayandırılarak da halk bu kümbete '**Pişik Kümbeti**' adını vermiştir.

Osmanlı devleti zamanında padişahlardan Yavuz Sultan Selim, güçlü İran Şah'ı Şah İsmail'in saldırılarını durdurmak ve onu kesin bir yenilgiye uğratmak için İran üzerine sefere çıkmaya karar verir. Sultan Selim ordusuyla birlikte sefer yolundayken adı geçen yere gelir ve orada bir müddet konaklar. Uzun ve yorucu bir yolculuktan gelen asker aç ve yorgundur. Askerin karnını doyurmak için büyükçe kazanlar kurulur. Kazanlarda yemekler hazırlanırken bir kedinin kazanın etrafında panik ve telaş içinde dolaştığı görülür. Askerler kediyi kazanların etrafından uzaklaştırırlar. Fakat kedi tekrar geri gelir. Yeniden hırçın ve panik içinde kazanın etrafında dolaşmaya devam eder. Askerler ise kediyi kazandan uzaklaştırmak için kedinin üstüne yürüdükleri sırada ani bir hareketle kedi kazanın içine atlar. Aşçı mecburen kazanı ters çevirir ve yemeğin hepsini yere boşaltır.

Boşaltılan kazanların içersinde kedi ile birlikte kocaman bir yılan daha vardır. Oysa kedi Osmanlı ordusunu yılanın zehrinden kurumak için kendisini kurban olarak seçmiş ve bunun için de kendisini kazanın içine atmıştır.

Efsaneye göre kedinin bu davranışından Yavuz Sultan Selim ve komutanları oldukça etkilenirler. Yavuz Sultan Selim, Osmanlı ordusunu zehirlemekten koruyan bu kedinin gömülmesini ve üzerine de bir kümbet yapılması emrini verir. Bu emirle bir kümbet yapılır ve bu kümbete de Pişik Kümbeti adı verilir.

2.1.13. Taşkesil - Taşkesen Efsanesi

Bu efsane etrafında gelişen ve bilinen iki farklı hikâyeye vardır. Bu iki görüş kısaca şöyledir:

İlk görüş Taşkesen bölgesi etrafında gelişen görüştür. Kısaca Taşkesen, Erciş ve çevresinin ihtiyacını karşılamış karadeğirmen taşı üreten bir taş ocağıdır. Zamanla

burada büyük bir mağara oluşmuş ve buradaki taş ocağından her taş alındığında ocaktan acı acı iniltiler duyulmaktadır.

İkinci görüş ise Şehirpazar köyü etrafında gelişen olaylarla ilgili görüştür. Bu köy doğal güzellikleri ve bulunduğu konum itibari ile önemlidir. Uzun bir müddet burada kalarak çevrevedeki halka hükmeden Kale Beyi'nin güzel bir kızı vardır. Bununla birlikte kardeşinin de yakışıklı ve yiğit bir oğlu varmış. Daha ilk günlerinden beri birlikte büyüyen bu iki genç zamanla birbirine âşık olurlar. Bu âşkını zamanla herkes öğrenir. Gençin babası bu ilişkinin evlilikle sonuçlanması için kardeşinden kızını oğluna ister. Bu istek Kale Beyi tarafından kabul görmez. Kızını kardeşinin oğluna vermez. Tüm iyi niyetlere rağmen Kale Beyi'nin kızını vermeyeceğini anlayan oğlan, amca kızını kaçırmaya karar verir. Böylece kızı kaçırarak birlikte Hasanabdal köyüne gelirler.

Hasanabdal köyüne gelen genç âşıkları, köy halkı korkularından köylerine kabul etmezler. Sevgililer bunun üzerine başka çözüm yolları aramaya başlarlar. Böylece köye yakın, dere kenarında bulunan mağaraya sığınır. Kale Beyi, kızının bu şekilde kaçmasına üstelik de kardeşinin çocuğu ile kaçmasını bir türlü kabullenemez ve kardeşini öldürür. Kaçan iki sevgiliyi de öldürmek üzere adamları ile birlikte mağaranın etrafını sararlar. Dışarda kendilerini öldürmek için bekleyen kişilerin seslerini duyan genç sevgililer birbirilerine sımsıkı sarılırlar. Ancak kız korkudan titremeye başlar. Genç kızın ipek elleri sarıldığı sevgilisinin boynundan yavaşça çözülür. Genç kız dizlerinin üstünde, yüzünü kibleye döndürür. Titreyen ellerini de yavaşça yukarıya doğru kaldırarak fısıltı halinde:

-Taşkesil, Taşkesil, Taşkesil diye söylenerek Allah'a yalvarmaya başlar. Tam bu esnada koca dağ ve Kale Beyi birden taş kesilir.

2.1.14. Deliçay Efsanesi

Efsaneye konu olan olayının geçtiği Deliçay köyü Erciş'in doğusunda yer almaktadır. Yine efsaneye göre Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı'nda sefere çıktığı bir esnada ordusuyla birlikte köyün bulunduğu yerden geçer. Bu köyün doğusundan ve yanından gür ve şidetli bir çay akmaktadır. Padişah atını bu çaya doğru sürerek susamış olan atına su vermek ister. Fakat çay oldukça hırçın ve gür bir şekilde

akmaktadır. Padişahın şansızlığı olsa gerek çayın en gür ve sert aktığı döneme denk gelmiştir. Padişah çayın bu gür ve hırçın akışını izledikten sonra kendi kendine:

-Ne deli çaydır bu çay, diye seslenir. Daha sonra atına su verir ve yoluna kaldığı yerden devam eder. O gün bugün çayın ismine ‘**Deliçay**’ burada kurulan köye de Deliçay ismi verilmiştir.

2.2. HALK HİKÂYESİ

Unutulmaya yüz tutmuş anlatamaya dayalı türlerden biri olan halk hikâyeleri, Erciş ve çevresinde artık eskisi gibi anlatılmamaktadır. Yurdumuzun özellikle Doğu Anadolu Bölgesi’nde hala canlılığını koruyan halk hikâyesi anlatma geleneği, yavaş yavaş teknolojinin de verdiği zararlar doğrultusunda unutulmaya yüz tutmaktadır.

Halk hikâyeleri genellikle düğünlerde, uzun kış geceleri köy odalarında, şehir ve kasaba çevrelerinde de ramazan geceleri kahvelerde anlatılır. Ünlü hikâyeci-âşıklar uzun çiraklık devresinden sonra hikâyeciliği sanat edinmiş kimselerdir. Sanatlarının karşılığında, ücret ya da çeşitli bağışlarla geçimlerini sağlarlar.¹⁸

Yeni ve orijinal bir nev’i karakteri alarak meydana gelen halk hikâyeleri, yerini tuttuğu destanın birçok vasıflarını hâlâ taşımaktadır. Fakat bunlar onun asıl karakterini verenler değildir. Süratle yeni bir nev’e gidiş vaki’ası karşısında bulunuyoruz. Destanî an’ane gittikçe zayıflıyor, çünkü destanın eski karakterini tayin eden sosyal şartlar gittikçe ortadan kayboluyor.¹⁹

Prof. Dr. Ali Berat Alptekin, “Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı” adlı kitabında, halk hikâyelerinin şekil özelliklerini sekiz maddede incelemiştir:

1. Halk hikâyeleri, nazım, nesir karışımı bir yapıya sahiptir.
2. Hikâyelerin girişinde tıpkı masallarda olduğu gibi kalıplaşmış ifadeler vardır.
3. Hikâyelerin dili sözlü varyantlarda sade ve anlaşılır olmasına rağmen yazmalarda biraz ağırdır.
4. Hikâyelerin özellikle giriş kısmında, aslında olmayan, anlatıcı tarafından sonradan ilave edilen manzum parçalara rastlanabilir.

¹⁸ Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Halk Edebiyatı**. İstanbul. 2003. s. 73.

¹⁹ Pertev Naili Boratav, **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**. İstanbul. 1988. s. 70.

5. Yazma ve matbu halk hikâyeleri sözlü varyantlarına göre daha uzun, şiirleri daha fazladır.

6. Güzellerin ve çirkinlerin tasviri, tıpkı masalarda olduğu gibi kalıplaşmış cümlelerle ifade edilir.

7. Kahramanların hareketleri, bir yere gidişleri, bir olaydan başka bir olaya geçiş, uzun zamanı kısaca ifade etme, vb. olaylar kalıplaşmış sözlerle ifade edilir.

8. Bir halk hikâyesinin metninin içerisinde masal, efsane, fıkra, dua, beddua, deyim, atasözü, bilmece, vb. örneklerine rastlanabilir.²⁰

Alptekin, halk hikâyelerinin muhteva özelliklerini ise, on yedi maddede incelemiştir:

1. Halk hikâyelerinin konuları genellikle âşk (Ercişli Emrah, Arzu ile Kamber, Tahir ile Zühre) ve kahramanlık (Köroğlu, Kaçak Nebi, vb.)'tır. Bazen de iki konu birlikte işlenir. (Kırmanşah, Yaralı Mahmut)

2. Halk hikâyelerini meydana getiren olaylar gerçek veya gerçeğe yakındır.

3. Kahramanlarının başından geçmiş gibi görünen pek çok olayda olağanüstülükler vardır.

4. Kahramanlar genellikle tek olup olağanüstü bir şekilde dünyaya gelirler.

5. Kahramanın dünyaya gelmesinde yardımcı olan aksakallı ihtiyar daha sonra; kahramana ad verilmesi, eğitimi, âşık olması ve sevgiliyi aramak için gurbete gitmesi durumlarında da karşımıza çıkar.

6. Kahramanlar genellikle dört şekilde birbirlerine âşık olurlar:

a. Bade içerek.

b. Aynı evde büyüyen kahramanlar kardeş olmadıklarını öğrenince.

c. Resme bakarak âşık olma.

d. İlk görüşte âşık olma.

7. Destan ve masalda olduğu gibi, halk hikâyelerinin de hususî anlatıcıları vardır.

8. Hikâyelerin bazı bölümlerinde dinleyiciler için yapılan dualar vardır.

9. Hikâyelerde kahramanların en büyük yardımcısı Hz. Hızır'dan sonra attır.

10. Kahramanlar, bazen insan dışındaki varlıklarla da konuşurlar.

11. Halk hikâyeleri genellikle mutlu sonla biter.

²⁰ Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**. Ankara. 2002. s. 22-30.

12. Hikâyelerin bazıları âşıkların hayatı etrafında teşekkül etmiş olup, onların başından geçen âşk maceralarını anlatır.

13. Kahramanlar tarafından yapılan dua ve beddua mutlaka gerçekleşir.

14. Halk hikâyelerinde mekân dünyadır.

15. Bazı halk hikâyelerinde atlı göçebe hayatının özellikleri görülebilir. Ancak çoğu hikâyelerde yerleşik hayata geçiş söz konusudur.

16. Birkaç İran-Hint ve Arap kaynaklı halk hikâyelerinin dışında diğerleri millidir ve hemen hemen bütün Türk dünyasında anlatılır.

17. Hikâyede, asıl kahramanların dışında:

- a. Kahramanların yakın çevresi,
- b. İdareciler,
- c. Yardımcı tipler,
- d. Ara bozucu tipler,
- e. İnsan olmayan tipler vardır.²¹

Her yörenin mutlaka kendisine özgü bir veya birden fazla halk hikâyesi vardır. Adeta Erciş ile özdeşleşmiş olan Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesi ülkeye mal olmuştur. Hatta hikâyenin yurt dışında da bilindiği söylenebilir. Bu hikâyenin konusu ve kahramanları halk tarafından benimsenerek özümsemiştir. Farklı basın-yayın organlarında, edebiyat ve eğitim dünyasında, belgesellerde, kültür ve sanat etkinliklerinde bu hikâye yer edinmiştir. Adına sayısız film projeleri, kültür programları, etkinlikler düzenlenen Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesi artık ülke insanının hafızasında kalıcı bir yer edinmiştir. Bu hikâyenin Erciş'te halk tarafından bilinen farklı varyantları vardır. Bu varyantlardan biri de Selahattin Koşar anlatmasıdır.

2.2.1. Ercişli Emrah ile Selvihan hikâyesinin Selahattin Koşar Anlatması

Ercişli Emrah'ın babası Âşık Ahmet, Erciş Kale Beyi Miroğlu Ahmet Bey'in divan âşığıdır. Her cuma günü kaleye gider. Miroğlu Ahmet Bey'in divanında saz çalar, türkü söyler, bir yerde onu eğlendirir. Ercişli Emrah da bu arada daha küçüktür. Zaman gelir ve babasını merak eder. Babam her Cuma neden kaleye gider diye merak

²¹ Ali Berat Alptekin, **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**. Ankara. 2002. s. 22-30.

eder ve babasından kendisini de kaleye götürmesini ister. Fakat babası onu götürmez. Bunun üzerine Emrah babasını takip eder ve takipten sonra bakar ki babası kaleye girer. O da peşinden kaleye girer.

Bir müddet sonra Âşık Ahmet sazı eline alıp ve Miroğlu Ahmet Bey'in divanında türkü söylerken Emrah da kapının aralığından babasını seyrederek. Babasını seyrederken aynı zamanda Miroğlu Ahmet Bey'i de görür. Bey de Emrah'ı görür ve muhafızlarına çocuğu getirin der. Getirirler, kimsin diye sorarlar. Emrah da ben sizin divan aşığınız Âşık Ahmet'in oğluyum der. Mademki sen Âşık Ahmet'in oğlusun o zaman sen de saz çalıp söyleyebilirsin diye söyler. O da hayır ben saz çalmayı bilmiyorum der.

Bunun üzerine babasının sazını getirip ve Emrah'a verirler. Emrah bir vuruşta sazın bütün tellerini kırar. Sazın bütün telleri kırılınca babası bunun üzerine çok kızar. ve Emrah'a bir tokat atar. Emrah bu tokat üzerine kaleyi terk eder ve oradan ayrılır. Tabi Kale Beyi'nin huzurunda Miroğlu Ahmet'in oğlu Emrah'a tokat atması çok zoruna gider ve öfkelenip onu divanından kovar. Bunun üzerine Miroğlu Ahmet yani Âşık Ahmet Eganis'e yani şu anki Erciş'e gelir. Ve bakar ki Emrah yok. Tekrar kaleye döner. Ve Kale Beyi'ne Emrah'ın buradan gittikten sonra eve de uğramadığını söyler. Eğer mümkünse bana asker ver muhafız ver Emrah'ı aramaya çıkarım der. Emrah'ı aramaya başlarlar. Emrah'ı aramaya başladıkları zaman bakarlar ki şu anki Çelebibağı'nın alt kısmında şeker bulağı denen bir yer var. Orada Emrah bir mezar taşına sarılı bir şekilde yatıyor. Tabi hemen koşarlar Emrah'ı uyandırmaya çalışırlar. Ne yapsalar da Emrah bir türlü uyanmaz.

Bunun üzerine Âşık Ahmet sazını eline alır ve sazıyla Emrah'a seslenir. Bunun üzerine Emrah gözlerini açar. Gözlerini açar açmaz da babasını Miroğlu Ahmet Bey'in divanında atışmaya davet eder. Tabi gelirler kaleye ve Emrah durumu Kale Beyi'ne anlatır. Kale Beyi de bir sazı Emrah'a bir sazı da babasına verir ve böylece ikili atışmaya başlarlar. Bu atışmada Emrah çok şey söyler. Emrah her söylediğine babasının cevap vermesini bekler. Babası da Emrah sen devam et ben sana cevap verecem der. 1.2.3.4.5. derken 6. kıtaya kadar gider ve babası cevap veremez. Bunun üzerine babası sazı alıp Emrah'ın önüne koyar.

Beyim, Emrah'ın söylediklerinden ben hiçbir şey anlamıyorum. Emrah badeli âşıktır der ve kendisini Kale Beyi'ne teslim eder. Tabi Miroğlu Ahmet Bey, Âşık Ahmet'e bir miktar para verir ve onu köyüne yani Eganis'e gönderir. Emrah'ı da kendisine evlatlık edinir. Tabi bundan önceki bölüm, işte o çeşme başında mezara

sarılrken yattığı zaman, uykuya daldığı zaman bir pir gelir. Bu pirin elinde dolu vardır. Bu doluya bade dediğimiz bu badelerden bir tanesini Emrah'a verir. Emrah da bunu yaradanın âşkına içer.

Sonra pir, bir tanesini daha vererek bunları üçler, beşler, yediler, kırklar hatırına iç der. Emrah onu da içer. Bir tane daha verir ve bunu da koltuğunun altından gösterdiği Selvihan'ın âşkına içmesini söyler. Emrah onun âşkına içer. İçtikten sonra da artık Emrah görmediği, tanımadığı ama pirin gösterdiği Selvihan'a âşık olur. İşte Emrah, Miroğlu Ahmet Bey'in konağında kendisine tahsis edilen odada kalır. Orda kaldıktan sonra bir müddet geçer. Kaleden dışarı çıkarken bakar ki, kalenin konağın bahçesinde bir sürü kız var. Ama içlerinden sadece bir tanesi çok güzeldir. Emrah onları görür ve bir türkü söyler.

Bu türkü üzerine Selvihan bakar ki çok güzel türkü, anlamlı türkü ve cariyesine sorar. Cariyesinin adı Nazlı'dır. Nazlı bu türküyü söyleyen kim? Nazlı da bu türküyü söyleyen beyimizin yeni aşığı Âşık Emrah'tır. O zaman çağırın gelsin bize burada türkü söylesin saz çalsın der. Emrah gelir. İlk türküsünde yanındaki kızları över. Bu Selbihan'ın çok zoruna gider. Ben dururken nasıl yanımdaki kızları över diyerek Emrah'ı kovar. Emrah oradan ayrılır. Sonradan pişman olur ve Emrah'ı tekrar çağırır. Bu sefer Emrah tüm türküleri Selbihan için söyler. Ve bu sırada birbirilerine âşık olurlar.

Tabi zaman zaman görüşürler. Ve aradan bir süre geçer. İran Şahı Abbas Van kalesini kuşatır. Altı ay kaleyi kuşatmasına rağmen kale bir türlü düşmez. Bunun üzerine Van kalesinin kuşatmasını kaldırır ve askerlerine emir verir. Van çevresinde ne kadar sancak, kaza, ilçe varsa hepsini talan edin. Ve İran şahı Şah Abbas'ın askerlerinin bir kısmı Erciş'e gelir. Erciş kalesini ele geçirirler. Kale Beyi Miroğlu Ahmet'i öldürürler ve Nazlı ile Selbi'yi yanlarında alıp giderler.

Emrah Erciş'e kalesine gelir. Gelir bakar ki Miroğlu Ahmet Bey öldürülmüş, Nazlı ile Selbihan ortalıkta yok. Gider babasına der ki:

Baba Selbihan'ı kaçırmışlar ben Selbihan'ı kurtarmaya gideceğim.

Ve yola düşer, onu aramaya başlar. Tabi bu arada atlarının sırtına Selbihan ile Nazlı'yı alan askerler İran'a doğru giderken, Şah Abbas'ın dikkatini çeker. Muhafızlara gidin şu iki askeri bana getirin der. Atın üstündekilerini getiriler bakar ki iki tane dünya güzeli kız. Sorarlar kimdir diye. Birisi Miroğlu Ahmet Bey'in kızı, diğeri de onun cariyesidir. Şah Abbas o iki kız alır ve başlarına iki asker koyar. Ve oradan Saha Çukuru denilen yere gelirler. Saha Çukuru Beyi Türk'tür. İsmi Yakup

Han'dır. Şah Abbas Yakup Han'ın hem kendisine yardımcı olması için hem de kendisine baş vezir yapmak için onu da alır İsfahan'a doğru gider. Ve İsfahan'a varırlar. Bu arda Emrah il il, ilçe ilçe dolaşır. İran'a gider, Irak'a gider. Azerbaycan'a gider ve Selbihan'ın izini bulamaz.

Dönüşte Erciş'e gelir. Erciş'e gelirken Saha Çukuru denilen yere gelir. Oraya konuk olunca oranın beyi olan Yakup Hanı'nın değerli annesi ile tanışır. Emrah'a nerden geldiğini, nereye gideceğini, derdinin ne olduğunu sorar. Emrah da başından geçenleri tek tek anlatır. Cevahir Hatun uyanır. Emrah der, Şah Abbas buralardan geçerken benim oğlumı götürdü hem de yanında iki tane güzel kız vardı. Olur ki birisi senin sevgilin Selbi' dir. O da hemen evet der. Bunun üzerine Cevahir Hatun Emrah'a:

Yakup Han'a vermek üzere bir mektup verir. Al bu mektubu der İsfahan'a git. Yakup Han'ı gördüğün zaman ona verirsin. Yakup Han da sana yardımcı olur.

Ve Emrah bunun üzerine yola çıkar. Aradan yedi yıl geçmiştir. Yedi yıl sonra İsfahan'a varır. İsfahan'a vardığı zaman bakar ki her yer şenlik, davullar çalıyor, âşıklar saz çalıyor. Sorar: Hayırdır? Hayırdır derler. İşte Şah Abbas'ın düğünü var. Tabi bu arada Şah Abbas Selbihan'ı götürdüğü zaman Yakup Han'a der ki:

Selbihan'ı bana iste.

Yakup Han gider Selbihan'a der ki:

Şah Abbas seni istiyor, senle evlenmek istiyor.

Selbi ona anlatır:

İşte benim sevgilim var, nişanlım var dese de kurtuluş olmayacağını anlar.

Şah Abbas ile evlenecem ama bir şartla. Bir bağ diyecek ve bu bağ barını verecek. Barını verdikten sonra onunla evlenecem.

Aslında burada asıl amaç zaman kazanmaktır. Bizim rivayetlerimize göre bir bağın üzüm vermesi yedi yıl sürer. İşte aradan yedi yıl geçmiştir. Emrah İsfahan'a varmıştır. Bakmış ki her yerde davullar çalıyor, sazlar çalıyor, türküler söyleniyor. İşte o zaman sorar: Hayırdır? Diyorlar ki Şah Abbas'ın Selbihan ile düğünü var. Emrah bir kahveye gider, sazını duvara asar. Oradaki âşıklarla tanışır. O anda Yakup Han da Şah Abbas'ın huzurunda saz çalması için usta âşıklar arıyor. Bir kahveye gelir bakar ki bir genç âşık bütün âşıkları yeniyor. Bu âşıkla tanışır ve ona der ki: Bu akşam Şah Abbas'ın huzuruna geleceğim Şah'ı eğlendireceğim, türküyü söyleyeceğim. Ve böylece tanışırlar. Emrah Cevahir'in mektubunu verir ve ona der ki:

Ey Yakup Han o Selbihan benim sevgilimdir, benim sözlümdür, sevdalımdır.

Tabi Yakup Han hem ona yardımcı olmak istiyor hem de Şah Abbas'a. Emrah'a der ki: Bak akşam geleceksin ama sakın Selbihan'ın adının geçtiği bir türkü söylemeyeceksin. Söylersen senin kafanı koparız.

Akşam olur. Şah'ın divanına çıkarlar. Şah'ın divanında, tahtının hemen arkasında Selbihan'ın portresi vardır. Şah Abbas çizdirmiş. Emrah ilk türküsünü söyler fakat ikinci türküsündeki sözler aklına gelir Selbihan'a dayanamaz. Şah Abbas şüphelenir.

Ey Emrah der, nasıl olur da sen benim evleneceğim kadın üzerine türküler söylersin, başını vurdururum.

Fakat Emrah orada der ki:

Selbi benim akrabamdır.

Giderler Selbihan'a sorarlar. Selbihan da evet der benim akrabamdır fakat biz sözlüüz. Şah Abbas mademki siz sözlüsünüz der, ben Selbi'yi Emrah'a verecem der. Fakat Şah Abbas'ın vezirleri bu duruma karşı çıkarlar. Sen koskoca bir şahsın her gelen senin şanı her gelen senin karını istediğinde hemen verecek misin? Peki, Şah Abbas hanlarına sorar ne yapayım diye. Onu deneyelim. Peki, nasıl deneyeceğiz? Ona zehir içireceğiz. Eğer bu zehiri içtiğinde bu zehir Emrah'a tesir etmezse biz bileceğiz ki bu Emrah badeli âşıktır yani Hâk âşığıdır, ona zehir tesir etmez. Tamam deyip karar verirler.

Emrah şart koşuyor, yalnız ben bu zehiri Selbihan'ın elinden içeceğim. Ve Selbi getirir kâse içindeki zehiri Emrah'a takdim eder. Emrah zehiri içer Emrah'a hiçbir şey olmaz. Ama o zehirin kokusuyla Şah Abbas'ın yanındaki bütün hanlar bayılır ve Şah Abbas çok kızgınlaşır. Bu hanların hepsinin başlarını vurdurur. Güveylik yani damatlık elbisesini Emrah'a verir, Selbi'nin çeyizini hazırlar. Yakup Han'ı çağırır:

Ey Yakup Han! Emrah ile Selbihan sana emanettir. Bunları Erciş'e götüreceksin düşünlerini yapacaksın ve tekrar geri geleceksin.

Yakup Han, Emrah, Selbiha ve Nazlı birlikte yola çıkarlar. Gelirler Saha Çukuru'na dinlenirler. Emrah ile Selbihan, Yakup Han'ın yanına giderler, derler ki:

Hanım artık biz kendi topraklarımıza geldik, sen dinlen biz gider Erciş'te düğünümüzü de yapar derneğimizi de yaparız.

Tabi Yakup Han, Şah'a söz verdiği için ısrar eder. O ısrar ettikçe bunlar da ısrar eder.

Yakup Han:

Madem ısrar ediyorsunuz gidin düğününüzü yapın hayırlı haberlerinizi de ulaştırın der.

Nazlı, Emrah ve Selbihan Erciş'e gelirler. Selbihan hemen düğünün kurulmasını ister. Emrah hayır der. Ben burada bir köşk yapacağım der. O köşkü bitirdikten sonra sana layık bir düğün yapacağım der. Selbi mecbur kabul eder. O anda Selbihan'ın kardeşlerinden Miroğlu Ahmet Bey'in oğulları Emrah'a gelir der ki: Emrah biz yedi yıldır bacımızı görmedik, yedi yıldır onun hasretini çekiyoruz. Eğer müsaden varsa Selbi gelsin birkaç gün bizde kalsın, biz hasretimizi giderelim. Ondan sonra Selbi'yi al götür. Emrah kabul eder ama Selbihan, Emrah'a bunda bir oyun var beni gönderme der. O da, hayır kardeşlerin bize ne oyun yapacak der ve Selbihan'ı gönderir. Selbi ve Nazlı'ı getirirler. Getirdikten sonra gece yarısı Selbi'nin kardeşleri Selbi'yi bir sandığa Nazlı'yı da başka bir sandığa koyarlar. Ve develerle atlarla birlikte amcaoğullarının olduğu Tiflis'e gelirler.

Bu arada Emrah köşkü daha bitirmeden Erciş kalesine gelir. Gelir ki bakar Selbihan ile Nazlı yine yok. Arar soruşturur yine de bulamaz. Bu defa babasına gider der ki: Baba Selbi yine yok ben yine peşine düşeceğim. Babası hayır der. Ya ben de geleceğim ya da seni bırakmayacağım. Bu defa ikisi birlikte Selbihan'ı aramaya başlarlar. Araya araya Tiflis'e kadar gelirler. Tiflis'e ulaştıkları zaman büyük bir bahçe var. Bahçede büyük elma ağaçları var. Bahçenin duvarının önüne çökerler. Emrah baba ne güzel elmalar bunlar canım çekti der. Baba yüreği dayanmaz, sen dur der. Bahçeden elma kopardığı zaman muhafızlar gelir. O bahçenin içinde de Selbi ile Nazlı kalmaktadır. Muhafızlar bunu yakaladıkları zaman Nazlı ile Selbi odanın penceresine doğru koşarlar. Selbi Nazlı'ya muhafızların neden koştuğunu kimi yakalamış olabileceklerini bunu öğrenmek için dışarı çıkmasını ister. Nazlı bakar ki yaşlanmış, bitmiş bir Âşık Ahmet. Onu tanır. Muhafızlar alıp onu götürürler. Tabi Selbi'nin soracağı ilk soru:

Emrah nerede?

Âşık Ahmet de:

Emrah duvarının dibindedir, der.

Giderler Emrah'ı getirirler. Emrah gençtir ama saçı sakalı beyazlamıştır. Selbi ile kucaklaşırlar. Bundan önce de Selbi'nin kardeşleri Tiflis hanı Kuğu Han'a giderler. Derler ki:

Biz bacımızı senin oğluna Mirza Ali'ye verelim.

Nişanlanırlar. İşte Emrah ile Selbihan odada iken Mirza Ali de nişanlısını görmek için konağa gelir. Gelir ve bakar ki Selbihan'ın yanında yabancı bir erkek var. Koşar hemen babasına haber verir. Babasını alır gelir. Emrah'ı yakalarlar ve zindana atarlar. Tabi ilk iş cellâdı çağırmak ve Emrah'ın başını vurdurmaktır. Fakat Buğu Han'ın vezirleri adamları itiraz ederler. Biz bu adamı yargılamadan sorgulamadan nasıl idam edeceğiz? İdam dersek nasıl Şah Abbas'a nasıl hesap vereceğiz? Ve Emrah'ı çağırırlar. Emrah başından geçenleri anlatır. Nasıl âşık olduğunu da söyler. Nasıl bade içtiğini falan hatta Şah Abbas'ın fermanı da olduğunu söyler. Ama Şah Abbas'ın fermanı Erciş'te kalmıştır. Tabi Buğu Han buna inanmaz. O zaman git babana söyle gitsin Şah Abbas'ın fermanını getirsin.

Âşık Ahmet konaktan çıkar. Erciş'e mi gideyim İsfahan'a mı gideyim diye düşünürken bakar ki İsfahan daha yakın İsfahan'a gitmeye karar verir. Durumu Şah Abbas'a anlatır. O arada Tiflis hanı Kuğu Han da bir adamını çağırır ve bir ferman yazar. Bu ferman yalancı bir fermanıdır. Der ki:

Bu fermanı götür on beş gün dağlarda gez. Sonra bu fermanı getir. Biz bu fermana göre hakkını verelim ve on beş gün sonra o adam döner gelir.

Getirdiği ferman tabi sahte. Hanları çağırırlar. Fermanı şöyle yazıyor: Ben Emrah'ı tanımıyorum derhal Emrah'ın kafasını vurun. Ve o süre dolar. Emrah'ı zindandan alırlar. Karadere'ye kafasını vurmaya üzere götürürler.

Tabi hikâyenin diğer kısmı, Âşık Ahmet İsfahan'a varır. Şah Abbas'ın huzuruna çıkar ve durumu anlatır. Şah Abbas da Yakup Han'ı çağırır elinden gelen fırçayı atar. Sen nasıl Emrah'ı ve Selbi'yi Erciş'e götürmezsin de düğünü yapmazsın da bunların başlarına bu işler gelir. Kızır bağırır ve en güçlü adamlarını, en güçlü atlarını alıp gideceksin. İşte o cellâtlar Emrah'ı Karadere'ye götürdükleri zaman Yakup Han yetişir. Hem Buğu Han'ın başını vurdurur hem de Emrah'ı kurtarır. Tekrar İsfahan'a götürür. İsfahan'da çeyizini hazırlarlar ve geri Erciş'e gelirler. Erciş'e geldikleri zaman şimdi Karahan denilen mıntıkada İran işgalcileri bakarlar ki iki tane çok güzel kız var. Birisi daha güzel, birisi yaşlı adam, birisi de üstü başı dökülen pinti birisi. Kimsiniz diye sorar. İşte anlatırlar. Emrah benim sevgilim der. Tabi eşkiyalar bu dam nere bu dünya güzeli nere diye inanmazlar. Alırlar sevgilisini eşkiyalar başlarına yani reislerine götürürler.

Bu defa Emrah yorgundur hasta olmuştur. Emrah, babası ve Nazlı Erciş'e gelirler. Aradan bir müddet geçer, mrah iyice hastalanı yataklara düşmüştür. Bir iki gün sonra hasta yatağından bir ara fırlar: Baba sazımı ver Selbihan'ın kokusu geliyor.

Ve sazını alır son türksünü söylerken Selbihan karalar giymiş bir şekilde odaya girer. Emrah ile barışırlar. Emrah elini uzatır Selbihan'a hoş geldin demek için. Emrah Selbihan'ın elini tutmaya çalışırken Emrah'ın eli düşer ve Emrah ölür. Tabi bunun üzerine Selbihan feryad figan etmeye başlar. Sesi yankılanır durur. Bir gün sonra cenazeyi gömmek için cenazeyi mezarlığa götürecekleri zaman Selbihan tabutun önüne geçer. Ey cemaat ben bir dua edeceğim herkes de buna âmin desin. Ve duasını eder:

Ey Allah'ım, biz birbirimize âşık olduk, bizi birbirimize âşık ettin ama yıllarca birbirimizin peşinden koşmamıza rağmen bir türlü kavuşamadık. Ne olur benim de canımı al, al da Emrah' a kavuşayım der.

Demesiyle olduğu yere düşer ve ölür. İki mezar açılır. İşte güneydeki mezara Selbihan'ın, diğer tarafa da Emrah'ın cenazeleri gömülür. Ve yıllarca Emrah'ın mezarı üstünde kırmızı güller, Selbihan'ın mezarı üzerinde de beyaz güller açar. Erciş halkı da bu güleri alır bunların üzerinde niyet tutar. Niyetlerin de gerçekleşmesi için de dua ederler.

Emrah ile Selbihan hikâyesinin on bir varyantı vardır. Bu varyantların sonunda Emrah ile Selbihan kavuşur hatta kırk gün düğün yapılır. Bazı varyantlarda Emrah ile Selbihan kırklara kavuşur, nereye gittikleri belli değil ama bizim Erciş varyantında Emrah ile Selbihan kavuşmamıştır.

2.3. FIKRALAR

Fıkralar, herhangi bir düşünceyi güçlendirmek, dinleyenleri ikna etmek, bir olayı, durumu açıklamak amacıyla anlatılan; yapısında mizah, eleştiri, yergi ve nükte gibi öğeler bulunan kısa anlatılardır. Diğer bir ifade ile fıkralar, insanları güldüren ve insanlara ders vermeyi amaçlayan halk anlatımlarıdır. İnsanlar, günlük hayatın sıkıntılarından kurtulmak ve bir an olsa bile neşelenebilmek için bolca fıkralara başvururlar. Kısalık ve anlamında taşıdığı yoğunluk gibi özelliklerinden dolayı fıkralar günlük hayatta yaşanan olaylara dayandığı için gerçeklik duygusu uyandırır. Fıkra kelimesi dilimize sonradan girmiş bir türdür. Fıkraların yerine zamanla 'mizah, masal, saka, latife, erteki, yomak, değişme nükte' gibi terimler de kullanılmıştır.

Sözlü edebiyat ürünlerinden olan fıkraların kendine özgü bir yapısı vardır. Sade, açık ve anlaşılır bir anlatım özelliğine sahip olan fıkralar, dinleyicileri güldürmelerinin yanında onları gülerken düşündürmeyi amaçlar. Günlük hayatta karşılaştığımız olayların birçoğu fıkraların konusu olabilir.

Fıkralar hakkında farklı dönemlerde farklı kişiler tarafından yapılmış tanımlardan birkaçına değinmenin konunun anlaşılması için önemli olduğunu söylemekte fayda var.

Fıkra karşılığı olarak Kaşgarlı Mahmut, Divânü Lügat'it Türk'te 'köğ' ve 'külüt' sözcüklerinin açıklamasını verir; 'köğ, bir şehir halkı arasında meydana çıkarak bir sene içerisinde gülünen şey, gülmece' olarak tanımlanır;²² 'külüt ise, halk arasında gülünç olan nesne anlamındadır.²³

Fıkra, gerçek hayat ile bağı olan vak'aları, tam bir fikri, sosyal beşeri kusurları günlük yaşantımızda karşılaştığımız çarpıklıkları, gülünç durumları, tezatları, eski/yeni çatışmalarının ince bir mizâh, hikemi söyleyiş, keskin bir ihtihza ve güçlü bir tenkit anlayışına sahip bir üslup içinde, dramatik öğeleri ağır basan bir hikâyeye çatısı etrafında toplayarak, genellikle bir tip'e bağlı olarak anlatan, nesir diliyle yaratılmış küçük hacimli sözlü edebiyat kompozisyonlarından her birine verilen ad, diyebiliriz.²⁴

Türkiye dışındaki Türk boylarında fıkralara Kırım'da, Kazan'da, Azerbaycan'da, Türkmenistan'da, Özbekistan'da ve Uygurlar'da '**latife**', Kazakistan'da '**erteki, anız**' Irak Türkmenleri (Kerkük, Musul) arasında nükte, fıkra adı verilmekte ve bizdeki fıkra ile eş anlamda işlenilmektedir. Ayrıca Türkmenlerde 'yomak, değişme ve şorta' terimlerinin de fıkralarının yerine kullandığı görülmektedir.

Bugüne kadar Türk fıkra üzerine birçok sınıflandırma yapılmıştır. Ancak en kapsamlı sınıflandırmayı Dursun Yıldırım yapmıştır. Fıkraları yedi gruba ayırmıştır:

1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdi tipler
2. Zümre tipleri
3. Azınlık tipleri
4. Bölge ve yöre tipleri

²² Kaşgarlı M., **Divanü Lügat-it Türk. C. III. Çev.** Besim Atalay, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları. 2003 s. 131.

²³ Kaşgarlı, M., **Divanü Lügati't-Türk. C. I Çev.** Besim Atalay, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1992. s. 357.

²⁴ Dursun Yıldırım, **Türk Edebiyatında Bektâşi Tipine Bağlı Fıkralar**, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları. 1992 s. 333.

5. Yabancı fıkra tipleri
6. Gündelik fıkra tipleri
7. Moda tipleri.²⁵

Erciş yöremizden farklı kesimlerin desteği ile derlediğimiz fıkralar şunlardır:

2.3.1. Erciş Nereye Bağlı

Zamanında Rıza adında Ercişlinin biri askere gider. Askerde bir gün sabah içtiması yapılır. Askerleri etrafına toplayan komutan herkesten kendisini tanıttırmasını ister. Herkes sırasıyla kendisini tanıtır. Sıra Ercişli askere gelir. Sırası gelen Ercişli başı dik bir şekilde bir adım öne çıkar ve gür bir sesle:

-Rıza Kuş, Erciş komutanım, der.

Komutan bu durum karşısında şaşırarak biraz duraklar. Sonra Ercişliye bakar ve onun cahil olduğunu düşünerek durumu ona izah etmeye çalışır:

-Evladım bizim Erciş diye bir ilimiz yoktur. Senin dediğin yer ilçe olsa gerek. Siz hangi ile bağlısınız onu söyle. Komutanın konuşması bitince Rıza hiç beklemeden cevap verir.

-Erciş, Erciş'e bağlıdır komutanım.

Bu beklenmedik cevap karşısında komutan iyice sinirlenir ve tüm illeri teker teker saymaya başlar.

İlçelerin de illere bağlı olduğunu uzun uzun izah eder. Ve Rıza'dan Erciş'in hangi ile bağlı olduğunu tekrar sorar:

Bu sefer Rıza durumu düzelttiğine göstermeye çalışarak tekrar cevap verir:

-Erciş direk Allah' a bağlıdır komutanım. Der.

2.3.2. Bi Tike Ekmek

Askerlik görevi gelmiş Ercişlinin biri askere gider. Askerde bir akşam üzeri kirlenmiş olan asker elbiselerini yıkar ve kurumaları için bir çiviye asar. Elbiseleri astıktan sonra asker koğuşuna döner ve içi rahat bir şekilde uykuya dalar. Sabah

²⁵ Dursun Yıldırım, a.g.e., s. 24-32.

olunca asker kalkar ve elbisesinin akşam çiviye astığı yerde olmadığını görür. Bir süre düşündükten sonra ne yapacağına karar verir. Başka bir elbisesi de olmadığı için içtimaya don paça çıkar. Komutan askerini bu vaziyette görünce şaşırılmış bir vaziyette askere sorar:

-Elbisen nerede oğlum. Der.

Ercişli asker cevap verir:

-Valla komutanım akşam vağdi esbapları yıkadım miha adsım. Sabahnan gağdım bağdım, ne görüm? Bizim esbap olup bi tike ekmek.

Komutan Ercişli askerinin konuşmasından bir şey anlamaz. Bu duruma bir açıklama bekleyen komutan sinirli bir şekilde tekrar askere sorar:

-Oğlum bi tike ekmek ne? Şunu doğru düzgün anlatsana.

Oradan başka bir Ercişli asker atılır:

-Gomutanım bir parça ekmek demek istedi. Der.

2.3.3. Gu De Kurtul

Ercişin yürekli ve bir o kadar da temiz kalpli insanlarından olan Ahmet Çavuş, her zamanki gibi söylene söylene sokakta geziyormuş. Sokaklardan evlerin yanından geçerek ilerlerken az ötedeki bir kaldırımda sakatlanmış bir kuş görür. Merak ederek kuşun yanına yaklaşır. Kuş acı içinde çırpınmaktadır. Ahmet Çavuş kuşa iyice yaklaşır, yere çökerek onu yakından takibe alır. Kuşun bu haline çok üzülür. Bu duruma bir çare arayan Ahmet Çavuş'un elinden de hiçbir şey gelmez. Ahmet Çavuş ağır ağır yerinden kalkarak bir kuşa bakar, bir de gökyüzüne bakar. Sonra da acı şekilde bekleyen kuşa seslenir:

-Gu de kurtul !

Bunu Ahmet Çavuş birkaç kez tekrar etse de fayda etmez. Zaten kuşa olan olmuştur.

2.3.4. Ne Mal Olduğu Belli

Ercişli köylünün birine bir eşek lazım olur. Köylü vatandaş Erciş'e gelir ve bir eşek alır. Sonra bu eşiği götürerek diğer eşeklerin içersine dahil eder. Yeni gelen eşek

önce diğer eşekleri uzaktan iyice süzer, sonra ayrı ayrı her eşeğin yanına gider, onları koklar. Bu arada tembelliği ile meşhur bir eşeğin de yanına giderek onu da koklar ve yanına uzanır. Eşeği ahırın penceresinden seyreden Ercişli köylü vatandaş, hızla ahıra girerek eşeği yularından tuttuğu gibi eşeği satın aldığı adamın yanına gider ve adama:

-Al eşeğini ver paramı der.

Eşeği satan adam şaşkın bir şekilde:

-Ne oldu hemşerim, eşeği denedin mi?

Köylü vatandaş sinirli bir şekilde:

-Denemeğe lüzum kalmadı. Senin eşeğinin ne mal olduğunu, seçtiği arkadaşından bellidir der ve eşeği geri verir.

2.3.5. Abi Nişanlım Bakıyordu

Mehmet Koçak tüm istek ve heyecanıyla bayrama hazırlanmaktadır. Prova üstüne prova yapılmakta, bayram alanında kimin ne yapacağı tek tek hatırlatılmaktadır.

Hata yapılmaması için sıkı bir çalışma sürdürölmektedir. Kendisi her yıl olduğu gibi bu yıl da milis komutanını, Burhan Bakır adlı delikanlı düşman komutanı Nikola'yı oynayacaktır.

Bayram günü gelir, çatar. Temsili olarak düşman Erciş'i işgal etmiş, her yeri yakmış, zafer sarhoşluğu ile eğlenmektedir. Bu arada milis güçleri de Erciş'e girmek için fırsat kollamaktadır. O fırsat nihayet gelir ve milis güçleri başarında komutanları olmak üzere 'Allah Allah' nidalarıyla Erciş'e girer, düşman kuvvetleri ile çarpışmaya başlarlar. Milis kuvvetleri komutanının önünde düşman kuvvetleri komutanı Nikola vardır. Senaryo gereği düşman komutanı bir iki kılıç darbesiyle yere düşecek ve teslim olacaktır. Fakat düşman komutanını oynayan Burhan, bir türlü yere düşüp teslim olmaz. Milis kuvvetleri komutanını oynayan Mehmet Koçak, bu olay karşısında çok zor durumda kalır ve kılıç sallarken de sürekli olarak da Burhan'a 'Oğlum Burhan, kendini yere at, teslim ol! diye seslenmeye başlar. Ama Burhan bir taraftan Mehmet Koçak'ın kılıç darbelerine mukabele eder, bir taraftan da 'Abi nişanlım bayrama beni seyretmeye gelmiş esir olamam, diye cevap verir. Mehmet Koçak terlemeye başlar.

Tören yerine gelenler olanlardan habersiz heyecanla iki komutanın mücadelesini izlemektedir. Bir iki denemeden sonra Burhan'ın düşmeyeceğine ve teslim olmayacağına kanaat getiren Mehmet Koçak, ansızın bütün gücüyle elindeki kılıcı Burhan'ın başına indirir. Burhan bu kılıç darbesiyle yere yıkılır. Anlından kanlar akmaya başlar. Tören yerinde bulunanlar bütün güçleriyle Mehmet Koçak'ı alkışlar. Fakat bu sırada Burhan yerde acılar içinde kıvrılmaktadır. Burhan uzandığı yerden kalkamayınca işin farkına varılır ve Burhan en hızlı şekilde hastaneye götürülür. Alnına yedi dikiş atılır.

Tören bittikten sonra Mehmet Koçak, bayram yerinden ayrılarak telaşla hastaneye koşar ve Burhan'a sorar:

-Burhan oğlum, bunu neden yaptın gördün mü olanları?

Burhan başı sarılı uzandığı yerden doğrulur ve cevap verir.

-Albayım sana canım feda olsun. Fakat nişanlım bayram alanında gözlerini bana dikmiş bakıyordu. Teslim olmayı gururuma yediremedim.

2.3.6. Vallahi Düşüp

Erciş'te Osman Emmi adında biri, mahallenin muhtarıdır. Kendisine kaymakamlıktan geldiği söylenen önemli bir evrak ulaştırılır. Osman emmi namaz vakti yakın olduğundan evrakı katlar cebine koyar, abdestini alır ve camiye gider. Namazın tam ortasında aniden aklına evrak gelir. Ellerini çözer, ceplerini aramaya başlar fakat evrakı yine bulamaz. Sonra iki elini çaresiz ve üzgün bir biçimde iki yana açar ve yüksek sesle bağırır ve ağzından çıkan son cümlesi şu olur:

-Vallahi düşüp!

2.3.7. Epeyce Var Komutanım

Erciş'e bağlı Haydarbey köyünden bir delikanlı genç askere gider ve askerde topçu olur. Komutan yeni gelen Ercişli genç askeri denetlemeye gelir. Komutan askere topu gösterir ve sorar:

-Evladım, şu topun ağırlığı tahminen ne kadardır?

Haydarbeyli asker bu soru karşısında bir topa bir de komutana bakar ve başını iki yana sallayarak cevap verir:

-İnan ki epece var komutanım.

2.3.8. Bi İhtiyar Anam Bi De Bi Çüt Öküzüm

Erciş'e bağlı Çelebibağı'ndan bir genç askere gider. Askerlik yaptığı sırada bir gün viziteye çıkar. Muayene sırası kendisine gelince doktor askere sorar:

-Evladım senin neyin var?

Çelebibağlı asker soruyu yanlış anlar ve bir an hüzünlenir. Peşinden duygulu bir sesle:

-Komutanım bi ihtiyar anam bi de bi çüt öküzüm var, der.

2.3.9. Eyi Mi Oldu Sanki Allah'ın Evini De Kirlettik

Erciş'in mahallerinden birinde ikamet eden yaşlı birisi uzun süre abdestini tutamadığından dolayı cemaatle namaz kılmayı bir ara terk eder. Bu durumundan haberdar olan arkadaşları bu olaydan haberleri yokmuş gibi davranarak neden cemaatle namaz kılmadığını sorarlar. O da arkadaşlarına hocanın uzun uzun sureler okuduğunu bundan dolayı da abdest tutmakta zorlandığını söyler. Ancak mahalle halkı bu yaşlı adamı camiye götürmeye kararlıdır. Yaşlı adamı camiye getirmek için birçok yola başvurarak adamla bir hayli uğraşırlar. Yaşlı adamı ikna etmek için cemaatle namaz kılmanın fazileti büyüktür, sevabı çoktur, biz de imam efendiyi görür biraz daha kısa sure okusun diye kendisine rica ederiz, sen de gelirsin cemaatle namazını kılarırsın derler. Sonunda yaşlı adamı ikna ederler. Cami imamına giderler ve durumu anlatırlar. Yaşlı adam camiye geldiğinde en uzun sure hangisi ise onu okumasını hocadan rica ederler.

Sonunda adam camiye gelir. İmam da mahalle halkını kırmayarak istenen en uzun sureyi okuyarak ve namazı kıldırır. Namazın sonunda cemaat de yavaş yavaş camiye terk etmeye başlar. Camiden çıkan kişiler durumdan haberleri yokmuş gibi davranırlar ve yaşlı adama niye beklediğini sorarlar. Bu soru karşısında yaşlı adam da kızgın bir şekilde ve parmakları ile imamı işaret ederek:

-O adam evine gitmeyecek! Ona bu olanların hesabını soracağım. Kendisine dedim de kısa süre oku. O ise inadına en uzun sureyi okudu. Şimdi eyi mi oldu sanki. Sonun da Allah'ın evini de kirlettik diyerek kendi kendine bağıra çağıra evine gider.

2.3.10. Sen Ercişli Ben Erzurumlu

Veli Emmi Erciş ve çevresinde iyi bir avcı olarak ün yapmıştır. Çalışmak için gittiği her yerde avcılıkla uğraşmış ve avcılıkla ismini duyurmuştur. Bir süre Erzurum'un bir ilçesinde çalışmıştır. Veli Emmi bu ilçede çalıştığı esnada ayının biri rahat durmayarak yöre halkının bahçelerine girerek meyvelerine ve hayvanlarına zarar vermiş. Bu konuda ne tedbir alındıysa da fayda etmemiştir. Sonun da ilçe halkı toplanır ve ileri gelenlerini namını duydukları Veli Emmi'nin yanına gönderirler. Sonunda Veli Emmi'yi bularak ona dertlerini anlatırlar. İleri gelenler:

-İlçemize ne yazık ki bir ayı musallat olmuş yöredeki herkesin bahçelerine giriyor, meyvelerine ve hayvanlarına zarar veriyor. Başka çaremiz kalmadı. En son umudumuz sizsiniz. Veli Emmi bizi bu ayıdan kurtarmanı istiyoruz. Lütfen bu ayıdan bu halkı kurtar, derler.

İlçe halkının ileri gelenlerini can kulağı ile dinledikten sonra Veli Emmi düşünür taşınır. Sonunda onları kırmayarak silahına yanına alarak ayının bulunduğu yere doğru gider. Bir süre ayıyı aramaya başlar. Çok zaman sonra Veli Emmi ile ayı karşı karşıya gelirler. Veli Emmi ile ayı bir müddet sadece birbirilerine bakarlar. Ayıya uzun uzun baktıktan sonra Veli Emmi ayıya acır. Ancak ilçe halkına da söz verdiğinden sözünden geri dönemez. Kararını verip de ayıyı alnının tam ortasından silahı ile vuracağı zaman ayı dile gelir ve şöyle der:

-Ula Veli, senin bahçene ben girmedim, hayvanlarımı da ben yemedim. Üstelik sen Ercişli ben ise Erzurumluyum. O halde ne istiyorsun benden? Bırak da ben yoluma gideyim.

Bu konuşma üzerine Veli Emmi ayıyı haklı bulur ve ayıyı öldürmeden geri döner. Köylüler ise Veli Emmi'yi sabırsızlıkla ve heyecanla beklemektedir. Veli Emmi eli boş dönünce köylüler merakla sorarlar. Veli Emmi de ayı ile aralarında geçen konuşmadan bahseder ve onlardan affını ister.

2.3.11. Bir Gün Sen Süpürürsün Bir Gün De Anam

Erciş'te zamanında yaşayan yaşlı baba ile annenin tek oğlu vardır. Bu oğullarını evlendirmek için kız aramaya başlarlar. Bir müddet oğullarına kız baktıktan sonra oğullarının da beğendiği bir kızda karar kılarlar. Hemen kızı isterler. Düğün yapılarak gelin eve getirilir. Gelin pek de bekledikleri gibi biri çıkmamış geldiği günden itibaren evin hiçbir işine el sürmez. Yemek yapmaz evi temezlemez. Evin tüm işlerini oğlanın yaşlı annesi yapar. Gelinin bu tavrı bir süre böyle devam eder. Bu olup bitenleri yakından izleme fırsatı bulan oğlanın babası bu durumu içine sindiremez ve yaşlı eşinin evin tüm işlerini her gün yapması zoruna gider. Bu duruma bir çözüm bulmak ister. Sonunda bir plan yapmaya karar verir. Hanımını yanına çağırarak ona:

-Hanım, der. Yarın gelinin kalkacağı zaman ben elime süpürgeyi alıp evi süpüreceğim, sen de bu arada gelip bana engel olmaya süpürgeyi elimden almaya çalışacaksın. Gelin de bizim bu halimizi görür de belki utanır. Böylece akıl eder ve bundan sonra evin temizliğini yapar.

Kocasının anlattığı bu plan hanımın da aklına yatar. Sabah olur, gelinin kalkacağı saatte oğlanın babası süpürgeyi eline alır ve evinin temizliğini yapmaya süpürmeye başlar. Kocasının bu durumunu gören hanım da hiçbir şeyden haberi yokmuş gibi hemen koşarak gelir ve kocasına:

-Herif! Herif! Der. Sen ne yapıyorsun? Bırak da ben süpüreyim. Der.

Bu arada geçen konuşmaları duyan gelin hızlıca odasından çıkar ve olup bitenleri anlamaya çalışır. Daha fazla dayanamayarak gelin:

-Baba neden anamla tartışıyorsun? Bir gün sen süpürürsün bir gün de anam. Der.

Gelin konuşmasını bitirdikten sonra yatmak üzere tekrar odasına geçer.

2.4. MANİLER

Mani Halk Edebiyatında manzum olan ve aynı zamanda da sözlü olarak da devam eden bir türdür. Bir başka ifade ile edebiyata Türklerin kazandırmış olduğu, Türklere özgü olan hemen her konuda yazılabilen yedi heceli müstakil dörtlüklerdir. Divan Edebiyatı'ndaki rubai ve tuyuğ ile benzerlik göstermektedir. Genellikle yedi heceden oluşan maninin kafiye şeması aaba şeklinde olup durakları da 4+3'tür.

Maninin ilk iki mısrası doldurma özelliğine sahip olup asıl anlatılmak istenen son iki dizesindedir. Asıl anlamın yoğunlaştığı üçüncü mısra ise serbesttir.

Maniler anonimdir, yani aslında söyleyenleri vardır ama zamanla unutulduğu için halka mal olmuş anlamında anonim eserlerdir. Bu bakımından Anadolu'nun her tarafında bu gelenek yaygın şekilde günümüze kadar devam etmektedir. Maniler Türk halkının zevk, espi ve zeka anlayışlarını gösteren belge niteliğindedir. Edebiyatın en canlı ve güzel örneklerinden biridir.

Maniler hakkında yapılmış tanımlardan birkaçını şu şekilde verebiliriz:

Anonim halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup doğa, sevgi, ayrılık ve nefret gibi konuların yanında; dinleyeni yürekten sarsan, umulmadık bir sürprizle sonuçlanan, küçük ve bağımsız bir şiir türüdür.²⁶

Dügünlerde, kadın topluluklarında, iş yerlerinde, tarlalarda vb. söylenen mani, umumiyetle hece vezninin 7 veya 8'lisi ile meydana getirilen 4 mısralık manzumelerdir. Her türlü hayat hadiseleri arasında, âşk, gurbet, kıskançlık, hasret, kırgınlık, tabiat vb. temaları işleyen mânilerde ilk iki mısra bir bakıma duygu, düşünce ve hayalî girişini teşkil eder. Dinleyen veya okuyanın dikkat ve ilgisini çekmeye yarayan bu iki mısradan sonra üçüncü ve dördüncü mısra asıl konuyu vermeye çalışır, nadir olarak dört mısranın bütün bir duygu, fikir ve hayalî işlediği görülür.²⁷

Maniler üzerine şüphesiz birçok tasnif yapılmıştır. Ancak bu tasnif çalışmalarından Doğan Kaya'nın maniler üzerine yapmış olduğu tasnifine değinmek de fayda var. Tasnif şu şekildedir:

1. Yapılarına Göre Maniler.

- Hece Sayılarına Göre Maniler.

- Mısralarına Göre Maniler.

2. Hazırlanış ve Uygulanışlarına Göre Maniler

-Niyet Manileri

-Katar Manileri

-Karşılıklı Maniler.

-İş Yaparken Söylenen Maniler.

a. Tarlada çalışan kadınların gelip gençlere söyledikleri maniler.

b. Halı dokuyan kızların söyledikleri maniler.

²⁶ M. Yardımcı, **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşk Şiiri, Tekke Şiiri**, Ankara. 1998. s. 19.

²⁷ Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**. Ankara. 2000. s. 281.

- c. Bulgur çekerken söylenen maniler.
 - ç Taş toplarken söylenen maniler.
 - d. Çayır biçilirken söylenen maniler.
 - e. Bostanda çalışırken söylenen maniler.
- Saya Manileri.
- Bayraktar Manileri.

3. Konularına göre Maniler.²⁸

Erciş'te kızlar ve kadınlar arasında mani söyleme geleneği eskisi kadar olmasa da devam eder. Sadece kadın ve kızlarla kalmamış erkeklerin de sevdikleri için mani söylediği görülür. Şimdi unutulmuş ama son zamanlara kadar da bilinen '**bicek çıkarma**' ve '**mani atma**' geleneğinde söylenen, özellikle kızların söylediği maniler çok ses getirmiş. Maniler düğünlerde, kadınlar arası toplantılarda, misafirliklerde eğlenmek amaçlı icra edilirdi. Bazen de taziye evinde manilerin söylenildiği oluyordu. Burada kadınlar ağlaşırken, ölen kişinin cesur, mert, delikanlı, yiğit biri olduğunu söyledikleri maniler de dile getirirlerdi. Buna yörede '**Manili Okşama**' denir. Bu maniler ağıt şeklinde okunurdu. Maniler genelde 7 hece ölçüsü ve aaxa kafiye şekliyle yazılmışlardır.

Erciş'te halk arasında bilenen mani örnekleri:

²⁸ Doğan Kaya, **Anonim Halk Şiiri**. Ankara. 1999. s. 30-81.

MANİ METİNLERİ

-1-

Armut dalda ensiyi
Dal bülbülü besliyi
Siyah perçemli kardeş
Göynüm seni itsiyi

-2-

Dut ağacı kurulur
Dibinde su durulur
Eller baba diyende
Menim boynum burulur

-3-

Yaram ağır
Ok dedi yaram ağır
Tabip gurban olayım ağır
El vurma yaram ağır

-4-

Kayadan indim diyi
Basmadan giymem diyi
Olursa atlas olsun
Koynuna girmem diyi

-5-

Gara yılan
Ak ile gara yılan
Oğlum bir melaike
Gelinim gara yılan

-6-

Bağa girdim yaprağa
Başladım toprağa
O gız benim olursa
Belim gelmez toprağa

-7-

Armudum dalda galdı
Gözlerim yolda galdı
Şen olasın Erciş'im
Sevdiğim nerde galdı

-8-

İçerde sağarlar camışı
Dışarı şığar fışı fışı
Sen hele goca bulmadın
Kırđ yılın kocamışı

-9-

Bu da meni
Al hançeri buda meni
Ne günlere galmışam
Beğenmez buda meni

-10-

Gökte yıldız galmadı
Yerde boncuk galmadı
Ana meni evlendir
Mehlede gız kalmadı

-11-

Su başında pıtırağ
Minder serin oturağ
Hoca gözün kör olsun
Kes nikâhı kurtulağ

-12-

Ağlaram ağlar gibi
Derdim var dağlar gibi
Her gelen bir gl ister
Sahipsiz bağlar gibi

-13-

Erdiş'in üstü bağlar
Gız söyler gelin ağlar
Gelin neye ağlarsın
Bar vermez bizim bağlar

-14-

Yağmuru düz öldürür
Alavi kz öldürür
Hançer bıçak neylesin
İgidi söz öldürür

-15-

Gardaş meni
Bırakma gardaş meni
Sevdiğime vermezler
Verirler ele meni

-16-

Isıtma tutti meni
Tutti kurutti meni
Ne yare selam edin
Ne tez unutti meni

-17-

Kaleden indim bugün
Elimde altın gğm
Ana meni evlendir
İstemem düğün mğn

-18-

Darı ektim bir elek
Dadandı gara leylek
Kışın birlikteydik
Yazın ayırdı felek

-19-

Altınım alma meni
Dillere salma meni
Götür sarrafa göster
Bakırsam alma beni

-20-

Köprü altında çiçek
Yoncalar biçilecek
Ana gurbanım olam
Şerbetim içilecek

-21-

Kaleden indim ancak
Mendilim dolu sancak
Ne gız oldum ne gelin
Ataşa yandım ancak

-22-

Mektup yazdım bilesin
Oğuyasan gülesen
Ele bir gül değılem
Koklayalar atalar

-23-

İnce men ince menem
Sedef sen ince menem
Düşsen sinem üstüne
Can viren ince menem

-24-

Elinde ilahi var
Başında külâhı var
Göz görüp gönül sevip
Bunun ne günahı var

-25-

Elbisenin moruna
Men vurgunam boyuna
Oyar benim olmazsa
Öleceğim yoluna

-26-

Sarı yazman çinçini
Öpüm ağzının içini
Dün gece nerdeydin
Gönlümün göğercini

-27-

Fındık fıstık çedene
Uyku geldi bedene
Bu ne zalım ganyana
Koymaz gidem odama

-28-

Bicegim hola mola
İçi dolu gül ola
Bicegi çıkaranın
Muradı hasıl ola

-29-

Damda işlik dikerim
Burma burma bükerem
Dediler yar evlenmiş
İnadımnan sökerem

-30-

Bağçada dolu gazel
Gardaş gurbette gezer
Şapkasını yan eğmiş
Gurbette melul gezer

-31-

Hey karayı karayı
Gel süpüreğ sarayı
Sen al geyin men yeşil
Düşman geysin karayı

-32-

Bu dağın karı menem
Gölü var arı menem
Kabrim kuzuye kazın
Cevanam çürümenem

-33-

Kolumda pazım ağlar
Arkamda tazım ağlar
Yol ver dumanlı dağlar
Sılada kuzum ağlar

-34-

Değirmen üstü çiçek
Orak getirin biçek
Gardaş nişanın gördüm
Orta boylu bir çiçek

-35-

Kahveler dibektedir
Kardaşlar gurbettedir
Sağ olsun gurbet olsun
Sevdalar yürektedir

-36-

Mektup yazdım dört köşe
İçine nişan düşe
Mektup ele geçende
Erdiş aklına düşende

-37-

Bu dağlar o yan dağlar
Al gana boyan dağlar
Bu yan zulmadğanedir
Nicedir o yan dağlar

-38-

Bu gelen akalıdır
Göğsü mahramalıdır
El ile güle oynar
Menimle tobalıdır

-39-

Kara tavuk yatıyor
Derdi derde katıyor
Sebeplere galmasın
Yârim ayrı yatıyor

-40-

Üzüm goydum sepete
Yar oturmuş tepede
Ele bir yar sevmişem
Şan verir memlekete

-41-

Âşığam bağda ne var
Sana ne bağda ne var
Mecnun gözün kör olsun
Leylasız bağda ne var

-42-

Almanın irisine
Men yandım birisine
Emi meni çoban et
Kızların sürüsüne

-43-

Ağaç başında kora
Cahildim düştüm tora
Meni tora salanlar
İmansız girsin tora (ham üzüm)

-44-

Ay doğdu sini sini
Ben sevdim birisini
Cellât boynumu vursa
Söylemem doğrusini

-45-

Mavidir mavuştura
Yer vura savuştura
Yusuf Zeliha gibi
Hâk bizi kavuştura

-46-

Göge yıldız sereler
Aşkı meni örseler
Sebeplere gamlasın
O gızı mana verseler

-47-

Dağla dağladı meni
Derde bağladı meni
Zincirsiz tuzak olmaz
Zülfün bağladı meni

-48-

Erdiş üç göl içinde
Suyu bardak içinde
Erçiş'te yar sevenin
Yüreği yağ içinde

-49-

Bi cigara iç oğlan
Ge kapıdan geç oğlan
Baba sana gız vermez
Bu sevdadan geç oğlan

-50-

Erdiş'in yolu ince
Düşümde gördüm gece
Guşlar gurbanız olum
Yarımın hali nice

-51-

Darı ektim bir elek
Dadandı kara leylek
Kışın birlikte idik
Yarımın hali nice

-52-

Men bir kara biberim
Yuvarlanıp giderem
Çok konuşma gaynanam
Oğlun alır giderem

-53-

Gögde yıldız pıtalalar
Sarıdır yumurtalar
Ele bir gül değilem
Koklayalar atalar

-54-

Altınım aldım seni
Dillere saldım seni
Sarraf seni neylesin
Begendim aldım seni

-55-

Gara kazan taşmaz mı
Yol dağları aşmaz mı
Ağlama anacığım
Ayrılan kavuşmaz mı

-56-

Bu gelen abalıdır
Göysü marhabalıdır
El ilen güler oynar
Menimnen torbalıdır

-57-

Al almaya gelmişem
Şal almaya gelmişem
Men oğlan bacısıyam
Gız almaya gelmişem

-58-

Bu dağın karı menem
Gülü var arı menem
Kabrim kuzeye kazın
Cevanam çürümenem

-59-

Çorabın ağın bak
Destele bağına bak
Eğer göynün mendese
Çık Erdiş'in dağına bak

-60-

Sarı yazmam sendedir
Sermişem çimendedir
Dünya dolu yar olsa
Gine göynüm sendedir

-61-

Ay doğdı sini sini
Men sevdim birisini
Cellat boynumu vursa
Söylemem doğrisini

-62-

Dağla dağladı meni
Derde bağladı meni
Zincirsiz tuzak olmaz
Zülfün bağladı meni

-63-

Mendilin işle gönder
İşle gümüşle gönder
İçine üç elme koy
Birini dişle gönder

-64-

Maydanoz ot değil mi
Yaprağı ot değil mi
Sen orada men burada
Bu bana dert değil mi

-65-

Kara çorap öreyim
Ayağıma giyeyim
Eğilin yüce dağlar
Men sılamı göreyim

-66-

Mendilim sende kalsın
Sakla koynunda kalsın
Men murad almamışam
Mendilim murad alsın

-67-

Erdeş'in çarsına
Gün doğar karşısına
Adam gönül verir mi
Komşusun bacısına

-68-

Kavun tağda beslenir
Yağmur yağar ıslanır
Sevdiğimi görmezsem
Ciğerlerim paslanır

-69-

Men bugün neler gördüm
Yaş bağrım deler gördüm
Kuzusunu kurt almış
Anasın meler gördüm

-70-

Göger bostanım göger
Su gelir bendin döğer
Uğradım iftiraya
Her gelen beni döğer

-71-

Mendilimin gıgıcına
Şeker goydum ucuna
Gidin deyin yarıma
Gelsin başım ucuna

-72-

Armut dalda dal yerde
Bülbül öter her yerde
Felek bizi ayırdı
Her birimiz bir yerde

-73-

Su gelir ark uyanır
Çimen kana boyanır
Mennen senin ahınnan
Gögde melek uyanır

-74-

Kara kara kazanlar
Kara yazı yazanlar
Mürvet yüzü görmesin
Yarı asker yazanlar

-75-

Deryada çınar yanar
Gittikçe ırak yanar
Ele acı şerbettir
İçtikçe yürek yanar

-76-

Gara yerde
O biter gara yerde
Mennen erim sağ olağ
Gaynanam gara yerde

-77-

Hep gülerler gülerler
Gül düşürüp gülerler
Bir igit yoksul düşse
Söyletirler gülerler

-78-

Maniden kestim oğlan
Küçükken dostum oğlan
Duydum ki evlenmişsen
Men senen küstüm oğlan

-79-

Erdiş'in üstü bağlar
Ataşın meni dağlar
Gözlerinde sevda var
Baktıkça içim yanar

-80-

Ay doğar ayaz düşer
Kar yağar beyaz düşer
Güvenme deli gönlüm
Saçına beyaz düşer

-81-

Yastık attım bostana
O yar gele yaslana
Korkaram yağmur yağa
Top zülüfler ıslaha

-82-

Asmadan üzüm aldım
Salkımı düzüm aldım
Kalk gidelim gezmeye
Anandan izin aldım

-83-

Arık ince geçilmez
Su bulanık içilmez
Bana derler yardan geçilmez
Yar şirindir geçilmez

-84-

Ay doğdi düze düştü
Zülüfler yüze düştü
Eller çüt çüt gezerken
Ayrılık bize düştü

-85-

Mendilim beyaz bezden
Yüreğim dolu sözden
Düşman ne dersen desin
Ayağın kesme bizden

-86-

Acı suda üzerem
Sandığa gül dizerem
Büyük evin kızıyam
Gurbet elde gezerem

-87-

Dereler akmaz oldu
Yar bana bakmaz oldu
Sevdim de alamadım
Gönlüme yara doldu

-88-

Bahçenizde gül var mı
Gül dibinde yar var mı
Bu gece geleceğim
Yatağında yer var mı

-89-

Karda payton yürümez
Kışdır karlar erimez
Yüreğimde yara var
Perdelidir görünmez

2.5. TÜRKÜLER

Türküler, halk ezgileriyle bestelenip hece vezniyle yazılmış veya söylenmiş şiirlerdir. Türküler gerek ezgileri, gerekse sözleriyle milli kültürümüzün özünü teşkil eden, halk edebiyatının en zengin örnekleridir. Türkülerin yakılmasının veya söylenmesinin arkasında mutlaka gerçek bir olay vardır. Bu durum aynı zamanda türkülerin en çok sevilen türlerinden birisi olmasındaki en büyük etkidir. Türküler belli bir nazım biçimine sahip olmayan hece ölçüsüyle meydana getirilmiş anonim ürünlerdir. Yani hem koşma hem mani nazım şekilleri ile söylenebildikleri gibi iki, üç, beş dizeden oluşan bentlerle de söylenebilmektedirler. Türküler hece ölçüsünün hemen hemen her çeşidiyle meydana getirebilmişlerdir.

Türkülerin ortaya çıkışları iki yolla olmuştur ve bugün de olmaktadır. Ya çok kısa bir zaman içinde anonimlik özelliğini kazanmışlar ya da bir saz şairinin söylediği parça sonradan türkü olarak tanınmıştır ve türküyü yakanın adını da vermektedir. Her iki halde de özel bir ezgi ile söylenmektedir.²⁹

Türküler başlangıçta bir olay üzerine yakılırlar. Bu olaylar bütün bir milleti ilgilendirecek kadar büyük nitelikler taşıyabileceği gibi, dar çevrelerde meydana gelen cinsten de olabilir. Aşk, gurbet, ölüm, seferberlik, tabii afetler, oymak kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi sosyal olaylarla, sevda talihe kızma, şansa küsme gibi duygular, türkülerin doğuş şartlarını hazırlayan sebeplerin başında gelir. Bu olayı yaşayan veya bu duyguyu taşıyan sanatçı kişinin bunları halk şiiriyle ifade etmesi türkülerini meydana getirir. Böylece türkü yakılmış olur.³⁰

‘Anonim’ halk şiirleri arasında yer alan ‘Türkü’yü ele aldığımız zaman kafiye örgüsü, nazım birimi, vezin ve hacim gibi ’dış unsurlar bakımından belirli bir şekilde karşılaşmamaktayız. Aynı şekilde türkülerde türlerin belirlenmesinde bir ölçü olarak kullandığımız ‘konu’ ve ‘ezgi’ beraberliği de yoktur. Bu bakımdan ‘türkü’nün de ‘Türkmani’, ‘Varsağı’, ‘Bayatı’, ‘Şarkı’ kelimeleriyle birlikte değerlendirilip izahının yapılması kaçınılmaz olacaktır. ‘Türkülere mahsus ezgiler’ olup, biz nazım şekli veya türünün adı değildir.³¹

²⁹ Nevzat Gözaydın, **Anonim Halk Şiiri Üzerine**, Türk Dili Dergisi Türk Şiiri. Ankara. 1989. s. 25.

³⁰ M. Özbek, **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul. 1994a. s. 63-64.

³¹ M. Öcal Oğuz, **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Ankara. Akçağ Yayınları. 2001 s. 16.

Türkülerin ortaya çıkışında söyleyenleri bellidir. Ancak zamanla nesilden nesile aktararak gelen türküler, bu süre içerisinde çeşitli değişikliklere uğrayarak; anonim olma özelliğini kazanırlar.

Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı hadiseleri yansıtan, hece ölçüyle ve bir veya dört mısralı bendlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle, söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere türkü denir.³²

Boratav türküyü ilk olarak iki ana bölüme ayırmıştır. Bu bölümlerin birincisinde türkülerin konularını, ikinci bölümde ise türkülerin kullanıldıkları yerler, gördükleri vazifeler ya da söylenmelerini şartlandıran vesileler belirtilmektedir.

1. Bölüm:

A) Lirik Türküler:

Ninniler, Aşk Türküleri, Gurbet Türküleri, Askerlik Türküleri, Hapishane Türküleri,

Ağtlar, Çeşitli Baskaca Duyguluk Konular Üzerine Türküler

B) Taşlama, Yergi ve Güldürü Türküleri

C) Anlatı Türküleri:

Efsane Konulu Türküler, Bölgelere Ya Da Bireylere Özgü Konuları Olan Türküler,

Tarihlik Konuları Olan Türküler

2. Bölüm

A) İş Türküleri

B) Tören Türküleri:

Bayram Türküleri, Düğün Türküleri, Dinlik ve Mezheplik Törenlere Degin Türküler,

Ağıt Töreninde Söylenen Türküler

C) Oyun ve Dans Türküleri:

Çocuk Oyunlarında Söylenenler, Büyüklerin Oyunlarında Söylenenler.³³

Erciş türkü bakımından gelişmiş bir ilçemizdir. Erciş'te türküler gerek Kültür Bakanlığı bünyesinde çalışan sanatçılar, gerek konu ile ilgili yerel sanatçılar gerekse

³²Doğan Kaya, a.g.e., s. 132.

³³Pertev Naili Boratav, a.g.e., s. 163-164.

de Türk Halk müziği sanatçıları tarafından derlenmiş, söylenmiş ve seslendirilmiştir. Tabi bu derlenen türküler zaman zaman televizyon ve radyo vb. kitle iletişim unsurları aracılığıyla halk tarafından izlenip dinlenmiştir. Bu halk ürünlerinin halka ulaşmasında en büyük katkı şüphesiz bu eserlerin icracıları sanatçılara aittir. Örneğin bu konuda görüştüğümüz Ercişli Cengiz Kanter, ‘Yaram İçerde’ türküsünü yazdığını ve seslendirilmesi için sanatçılara verdiğini bizzat kendisinden öğrenmiş olduk.

Erciş’te derlenen ve okunan türkülerin değişik kaynakları olmalarına rağmen, en önemli kaynak olarak düğün halaylarını gösterebiliriz. Eskiden düğünlerde çalgılı aletlerin olmadığı zamanlarda sesi güzel, düğünleri şenlendiren, düğüne gelen kişileri eğlendiren ve buna bazen iş olarak, bazen de bir güzellik olarak, keyif alma amaçlı yapan ayrıca türkü söyleme yeteneğine sahip olan insanlar da vardı. Tabi bunların bazen düğünlere de çağrılmadıkları da oluyordu. Bunlara halk arasında ‘**toycular**’ ya da ‘**yırcılar**’ olarak bilinirlerdi.

1950 yılına kadar genel olarak Erciş düğünleri Toycular tarafından şenlendirilirken daha sonra davul-zurna işin içine girince, çalgılı çalgısız olarak iki kısma ayrılmış. Son zamanlarda orkestralı çalgılar, bağlamalar ile yörenin yerel sanatçıları düğünlerde o işlevi görmeye başladı. Çalgısız oynanan oyunların en göze çarpanı ‘**demeli-çevirmeli**’ türkülerdir. Bu oyun yöre halkı tarafından bilinmektedir. Araştırmamız bağlamında da konuştuğumuz Mehmet Bülbül de bu konuda bize yardımcı olmuş ve bu geleneği sürdüren kişilerin başında geldiğini söylemiştir. Bu oyunda halayı başlatan kişi bir dörtlük söyler ondan sonra güveydekiler de aynı dörtlüğü tekrar eder. Bu şekilde bir türkü birkaç ağızdan söylenmiş olur. Bazı durumlarda iki kıtası olan bir türkü halaydakilerin katkıları ile eklemeleri, çıkarmaları sayesinde türkü yedi sekiz kıtaya çıkardı. Bunun başka bir toplumsal kazancı da halk arasında birlik ve beraberliği sağlaması güçlendirmesidir. Bu konuda Mehmet Bülbül’den öğrendiğimiz ve kendisine ait olan türkülere de örnek kısmında yer vereceğiz.

Erciş türkülerinin kaynağı sadece düğünler veya halaylar değil, geçmişte yaşanan acılar, savaşlar, işgaller, ayrılık, özlem, hasret, yurt sevgisi, kahramanlık konularının tamamı Erciş türkülerine kaynaklık eder. Uzun havalarda genelde çokça söylenmiş hatta uzun havalara yöre halkı Araba havası da demektedir. Aslında bu konuların çokluğuna rağmen ülkeye çok da sanatçı yetiştirmeyişi Ercişlilerin de pek hoşuna gitmeyen bir durum olsa gerek.

Bilinen Erciş Türküleri şunlardır:

1. Boyakçının Gelini
2. Papure
3. Bu Binayı Yapan Usta
4. Sunalar
5. Çeçen Kızı Çardakta
6. Kız Memeler
7. Naroy Naroy
8. Buğdalar Denelendi
9. Hazalım Yelli Telli
10. Tütünüm Destedir Efendim
11. Yellim Ha Yellim
12. Mendi De Mendi
13. Eyvanın Altından Geçtim
14. Men Gülümü Deste Bağlarım
15. Çini Tor Kesti Gelin
16. Bizim Köyde Düğün Var
17. Dur Yerinde
18. Bu Dağda Maral Gezer
19. Havada Vurdum Geceler
20. Yüce Dağ Başında Yayılır Kuzi
21. Kundura Vurma Hanım Tanırlar
22. Narino Hay Narino
23. Bal Yeme Bal Yeme
24. Kıftan Astım Daldadır
25. Ay Dudi Dillim Nere Malısan
26. Maralo Can Maalo
27. Helbir Attım Dalda Dur
28. Vay Halıma Vay Başıma
29. Ezem Ezeden Oğlan
30. Kalenin Bedenleri
31. Mendilim Dem Kışmış İle Badem Var
32. Bir Köşkte Kavun Yerler
33. Ay Doğı Asmağ İsti

34. Mendil Aldım Bir Deste
35. Çimende Sürü Kazlar
36. Her Seher Her Sabah Gel Geç Buradan
37. Şık Şık Bilezik Kolunda
38. Yaz Gelir Leylek Yuva Bağlar
39. Kalkın Durnam Kalkın Dağlar Başına
40. Yüksek Konağın Gelini
41. Kara Yer Kara Yerde
42. Halıma Halıma
43. Gülüm Bizim Bağda Susam Var
44. Erik Ağacı Çüt Aça
45. Karşıdan Yar Geliyor Cano
46. Kız Belin İncedir İnce
47. Yoncalar Hanım
48. Ayın Ortasında Bir Sarı Yıldız
49. Menşure Hanım
50. Yüzün Güleçtir
51. Gül
52. Pencereden Bakıyor
53. Kızlar
54. Kırat
55. Sarı Camuş
56. Esmam Gider Yol Üstünde
57. Bahçalar Bari Çalar
58. Elinde Kama Sevdiğim
59. Karanfil Esti Nidem
60. Giden Ay Tutulur Mu
61. Horuzu Kattım Eyvana
62. Karşıdadır Evleri
63. İndim Kuyu Dibine
64. Kaşların Arasına
65. Mehleyi Geze Geze

TÜRKÜLERDEN ÖRNEKLER

- 1-

Karşıdan Kar Geliyor

Karşıdan kar geliyor canoy

Yeleşti dar geliyor canoy

Ben sevdim eller aldı

O bana zor geliyor caanoy

Oy canoy oy canoy oy canoy

Ben de sana kurban oy canoy

Oy canoy oy canoy oy canoy

Ben de sana kurban oy canoy

Ağlamaz gülen bendim canoy

Devranı süren bendim canoy

Yel vurdu sel götürdü canoy

Yıkıldı gönül bendim canoy

Oy canoy oy canoy oy canoy

Ben de sana kurban oy canoy

Oy canoy oy canoy oy canoy

Ben de sana kurban oy canoy

Şu Erciş'in dağları oy canoy

Gül kokuyor bağları canoy

Kirpiğimnen süpürem canoy

Sana gelen gelen yolları canoy

Oy canoy oy canoy oy canoy

Ben de sana kurban oy canoy

Oy canoy oy canoy oy canoy

Ben de sana kurban oy canoy

Kaynak: Hüsamettin Subaşı

-2-

Tütünüm Destedir Efendim

Tütünüm destedir efendim
O yârim hestedir efendim
Çoktandır görmemişem
Belki de yastadır efendim

Tütünüm sarıdır efendim
Gün vurur kurudur efendim
Yaktı yandırdı beni
Bu kimin yaradır efendim

Tütünüm incedir efendim
Sevdiğim goncadır efendim
O yardan uzak kaldım
Ayrılık acıdır efendim

Kaynak: Atakan Çelik

-3-

Ayvanın Altından Geçtim

Ayvanın altından geçtim
Eğildim suyundan içtim
Ben bu yere garip düştüm

Oğlan ay balami balami
Götürme getir valami
Sonra çekersin belani

Garibem vatanım yoktur
Elimden tutanım yoktur
Düşmüşem gürbete ellere

Arayıp soranım yoktur

Oğlan ay balami balami
Götürme getir valami
Sonra çekersin belani

Kaynak: Mehmet Bülbül

-4-

Zilan Deresi Bükülür Gider

(Uzun hava)

Zilan Deresi de bükülür gider
Zülüfü gerdana dökülür gider
Bir yiğit de sevdiğini almazsa
Vallah onun ömrü sökülür gider

Erdiş'in düzünde çiçekler biter
Ağyolu'un hasreti burnumda tüter
Sıladan ayıryam içim kan gider
Vallah yeter felek yeter çektiğim yeter

Ayrılık perişan eyledi beni
Gamzelerim parçaladı sinemi
Nice dertler çektim pek yıkılmadım
Öldürdün beni erittin beni of

Kaynak: Atakan Çelik

-5-

**Boyakçının Gelini
(Oyun havası)**

Boyakçının gelini
Boyar boyar elini
Zalım babanın kızı
Koymaz tutam elini

Su gelir taşa değer
Kırpikler kaşa değer
Ele bir yar sevmişem
Yedi kardaşa değer

Boyakçının gelini
Boyar boyar elini
Zalım babanın kızı
Koymaz tutam elini

Edremit kirazları
Ne hoş olur yazları
Ciğerimi yakıyor
Çelebbağı kızları

Boyakçının gelini
Boyar boyar elini
Zalım babanın kızı
Koymaz tutam elini

Kaynak: Hüsamettin Subaşı

-6-

Gidersen Uğur Ola
(oyun havası)

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Kırmızı köynek ağcanlar mercanlar
Kurbandır sana canlar mercanlar

Gidersen uğur ola mercanlar
Gül çimen yolun ola mercanlar
Benden başka seversen mercanlar
İki gözün kör ola mercanlar

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Kırmızı köynek ağcanlar mercanlar
Kurbandır sana canlar mercanlar

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Kırmızı köynek ağcanlar mercanlar
Kurbandır sana canlar mercanlar

Dere bağı bahçalar mercanlar
Yar bahçada saz çalar mercanlar
Gece gelme gündüz gel mercanlar
Findo seni parçalar mercanlar

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Kırmızı köynek ağcanlar mercanlar
Kurbandır sana canlar mercanlar

-7-

**Çelebi Bağdan Güllü Gelin Gidiyor
(Ağıt)**

Çelebi bağdan Güllü gelin gidiyor
Düğün dernek kurulmuş herkes gülüyor
Güllü duvağ içinde hüngür hüngür
Ağla anam ağla yazım bu imiş

Üç katlı ayrıldı sağa Erdiş'ten
Biri gelin biri güveği bir gardaşı
Güllü binmiş kırata çeker yuları
Ağla anam ağla yazım bu imiş

Güllü Erçeğe gelin gidiyor
Anası saç birçeğin yoluyor
Güllü sevdiğine varamadı yanıyor
Ağla anam ağla yazım bu imiş

Güllü niye kıydın canına
Evin barkın neden koydun talana
Doyamadın gençliğinin çağına
Ağla anam ağla yazım bu imiş

Kaynak: Mehmet Kürşat

-8-

Belinde Kama Sevdiğim

Belinde kama sevdiğim
Çek vur sineme sevdiğim
Öldür kuyla sevdiğim
Kimseye deme sevdiğim

Belinde ayna sevdiğim
Sen gül sen oyna sevdiğim
Eğer beni almaz isen
Gençliğen doyma sevdiğim

Belinde sele sevdiğim
İşi teşkele sevdiğim
Senden hiç murad almadım
Zarı hep gele sevdiğim

Kaynak: Atakan Çelik

-9-

Kazın Kazın Mezarımı

Kazın kazın mezarımı
Sular sepin serin olsun
Sevdiğim kız imam olsun
Kızlar kılsın namazımı

Ezmeyinen büzmeyinen
Yâr bulunmaz gezmeyinen
Kızlar kazın mezarımı
Altın saplı kazmayinen

Arabama atın minder
Yüzünü yüzüme dönder
Duydum yeni yâr sevmişsin
Mendilimi geri gönder

Kaynak: Mehmet Bülbül

-10-

Pencereden Bakıyor

Pencereden bakıyor dilber
Kitap açmış okuyor canım oy dilber
Yârin güzel sedası dilber oy dilber
Bütün canlar yakıyor canım oy dilber

Pencerede şişesin dilber oy dilber
Gül ile menevşesin canım oy dilber
Benim düştüğüm gibi hanım oy dilber
Pencerede düşesin canım oy dilber

Kaynak: Mehmet Bülbül

-11-

Bir Bölük Ağca Kızlar

Bir bölük ağca kızlar harman kırağından gelir
Gökte yıldız sayılmaz yarin yanağından gelir
Gonca gülün kokusu harman kırağından gelir
Çiğ yumurta soyulmaz yarin yanağından gelir

Gökte yıldız sayılmaz harman kırağından gelir
Çiğ yumurta soyulmaz yarin yanağından gelir
Bir bölük ağca kızlar harman kırağından gelir
Gonca gülün kokusu yarin yanağından

Öyle bir yar sevmişem harman kırağından gelir
Edasına doyulmaz yarin yanağından gelir

Bir bölük ağca kızlar harman kırağından gelir
Gonca gülün kokusu yarin yanağından gelir

Kaynak: Âşık Davut Telli

-12-

Ezem Ezeden Oğlan

Eze mezeden oğlan
Bıyık bezeden oğlan
İğnenin yıldızından
Kıza göz eden oğlan

Babam sana kız vermez
Git para kazan oğlan

Bu derenin geveni
Geven sarmış geveni
Paşadan emir gelmiş
Seven alsın seveni

Erikler çiçek açtı
Etrafa koku saçtı
Sevdim murad almadım
Bıraktı meni kaçtı

Ezem ezeden oğlan
Bıyık bezeden oğlan
İğnenin yıldızından
Kıza göz eden oğlan

Babam sana kız vermez
Git para kazan oğlan

-13-

Ayın Ortasında Bir Sarı Yıldız

Ayın ortasında bir sarı yıldız
Mavi cübbeler giymiş arkası dümdüz

Sen seher yelisen estin yüceden
Tohunursan pencereden bacadan
Selvim yuhusuzdur dünki geceden
Oyanana kadar dur seher yeli

Sen seher yelisen esersin yakın
Her sabah her seher zülfüne tohun
Selvim uhudaysa oyatma sakın
Sağından solundan gör seher yeli

Emrah der ki kurdurayım sazları
Fikrime düşende Selvim sözleri
Karadır kaşları ala gözleri
Var sen de muradan er seher yeli

Kaynak: Hüsamettin Subaşı

-14-

Papuri Nere Varam

Papuri nere varam
Halim yok seni alam
Anan hizmetin tutsun
Seni sineme saram

Çarşıda olur atlas
Atlasa iğne batmaz
Nişanlı olan kızlar
Geceleri yatmaz

Çarşıda olur kına
Okkası gelir ona
Güzel kızın ismi ne
Kara gözlü bir suna

Ocakta duman olur
Günler bir zaman olur
Şu Erdiş'in kızları
Dağlarda yaman olur

Kaynak: Mahalli Ekip

-15-

**Elinde Oya Gidiyor Toya
(Menşure Hanım)**

Elinde oya
Gidiyor toya
Dudağı boya
Menşure hanım

Elinde maşa
Gider ataşa
Kızlara paşa
Menşure Hanım

Elinde mili
Bülbüldür dili
Mehlenin gülü
Menşure Hanım

Kaynak: Mehmet Bülbül

-16-

Kara Yer Kara Yerde

Kara yer kara yerde
Gül biter kara yerde
Verin benim yârimi
Başkası kara yerde

Le le nesi nesine
Kurbanam kıs sesine
Hastalandım gelmedin
Geldin son nefesime

Kara kaş boyanır mı
Buna can dayanır mı
Nesse'm şirin uykuda
Öpersem uyanır mı

Le le nesi nesime
Kurbanam kız sesine
Hastalandım gelmedin
Geldin son nefesime

Çimen yeşil boyanmaz
Seslensem yâr uyanmaz
Yâr orada ben burada
Buna canlar dayanmaz

Kaynak: Mehmet Bülbul

-17-

Dur Yerinde

Eğdim kavak dalını
Dur yerinde dur yerinde, hanım dur yerinde
Kopardım yaprağını
Yer yerinde, yer yerinde, hanım yer yerinde

Giderem böylesine
Dur yerinde dur yerinde, hanım dur yerinde
Garipler mahlesine

Yer yerinde, yer yerinde, hanım yer yerinde
Burada bir garip ölmüş
Dur yerinde dur yerinde, hanım dur yerinde
Gelin gidek yasına
Yer yerinde, yer yerinde, hanım yer yerinde

Erdiş'in çarşısına
Dur yerinde dur yerinde, hanım dur yerinde
Gün doğar karşısına
Yer yerinde, yer yerinde, hanım yer yerinde

Adam gönül verir mi
Dur yerinde dur yerinde, hanım dur yerinde
Komşusun bacısına
Yer yerinde, yer yerinde, hanım yer yerinde

2.6. NİNNİLER

Anonim halk şiiri örneklerinden olan ninniler, yetişkinler tarafından çocukları uyutmak, avutmak, ağlarken susturmak için söylenen ezgilerdir. Genelde çocukları kucakta uyuturken, ayakta sallarken veya beşiğe koyarken yetişkinler tarafından söylenir. Ninnileri söyleyiş şekli çocuğun durumuna göre değişir. Çocuk eğer uyuma seviyesine gelmişse daha yumuşak ve daha sakin bir şekilde söylenir. Ninniler, belli bir süre sonra çocuklarda alışkanlığa dönüşür ve ninni olmadan uyuyamaz duruma gelir. Hatta bu durumda ninni söyleyen annelerin dahi çocuklardan önce uyuduğu gözlemlenir. Ninnilerdeki ezgilerin sakinleştirici ve uyku getirici yönü vardır. Ninnileri söyleyen kadın hazır ninni parçasını söylediği gibi doğaçlama şeklinde ninniler de söyleyebilmektedir.

Ninnilerde övgü, memnuniyet gibi konular dile getirildiği gibi yergi ve serzeniş konular da dile getirilmektedir. Ninnilerde ana tema çocuktur. Sadece beşikteki çocuklara ninni söylenmez. Ninni duymaya alışmış çocuklar ergenlik dönemine kadar anneleri veya başka bir büyüğü tarafından ninni duyarak uyumak ister. Ninnilerde çocuğun sağlıklı doğmasından gelen sevinç, yıllardır çocuğa duyulan özlem, mutluluk, soy, sop, evlilik, nişan gibi temaları ve iyi dilekleri içinde barındırır. Ayrıca ninnilerde yalnızlık, gurbet, hasret temaları da genel olarak işlenen konular arasındadır.

Ninniler hakkındaki yapılmış tanımlardan birkaçını vermek gerekirse:

Ninnilerin ilk söyleyeni, bestecisi kadınlardır. Musikisi, ritmi ve biçimi ne olursa olsun ninnilerin özünde çocuğa anne sevgisini aktarma çabası vardır. Ninniler, çocuğun uzun ömürlü olması, nasibinin bol olması, nazar ve hastalıklardan korunması, bebeğin ağlamaması, uslu olması, çabuk büyümesi, gelin ya da damat olması dileği, çocuğun gelecekte mutlu olması dileklerini içeren doğaçlama söyleyişlerdir.³⁴

Ninniler, en az iki-üç aylıktan üç-dört yaşına kadar annenin çocuğuna, onu kucığında, ayağında veya beşikte sallayarak daha çabuk ve kolay uyutmak yahut ağlamasını susturmak için hususî bir beste ile söylediği ve o andaki hâlet-i rûhiyesini

³⁴ M. Yardımcı, a.g.e., s. 50.

yansıtır mâhiyette, umûmiyetle mâni türünde bir dörtlükten meydana gelen bir çeşit türkülerdir.³⁵

Ninniler; uyutulmaya çalışılan çocuğa veya çocuğu hoplatıp severken söylenen ve birtakım duygu, düşünce, inanç, umut ve hayalleri, sevinç ve acıları ihtiva eden; çoğunlukla dört mısra ile söylenen ve mısra sonlarına birtakım klişe sözler ilâve edilerek ezgi ile terennüm edilen manzum sözlerdir.³⁶

Ninnilerin kendine ait bazı özellikleri vardır. Bu özellikleri şu şekilde verebiliriz:

1. Ninnilerin başlangıcı ve sonu genellikle kalıplaşmış ifadelerle biter.
2. Ninnilerle genellikle dört mısradan oluşup yedi ve sekiz hecelidir.
3. Ninnilerin kelime yapısı söylendiği bölgenin dil özelliklerini içine alır.
4. Ninnilerin söyleyicileri nine, hala, teyze, anne, abla, vb. kadınlardır. Bu sebepten büyük anneden ablaya doğru gelişen bir süreklilik vardır.
5. Ninni, çocuğun annesinin dilinden duyduğu kelimelerle pedagojik formasyon almaya başladığı ilk metinler olup böylece çocuk daha anne kucağında veya beşikte milli ve dini terbiye almış olur.
6. Ninni, çocuğun müzik terbiyesini aldığı ilk ezgidir.
7. Ninniler genelde aşağıdaki şekilde kafiyelenir:
 - a. Mesnevi şeklinde (aabb)
 - b. Mâni şeklinde (aaxa)
 - c. Koşmanın ilk dörtlüğü şeklinde [abab (xaxa)]
 - ç. Beş ve altı mısrası kendi arasında kafiyeli olan ninniler (aaaaa, aaaaaa).³⁷

Anonim olan ninnilerin çoğu yedi heceli ve mani tipinde kafiyelenmiş olmalarına rağmen özellikle de âşıklar tarafından söylenmiş olan ve yapı bakımından anonim olan sekiz ve on bir heceli ninni örnekleri de mevcuttur. Ninniler mısralarına, yapılarına, konularına, söylenilen kişiye ve söylenme zamanı ve ortamına göre sınıflandırılması yapılmıştır.

Ninnilerde çok farklı konular işlenmiştir. Özellikle ninniler daha çok şu konular işlenmiştir:

³⁵ A. Çelebioğlu, **Türk Ninniler Hazinesi**. İstanbul. 1995. s. 9.

³⁶ Doğan Kaya, a.g.e., s. 343-363.

³⁷ S. Sakaoğlu- A. Berat Alptekin, **Türk Halk Edebiyatı (Ders Notları)**. Konya. 2005. s. 8-9.

1. Dinî, kutsî ve fikrî mahiyette ninniler,
2. Efsane ve ağıt türünden ninniler,
3. Dilek ve temenni mahiyetinde maniler,
4. Sevgi alâka ifade eden ninniler,
5. Övgü ve yergi mahiyetinde ninniler,
6. Şikâyet ve teesür ifade eden ninniler,
7. Ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler,
8. Tehdit ve korkutma mahiyetinde ninniler

Yörede bilinen ninni örnekleri ailenin fertleri tarafından söylenerek gelişme göstermiştir. Ninniler ailedeki anne, baba, amca, teyze gibi bireyler tarafından çocuklara söylenmektedir. Erciş'te söylenen ninnilerde kalıplaşmış ninnilerin başında söylenen 'Uyusun da büyüsün, Eee yavrum, Ninni ' vb. nakaratlara çokça rastlamaktayız. Yöreden derlediğimiz farklı şekil özelliklerine sahip ninni örnekleri şunlardır:

-1-

Duvardaki elekle
Başı yeşil melekler
El açın dua edin
Kabul olsun dilekler
Nenni kuzum nenni
Nenni yavrum nenni

-2-

Gidersen yolun olum
Kapında kulum olum
Sen büyü men bakayım
Yastık yorganın olum

-3-

Bu tepeler karlı tepe yaylalar
O yaylalar yaylalar
Uyuttum öpe öpe yaylalar
O yaylalar yaylalar.

-4-

Gökte yıldız oynuyor
Gözüm yavruma doymuyor
Eller de yavruma doymuyor
Eller de yavruma çok amma
Benim yavrum uyumuyor
Nenni, nenni yavrum nenni

-5-

İnci serdim güneşe
Gören gözler kamaşa
Öyle bir yiğit doğdum
Hem ağadır hem paşa
Nenni yavrum, nenni yavrum

-6-

Mektup yara var da gel
Yardan haber sor da gel
Bir iken iki olduk
Yara müjde ver de gel

-7-

Güzelin vefası var
Hem kahrı hem cefası var
Menim ceylan gözlümün
Daha çok sefası var
Nenni kuzum, nenni nenni

-8-

Menekşe gözler hülyalı
Oya kirpikler uyku sıralı
Susun ey kuşlar susun
Güzeller güzeli oğlum uyusun
E,e,e. E,e,e. E,e,e.

-9-

Nennilerim benim olsun
Uykularım senin olsun
Akan sular ömrün olsun
Nenni, yavrum, kuzum nenni

-10-

Sen küçük bir bebeksin
Evimize direksin
Uyu bebeğim uyu
Nenni nenni neni

-11-

Koyun gelir kuzu ile
Ayağının tozu ile
Menim kuzum suya gitmiş
Elindeki testi ile
Nenni, nenni, nenni

-12-

Bahçede kurdum salıncak
İçine koydum yumurcak
Eline de verdim oyuncak
Nenni benim yavrum uyuyacak

-13-

Nenni diyem yatasan
Gül beşiğe batasan
Gül beşik senin olsun
Gölgesinde yatasan
Nenni yavrum nenni

-14-

Oğlum gelir ilinden
Kılıç sarkar belinden
Kim oğluma söz ederse
Yüreğim oynar yerinden
E yavrum e,e,e

-15-

E,e,e dedim yüceden
Sesin çıkmaz bacadan
Allah sizi saklaya
Ateşten, kızılıcadan e,e,e

-16-

E diyem eşişe
Kuşlar kona beşişe
Baban bezirgan ola
Altın taka beşişe

-17-

Oy inekler inekler
Kızım ne zaman emekler
Nenni yavrum nenni

-18-

Uyusun da büyüsün nenni
Tıpış tıpış yürüsün nenni
Oğlum uyuyacak büyüyecek
Büyüyecek de damat olacak
E,e,e E,e,e E,e,e

-19-

Ellerimde kınam var
Aslan gibi oğlum var
Bir gün asker olacak
Arkasında duam var

- 20-

Dandini dandini dastana
Danalar girmiş bostana
Kov bostancı danayı
Yemesin lahanayı
E,e,e, E,e,e, E,e,e

2.7. BİLMECELER

Halk Edebiyatı'nın önemli ürünlerinden biri de şüphesiz ki bilmecelelerdir. Bilmece bir şeyin adını anmadan, vasıflarını üstü kapalı bir şekilde söyleyerek o şeyin ne olduğunu karşındakine buldurmayı amaçlayan eğlenceli sözlerdir. Daha geniş tanımla bilmeceleler, tabiat unsurlarıyla ve bu unsurlara bağlı olarak gelişen olayları; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları akıl, zeka ve güzellik gibi soyut kavramları, dini konu ve motifleri üstü kapalı bir şekilde çağrışımlarla düşünce, dikkat ve muhakeme gücünden yararlandırılarak bulmayı hedefleyen eğlence yönü de bulunan kalıplaşmış ifadelerdir.

İlk bilmece örnekleri hakkında bilgi veren 11. yy.da yazılmış olan 'Divânü Lügati't- Türk' tür. Ancak daha eskilere gidecek olursak eski bilmece örneklerine Kıpçak Türkçesi ile yazılmış olan 'Codex Cumanicus' adlı sözlükte de rastlamaktayız. Türkler bilmece türüne geçmişte 'tabuzgu' - 'tabuzgu nen' - 'tabuzguk' - 'tamızıg' vb. adlar vermişlerdir. Yine Anadolu sahasında bilmece teriminin yerine 'muamma' ve 'lugaz' adlarını da kullanmışlardır. Bununla birlikte bilmecelelerin âşıklar tarafından Anadolu sahasında bilmecelelerin yerine 'askı' - 'atlı mesel' ve 'atlı hekât' terimlerini de kullanmışlardır.

Bilmeceleler eski dönemlerde eğlence aracı olmaktan daha çok insanların kendilerini kanıtladığı ve üstünlüklerini açıkça ifade edebilmelerini sağlayan bir

yarışma şekliydi. Kavimler veya yönetici durumunda olan kişiler birbirlerine üstünlük sağlamak için, zekâ ve söz oyunları ile örülmüş olan bilmece silahına sarılırdı.³⁸

Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hadiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı, akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla dini konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir.³⁹

Anadolu'nun birçok bölgesinde özellikle elektriğin televizyonun olmadığı uzun kış gecelerinde evlerde veya kahvelerde halk toplanarak oyun oynarlardı, hikâye anlatırlardı. Buralarda toplanan kişiler oyunlarla hem eğlenirdi hem de birbirlerine hikâye anlatarak birbirlerinin bilgisinden istifade ederlerdi. İşte bu gelenek Erciş ilçemizde de çok eskilerden itibaren yaşatılagelmiştir. Erciş halkının televizyon, radyo vb. kitle iletişim araçları ile henüz tanışmadığı uzun kış gecelerinde evlerde ve kahvelerde halk hikâyelerini anlattıkları zamanlarda birbirlerine bilmece de sormuşlardır.

Nasıl ki halk hikâyelerinden Ercişli Emrah ve Selvihan, Yaralı Mahmut, Kerem ve Aslı, Ali Mirza Bey vb. hikâyelerini ve cenkleri halk büyük bir zevkle anlatılıyorsa aynı şekilde bilmeceler de anlatılmıştır. Erciş'in gençleri belirli günlerde belirli mekanlarda bir araya gelerek grup oluşturmuşlar. Yine bu grup oluşturan gençler Battı, Kupa, Tura, Yüzük, Âşık Oyunu ve bunlara benzer oyun oynarlardı. Bu oyunların en çok oynanan ve beğenilen oyunu '**bilmece sorma**' oyunuydu.

Erciş'te oynan bilmece sorma oyunu kısa bir sürede bitmezdi. Bazen saatlerce sürerdi. Oyunun galibi ve kaybedeni olacağı için özellikle de kaybeden tarafın da cezalandırılacağı için oyun belli bir disiplin ve düzen içerisinde önemsenerek oynanırdı. Oyunun sonunda herkes mutlu bir şekilde evlerine dönerlerdi. Bu oyunlar her yaşta yöre halkı tarafından beğenilerek oynanmıştır. Aynı şekilde kendisinden sonra gelecek kuşaklara bu oyunlar aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması halkın sadece belli zamanlarda bir araya gelmiş olmasından dolayı bu oyunlara olan rağbet azalmıştır. Sadece belli günlerde ve etkinliklerde bu oyunlar oynanmaktadır.

Erciş'te yaptığımız araştırmalar ve derlediğimiz çalışmalar sonucunda elde ettiğimiz bilmeceler şunlardır:

³⁸ Doğan Kaya, a.g.e., s. 465.

³⁹ Şükrü Elçin, a.g.e., s. 607.

-1-

Ağız açık alamet
Dibi kızıl kıyamet
Yaş vurdum kuru çığıtı
Selli Alâ Muhammet

(Tandır)

-2-

Ondur onun barmağı
Yere gelir dırnağı
Adam yer adam gusar
Göbeğinden kılınç asar

(Çadır)

-3-

Hay bulutlar bulutlar
Yusuf'umu yen kurtlar
Dırnağınnan su içer
Tepesinden yumurtlar

(Buğday)

-4-

Dağdan gelir dağ gibi
Kolları budağ gibi
Eğilir su içmeğe
Bağırır oğlak gibi

(Kağrı Arabası)

-5-

Bir gızım var biz gibi
Dizi çuvaldız gibi
Kırğ kat elbise giyer
Gene içi buz gibi

(Lahana)

-6-

Kazdım kazdım kum çığtı
Kumdan minare çığtı
Bıldır ki keçel oğlan
Bu yıl bahara çığtı

(Buğday)

-7-

Yaz ola kış ola
Eli bağlı kuş ola
Yedi öggeç bir toğli
Kim bunu bilmiş ola

(Kotan)

-8-

Dağdan gelir
Taştan gelir
Başı telli
Eniştem gelir

(Uşkun)

-9-

Taştandır demirdendir
Yediği hamurdandır
Dünyayı o doyurur
Kendi doymaz nedendir

(Değrimen)

-10-

Atdım atana
Değdi kotana
Evde hayrana
Çölde ceryana

(Ėarazan)

-11-

Hey heriye heriye
Asker dizilmiş geriye
İnsan oğlu var mıdır
Arka üstü yürüye

(Cenaze)

-12-

Gelen leylek
Giden leylek
Gıçı üstünde
Duran leylek

(Kapı)

-13-

Üstten biçilir
Alttan içilir

(Koyun)

-14-

Yaşdır kurumaz
Şordur çürümez

(Peynir)

-15-

Gottu kaşık
Duvara yapışık

(Kulak)

-16-

O, odanın içinde
Oda onun içinde

(Ayna)

-17-

Elle ekilir

Dille biçilir

(Mektup)

-18-

Bir bilecik mil daşı

Dolanır dağı taşı

(Göz)

-19-

Gökte iplenir

Yerde bitlenir

(Yağmur)

-20-

Eve gelir hat hat

Köynekleri kat kat

(Lahana)

-21-

Dedem deve

Girmez eve

Kes başını

Girsin eve

(Şemsiye)

-22-

Bir yıl ekerler

Yedi yıl biçerler

(Yonca)

-23-

Dam başında kadı gibi
Göge bakar cadı gibi

(Baca)

-24-

Yedi delikli tomak
Bunu bilmeyen ahmak

(Baş)

-25-

Bir belece boyu var
Ev dolusu toyu var

(Çıra)

-26-

Bir belecik gındırı
Beyleri atdan yendirici

(Tabanca)

-27-

Men giderem o gider
Arhamdan tın tın eder

(Gölge)

-28-

Aldım ele çaldım yere
Allah ona bela vere

(Sümük)

-29-

Bağlaram yürür
Çözerem durur

(Çarık)

-30-

Bit gibi burnu var
Küp gibi karnı var

(Nohut)

-31-

Derindir kuyyi
Gümülde kuyi

(Tüfek)

-32-

Derisi var içi yok
Dayağı var suçu yok

(Davul)

-33-

Elemez elemez
Tandır başına gelemez
Gelse de geri dönemez

(Yağ)

-34-

Evimizde bir kişi var
Hor hor yatışı var

(Kedi)

-35-

Dağdan gelir hor hor
Guyruğunun altı mor

(Keçi)

-36-

Hat dedim

Hut dedim

Gapının arhasına

Yat dedim

(Köpek)

-37-

Karşıdan ay doğmuş

Ayı görenler olmuş

Anası kundakta iken

Kızının kızı olmuş

(Göl)

-38-

İnek alttan ses veriyor

Bızav damda oynuyor

(Tandır)

-39-

Hanım kalktı

Cama dayandı

Cam kırıldı

Kana boyandı

(Güneş)

-40-

Etden kanar

Altın tartar

(Kulak)

-41-

Alçak yerden kar geliyor

(Un, Elek)

-42-

Beş gardaş bir kuyuya taş atar

(Çorap şişi)

-43-

Bahçede bohçam kaldı

(Lahana)

-44-

Küçük mezar dünayayı gezer

(Ayakkabı)

-45-

Yiyer doymaz oturup kalkmaz

(Tandır)

-46-

Çimer çimer

Kazığa biner

(El bezi)

-47-

Kat kat döşek

Bunu bilmeyen eşek

(Lahana)

-48-

Yer altından yağlı kayış

(Yılan)

-49-

Bacakları uzun ince

Hacca gider güz gelince

(Leylek)

-50-

O yanı taş

Bu yanı taş

İçinde var

Kır elli baş

(Hamam)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KALIPLAŞMIŞ İFADELER

3.1. ATASÖZLERİ

Geçmişten günümüze gelen, uzun deneyimlerden yararlanarak kısa ve özlü öğütler veren, toplum tarafından benimsenerek ortak olarak kullanılan sözlere atasözü denir.

Atasözleri bir toplumun duygu, düşünce inanç ve kültür yapısını yansıtır. Atasözlerinin kim tarafından ne zaman söylendiği bilinmez. Yani atasözleri anonimdir. Bu sözler, topluma mal olmuş, toplum tarafından benimsenmiş ve yüzyılların düşünce ve mantık sisteminden geçerek günümüze ulaşmış kısa ve özlü sözlerdir.

Türkçenin ilk yazılı metinlerinde sav şeklinde karşımıza çıkan kelime (atasözü), daha sonraki yıllarda Arapça ve Farsçanın da etkisiyle mesel, masal, emsal, durub-i emsal, darb-ı mesel, vb. şekillerinde görülmüştür. 20. yüzyıldan itibaren de atasözü, atasözleri, atalar sözü kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Atasözü karşılığı olarak kullanılan diğer kavramlar, ata-baba sözleri (Güney Azerbaycan, Tebriz), comok, mesel, oranlama, samah (Çuvasistan), eski söz (Baskurdistan), eskiler sözü (Kerkük), hikmet, kartlar sözü (Kırım Türkleri), makal (Kazakistan, Afganistan, Türkmenistan)'dır.⁴⁰

Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş öz sözlerdir.⁴¹

Ayrıca atasözlerinin özelliklerini verirken; biçim özellikleri ve kavram özellikleri olarak ikiye ayırmıştır:

⁴⁰ S. Sakaoğlu- A. Berat Alptekin, a.g.e., s. 160.

⁴¹ Ö. Asım Aksoy, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Atasözleri Sözlüğü**. İstanbul. 1988. s. 37.

A) Biçim Özellikleri:

1. Atasözleri kalıplaşmış (klişe durumuna gelmiş) sözlerdir.
2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az sözcükle çok şey anlatır.

B) Kavram Özellikleri:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak

yansızca bildiren atasözleri vardır.

2. Doğa olaylarının nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem sonucunda belirten atasözleri vardır.

3. Toplumsal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu

olarak bildirirken bundan ders almamızı (açıkça söylemeyip, dolayısıyla) hatırlatan

atasözleri vardır.

4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt veren

atasözleri vardır.

5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek (dolayısıyla) yol

gösteren atasözleri vardır.

6. Töre ve gelenekleri bildiren atasözleri vardır.

7. Kimi inanışları bildiren atasözleri vardır.⁴²

Pertev Naili Boratav da atasözlerini iki guruba ayırır:

1. Asıl atasözleri

2. Atalar sözü değerindeki deyimler

Asıl atasözleri, anlamlarına bir öğüt, bir davranış kuralı, bilgelik bir yargı yüklemiştir.

Alt bölüme ayrılırlar:

a. Bir yargıyı ya da bir gözlemi kapsayan atasözleri.

b. Dolambaçsız, açık bir öğüt, akıl verme ya da yasaklama biçimindedir.

c. Fıkra edası taşıyan atasözleri.⁴³

⁴² ⁴² Ö. Asım Aksoy, a.g.e., s. 15-19.

⁴³ P. Naili Boratav, a.g.e., s. 62-63.

Çalışmamızda Erciş bölgesinde kullanılan atasözlerini derlemeye çalıştık. İnsanlar günlük konuşmalarında sıkça başvurdukları atasözlerine “ Atalar böyle demiş, Atalar boşu boşuna dememişler..., Eskiler şöyle demiş... vb.” gibi sözlerle başlayarak atasözlerini kullanmaktadırlar. Erciş’ten derlemiş olduğumuz atasözler alfabetik olarak aşağıda verilmiştir.

- Acı acıyı bastırır su sancıyı.
- Aç it tandıra bakmaktan doymaz.
- Adamın yere bakanından, suyun durgunundan.
- Ağanın malı gidi hizmetkerin canı çığı.
- Ağacın kurdi içinden olmazsa ağaca zeval olmaz.
- Ağası kuvvetli olanın iti keskin olur.
- Ağlayanın malı gülene kalmaz.
- Ağır otur, batman gel.
- Ağız yer, yüz utanır.
- Ağzımı yandıran aş olsun, başımı kıran taş olsun.
- Ahmağa yüz, aptala söz verilmez.
- Alçak yerde yatma sel alır, yüksek yerde yatma yel alır.
- Allah verdi mi dingonun bağında da verir.
- Alışmış kudurmuştan beterdir.
- At at olana kadar sahibi mat olur.
- Atım tepmez, itim gapmaz deme.
- Ayıdan post, Urusdan dost olmaz.

- Başın başı, başında başı vardır.
- Bekarın parasını it yer, yakasını bit.
- Beleş atın dişine bakılmaz.
- Bir ağaçtan okluk da çıkar, bokluk da.
- Bir koyundan iki post çıkmaz.
- Bostana dadanan eşeğin kulağı olmaz.
- Boş ite menzil mi var.
- Boş teliz dik durmaz.

-Canı yanan eşek atdan hızla kaçar.

-Cüceyi gözün sayarlar.

-Çağrılan yere erinme, çağrılmayan yere görünme.

-Çarşıya parasız, gora imansız girme.

-Çok söyleme arsız edersin, çok saklama hırsız edersin.

-Çölmek diye rabim altun, çömçe diyer men hardayım.

-Çürük tahta mih tutmaz.

-Daima keçinin goturu, baş bulahda su içer.

-Davetsiz gelen döşeksiz oturur.

-Degirmanı itirip, şaşşagani ariyi.

-Dışarıdan gelen atın dişine bakılmaz.

-Düşen öküze bıçak çeken çok olur.

-Düz yolda yürüyemişi, galdiki şoğumda şıllığ ata.

-Ekmeği ekmekçiye ver, bir tanede fazla ver.

-El eli yıkar, el döner yüzü yıkar.

-Elbise yamalığa, can hekime düşmesin

-Eşeğe gücü yetmişi palanını dövi.

-Et giren eve dert girmez.

-Et yiyen guşun dındıgınnan bellidir.

-Fukaranın düşkünü beyaz giyer kış günü.

-Gider bostan kırresi, kalır yüzün karası.

-Gitti kebab goğusuna bakti eşek dağliyilar.

-Harda aş, orda baş.

-Haram ile abad olunmaz.

-Hazıra dağlar dayanmaz.

-Helal olsun tek öküznen çift sürene.

-Her ayrana ekmek doğranmaz.

-Her deliğe barmak sokulmaz.

-Hırsız evden olursa öküz bacadan çıkar.

-Isıracak it dişini göstermez.

-İgidi ar öldürür duvarı nem.

-İt araba bölgesinde yati, ele büli öz kölgesidir.

-İt ağzını kemik tutar.

-İtin ağzıyla deniz haram ılmaz.

-İtin bahsini et, kösevi koy yanan.

-İtin ahmağı odur, gayganaktan pay umar.

-Kar (sağır) duymaz uydurur.

-Karpuz kökünde büyür

-Karpuz yata yata büyür.

-Kırğ yıl kıran olmuş, eceli gelen ölmüş.

-Kimse ayranına turş demez.

-Kotan ne büli, zol ne çeki.

-Koyunu olmayanın bıçağı keskin olur.

-Kurdun adı yaman çıkmış, tilki var baş koparır.

-Kuş gördüğü yuvayı yapar.

-Men umarım bacımdan, bacım öli acımdan.

-Men ağa sen ağa, inekleri kim sağa.

-Ne doğrarsan aşan o gelir karşıan.

-Oyun bilmeyen yerim dardır der.

-Öküz öldi, ortaklık bozuldi.

-Öksüz kuzu toklu olmaz.

-Samanın irisi eşeğin başının belasıdır.

-Sınanmamış hayvanın arkasına geçilmez.

-Şalvara acığ eden (küsen) tumana pisler.

-Şeker cinsine çeker.

-Taş yerinde ağırdır.

-Tilki deliğe sığmiyi, bi de kuyruğuna süpürge bağlıy.

-Usurukla boya boyanmaz.

-Uzak yerin helvası şirin olur.

-Var varlatır, yok söyletir.

-Yağa yağa bahar gelir.

-Yağmur gününde şoratan borç olmaz.

-Yetimin rli uzun olur.

-Yiyen bilmez doğrayan bilir.

-Yoğurt tökülse yeri kalır, ayran tökülse neyi kalır.

-Yol ile giden yorulmaz.

-Yükü taşıyan bilir.

-Yüklü eşek anırmaz.

-Yükseklere çıkmayan alçakları göremez.

-Zırtnan pilav pişmez.

-Zorla ava giden tazıdan bir şey beklenmez.

3.2. DEYİMLER

Deyim bir kavramı başka bir kalıp içinde çekici bir anlamla belirten sözlerdir. Atasözleri ile deyimler çoğu kez karıştırılırlar. Atasözleri bir konuya çözüm getiren, insanlara yol gösteren, tecrübelerden ders almak ve bir daha o hatayı yapmamak için kullanılır. Deyimler ise konuşma sırasındaki düşüncüyü genelde etkileyici kılmak ve güçlendirmek amaçlı kullanılır.

Kelimelerin asıl anlamlarından uzaklaşarak, yeni anlamlar üstlendiği kalıplaşmış sözler, deyimleri meydana getirir. Deyimler, iki veya daha çok kelimededen meydana gelebilir. Duygu ve düşünceleri dikkati çekecek biçimde anlatan deyimler, anlatıma renk katmanın yanında, konunun anlaşılmasını da kolaylaştıran kelimelerdir.

Deyimler (tabirler) asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimededen kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.⁴⁴

Bir kavramı, bir durumu ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce.⁴⁵

Anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış sözcük topluluğu.⁴⁶

A) Biçim Özellikleri:

1. Deyimler de, atasözleri gibi, kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimın sözcükleri değiştirilip; yerine aynı anlamda da olsa başka sözcük konulamaz ve deyimın sözdizimi bozulamaz.

2. Deyimler de atasözleri gibi, kısa ve özlü anlatım araçlarıdır.

3. Deyimler en az iki sözcükle kururlar ve biçim bakımından iki bölüğe ayrılabilirler.

B) Kavram Özellikleri:

1. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş, özel bir anlatım kalıbıdır; genel

kural niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözünden ayıran en önemli özellik budur.

2. Deyimlerin amacı, bir kavramı ya özel kalıp içinde ya da çekici hoş bir anlatımla

belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir. Görülüyor ki deyimle atasözü amaçta da birbirinden ayrılmaktadır.

⁴⁴ Şükrü Elçin, a.g.e., s. 642.

⁴⁵ Ö. Asım Aksoy, a.g.e., s. 52.

⁴⁶ A. Püsküllüoğlu, **Türkçe Deyimler Sözlüğü**. Ankara. 1995. s. 7.

3. Deyimle atasözü arasında sınırda bulunan sözlere dikkat edilmelidir.

4. Biçim bakımından iki bölüğe ayırdığımız deyimleri kavram bakımından da ikiye ayırabiliriz:

a) “Deyimlerin çoğunda kalıplaşmış sözden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamları dışındadır.”

b) “Kimi deyimlerde kalıplaşmış sözlerden çıkan anlam, sözcüklerin gerçek anlamlarının dışında değildir.⁴⁷”

Erciş’te günlük hayatın her alanında, insanlar arasında geçen diyaloglarda düşünlerde, eğlencelerde, toplantılarda vb. alanlarda bolca deyim kullanılmaktadır. Deyimler adeta halkın dilinde ezbere bilinen bir şarkı nakaratı veya dörtlüğü gibi bilinmektedir. Ercişliler deyimleri çok farklı amaçlarla kullanmaktadırlar. Deyimler konusunda yörenin zengin bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Erciş’te atasözleri ile deyimler birbirine sıkça karıştırılmaktadır. Birçok deyim atasözü yerine; atasözü de deyimlerin yerine kullanılır. Özellikle de hayatın çeşitli alanlarında günlük konuşmalarında Ercişliler, konuşmalarını güçlendirmek ve karşısındaki bireyleri etkilemek için bolca deyimlerden yararlanırlar.

Erciş’te ve çevresinde araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz deyimler aşağıda alfabetik olarak verilmiştir:

- Acam belayam toğam gedayam.
- Acınna bağırsakları goği.
- Acınnan garnı gurulduyi.
- Aç karın yüksek nalın.
- Adam ol sözünde ol.
- Adam adam değil sanki sel ekmeği.
- Adamın öz evi öz gori.
- Ağanın eli tutulmaz.
- Akıl torpağ değil ki herkes başına savura.
- Alav ataş düşüp yani.
- Allah adamı it etsin rût etmesin.
- Allah bela vere o şakaya ki içinde hakikat payı olmiya.
- Allah var gam yok.

⁴⁷ Ö. Asım Aksoy, a.g.e., s. 38-43.

-Aş mı içtik ayrı düştük.
-Altdan bakar ciğer yakar.
-At bazarında eşşek angırmaz.
-Ayağıma yer edim gör başan neler edim.
-Avucunda gayganak pişirmek.

-Başa baş geli.
-Başkasına balığ tutiriğ özümüze kurbağa.
-Başı duman ati.
-Bayro bi şe demiği san noli.
-Belaya çatmak.
-Belayı satın almak.
-Bıyığını balta kemsiyi.
-Bir tarafta vay evi, bir tarafta toy evi.
-Bitleri ölmüş sirkeleri can veri.
-Boynu keran gibi.
-Boynunun kökünü görmek.
-Bu hamur çoh su götürür.
-Büyük başın büyük derdi var.

-Cinine düşürmek.

-Çat başa çarığ ayağa.

-Dağ daş duri o durmiyi.
-Dağdaki gelmiş bağdakini kovi.
-Delik büyük yama küçük.
-Deri deri değil camış derisi.
-Dırı gitmiş fıısı kalmış.
-Dışı kalaylı içi vayvaylı.
-Diyesen babasını öldürmişem.
-Dünya yansa bir horum otu yanmaz.

-Eceli gelen meni buli.

-Ele güvenme bele güven.
-Elegi eleyip duvara asmak.
-Elin ağzı çuval değil ki dikesen.
-Erim er olsun, kaldığım yer koluk olsun.
-Etti eyledi iki ayağımı bir papuca soğdı.
-Evim olsun bir göz olsun.

-Gece gündüz it kırğı.
-Gelin eşikte, çocuk beşikte.
-Gelinin gurut ezeni yiğidin gurbet gezeni.
-Gız evinde toy düğün, oğlan evinin habarı yoğ.
-Gız veya batasan be ne havardır.
-Gözü düşmek.
-Gözün yamanlık görmesin.
-Gutu kurumak.
-Gücü gücü yetene.

-Ha Hasan kel, ha kel Hasan.
-Hem nalına vuri, hem mığına.
-Her kuşu tuttuğ, kaldı hacı leylek.
-Herkesin öz sütü öz sümüğü.
-Herkesin bir derdi var, kara kızın üç.

-İnsanı tanıyan kurt yesin.
-İpsizin sapsızın biri.
-İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki.
-İş eşektir, sürsen gider.
-İşe kara yoğ mozalanmağa babadır.
-İşin cırığını çıkartmak.
-İt halınnan bey kimin geçinmek.
-İt yese kudurur.
-İte bak yattığı yere bak.
-İtin ağzına çomak sokmak.
-İt kırkmak.

-İt yedi kaldı Heydo.

-İtten aç, ılandan çıplağ.

-Karga değil karnını verim.

-Karın gardaştan yakındır.

-Kız evi naz evi, oğlan evi tuz evi.

-Kızı sana deyim , gelinim sen anla.

-Kiminin evveli (öncesi), kiminin ahırı.

-Kör Allah'tan istiyip bir göz Allah verip iki göz.

-Kurban olayım tipiye, vurdu getirdi kapıya.

-Kül hali harda kalıp.

-Man bakın ne haldayam, yara bakın ne haldadır.

-Men bi öküzün nesini verim.

-Men Allah'tan daha ne istiyim.

-Ne doğrarsan aşan o gelir başan.

-Öküz öldi ortaklık bozuldi.

-Sanki Aladağ'dan kar bağışlyı.

-Sen hara keçel Mısto'nun ahırı hara.

-Serçe nedir budi nola.

-Sıcak aşın ağzımı mı yandırıp.

-Sizin it bizim baltayı getirip.

-Şalvara küsen tumana eder.

-Şekerden şerbetten yar şirin olur.

-Şeker cinsine çeker.

-Şıp demiş burnundan düşmüş.

-Uzak yerin helvası şirin olur.

- Var evi kerem evi, yok evi verem evi.
- Var varlatır yok söyletir.
- Vay ana gutum kurudı.
- Ver benim palanımı senin olsun eşeğin.

- Yan yattı çamura battı.
- Yaşı geçmiş işi bitmiş.
- Yaşı ne başı ne.
- Yaşa yaşa gör temaşa.
- Ye benim surfam küllüktedir.
- Yere girsin bir baş ki, bin baş onu kıskanmaya.
- Yeme de yanında yat.
- Yüz yüzden utanır.

3.3. ALKIŞ / KARGIŞLAR

Sevdiğimiz kişilere ve birinden bir iyilik görmüşsek bize iyiliği yapan kişiye iyi dileklerde bulunur, onlara dua ederiz. Sevmediğimiz kişilere ve bize kötülüğü dokunan kişilere ise kötü dileklerde bulunur, beddua ederiz. Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan bu iyi dileklere alkış (dua), kötü dileklere ise kargış (beddua) denir.

Türk dünyasında daha çok alkış ve kargış olarak bilinen kelime Türkiye Türkçesinde daha çok dua ve beddua kavramlarıyla karşılanmaktadır. Divanü Lugati't Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Hikâyeleri'nde alkış ve kargış şeklinde karşılaştığımız kavram kısa anlamlarıyla, alkış; hayır dua, övgü, kargış ise; kötü dua demektir.⁴⁸

Alkış ve kargışlar konusunda geniş araştırmayı yapan L. Sami Akalın bu terimler için kısa ve öz bir tanımda bulunmuştur: Alkış: İyi dilek bildiren söz. Kargış: Kötü dilek bildiren söz.⁴⁹

⁴⁸ S. Sakaoğlu- A. Berat Alptekin, a.g.e., s. 185.

⁴⁹ L. Sami Akalın, **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar**. Ankara. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları. 1990. s. 28.

3.3.1. Dualar (Alkış)

Anadolu'da yaşayan tüm halkların çok eskilere dayanan güçlü bir geçmişi vardır. Kökleri tarihin eski dönemlerine dayanan ve gelecek kuşaklara da miras olarak bıraktığı kadim bir inanç geleneği vardır. Halk ecdatlarından görmüş oldukları inanç geleneğini çocuklarına ve torunlarına miras gibi bırakmayı bir görev olarak görmüşlerdir. Anadolu'nun mayasında sarsılmaz, güçlü bir inanç vardır. Halk inancı gereği, sürekli dualar etmişlerdir. Dualar sayesinde kötülüklerin yerine iyiliğin, savaşların yerine barış ortamının geleceğine inanılır. Dualara ayrıca 'Alkış' da denilmektedir.

Anadolu coğrafyasında yaşayan tüm halklar görülen bu güçlü inanç, Erciş halkında da kendini göstermektedir. Erciş halkı inançlarına sıkı sıkıya bağlı olduğu kadar bu inanç doğrultusunda günlük yaşamını sürdürmekte kararlılık gösterir. Bölgede yaşayan halk inancında samimi olduğu takdirde dualarının Allah tarafından kabul edileceğine inanmaktadırlar. Bundan dolayı bireyler sevdiği insanlara ve kendisine yapılan iyiliklere veya başka nedenlerden dolayı muhataplarına Allah'tan onlara yardım etmesi, işlerini kolaylaştırması için iyi diklerde bulunup dualar etmişlerdir. Erciş'te yapılan bu dualara '**hayır duası**' denilmektedir.

Yöreden derlediğimiz birtakım dualar alfabetik sırasıyla aşağıda verilmiştir:

- Ağbet başan ola.
- Allah analı, babalı büyütsün
- Allah ele ayağa düşümesin.
- Allah nazardan saklasın.
- Allah işin rast getire.
- Allah kimseyi gördüğünden ayırmasın.
- Allah kimseyi son zamanında şirin akıldan etmesin.
- Allah ne muradın varsa versin.
- Allah razı olsun.
- Allah seni esirgesin.
- Allah seni utandırmasın.
- Allah şirin akıldan etmesin.
- Ameli salih olasan.
- Ayağın taşa değmiye.

-Başın darda kamlıya.

-Biz yedik Allah artırsın.

-Cehennem ateşi görmiyessin.

-Dünyada darlık, mahşerde sıkıntı çekmiyeesen.

-Elin gız koynunda kala.

-Evin barkın şen olsun.

-Hazreti Hızır'ın eli omuzunda ola.

-Hazreti Hızır imdadın yetişe.

-İşin gücün rats gele.

-Kara gün görmiyeesen.

-Kötü gün görmiyeesen.

-Mekanın cennet olsun.

-Ömrün sular kadar uzun olsun.

-Peygambere komşu olasan.

-Rahmet ola ölmüşen.

-Sırtın yere gemliye.

-Toprağın bol ola.

-Tuttuğın altın ola.

-Yedi oğullan bir surfaya oturasan.

-Yüzün ağ olsun.

-Yüzün güle.

3.3.2. Beddua (Kargış)

Erciş'te halk olumlu işlere, yapılan iyiliğe ve güzel davranışa nasıl ki dua ile karşılık vermişlerse; yapılan hakarete, olumsuz durumlara ve haksızlıklara karşı da beddua etmişlerdir. Bölgede söylenen bedduaların bir kısmı kızgınlık anında söylendiği ve sonradan pişman olunan beddualar olduğu görülür. Bu beddualar daha çok erkeklerin kızlarına, babanın evlatlarına, gelinlerin kaynanalarına, komşuların komşulara, anaların kızlarına şeklinde kızgın halde söyledikleri beddualardır. Bu bedduaların kaynağında daha çok sitem olduğu görülür.

Sözünü dinlemeyen evlada, geline, kızına ya da kendisini üzen herhangi birisine beddua ederken aslında muhatabı olan kişiden kırıldığını, üzüldüğünü dile getirmek istemektedir. Çünkü gerçekte hiçbir anne veya baba kendi evlatlarının üzülmelerini, başına bir şey gelmesini istemez. Bir anlık kızgınlık ve memnuniyetsizlik durumunda söylenmiş beddualardır. Daha çok art niyet taşımayan beddualardır.

Bir başka beddua türü ise daha çok zulüm, baskı ve şiddet olayların olduğu ortamlarda söylenmektedir. Güçlü ve zayıf olan bireylerin kendisine veya bir başkasına yönelen haksız saldırı ve zulümler karşısında çaresizliklerinden dolayı bu zalimleri Allah'a havale etmek suretiyle yaptıkları beddualardır. Böylece haksızlığa uğrayan kişinin beddua etmekle kendisine bu kötülükleri yapanların bir gün hesap vereceklerini ve hak ettikleri cezayı alacaklarına inanmaktadır. Bu tür beddualar daha sert ve kırıcıdır.

Erciş'te 'Kargış' olarak da bilinen beddualardan birkaçı alfabetik olarak aşağıda verilmiştir:

- Ah dösekte melul oturasan.
- Ah diyesen baba evi diyesen.
- Allah meni göre seni ala.
- Anasız galasan.
- Araban ters döne.
- Ataş yağa başan.
- Avrat üzü görmeyisen.
- Ayağın şişe.
- Adın gala.

-Baba çığa üzen gözen.
-Başan daş dege.
-Baba tökesen.
-Baba tutasan.
-Beyaz köynek başucunda görmeyisen.
-Boyun devrile.
-Boyun ölçüle.

-Canın çığa.
-Canın içeren ağa.
-Ciğerimi yaktın cigerin yana.
-Cigerin ağzınnan gele.
-Cigerin şişe.
-Cinnerin gemiresen.

-Diliin lal olsun.
-Dizleren kara su insin.

-Ekmeğin it belin bit yesin
-Ekmeğin tavşan sırtında sen tazı olasan.
-Er diyesen erik ağacına çıkasan.
-Er üzü görmiyesen.
-Er üzü ellemiyesen.
-Eteğen oğlan çışı değmiye.
-Ettiğin bulasan.
-Evin başan yıkıla.
-Eyi gün görmiyesen.
-Evinde ölmiyesen.

-Gızım kapı açmıyasan.
-Gidişin ola gelişin olmiya.
-Gorbagor olasan.
-Gözen dizen dura.
-Gözlerin avucuma gele.

-Gün ışığına hasret kalasan.

-Hanım harap ola.

-Iskatına kalsın.

-İgit arkan yere gele.

-İki yakan bir araya gelmesin.

-İrin kusasan.

-İt kimin guzuldiyasan.

-İtnen alamete, kurtnan kıyamete galasan.

-Kan kusasan.

-Kanın içe ağa.

-Kannı köynegin gele.

-Kara bahtlı olasan.

-Kara habarın gele.

-Kazandığın yemiyesen.

-Kanın tasta gala.

-Kınan göge savrula.

-Kıran düşe içinize.

-Kırtı kırtı olasan.

-Kızıl gurguşuna rast gelesen.

-Kotur olasan tırnak bulamıyasan.

-Kül koyum halan.

-Meytin bu evden arka üstü çığa.

-Mirat kalasan.

-Muradın gözünde kala.

-Nelet gele üzen gözen.

-O gözen tite yene.

-Ölmiyesen sürünesen.

-Parçaların havadan gele.

-Pungalın dağıla.

-Selan verile.

-Sesin salları altından gele.

-Sıtarın olmiya.

-Sukumun bata.

-Şekilin bata.

-Tabuta çığasan.

-Tekeren daş dege.

-Teşennek dökesen.

-Tik oturasan.

-Tike boğazında kala.

-Tok yediğin bayram ola.

-Tok yediğin evim ola.

-Torpağ koyum başan.

-Tufağın dağıla.

-Üsten kuma gele.

-Üzün gözün töküle.

-Vaya batasan.

-Vurucun altı gele.

3.4. TEKERLEME

Tekerleme masal, halk tiyatrosu, hikâye gibi türlerin içinde veya bağımsız olarak ortaya çıkan bir halk edebiyatı türüdür. Daha çok masalların başında söylenen ölçülü, kafiyeli söz gruplarıdır. Tekerlemeler, halk edebiyatının en az kullanılan

ürünlerinden biridir. Bunun sebebi ise tekerlemelerin, masal, hikâye, tiyatro vb. gibi kendi başına bir kullanım sahasının olmayışındandır. Tekerlemeler genel olarak diğer türler içerisinde kullanılır.

Tekerlemenin göze çarpan en önemli özelliği kelime oyunu olmasıdır. Tekerleme söyleyenler vezin, kafiye ve aliterasyondan yararlanarak düşüncelerini belli bir ahenkle ifade ederler. Tekerlemenin çoğu anonim olmakla birlikte âşıklar ve tekke şairleri tarafından söylenenleri de bulunmaktadır. Tekerlemede duygu, düşünce ve hayaller, tezat, mübalağa, şaşırtma ve güldürmeye dayalı birtakım söz kalıpları içinde art arda sıralanır ve yuvarlanır.

Tekerleme örneklerine geçmeden önce, tekerleme hakkında yapılmış olan tanımlardan birkaçını vermekte yarar var:

Tekerlemeler masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsullerdir. Masalcı, meddah, karagözcü, hoş sohbet insan vb. maksatlarını anlatmaya başlarken, dinleyicilerle seyirci topluluğunun dikkatlerini bir noktada birleştirmek ihtiyacını duyarlar. Tekerlemeler, umumiyetle içinde buldukları türlere göre masal ve oyun tekerlemesi gibi adlar alırlar, diyebiliriz.⁵⁰

Tekerlemeler, birbirine aykırı düşünceleri, olmayacak durumları bir araya getirip, mantık dışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı bir etki yaratır. Yapısı ve konusu bakımından bu özelliğiyle tekerlemeler, beklenmedik hayal oyunlarının boşanıvermesiyle şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için başvurulan bir çeşit söz cambazlığıdır.⁵¹

Bazen tek başına, bazen de masal, halk hikâyesi, halk tiyatrosu, çocuk oyunları ve saz şairlerinin şiirlerinde kullanılan ses ve kelime benzerliğinden faydalanılarak ortaya konulan yarı anlamlı, yarı anlamsız sözlerdir. Kafiyeyle elde edilen söz oyunları ritmik kafiyeli, kimi zaman da vezinli sözlerden oluşan, belirli bir konusu olmayan ve daha çok anonim halk edebiyatında görülen bir türdür.⁵²

Tekerlemenin anlatım ve içerik özellikleri Ali Duymaz tarafından şu şekilde tespit edilmiştir:

1. Tekerlemeler, mısra başı ve mısra sonu kafiye, aliterasyon ve secilerle sağlanan ses oyunları ve çağrışımlarla bağlanmış, belirli bir nazım düzenine

⁵⁰ Şükrü Elçin, a.g.e., s. 589.

⁵¹ Ali Duymaz, **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**. Ankara. Akçağ Yayınevi. 2002. s. 24-25.

⁵² Zekeriya Karadavut, **Tekerlemelerin Tür ve Şekil Problemleri Üzerine**. Bıçek. 2000. s. 104

kavuşturulmuş, birbirini tutmayan hayallerle düşüncelerin sıralanmasından meydana gelmiştir.

2. Tekerlemede duygu, düşünce ve hayaller, tezat, mübalağa, şaşırtma, tuhaflık ve güldürmeye dayalı birtakım söz kalıpları içinde art arda sıralanır ve yuvarlanır.

3. Tekerlemede düşünceye sadece bu nazım unsurları kılavuzluk eder; muhteva diğer halk edebiyatı türlerinde olduğundan daha kaypak, kararsız ve tutarsızdır.

4. Bazı tekerlemeler karşılıklı soru ve cevap şeklinde ve zincirleme diyalog halinde gider.

5. Tekerlemeler, muhteva ve anlatım bakımından yakın ya da yabancı halklarla benzerlik gösterebilir.⁵³

Tekerlemeler farklı kişiler tarafından sınıflandırılmıştır. Bu sınıflamalardan Ali Duymaz'ın sınıflandırması şu şekildedir:

1. Belirli bir oyun, tören ya da metne bağlı tekerlemeler:

a. Çocuk oyunları tekerlemeleri,

b. Tören ve inanç tekerlemeleri,

c. Halk edebiyatı türlerine bağlı tekerlemeler,

d. Seyirlik oyunlar ve halk eğlencelerine bağlı tekerlemeler (Orta Oyunu, Karagöz, Meddah tekerlemeleri)

2. Yazılı ya da gelişmiş edebiyat tekerlemeleri

a. Âşık edebiyatı tekerlemeleri,

b. Tekke-tasavvuf edebiyatı tekerlemeleri,

c. Edebi metinlerin değiştirilmesiyle oluşmuş tekerlemeler,

3. Diğer tekerlemeler (Mektup tekerlemeleri, iş ve mesleklerle ilgili tekerlemeler, vb).⁵⁴

Bu bilgilerden hareketle Halk Edebiyatı'na ait unsurlarından tekerlemelerin de Erciş'te halk arasında az da olsa rağbet görmektedir. Halk arasında her yaştan insanın dilinde olan tekerlemeleri daha çok kızlar arasında görülmektedir. Çoğu zaman tekerleme yarışının da yapıldığı görülmüştür. Erciş'te halk, tekerlemeleri farklı ortamlar ve zamanlarda farklı amaçlar için söylemektedirler. Erciş yöresinden farklı kesimlerden derlediğimiz tekerleme örnekleri şunlardır:

⁵³ Ali Duymaz, a.g.e., s. 21-22

⁵⁴ Ali Duymaz, a.g.e., s. 26-27 s. 219-220.

-1-

Çömçe gelin çöm ister
Allah'tan yağmur ister
Beylerden para ister
Kadınlardan un ister

-2-

Yağ yağ yağmur
Teknede hamur
Tarlada çamur
Ver Allah'im ver
Sicim gibi yağmur

-3-

Gökte ne var
Gök muncuğu
Yerde ne var
Yer muncuğu
Annen akşama ne pişirmiş
Tarhana
Al sen meni arkana

-4-

Ebe ebe nerede
Su doldurur derede
Ebe suya dalamaz
Arasa da bulamaz
Mini mini dostum
Ben sana küstüm

-5-

Hala hala
Tandırı gala
Erin gelende
Meni kovala

-6-

Ebe ebe gel bize
Uzaktan vur elimize
Eğer vuramazsan
Ebesin ebe
Bir, iki, üç, dört, beş, altı, yedi,
Bunu sana kim dedi
Diyen dedi on yedi
Yağlı böreği kim yedi

-7-

Ladesim lades ola
Vermiyen gavur ola
Minarden hoplıya
Davut gibi çatlıya

-8-

Oooo...
İğne battı
Canımı yaktı
Tombul kuş
Arabaya koş
Arabanın tekeri
İstanbul'un şekeri
Hop hop altın top

-9-

İbrik lüle
Ala vere
Gide gele
Dıngıl mıngıl
Fıs

-10-

Yayık yağdım hışım gibi
Yağ çıkar başım gibi
Ol yayığım ol
Çoban gelir yağ ister
Az istemez çok ister

-11-

Leylek leylek havada
Yumurtası tavada
Çağırın gelsin et yesin
Başına vurun dert yesin

-12-

Elim elim epenek
Elden çıktı kepenek
Kepeneğin işi yok
Süleyman'ın suçu yok

-13-

Mindim deve boynuna
Sürdüm Halep yoluna
Halep yolu yan gider
İçinde ayı gezer
Ayı meni korkuttu
Kulağımı terpetti
Sayır suyur salla
Meni eve yolla

-14-

Evli evine

Köylü köyüne

Evi olmayan

Sıçan deliğine

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GEÇİŞ DÖNEMLERİ

4.1. DOĞUM

İnsan yaşamının ilk evresi doğumdur. İnsanlar doğarlar, büyürler ve ölürlür. Bu evreler bir sıra halinde tüm canlı yaşamı için de geçerlidir. Düğünler toplumda herkesin birbiriyle kaynaşmasını, aileler arasında akrabalık bağlarının kurulmasını ve en önemlisi de yeni bir yuva kurulmasını sağlayan kutsal toplantılardır. Düğün yapıldıktan sonra ailelerin, gelin ve damattan istekleri, bu kurulan yeni yuvayı şenlendirecek ve nesillerini devam ettirecek bir bebeğin dünyaya getirilmesidir.

4.1.1. Doğum Öncesi

Erciş'te halk ağzında hamileliğe '**uşaklı**' denir. Hamileliğin başladığı günden doğuma kadar olan bölüme de '**yerikleme**' denir. Bu hamilelik sürecinde hamile kadının canı sürekli değişik yemekler ve tatlar ister. Komşuda pişen balık ve o mevsimde bulunmayan meyve ve sebze isterler. Özellikle komşu kadınlar da hamile kadınların isteklerini olabildiğince karşılamak isterler. Bazı kesimlerde doğuma yakın bir süre varken kadının her isteğine olumlu cevap vermezler. Çünkü doğacak olan çocuğun huysuz, yaramaz, acı dilli ve açgözlü olmasından çekinirler.

Hamilelik süresince, yakınları tarafından çocuğun cinsiyetiyle ilgili çeşitli tahminler yapılır. Kız veya erkek olacak şeklinde yaptıkları tahmine dayanak olarak, eğer hamile kadının karnı çok şişkinse doğacak çocuğun kız, karnı normal şişkinse çocuğun erkek olacağına görüşünü kanıt olarak gösterirler. Yine aynı şekilde oğlan doğuracak kadının toplumda güzelleştiğine, kız doğuracak kadının da hamilelik süresince çirkinleştiklerine inanılır.

4.1.2. Doğum Sırası

İnsan hayatının başlangıcı olan doğum, hamile kadının doğum sancılarının gelmesiyle başlar. Hemen ebeye veya doğum konusunda tecrübeli kişilere haber verilir. Yakılan ateşlerde sular ısıtılır, gebe kadına önceden hazırladığı bebek bohçası getirilir, erkekler dışarıya çıkarılır ve doğum başlatılır. Eskiden hamile kadınların doğumlarını yörede bulunan, yöreye nam salmış kadınlar yapardı. Bazı durumlarda doğum yapan kadının yardımına başka köylerden kadınlar da koşardı. Şimdiler de ise hemen hemen her mahalleye, köye, kazaya, sağlık ocakları ve doğumhaneler kurulmuş olup buradaki doğum işlemleri hemşireler tarafından yapılmaktadır.

Hamile kadının hazırladığı bebek bohçasının içerisinde; külot, zıbın, fanila, önlükler, entari, başlıklar (kimme), cepken, patikler, çoraplar, havlular, kundak, kundak altı bezleri, kundağın üzerine giyilecek ipeksi yumuşak elbise bulunmaktadır. Günümüzde bu bohçaya bebek sepeti denilmektedir.

4.1.3. Doğum Sonrası

Doğum gerçekleşince doğum yapmış olan kadının gözleri kapatılır. Çocuk dünyaya geldikten sonra annenin gözleri açılarak kendisine müjdeli haber verilir. Eğer doğan çocuk erkek ise mutluluk iki kat daha fazla olur. Geçmiş olsun, gözün aydın gibi iyi dileklerden sonra çocuk, tuzlu ve ılık suda yıkanır. Yıkama işlemi bittikten sonra çocuğun gözlerine milçik ile sürme çekilir. Özel bezlere sarılan çocuk sıkı bir şekilde giydirilir. Buna halk arasında '**kundaklama**' denilir.

Çocuk yetişkin birinin kucığına alınıp kulağına ezan okunarak ismi üç kere tekrarlanır. Beşiğine bırakılan çocuğun ağız tatlı bir sıvı ile açılır. Çocuğun gözleri bir süre hafifçe bağlanarak, alınına is vurulur. Halk arasında çocuğun alınına yapılan bu işlem sayesinde çocuğun kötü gözlerden, nazardan ve olumsuzluklardan korunacağına inanılır.

Doğum olayının gerçekleşmesinde sonra müjdeli haberi bekleyen tüm aileye haber tezden ulaştırılır. Bu müjdeli haberi alan aile bireyleri bu mutluluğu doyasıya yaşarlar. Müjdeli haberi veren kişi de unutulmaz. Bu kişiye verilen müjde karşılığı olarak bahşiş veya çeşitli hediyeler verilir. Yörede özellikle doğan çocuğun erkek olmasının mutluluğu daha da fazla olur. Bundan sonra komşu ve akraba çevresinden

insanlar tebrik etmek için yanlarında hediyelerle doğum yapılan eve gelirler. Bazen bu hediyeler elbise, para ve altın olarak değişmektedir.

Ailede ilk çocuğun doğumu heyecanla karşılanır. Anne ve babalar bu heyecanı yeteri kadar yaşarlar. Baba ya da anne çocuğa isim bırakır. Bunun yanında aile büyüklerinin, ailede sözü geçen insanların da isim bıraktıkları görülür. Tabi bunu babanın rızasını almak şartıyla yapar. Ayrıca doğumu gerçekleştiren ebeveenin de çocuğa isim bıraktığı görülür. İsimler bırakılırken aile büyüklerinin saygı duyulan kişilerin, o bölgede tanınmış kişilerin ya da din büyüklerinin, peygamberlerin isimleri konulur. Genel olarak da bırakılan isimlerin tamamında din olgusu önemli bir yer tutar.

Doğum yapan kadın ile çocuk 40 gün dışarı çıkarılmaz, gelen misafirlere de gösterilmez. Eve gelip de çocuğu ısrarla görmek isteyen akrabalar olursa ancak bu şekilde çocuk gösterilir. Çocuğu görmeye gelen kadınlardan ziynet eşyası takmış olanlar eğer çocuk sarılık geçirmişse çocuğu içinde altın olan suda yıkarlar. Doğum yapan kadın ve çocukla aileleri, özellikle de anneleri sürekli ilgilenirler. Taki doğumdan kırk gün geçene kadar onların yanında ayrılmazlar. Kırkı çıkan kadının başına kırk tas su dökülüp kadın yıkanır. Bu işleme '**kırklama**' veya '**kırkı çıkma**' denilir.

Nazarla ilgili inanışlar mevcuttur. Çocuğu kem gözlerden, kötülüklerden korumak için bazı önlemler alınmaktadır. Çocuğa muska yaptırılması, çocuğun elbisesine nazar boncuğunun takılması sıkça görülen durumlardır.

Doğum sırasında ya da doğumdan sonra büyük tehlike olarak görülen gerçekleşmesi olası bir ihtimal '**al karası**' olayının gerçekleşmesidir. Bu durumdan dolayı yörede loğusa (zaha) dönemine ayrı bir önem ve değer verilir. Lohusa kadın doğumdan sonra korkar, birtakım sesler işittiğini söyler. Bununla birlikte dev görünümlü kadınların kendisine musallat olduğunu, eşyaları olduğundan farklı gördüğünü söylerler. Kadının bu olumsuz durumlarla baş başa kalmaması, korkup psikolojisinin bozulmaması için kadını mümkün olduğu kadar tek başına bırakmamaya özen gösterilir. Kadının yastığının altına bir demir parçasının konulmasının kadını al karası durumdan koruduğuna inanılır.

4.2. EVLENME

Evlenme, kadınla erkeğin aile kurmak için yasaca birleşmeleridir. Kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Aileler arasında dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirler, düzenler. Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilir. Evlenme, tören, töre, adet, gelenek, görenek ve inanma bakımından zengin bir tablo çizer.⁵⁵

Evlenme törenleri dini toplumsal olayı da içine alır. Evlenme törenleri köy ortamında bir bayram şenliği olarak algılanır. Kültürel yapının oluşmasında birçok değer ve davranışın kazanılması yönüyle evlenme törenleri fonksiyonel etkinlik gösterir. Toplumların tarihi ve ekonomik yapıları yerleşim şekilleri, üretim şekilleri ve gelenekleri kısmen kültürleri evlenme biçimlerini belirlemektedir.

Erciş'te evlenme ile ilgili gelenek- görenekler çok geniş ve kapsamlıdır. Eskiden beri devam eden gelenekler günümüze yaklaştıkça kısmen değişmiş olmalarına rağmen yine de günümüzde tüm canlılığı ile devam etmektedir. Erciş'te yapılan düğünler genellikle üç farklı mekânda geçmektedir. Bu mekânların ilki damadın evi, ikinci mekan kız evi ve üçüncü mekan ise sağdıç evidir. Genellikle bu mekânlarda düğünler gerçekleşir. Düğünün gidişatına göre düğüne gelen insanlar bu mekânlarda bulunur.

Her mekânda yapılması gereken ve uyulması gereken adetler vardır. Halk bu mekânlarda nasıl davranılması gerektiğini çok iyi bildiklerinden düğünler çok zevkli ve renkli geçer. Özellikle de sağdıçın evinde kişilerin arasında oynadıkları çeşitli oyunlar ve uyguladıkları adetler düğüne ayrı bir heyecan ve mutluluk getirmektedir.

Erciş'te eskiden beri devam eden düğünün öncesinde, düğün esnasında ve düğünden sonra yapılan pek çok uygulamalar söz konusudur.

4.2.1. Görücü

Erciş'te yarım asır öncesine kadar ailede evlilik yaşına gelen insana sorulmadan anne ve baba veya ailedeki başka fertler tarafından istenilecek kız

⁵⁵ Sedat Veyis Örnek, **Türk Halk Bilimi**. Ankara. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 1995. s. 185.

belirlenir ve evlenecek kişiye de bu konudaki görüşlerine başvurulmazdı. Aile büyükleri beğendikleri hoşlarına gittikleri kızı istemek için kızın evlerine giderek niyetlerini belli ederlerdi. Bu gelenek son yıllarda merkezde kısmen değişmiş olmasına rağmen köylerde hala devam etmektedir. Görücü usulü ile evlenen çiftler arasındaki ilişki olumlu şekilde devam ettiği gibi bazı çiftler arasında da olumsuz durumla sonuçlanmaktadır.

Son yıllarda evlilik yaşına gelen bireylerin, her ne kadar ailesi tarafından evlenmeye zorlansa da kendilerinin de evlilik için razı olması gerekmektedir. Evlenmek için kendisini hazır hissetmesi ve kendisinin evlilik konusunda karşıya güven vermesi gerekir. Evlilik konusunda karar almış olan gençler evlilik konusundaki isteklerini aile bireyelerine iletmek isterler. Bazen dost olarak bildiği en yakın arkadaşına, bazen aileden kendisine yakın gördüğü kişiye bazen de takınmış olduğu hal ve hareketlerle evlilik konusundaki fikirlerini iletirler.

4.2.2. Ağız Arama

Evlenme çağına gelen erkeğin isteğini kendisine yakın bulduğu kişiler sayesinde babasına iletir. Kendisinden küçük kardeşine, ablasına ya da kendisine çok yakın hissettiği birisine istediği kızın ismini söyler. Aile eğer kızı uygun görmüşlerse, kızın evine giderek ailesiyle görüşürler. Kızın ailesinden kızı verip vermeyecekleri konusunda emin olmak isterler. Bu sırada evlenecek kişi eğer önceden kızı görmemişse bu şekilde kızı da görmüş olur. Buna ‘**ağız arama**’ denir. Köylerde gelin seçimini anne ve babaya bırakanların yanında teyze, hala ve amcaya bırakanlar da vardır. Erkek tarafı kızı ve ailesini araştırırken, yakın çevredeki kişilerden de yardım alırlar.

Kızın ve ailesi hakkında kafalarındaki soru işaretlerini gidermek için detaylı bir araştırma yaparlar. Kızın gittiği evlere giderler, kızın arkadaşlarıyla sohbet ederler. Aile gelini olacak kızın arkadaşlarının evlerine açık açık amaçlarını belli etmeyip bir bahane ile giderler. Yörede özellikle deyim haline gelmiş ikinci çayına geliyorum, uzun zamandır görüşemiyoruz, yanlışlıkla geldik ya da bir yakının evini sormak için geldim gibi bahanelerle arkadaşlarından isteyecekleri kızla ilgili bilgiler alırlar. Ondan sonra kızı ailesinin vereceklerinden emin olduktan sonra erkek tarafı aile büyükleri niyetlerini karşı tarafa bildirirler.

4.2.3. Söz Kesme

Erkek tarafı ile birlikte aracılar kız tarafına kız istemeye giderler. Kız verilmeden önce eğer başlık parası alınacaksa öncelikle konuşulur. Ancak bazen başlık parası alındığı gibi başlık parası yerine süt parası olarak bir miktar para alındığı da olur. Günümüzde başlık parası eski dönemlerde olduğu kadar söz konusu yapılmamaktadır.

Düğünlerden önce yapılacak olan masraflar belirli şartlar dahilinde tarafların kendi aralarında anlaşması ile yapılır. Bu antlaşmalardan ilki başlık parası almayan ve erkek tarafının masraf yapmasını isteyenlerindir. İkincisi başlık parası alarak masrafları kendilerinin yapacağını söyleyenlerdir. Bu kişiler yüklü miktarda başlık parası alırlar. Üçüncüsü başlık parası alıp masraflarının çok az kısmını karşılayanlardır. Bunlar gelinin ufak tefek masraflarını karşılar, erkek tarafın da ne alıp almadıklarına karışmayanlardır. Sonuncusu ise başlık parası almayıp, maddi durumuna göre kızına yardım eden kişilerdir.

Artık taraflar arasında kız vermenin kesinleşmesinden sonra erkek tarafın yakınlarından birisi ayağa kalkar. Odada hali hazırda bulunan büyüklerinin ellerini sırayla öptükten sonra yanlarında getirdikleri altın ya da bilezikler kıza takılır. Bu olaya ‘**el bastı**’ ya da ‘**söz kesme**’ denir. Böylece kız nişanlanmış olur. Bugünden sonra karşılıklı olarak erkek ve kız tarafından birbirilerine yüzük gönderilir. Eğer erkek tarafının maddi imkânları elverirse bir süre sonra erkek tarafında nişan için ufak bir eğlence yapılır. Eğlenceye katılanlarla birlikte gençlere yüzük takılır. Evlilikten önce yapılan bu eğlence düğün için bir prova gibidir.

4.2.4. Şerbet

Taraflar arasında nişan töreni yapıldıktan sonra iki aile arasında ortaklaşa bir karar alınır. Bir süre verilir ve bu sürede şerbet yapılır. Yöre de buna ‘**esbab** biçimi’ denir. Erkek tarafı kız tarafına daha önceleri bir torba şeker gönderirdi. Kız tarafından bu şekerden şerbet yapılır. Bunun yanında ‘**nişi**’ denilen çörekler, pasta ve kek hazırlanır ve gelen konuklara ikram edilir. Gelen misafirlere yapılan ikramlar tamamlandıktan sonra çığırkan denilen bir kadın çıkar ve gelen altınları, hediyeleri yükses sesle dinlendirir. Günümüzde ise düğünlere ait birçok geleneğin değişmesi ile

birlikte ıgırtkanların yerini de düğün salonlarında mikrofonu elinde tutan kişiler almıştır. Őerbetlerle birlikte önce getirilen hediyelerde de günümüzde değişiklik olmuştur. Önceden getirilen hediyeler daha çok elbise, para, altın iken günümüzde yerini farklı hediyelere ve takılara bırakmıştır.

4.2.5. Düğün

Nişandan sonra artık sıra düğüne gelmiştir. Nişandan sonra taraflar arasında düğün için belli aralıklarda tarih konusunda ortaya görüşler atılır. Ancak her ne kadar da erkek tarafı da düğün tarihi konusunda görüşlerini dile getirirse de son sözü kız tarafına bırakılır. Kız tarafı da daha çok ihtiyaçlarının giderilmesini, ev temizliklerinin yapılmasını, baharı beklediklerini gibi nedenler ileri sürerler. Erkek tarafından düğün hazırlıkları için zaman isterler.

Bu süre zarfında dünürler birlikte eğlenmeye ve gezmeye çıkarlar. Birlikte bolca zaman geçirir, etkinliklerde bulunurlar. Erkek tarafından kız tarafı Erciş'in önemli yerlerine götürülür. Kız tarafına bayramlarda ziyarette yanında baklava götürülür. Bunun yanında kıza başka hediyeler de götürülür. Bu hediye genelde elbise, altın veya bileziktir.

Erciş'te bazı aileler tarafından yöreye özgü meyve, sebze hatta balık gibi ürünlerin de götürenler de vardır. Buna yörede '**gelin hakkı**' denir. Bazı kişiler bu masrafın kendi btçelerini aştığını söyleyerek nişan ile düğün arasındaki sürenin kısa olmasını karşı taraftan ister. Nişanlık süresi boyunca kızın bekâr arkadaşları tarafından kız eve çağırılır. Birbiriyle sohbet edip hasret giderirler. Bu yapılan ev sohbetleri düğüne yakın bir zamana kadar devam eder. Evlenecek olan kızın akrabalarının kızın evine gelmesine yörede '**zeyi**' denir. Gelen akrabalar kızın evinin temizliğini yaptıkları gibi düğüne gelenlere de hizmet ederler. Kız tarafına her konuda yardımcı olurlar.

Erciş ve çevre köylerde düğünler genellikle sonbahar mevsiminde yapılır. Yöre halkı tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıkları için ekinlerinin tarladan alınmasını beklenir. Hayvancılıkla uğraşan kişilerin de aylar öncesinden çıkmış oldukları yaylalardan dönmeleri beklenir. Çalışmak için büyük şehirlere gurbete çıkan erkeklerin dönüşleri beklenir. Bu şekilde tüm engellerin ortadan kalkmış bir şekilde yöre halkı düğünlerini yapmak isterler. Bu şekilde sonbahar aylarında birçok düğün

aynı tarihte yapılır. Hatta bir hafta içerisinde yaklaşık olarak onlarca düğünün aynı anda yapıldığı görülür.

Bölgede yapılan düğünler genellikle cumartesi günü başlayıp pazar akşamı biter. Ancak bazı zamanlarda düğünlerin farklı günlerde de yapıldığı görülür. Düğünde kız tarafı cuma günü erkek tarafının evine gelir. Önceden hazırlanmış oldukları çeyizleri gelinin odasına sererler. Gelinin odasına gelinin istekleri doğrultusunda eşyaları ile düzenlerler. Buna '**oda serme töreni**' denir. Bu törende süs eşyaları gelinin yapmış olduğu ya da yaptırdığı çeyizler serilir. Gelinin odası süslenir.

Cumartesi öğleden sonra düğün alanında insanlar toplanmaya başlar. Yörede bundan çok önceleri sıkça oynanan oyunlardan '**demeli çevirmeli**' oyunu oynanır. Bu oyunda sesi güzel olan biri tarafından şarkıyı halayda bulunan diğer kişilerin de sırasıyla tekrar etmesi şeklinde oynanır. Bu şekilde birlikte söylenerek oynanan oyun, halayda oynayanları eğlendirdiği gibi seyirci konumunda olan kişileri de oldukça memnun etmektedir.

Ancak bu gelenek zamanla unutulmaya yüz tutmuştur. Bu geleneğin yerini önceleri davul zurna, daha sonra da sanatçıların oluşturdukları saz ekipleri almıştır. Artık açık havada gerçekleştirilen düğünler büyük düğün salonlarında ve kapalı alanlarda yapılmaya başlanmıştır.

Damat evi akşama doğru daha da hareketlenir. Burada yapılan eğlence ve hareketlilik düğün evine gelen konukların katkıları ile daha keyifli hale gelir. Yörede bilinen koçeri, uzun hava, serçe, bablekan gibi oyunlar düğünde bulunanlarca en güzel şekilde icra edilir. Oynanan oyunlardan eğlenceden sonra artık kız evine kına götürme zamanıdır. Hep birlikte kız evine gidilir. Gelinin eline önceden belirlenen kişiler tarafından kına yakılır. Gelinin eline kına sürülürken aynı zamanda söylenen acıklı türkülerle gelin ağlatılmaya çalışılır.

Gelin evindeki kına sürme işlemi bittikten sonra bu sefer damadın eline kına sürmek için sağdıçın evine gidilir. Damadın eline kına sürülür, eğlence tüm hızıyla burada devam eder. Buradaki eğlence de bitikten sonra konuklar ayrılınca geriye kalanlar eğlencelerine devam ederler. Gecenin geç saatlerine kadar eğlenen damat, sağdıç ve yakın arkadaşları hızını alamayıp damadın evine giderek orada da eğlenmeye devam ederler. Eğlenceden sonra tekrar sağdıçın evine geri dönülür.

Düğünün sabahı kız ve erkek tarafında tatlı bir telaş vardır. Her iki tarafın da yapması gereken birtakım hazırlıklar vardır. Damat, sağdıç ve arkadaşları hamama gider ve yıkanır. Hamamdan sonra berbere gidilerek sağdıç tarafından damat tıraş

edilir. Kız tarafı ise gelini kuaföre götürülerek hazırlıklarını yaparlar. Damat ve beraberindekiler kuaförden sonra tekrar sağdıçın evine dönerler. Düğün saatine kadar burada türküler söyleyerek govend (halay) çekerler. Düğün saatine yaklaştıkça evde heyecan ve mutluluk daha da artmaya başlar.

Cumartesi günü Toy Beyi ve eşi gelini almak üzere yola düşerler. **Toy Bey**'i damadın tanıdığı veya yörede tanınmış bir kişidir. Herkese elini uzatan, herkesçe de saygı duyulan bir kişidir. Düğünde genellikle bahşiş dağıtan, araçların önünü kesen kişilere para veren kişidir. Ona yardımcı olan eşine de '**yenge**' denir. Toy Beyi ve eşi gelinin evine düğünden bir gün öncesinden giderler, gelinin tüm ihtiyaçlarını temin etmeye çalışırlar. Gelini sabahki düğüne hazır hale getirmek için uğraşırlar.

Pazar sabahı gelini almak için hazırlıklar yapılır, arabalar süslenir. Yüzlerce araçtan oluşan düğün konvoyu oluşturulur. Gelini almak için yola çıkılır. Toy Beyi, yenge ve damat aynı arabada, sağdıç ve arkadaşları başka arabada gelini almaya giderler. düğün konvoyu gelinin evine geldiklerinde kendilerini büyük bir kalabalık beklerdi. Eskiden gelinin sorumluluğunu bilmesi ve çalışkan olması için genellikle babası veya kardeşi tarafından '**gayret kuşağı**' takılırdı. Günümüzde ise daha çok gelinin bekâretinin temsili olarak görülen kırmızı kurdele takılır.

Sesi güzel olan biri tarafından söylenen acıklı türkü eşliğinde gelin son kez öpülür ve uğurlanır. Burası düğünün belki de en acıklı yeridir. Gelinin ailesi, akrabası ve yakın komşularından hüznüledikleri gibi çoğu da ağlar. Gelin evden çıkarılmadan önce Toy Beyi gelinin babasından gelini götürmek için müsaade ister. Tam da bu sırada gelin tarafından birisi genelde kardeşleri olur, çeyiz sandığının üzerine oturur. Bazen de gelin odasının kapısını açmamak için direnir. Burada amaç Toy Beyi'nden bahşiş koparmaktır. Bahşiş alındıktan sonra gelin Toy Beyi'nin kollarına girerek evden çıkarılır.

Dışarıda bekleyen düğün konvoyu ile birlikte şehir merkezinde veya köyde ise köylerde birkaç tur atılır. Düğünden haberi olan kişiler bunlar çoğunlukla çocuklardır, gelin arabasının önünü keser ve bahşiş isterler. Bahşişlerini alan kişiler gelin arabasına yol verir, böylece düğün konvoyu kaldıkları yerden turlarına devam ederler.

Erciş'te arabalarının olmadığı zamanlarda yapılan düğünlerde damat gelinin evine gitmezmiş. Evinin damına sağdıç ve beraberindeki birkaç kişi ile birlikte çıkarak burada gelinin gelmesini beklemiş. Elinde gelinin başına atacağı bir tas içerisinde şeker, leblebi, bozuk para, üzüm da hazırmış. Bazen de dilimlenmiş elma parçaları da gelinin başına atılmış. Bütün bu atılanlar bekâretin simgesi olarak kabul

edilirmiş. Gelin arabadan indirilip tam eve çıkarılacağı zaman damat bütün gücüyle tasla birlikte gelinin başına doğru atar. Yere düşen bozuk paralar, leblebiler, şekerler çocuklar tarafından kapışılırdı.

Damat evine yaklaşan düğün konvoyu sürekli korna çalarak kendilerinin geldiğini haber verir. Düğün konvoyundakiler bir süre sonra damadın evinin önüne gelirler. Burada gelen insanları çok yoğun kalabalıklar beklemektedir. Hatta bu kalabalıkların gelin evindeki kalabalıklardan kat kat fazla olduğu söylenir. Gelin arabasından gelin ve damat Toy Beyi ve yenge tarafından çıkarılarak odasına götürülür. Bu sırada yoğun bir alkış ve hareketlilik oluşur.

Belli bir süre odada dinlenme fırsatı bulan gelin ve damat düğünün yapıldığı alana tekrar alkış eşliğinde gelirler. Bir müddet kendilerine ayrılan yerde oturup düğünü izlerler. Varsa tebrikleri kabul ederler. Halaydakilerin isteği ve ricası ile gelin ve damat oynamak için yerlerinden kalkarak halaydakilere eşlik ederler. Bu oyunlar genellikle ağır ritimde oynanan üçayak benzeri oyunlardır. Gelin ve damadın oyunlara eşlik etmeleri bazen istekli bir durum iken, bazen de isteksiz bir durumdur.

Halay devam ederken gelin, damat ve sağdıç düğün yerinden uzaklaşarak bir süreliğine gezmeye çıkarlar. Gezmeden sonra tekrara damat evine geri dönerler. Düğün birkaç saat daha devam eder. Taki gecenin geç saatlerine kadar. Düğün bittikten sonra düğüne gelenler düğünden ayrılmaya başlarlar. Ancak damadın ve gelinin yakınları bir süre daha kendi aralarında eğlenirler.

Düğünde yeni gelen gelinin uğur getirmesi için bazı uygulamalar yapılır. Gelin eve girdiğinde kendi evinden getirilen bir bardak gelinin ayağının altına bırakılır. Gelinin bardağı kırarak ve geçmesi sağlanır. Buradaki amaç kendi evinde yapmış olduğu hataları bir daha tekrarlamamasıdır. Bir başka uygulama ise bu sefer damadın evinden doldurulan bir bardak suya gelinin parmağı batırılıp kapının eşiğine sürülürdü. Bazen de sudan da geline içirilirdi. Yine gelinin eve gireceği zaman evin duvarına bir çivi vurulur ve bu çivi nasıl sağlam bir şekilde buraya bağlıysa gelinin de aynı şekilde evine bağlı olması istenir.

Düğünde yemek yenmeden önce bir sini ortaya konulur. Gelen misafirler yanlarında getirdikleri hediyeleri veya takıları bu siniye atarlar. Adetten olduğu için siniye ilk takı atan kişi Toy Beyi olur. En yüksek parayı Toy Beyi atmış olarak görünse de attığı paralar genelde kendisinin olmayabilir. Çünkü düğün masraflarının altından kalkamayacağını düşünen damadın babası tarafından kendisine para verilmiştir. Damadın ve gelinin anne ve babası da takılarını taktıktan sonra, düğüne

gelen misafirler sırayla takılarını takarlar. Takı töreni bittikten sonra düğün tarafından gelen misafirlere yemek verilir. Yemeği yedikten sonra işleri olanlar düğünden ayrılırlar. Ancak düğün gece geç saatlerine kadar devam etmektedir.

4.2.6. Yüz görünümü

Düğün dağıldıktan sonra sağdıçın evinde olan damat sağdıçla birlikte evine doğru yol alır. Sağdıç yol boyunca damadın varsa sorularını cevaplandırır, ona bazı bilgiler verir. Bu şekilde konuşa konuşa damadın evine gelirler. Gelin odasında damadı beklemektedir. Sağdıç ve orada hazır buluna kişiler tarafından damadın özellikle de sırtına sert yumruklar vurulur. Damat tokat, tekme, yumruklarla gelinin odasına gönderilir. Gelinin odasına giren damat önce iki rekât namaz kılar, dua eder. Damat namazdan sonra gelinle konuşmaya çalışır ancak gelin konuşmaz. Gelinden duvağını açmasını istese de gelin duvağını açmaz. Damat bu sefer geline hediye verir ve gelin duvağını kaldırır. Böylece damat gelinin yüzünü görmüş olur. Bu şekilde yapılan işleme yörede '**yüz görünümü**' denir. Bundan sonra gelin ile damat kendi aralarında kısa sohbet etmeye başlarlar.

Erciş ve çevresinde önceden gelin ve damadın gerdeğe girdiği gece yakınları tarafından tabanca ve silah atılarak haber verilirdi. Ancak günümüzde bu uygulamanın yerini başka uygulamalar almıştır. Bu uygulamalardan biri gerdekten sonra yengeye verilen bekâret bezi veya çarşafıdır. Bu bez veya çarşaf bekâretliğin ispatı olarak kabul edilir. Çıkan sonuca göre ise her iki taraf bilgilendirilir.

4.2.7. Çeyiz görünümü

Gerdek gecesinin sabahında sağdıç damadın evine gelerek damadı hamama götürür. Damat hamama gitmek üzere evden ayrılırken sağdıçın annesi, yakın komşular ve yakın akrabalarından kişiler damadın evine misafirlğe çağrılır. Kahvaltı şeklinde ikram yapılır. Yapılan bu ikramdan sonra gelinin baba evinden getirdiği çeyizi gelen misafirlere gösterilir.

Misafirler gelinin çeyizini gördükten sonra bir süre daha sohbet ederler. Daha sonra vedalaşarak damadın evinden ayrılırlar. Bu uygulamaya '**çeyiz görünümü**' denir.

4.2.8. El Öpme

Düğün bittikten yaklaşık 15-20 gün sonra, damat gelini de yanına alarak gelinin evine giderler. Burada gelinin babası ile annesinin elleri öpülür. Gelinin babası ve annesi de el öpmeye gelen kızlarını boş göndermemek için ona hediye verirler. Buna ‘el öpme’ denir. Daha sonra gelinin diğer akrabaları da ziyaret edilir. Birkaç kez yapılan bu ziyaretler daha sonra karşılıklı şeklinde yapılmaya başlanır.

4.2.9. Oda Serme

Gelinin yakın arkadaşları ile yakın akrabalarından oluşan birkaç kişinin düğünün birinci gününde oğlan evine gelerek gelinin odasını düzenlerler. Gelinin evinden gelen eşyaların (mobilya, yatak, halı, eşarp vb.) herkesin rahatlıkla görebileceği bir yere serilir. Bu şekilde yere serilen çeyizlik eşyaların odada bulunanlarca görülmesi ve çeyiz hakkında bilgi edinmeleri sağlanır. Tüm bu işlemler yapılırken aynı zamanda odada bulunan kişilere ufak bir ziyafet de verilir. Burada bulunan kişiler bu kısa sürede eğlenme imkânı bulmuş olurlar. İşte tüm bu yapılanlara ‘oda serme’ denir.

4.2.10. Sağdıç

Damat olan kişiye düğünden öncesinden başlayarak düğünün bitimine kadar her türlü konuda yardımcı olan kişiye sağdıç denir. Bir başka şekilde ifade edecek olursak damadın sağ kolu diyebiliriz. Sağdıç düğün esnasında damadın en yakın arkadaşıdır. Damattan hiç ayrılmaz. Damada arkadaşlık eder. Damada rehberlik, önderlik ederken aynı zamanda damadı koruma görevi de yapar. Erciş’te yapılan düğünlerde düğün gününden bir gün önce damat adayı yakın arkadaşlarını ve komşu gençlerini sabah kahvaltısına çağırır. Bu davete yörede ‘çay –çörek’ denir.

Eğer düğün pazar günü yapılacaksa bir gün öncesi olan cumartesi günü kişilere haber verilir. Pazar günü sabah belirlenen saatte çağrılan kişiler damadın evinde hazır bulunurlar. Hep birlikte kahvaltı yapılır. Sohbet edilir. Sohbet esnasında damadın arkadaşlarından biri damada sağdıç olduğunu söyler. Damadı alıp kendi

evine götüreceğini söyler. Ortamda bulunan kişilerden bu karara varsa karşı çıkan kendini belli eder.

Sağdıç olmak isteyen kişiler arasında kısa süreli bir çekişme yaşanır. Taraflardan bir kısmı 'Biz damatla daha samimiyiz, bizim sağdıç olmamız lazımdır' derken, diğer taraf ise 'Damadın evi bize yakın, size uzak düşer. Buradan oraya damat gitmez. Damatı biz götüreceğiz.'Der. Tabi bu iş uzadıkça taraflar arasında kızışmalar, sertlikler, restleşmeler artar. Bazen bu durum kavga ile sürdüğü de olmaktadır. Ancak tüm bu yapılanların sonucunda damat birisine kalır. O kişi damadın sağdıç olarak belirlenir. Bir bakıma sağdıç olan kişi yapılan mücadelenin çekişmenin kazanan tarafıdır.

Sağdıç, damadı ve yakın arkadaşlarıyla birlikte davul- zurna eşliğinde kendi evine doğru yola koyulur. Sağdıç ve beraberindekiler eve geldikten sonra sağdıç tarafından bir liste hazırlanarak, damat ve arkadaşlarını pazar günkü akşam yemeğine davet eder. Yemekten sonra sağdıçın bazı yakın arkadaşları sağdıçın evinde kalır. Birlikte gecenin geç saatlerine kadar eğlenirler. Sağdıçın evinde yapılan bu eğlence esnasında '**damat kaçırma**' olayı dediğimiz olay da yaşanır. Bu damat kaçırma olayında yapılanlar farklı olsa da her düğünde görülmektedir. Dışarıdan birinin gelerek damatla görüşeceğini söyleme bahanesiyle damadı alıp götürürdü. Ya da damadı tek başına yakalayarak kaçırırdı.

Damadı kaçıran kişi sağdıçtan belli bir hediye, para vb. kopardıktan sonra damadı geri getirirdi. Ancak damadın bir şekilde kaçırılması sağdıç için bir onur kırıcı durum olurdu. Bu durumların yaşanmaması için sağdıç, damadı tek başına bırakmaz, damatla birlikte her yere gider ve damadın değerli eşyalarına sahip çıkmaya çalışırdı. Bazen de tek başına yeterli olmadığı durumlarda çok güvendiği arkadaşlarından yardım isterdi.

Düğünün bizzat içerisinde yer alan sağdıç oldukça yüklü bir masrafın altına girer. Sağdıç düğüne gelen bir grup genç erkeğe güzel bir ziyafet verir. Verilen bu ziyafetle yetinmeyen bazı gençler sağdıça ayrıca bir masraf daha çıkarırlar. Örneğin taksi tutularak şehir turu atılır, sağdıçtan bahşiş alınır, eğlence yerlerinin masraflarını sağdıca ödettirilir. Düğünlerde genellikle sağdıç ile damadın elbiselerinin benzer olmasına dikkat edilir. Özellikle de sağdıç olan kişinin belli olması için de yakasına veya kolunun üzerine kurdela bağlanılır.

Sağdıç düğün boyunca özellikle de damadın evine rahat bir şekilde girip çıkmaktadır. Damadın ailesi sağdıçı kendi evlatları gibi görmektedir. Sağdıç ile damadın ailesi düğünün başından bitimine kadar birlikte hareket ederler

Düğün boyunca sağdıçın bir görevi de damadı, yakın arkadaşlarına karşı korumaktır. Genelde bu kişiler damadın ceketini, ayakkabısını, atkısını, kravatını vb. eşyalarını sağdıca sezdirmeden bir şekilde almayı başaran kişilerdir. Aldıkları eşyaları sağdıca yüklü bir bahşiş karşılığında ancak verirler. Damat ise kendisinden alınmaya çalışılan eşyalar için hiçbir girişimde bulunmaz. Sağdıca da haber vermez. Bazen daha ileri gidilerek damadın da kaçırılması teşebbüsünde bulunulur. Sağdıçın bu hilelere ve girişimlere karşı çok dikkatli ve uyanık olması gerekir. Düğün bittikten sonra herkes dağılıp evine gidince, damadın yanında sağdıç ve yenge kalır. Zihaf gecesinin sabahında sağdıç, damadın evine gelerek önceden ayarlamış olduğu araba ile damadı hamama götürür. Hamamdan sonra damadı alıp evine bırakır. Böylece sağdıçın görevi de tamamlanmış olur.

4.2.11. Gelin Kaynana İlişkileri

Gelin ailesini arkada bırakarak damadın evine ailesinin yanına gelir. Gelinin geldiği bu ailede birtakım kurullara uyması gerekir. Giyimden kuşamına, davranışlardan konuşmalarına kadar birtakım kurallara uymasının yanında ailenin de gözüne girmesi gerekir. Örneğin kaynanası ve kayınpederi ile yüksek sesle konuşamaz. Kaynana da gelini ile özellikle de ilk başlarda mesafeli durmaya çalışır. Kayınpederi soru sorsa da gelin cevap vermez, konuşulması uygun bulunmaz. Gelin aile fertleri ile birlikte misafirlğe gelen akrabalarının yanında yüzünü açmaz. Kaynana ve kayınpederinin izni olmadan bir yere gidemez, misafir kabul edemez. Hemen her konuda gelin aile fertlerine danışır. Gelin kaynanasının gücünün farkında olması ve bu şekilde davranmak zorundadır. Kaynananın her dediği genelde yapılır.

Aile fertlerinin yanında gelin eşi ile konuşmaz. Ne zamanki ailenin diğer fertleri odasına çekilir işte o zaman gelin eşi ile rahat konuşmaya başlar. Yine gelin en son odasına çekilen kişi olur. Eğer çocuklar varsa kaynana ve kayınpederinin yanında çocuklarını sevemez ve onlarla ilgilenemezler. Gelin evin ihtiyaçlarından akşam yapılacak yemeğe, evin temizliğinden evin idaresine kadar hemen her konuda kaynanasına danışır.

Günümüzde değişen toplum yapısı etkisini aile kurumu üzerinde de göstermiştir. Eski dönemlerde görülen geniş aile yapısı yerini günümüzde çekirdek aile yapısına bırakmıştır. Özellikle de yeni evlenecek gelin adaylarının ayrı bir evde oturmak istemeleri bir bakıma gelin kaynana ilişkilerinin yeniden sorgulanır hale gelmesine neden olmuştur. Gelin kaynana ilişkilerinde görülen sert katı kurallar yerini daha yumuşak kurallara bırakmıştır. Geçmişe göre günümüzde gelin kaynanaların ayrı evlerde oturuyor olmaları aralarındaki ilişkilerin de daha alt seviyelere çekilmesine neden olmuştur.

4.3. ÖLÜM

Ölüm hayatın son geçiş aşamasıdır. Doğum ve evlenmede olduğu gibi, ölüm çevresinde de birçok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Ölüm çevresinde kümelenen ve ölüyle toplum üyelerini kuşatan bu inanmalar, adetler, işlemler, törenler ve kalıp davranışlar başlıca üç grupta toplanmaktadır.

Bunlardan bir grubu ölenin “öte dünyaya gidişini” kolaylaştırmak; onun gerek geride bıraktıklarının gözünde, gerekse “öte dünyada” saygın ve mutlu bir kişi olmasını sağlama amacına yönelik olanlardır. Bir başka grupsa; ölenin geri dönüşünü önlemek, yakınlarına ve geride bıraktıklarına zarar vermesini engellemek amacıyla yerine getirilenlerdir. Üçüncü grupta toplananlarsa; ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını sağaltmak; sarsılan toplumsal ilişkilerini düzeltmek ve yeniden topluma katılmalarını sağlamak için uygulananlardır.⁵⁶

4.3.1. Ölüm Öncesi

Yaşayan halkının tamamının müslüman olduğu Erciş’te ölümle ilgili farklı inanmalar ve adetler vardır. Halk arasında ölüm öncesi ile ilgili yaygın inanışlardan birkaçı şunlardır:

⁵⁶ Sedat Veyis Örnek, a.g.e., s. 207.

-Rüyalarda görülenlere dair yapılan -genellikle olumsuz- yorumlar da ölüm belirtilerine dair yaygın inanmalardır.

-Rüyada duvar yıkılması hanede ölüm olacağına yorumlanır.

-Rüyada toprak görmek, toprak kazmak, mezar kazıldığını görmek, çamur karıştırmak; bulanık, topraklı su görmek ölüme yorumlanır.

-Rüyada çift sürmek iyi görülmez, bu rüyanın ardından bir ölümün gerçekleşeceğine inanılır.

-Rüyada diş çektirilmesi iyi sayılmamakla birlikte, diş çekilirken kanama olursa rüyanın bozulacağına inanılır.

-Ölmüşlerden birisi rüyayı gören kişiyi çağırıyor ve o gidiyorsa bir kişinin öleceği düşünülür ama eğer çağrıya rağmen gidilmemişse ölümün ertelendiği düşünülür.

-Ölmüş kişilerden birisi rüyada görüldüğü zaman, görülme şekline göre farklı yorumlanmaktadır; ondan bir şey alınıyorsa hayırlıdır, bereket vermiştir ama eğer ona bir şey veriliyorsa gören kişiden veya çevresinden bereket alıyordur ya da birisinin ölümünü haber veriyordur.

Erciş ve çevresinde ölüm adetleri olarak, ölüm döşeğinde son nefesini vermek üzere olan kişinin ağzına yakınları ve orada hazır bulunan kişiler tarafından ‘**zemzem suyu**’ damlatılır. Eğer zemzem suyu yoksa normal sudan içirilmeye çalışılır. Bu şekilde ruhun bedeni terk etmesi anında, ağzın kuruması ve bu kuruluktan dolayı meydana gelecek hırıltıyı azaltmaktır.

4.3.2. Ölüm Sonrası

Erciş’te biri öldüğü zaman ilk olarak ölünün gözleri kapatılır, çenesi eşarp veya bezle bağlanır. Ölünün üzerine temiz bir bez atıldıktan karnının üzerine bıçak veya metal bir eşya konur. Çünkü metal bir eşya konulduktan sonra cesedin şişmeyeceğine inanılır. Sonra ölen kişinin akrabaları tarafından ölüm haberi önce cami imamı veya müezzine ulaştırılır. İmam veya müezzin ilk önce selâ okur. Selâ bittikten sonra ölen kişinin adı soyadı, yaşı, köyü, anne ve babasının isimleri, bazen de yakın akrabalarından birkaçının adları söylenilerek cenazenin nereden, ne zaman alınacağı ile birlikte cenaze namazın ne zaman kılınacağı bilgileri camiden anons edilir. Bu duyurular birkaç kez tekrar edilir.

Camiden yapılan ölüm duyurusundan sonra haberi alan yakın akrabalar ve çevredekiler cenaze evine gelmeye başlarlar. Cenaze evine gelen vatandaşların artmasıyla birlikte yavaş yavaş cenazeyi yıkama işlemine geçilir. Yıkama işlemi bittikten sonra cenaze tabuta yerleştirilir. Bazen de ölen kişinin çok yakınlarından uzakta olup da yetişme durumu olanlar için birkaç saat veya bir iki gün cenaze bekletilir. Tabuta yerleştirilen cenaze daha sonra vatandaşların omuzlarında camiye getirilir. Burada hatim indirilir, bol bol dua edilir. Yapılan dua ve hatim işleminden sonra artık cenaze namazına geçilir. Kalabalıklar halinde imamın arkasında cenaze namazı kılınır. Hali hazırda bulunan vatandaşlardan imam ölen için helallik istenir. Helallikler alındıktan sonra cenaze vatandaşların, akrabaların omuzlarında kabristana kadar götürülür.

Cenaze omuzlarda taşınırken herkes cenazeye omuz vermek buradan sevap almak için adeta birbiriyle yarışır. Cenaze daha kabristana gelmeden, önceden birkaç kişi kabristana gelerek cenaze işlemleri ile uğraşır. Yetkili mercilerden izin almak suretiyle, cenaze için gösterilen yerde boş alana mezar yeri açılır. İş bittikten sonra cenaze beklenmeye başlanır.

Kabristana ulaşan cenaze omuzlardan yavaşça yere indirilir. Cenaze tabuttan genellikle yakınlarından birileri tarafından çıkarılır. Cenaze kefeni içerisinde kibleye doğru sağ yanı üzerine gelecek şekilde kazılan mezara yavaşça indirilir. Cenaze indirildikten sonra kefenin bağları çözülür. Bu arada imam ve cenazeye gelenler tarafından başından sonuna kadar sürekli Kur'an-ı Kerim okunur. Kefenin bağları açıldıktan sonra yerden alınan bir avuç toprak cenaze üzerine bırakılır. Cenazenin üzeri yassı taş ile kapatılır. Küreklerle mezarın çevresinde bulunan topraklar atılarak mezar kapatılır. Mezarın baş ve ayak kısmına denk gelecek şekilde taşlar okunarak bırakılır. Buradaki işlemler tamamlandıktan sonra kabristana gelenler yavaş yavaş dağılmaya başlar. Kabristandan en son ayrılanlar ise cenaze yakınları olur.

4.3.3. Başsağlığı Ziyaretleri

Kabristandan sonra dağılan kişiler hep birlikte cenaze evine giderler. Cenaze evinde ölen kişinin yakınları tarafından taziyeleri kabul etmek için taziye çadırı veya taziye evi hazırlanır. İkram için hazırlıklar yapılır. Taziyeye gelen vatandaşlar hali hazırda bulunan imam ile birlikte dualarını yapar başsağlığını dilerler. Ölen kişilerin

yakınları tarafından bu taziyeler kabul edilerek taziyeye gelenlere ikram yapılır. Taziye evine gelenler birkaç gün ara ara taziye evine gelerek taziye evindekileri yalnız bırakmamaya onlara destek olmaya çalışırlar.

Taziye evine gelen vatandaşlara ikram olarak yemek ve içecek verilir. Bunlar genelde çay, kola, ayrandır. Genelde taziye evinde yemek yapılmasına müsaade edilmez. Taziyeye gelen vatandaşlar ayrıca yörede oturan kişiler tarafından evlerine davet edilerek yemek verilir. Evlerinde birkaç gün misafir edilir.

Ölen kişinin eşyaları, elbiseleri ölen kişinin hayrı için çevrede bulunan durumu iyi olmayan kişilere dağıtılır. Kazanlarda yapılan un helvası ekmek arasında fakirlere ve çevredekilere dağıtılır. Ölen kişinin ıskatı verilir. Ölen kişinin elli ikinci gecesinde cami veya ölen kişinin evinde mevlüt okutulur. Dualar edilir.

Ölüm haberinin duyulduğu ilk günden itibaren komşu evlerinde de yas tutulur. İlk günden itibaren evlerinde televizyon, radyo açılmaz. Yüksek sesle konuşulmaz. Eğer ölen kişi çok yakın bir kişi ise düğün, sünnet ve eğlenceler iptal edilir, eğer ölen kişi uzak biri ise yine de düğün, sünnet ve eğlencelerin yapılması için taziye evinden izin ister. Yapılan düğün ve eğlencelerde çalgı çalmamaya dikkat edilir. Bu da ölen kişi ve ailesine gösterilen saygının güzel bir örneğidir.

4.4. SÜNNET ve KİRVELİK

Türkiye’de çocukla ilgili geleneksel işlemlerden birisi de sünnettir. Dinsel ve töresel işlemler içerisinde en katısı ve en yaygın olanı sünnet geleneğidir. Hiçbir çocuk sahibi anne ve baba bu köklü geleneğin dışında kalmak istemez. Sünnet geleneğinin yaptırımını, bu konuda bir karşı koyuşa ve tartışmaya meydan veremeyecek kadar güçlüdür.⁵⁷

Sünnet işlemi, İslam ve Yahudi dinlerinin kuralları arasında yer almakla beraber, bu dinlerin dışında kalmış birçok toplumlarca da uygulanır: Okyanusya ve Afrika kavimlerinden, Amerika yerlilerinden kimi toplumlar gibi. Kökeni sorunu üzerinde ayrı ayrı görüşler vardır. Kimi bilginler bunda, cinsi birleşme’yi ve dolayısıyla ‘döl türemesini’ kolaylaştırdığı için, bir ‘**bereket töresi**’ anlamı bulurlar;

⁵⁷Sedat Veyis Örnek, a.g.e.,s. 170.

bereket tanrılarına veya bereket sağlayıcı kutsal güçlere, türeme uzvunun bir parçasının sunulması diye nitelendirirler.⁵⁸

Sünnet olacak çocuğun yaşı hakkında Türkiye'nin her yanında geçerli bir kural yoktur. Bu yaştan belirlenmesinde çeşitli etmenler rol oynamaktadırlar. Ailenin durumu, ekonomik etkinliği, kimi vesileler bu etmenlerin başında gelmektedir. Ancak çocuğun en geç 14-15 yaşına varmadan sünnet edilmesine de özen gösterilir. Çocuklar, 4-5 yaşından başlayarak 14-15 yaşına kadar geçen süre içerisinde sünnet edilirler. Ancak, son zamanlarda, büyük kentlerde, kimi ana babaların, çocuklarını doğumlarından hemen sonra sünnet ettirdiklerine rastlıyoruz. Çocuk daha birkaç günlükken ve daha hastanede iken sünnet ettirilmektedir. Bu çok erken sünnetten amaç, çocuğun bilinçli olarak acı çekmesini ve korkmasını önlemektir.⁵⁹

Sünnetler genelde farklı zamanlarda yapılsa da kişilerin küçük yaşta olması tercih edilir. Sünnetler genelde erken yaş olarak 4-5, geç yaş olarak da 13-14 yaş aralıklarında yapıldığı görülür. Erciş'te sünnetler her dönemde yapılsa da genellikle sonbahar ve ilkbahar aylarında yapılmaktadır. Diğer mevsimlerde yapılmamasının birçok nedeni vardır. Kışın sünnet olacak çocuğun üşüteceği, yazın da çocuğun sıcaktan içeride bunalıp rahatsız olacağı düşünülür. Bundan olsa gerek genelde bu mevsimlerde bölgede yapılan sünnet işlemlerin sayısı oldukça azdır. Sünnetin yapılmasına yaklaşık bir iki hafta kala sünnet olacak çocuklara 'kirve' ayarlanır. Seçilen kirvenin yakın akraba olmasına özen gösterilir. Ancak yakın çevreden seçilen kişiler de kirve olmaktadır.

Erciş'te kirve seçiminde dikkatli davranılır. Seçilecek kirvenin çevre tarafından hatırı sayılan, saygı gösterilen, itibarlı kişilerin olmasına özen gösterilir. Çünkü sünnet edilen çocuğun büyüdüğü zaman nasıl ki gurur duyacağı bir ailesi olmasını istiyorsa gurur duyacağı bir kirvesinin de olmasını ister. Kirvelik önemli bir akrabalık sayılır. Kirve olanlar birbirilerine yakın bir akraba ilişkisi ve yakınlığı gösterirler. Pek çok konuda birbirilerinin görüşlerine başvururlar. Kirvenin kızı sünnet olan kişinin kardeşi sayıldığı için evlenmeleri yasaktır.

Aile sünnet olacak çocuklarına kirve olacak kişiyi kararlaştırdıktan sonra kirveyi ziyaret ederler. Kirveye kendilerini kirve olarak uygun gördüklerini ve bunu eşe dosta duyurmak istediklerini söyler. Kirve de bunun hayırlı olmasını dileyerek bunu seve seve kabul edeceğini söyler. Böylece hazırlıklara başlanır. Ancak bunun

⁵⁸ Pertev Naili Boratav, a.g.e., s. 159.

⁵⁹ Sedat Veyis Örnek, a.g.e., s.174.

tersinin de yaşandığı durumlar da görülür. Sünnet olacak çocuğun ailesine yakın bir kişi kendiliğinden ortaya çıkarak sünnet olacak çocuklara kirve olacağını duyurur ve kabul edilirse kirve olmuş olur.

Ailenin kararları doğrultusunda sünnet tarihi kararlaştırılır. Sünnet davetiyeleri basılıp davetiyelere ulaştırılır. Genelde düğünlerden farklı olarak daha yakın çevreden tanıdık kişiler çağrılır. Haliyle de sünnete iştirak eden kişi sayısı düğünlere göre daha az olmaktadır. Sünnet töreninden bir gün önce ‘**kına töreni**’ yapılır. Erciş’te sünnetler davul-zurnalı, sazlı-sözlü ve mevlüt okutularak üç şekilde yapılır. Tüm sünnetlerin sonunda davetlilere yemek verilir. Yemek menüsü de genellikle çorba, pilav, cacık ve meşrubattan oluşmaktadır.

Kirve sünnet töreninden önce, sünnet olacak çocuklara ayrı ayrı elbise alır. Çocuklara atlarla, günümüzde ise araçlarla şehir turu attırılır. Çocuklar gezdirilerek az da olsa eğlenmeleri sağlanır. Gezme işi bittikten sonra eve dönlür. Önceden ayarlanan sazlı veya davul-zurnalı eğlence ekibi eşliğinde eğlencelere başlanır. Gelen davetlilere yemek verilir. Genelde yemekten önce mevlüt okutulur. Çocukların sünneti teker teker yapılır. Sünnet olan çocukların babası kadar, kirve de misafirlerle ve çocuklarla ilgilenir.

Çocuklar sünnet olduktan sonra çocuklara hediye vermek isteyenler çocukları ziyaret eder. Onlara hediyelerini verirler. Sünnete gelen erkek davetliler ayrıldıktan sonra geriye kirve ve yakın akrabalar kalır. Günün geç saatlerine kadar eğlenceye devam edilir. Kalan misafirlere tekrardan ikram yapılır. Bir haftaya yakın süren bu süre zarfında kirve çocuklara sürekli uğrayarak onlara hediye, yiyecek türü şeyler getirir. Yine bu esnada çocukları göstermek isteyen kişiler yanlarında getirdikleri hediyelerle birlikte ziyaret ederler.

Sünnet törenleri düğünler kadar masraflı olmasa da yine de bölge insanı için külfetli bir iştir. Sünnet töreni boyunca sünnet evi boş durmaz. Bir taraftan sürekli eğlence yapılırken bir taraftan da ziyafetler verilir. Tüm bunlar aile için masraftır. Sünneti takip eden 7. günde yapılan bu eğlencelere ‘**altı akşamı**’ denir. Eş dost, yakın akraba ve aile bireyler bir araya gelerek gönlünce bu gecede eğlenirler. Gecede nohut, ceviz, çedeneden oluşan hedik denilen çerezlerin yenilerek gecenin geç saatlerine kadar oynanır.

Sünnet olan çocuk veya çocukların ailesi tarafından sünnetten sonra kirveye ve eşine değişik hediyeler verilir. Eskiden hediye olarak koç, koyun olurken, günümüzde ise bu tür hediyeler yerini farklı hediyeler almıştır. Özellikle ilçe merkezinde kirveye

elbiselik kumaş ve kirvenin eşine de yüzük, altın ve bilezik gibi hediyelerin de verildiği görülmektedir.

4.5. MİSAFİRLİK

Asırlardan beridir Anadolu coğrafyasında yaşayan insanlar misafirperverliğiyle bilinmektedir. Her dönemde insanlar misafirliğin önemini bilmiş ve nasıl davranması gerektiği konusunda bilinçli olmuştur. Erciş'te de yaşadığımız coğrafyadaki misafirlik adabını rahatlıkla görmekteyiz. Erciş'in merkezinde ve köylerinde misafire çok önem verilir. Yörede yaşayan halkın inancına göre evlerine gelen misafirin sayısı ne olursa olsun her misafir beraberinde bereketi ve kısmeti ile gelir.

Yöre halkı evlerine gelen misafirleri en iyi şekilde ağırlamaya çalışır. Bütün imkânlarını misafirlerin hizmeti için kullanırlar. Evlerine gelen misafirlerin kişiliğine, rütbesine, ekonomik durumuna bakmadan misafirperverliğini gösterir. Gelen misafirlere gösterilen hizmette kusur etmemek için oldukça özen gösterirler. Bunu adeta kutsal bir görev olarak görürler. Misafirin geldiği günden gideceği son güne kadar gösterilen saygı ve verilen hizmet azalmadan devam eder.

Erciş'te misafirler genelde kapıda karşılanır. Kapıda karşılanan misafirler eve davet edilir. Gelen misafirlere başım üstüne, gözüm üstüne denilerek misafire oturması için önceden misafirler için hazırlanmış olan odanın en güzel köşesine buyrulur. Bu yer genelde minderlerin ve döşeklerin bulunduğu odanın en güzel köşesidir. Misafir kendisine hazırlanmış olan minderin üzerine oturur. Daha da rahat edebilmesi için misafirin sırt tarafına koyması için temiz işlemeli yastıklar verilir. Sık sık hane halkı tarafının misafirin karşısında rahat edebilmesi için misafir tarafından rahat olun şeklinde telkinler gelir. Ancak bu telkinlerden sonra hane halkı rahatlama gösterirler.

Ev halkı evlerine gelen misafirin oturmasından sonra sırayla misafire hoş geldiniz der. Tüm ilgi ve sıcaklığını göstermeye çalışır. Misafirin geldiğinin duyan çevreden kişiler de misafirin yanına gelerek onunla sohbet ederler, hoşça vakit geçirirler. Misafir sayısının fazla olması halinde yanında evlerine de misafir götürür. Kendi evlerinde de misafirperverliğini bu şekilde gösterme fırsatı yakalamış olurlar.

Bu arada yöre halkı misafirlerine verdiği değeri göstermek için kendileri için değerli olan hayvanları keserek onları misafirine ikram ederler.

Misafire gelmesiyle birlikte ev halkının işleri de değişir. Misafir uyumudan evde özellikle yetişkinler uyumaz. Misafir daha kalkmadan ev halkı kalkıp kahvaltı hazırlanır. Misafirin kalkması beklenir. Kahvaltı yapıldıktan sonra misafir hemen gitmeyecekse misafire Erciş gezdirilir. Birlikte yakın akrabaların evleri ziyaret edilir. Bazen gidilen evlerde yatıya kalındığı da olur. Misafirin kalınacağı günlere göre Erciş'in farklı tarihi ve turistik yerleri de gezdirilir.

Erciş halkı misafirlerine mahalli yemek ve içeceklerinden ikram eder. Özellikle mahalli yemeklerden en bilinenleri ile birlikte varsa misafirin özel istediği yemek türü yapılır. İçeceklerden de özellikle çay, ayran ikram edilir. Gelen misafirlerin gönlü hoş tutulmaya çalışılır. Misafirleri üzmemeye, kırmamaya, saygıda kusur etmemeye özen gösterilir. Misafirin her türlü ihtiyacı karşılanmaya çalışılır. Misafirin kalacağı oda önceden hazırlanır. Genelde bu odada temiz havlu, yatak, terlik, altlık bulunur. Misafirin hane halkından memnun bir şekilde ayrılmış olmasına oldukça dikkat edilir. Misafir de ayrılacağı zaman özellikle hane halkına ayrı ayrı teşekkür ederek memnuniyetini dile getirir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

HALK HEKİMLİĞİ VE HALK TAKVİMİ

5.1. HALK HEKİMLİĞİ

Halk hekimliği ilk insanın tabiat olayları karşısında takındıkları tavırlar ve münasebet şekillerinden doğmuştur. Burada sihir veya büyüün önemli rolü olmuştur. Dini inançların ve büyüün önem kazandığı bu toplumlarda sağlık ve hastalık da, insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve onların yaptıkları kötülüklerle izah edilirdi. İşte insanların bunlardan korunmak için düşündükleri çareler, halk tıbbının temellerini atmıştır. Dolayısıyla geleneksel toplumlarda hastalık ve sağlık hakkındaki düşünceler, halk kültürünün bir parçası olarak doğmuştur.

Halk hekimliği veya halk tıbbı, modern tıptan farklılıklar gösterir. Geleneksel tıp, kültürün bir parçası olarak halk arasında yaşar. Geleneksel toplumlarda bir kişinin, bir hastalık hakkında bildiği bir şeyi, diğer fertler de bilmektedir. Bu bilgiler, kuşaktan kuşağa aktarılmaktadır. Böyle bir toplumda bir kişi diğer kültür unsurlarını nasıl öğreniyorsa, halk tıbbını da öyle öğrenmektedir.

Halk hekimliği kültür unsurlarıyla mükemmel bir şekilde bütünleşmiştir. Hastalıkların çoğunda hasta ya iyi olur ya da ölür. İnanış, iyi olursa tedavinin iyi sonuç verdiği şeklinde olup bu tedavi süreklilik kazanır. Ölüm durumunda ise tedavi tekniğinin uygunluğundan daha çok hastanın bu tedavinin dışında kaldığına inanılır.

Eskiden, özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan, modern tıbbın olanaklarından yararlanamayan ülkelerde halkın, hastalandıklarında doktora gidemeyince veya inançları nedeniyle gitmek istemeyince hastalıklarını teşhis ve tedavi amacıyla başvurduğu yöntemlerin oluşturduğu halk tıbbı, günümüzde de modern tıbbın yanında hâlâ geçerliliğini koruyabilmektedir. Bunda inançların çok ağır değişmesinin de önemli rolü bulunmaktadır.

Ülkemizde de özellikle geleneksel kesimde bu tür uygulamalara, eskisi kadar olmasa da oldukça sık rastlanmaktadır. Halk arasında ‘**kocakarı**’ diye bilinen ve

kendine göre tedavi uygulamaları bulunan kişiler, aslında birer halk hekimidirler. Yaptıkları ilaçlar '**kocakarı ilacı**' diye tanınan bu kişilerin bazılarının uygulamalarının veya hazırladıkları ilaçların hastalıkların tedavisi ile doğrudan ilgisi olmazken, bazılarının uygulama ve ilaçlarının da olumlu sonuçlar verebildikleri görülmektedir. Bunlar çoğunlukla tedavi yöntemlerini büyüklerinden öğrenmiş, deneyimli kişiler olup tedavide bitkisel, hayvansal ve madensel maddelerle hazırladıkları halk ilacını kullanarak hastalıkları tedavi etmeye çalışmaktadırlar.

Bunların çoğu tedaviyi evlerinde gerçekleştirirken, bazıları da hastaneleri hatırlatan bağımsız birimlerde, yani '**halk hastanesi**' diyebileceğimiz yerlerde hastalarını yatırarak, bir süre tedavi edebilmektedirler. Bu halk ilaçlarının hazırlanmasında ise çoğunlukla çevrede yetişen bitkilerden yararlanılmaktadır. "Şifalı bitkiler" denen bu tür bitkilerin ülkemizde yoğun bir kullanımı vardır. Bunların bir kısmı halk arasında oldukça tanınmakta ve bazı hastalıklarda sıkça kullanılmakta iken, bazıları ise sadece halk hekimleri tarafından tanınabilmektedir.

Sonuç olarak geleneksel bir yapıya sahip olan yörelerde halkın hastalıklara bakışı da, kültürünün etkisi altında biçimlenmektedir. Yapılan araştırmalar, eğitim durumunun yanında, ekonomik şartların da hastalıklara karşı olan tutumu etkilediğini göstermektedir. Ayrıca şehirle temas, iletişim ve ulaşım araçlarının yoğun kullanımı da halkın modern tıbbı yaklaşımını kolaylaştırmaktadır. Bu eğilim, özellikle gençler arasında daha kuvvetli olarak görülmektedir. Buna rağmen okumuş veya okunamış, zengin veya fakir olsun, halkın bir kısmı hâlâ belirli hastalık tiplerinde modern tıbbın dışındaki metotlara başvurmakta, nazar değmesi, türbeleri ziyaret, kırık-çıkık uygulamaları sıkça görülebilmektedir.

Buna rağmen, yapılan araştırmalar, geleneksel tıptan, modern tıbbı doğru bir yönelişin başladığını, bu yönelişin ise yörenin sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak hızlı veya yavaş olduğunu göstermektedir.

Erciş'te geçmişten başlayarak günümüze kadar gelen çeşitli hastalıklar ile bu hastalık ve rahatsızlıkların tedavi sürecinde uygulanan tedavi yöntemleri şunlardır:

5.1.1. Geleneksel Tedavi Yöntemleri

Kulak Ağrısı: Kulağı ağrıyan kişinin ağrıyan kulaklarına bebek sahibi annelerden alınan anne sütü damlatılır. Belli bir süre sonra ağrıya göre işlem gerekirse tekrarlanır.

Göz Ağrısı: Beyaz soğanın suyu, göz boyası ile sigara dumanı kullanılır.

Romatizma: Romatizması olan hastaların dışarıya çıkarılmamasına özen gösterilir.

Isırgan otu tolanılarak hastanın bacaklarına sarılır.

Toplanan ısırgan otu ile çeşitli bitkilerin karışımından elde edilen bitkisel ilaç sürülür.

Pashlı Çivi: Pashlı çivinin battığı yere ot bastırılır.

Pashlı yere çeşitli bitkilerden elde edilmiş karışımlar sürülür.

Kesik: Çeşitli nedenlerden dolayı kesilmiş olan yere bez yakılır veya sigara külü bırakılarak bağlanır.

Basur: Hastaya yılan dili çorbası içirilir. Ayrıca ısırgan otundanda yararlanılır.

Kabakulak: Hasta olan kişi bu hastalık konusunda deneyim sahibi olan kişilerin yanına götürülerek şişen kısım kalemle yazdırılır.

Kol ve Bacak Ağrıları: Kişinin ağrıyan kol veya bacak kısımlarına koyun postu veya kirli yün sarılır.

Baş Ağrısı: Patates veya soğan dilimlenerek başın üzerine düşmeyecek şekilde bir bez parçası ile sıkıca bağlanarak bırakılır.

Diş: Ağrıyan dişin üzerine haşlanmış bulgur bırakılır. Çeşitli bitkilerden yararlanılır.

Demirev (Egzama): Kalemle egzama olan kısmın çevresi halka içine alınarak işaretlenir.

Bu konuda deneyim sahibi olan hocalar tarafından üç hafta boyunca okunacak olan egzama duası ile egzama kaybolur.

Akıl ve Psikolojik Rahatsızlıklar: Akıl hastalığı ve psikolojik sorunları olan kişiler çevresinde bu konuda güvenilir olduğuna inandıkları hocaların yanına giderek onlardan gerekli yardımları alırlar.

Çiban: Pişirilmemiş soğan, bağ yaprağı ve yer hamuru çibanın üzerine konularak sarılır.

Arpacık: Sağlam göze sürme çekilerek arpacağın sağlam gözü kiskanıp çatlayacağına inanılır. Bazen hocalara, arpacık çıkan göz okutulur. Bazen de sarımsak arpacık olan göze sürülür.

Yanık: Yanık olan bölgeye yoğurt sürülür.
Kireç kaymağı ve yumurta sarısı da kullanılır.

5.1.2. Bazı Hastalıklara Verilen İsimler

Yel	: Romatizma
Tite	: Perdenin gözlere inmesi
Teşannık	: Karın Ağrısı
Zigil	: Siğil
Setircem	: Sıtma
Tengeneffe	: Nefes darlığı
Arsım	: Nezle
Saçkıran	: Saç dökülmesi
Mayasıl	: Mantar
Nuzla	: Baş ağrısı
Çuklama	: Uçuk
Emel	: İshal

İç Yara	: Kanser
Fırk	: Bel fitiği
Kıran	: Öldürücü hastalık
Kotur	: Uyuz
Karasu	: Katarakt
Ker	: Sağır
Kurdeşen	: Yaranın vücut kaplaması
İt Dirseği	: Arpacık
Tırığa Düşme	: Aşırı ishal hali
Teşannık	: Karın ağrısı

5.2. HALK TAKVİMİ

Takvim toplumların doğal, toplumsal olaylar ve kurumlar aracılığıyla zamanı parçalayarak daha kolay anlaşılır bir duruma sokmak amacıyla oluşturdukları sistemli bir dizgedir. Kanımızca en küçüğünden en büyüğüne dek toplumlar, var oluşlarından başlayarak, her devirde değişik ya da benzer nedenlerle yine değişik ya da benzer biçimlerde zamanı bölmek, noktalamak ihtiyacı duymuşlardır.

Halk takvimi; bir bölge insanının kültürel miras olarak kazandığı doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkilerin kurulduğu tarihsel, töresel, dinsel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak kabul edilir.

Halk takvimi dediğimiz yerel takvim; bilinen yaygınlık kazanmış takvimlerden daha farklı olarak yılı bölümler; ayları ve günleri başka bir biçimde adlandırır. Kimi zaman birimlerine, kimi doğal olaylara iyi ya da kötü özellikler yükler. Yaygın olan bir inanca göre uzun süreli deneyim ve bilgi birikiminin ürünü olan halk takvimlerine uymamak, onun gösterdiği doğrultuda hareket etmemek bireyin büyük zararlara uğramasına neden olur.

Halk takvimleri oluştukları doğal ve kültürel ortamın ürünüdürler. Yerel takvimlerdeki zamanı noktalama ya da bölümlenmeler, bazen düzenli bir biçimde yinelenen doğa olaylarına bağlı olurken, bazen de dinsel törenler, toplumsal ortamı etkileyen diğer toplumlarla ilişkiler, topluma getirilen bir yenilik, saygın bir kişinin

ölümü gibi bir olaya bağılı olarak da belirlemektedir. Halk takvimlerinin oluşumunda yer alan temel öğelerden pek çoğunu üretim türü ve buna bağılı olan toplumsal yapının kimi unsurları, kimi kurumları olarak sayabiliriz.

Toplumsal yapıyı belirleyen ekonomik uğraş, toplumda ağırlıklı üretim öğesi çevresinde kümelenen uygulamalar, bunlarla ilgili olgular ve inanç sistemi halk takvimlerinin iskeletini kurarlar. Bu ihtiyaçla paralel her toplulukta olduğu gibi de bir takvim oluşturma zorunluluğu meydana gelmiştir. Biz bu bölümde sahadan yaptığımız derlemelere dayalı olarak Erciş'in halk takvimi ve öneminden bahsedeceğiz.

Yazılı ve resmi olmayan bu takvime göre mevsimlerin başlangıcı ve bitişı, yağmurun ne zaman yağacağı, soğukların ne zaman başlayacağı, hayvanların ne zaman otlamaya çıkacağı, ürünlerin ne zaman toplanacağı veya soğuktan etkileneceği az çok bellidir. Haliyle Erciş halkı da bir yılını hep bu takvime göre ayarlamaktadır. Birçok yerde olduğu gibi Erciş'te de iklime bağılı olarak insanları etkileyen olumlu veya olumsuz birtakım hadiseler yaşanmıştır. Yaşanan bu olaylara bağılı olarak yıl içerisinde belirli günler hafızalarda yer edinmiş ve unutulmamıştır. Dolayısıyla halk beklenen günün yaklaşması ile aynı durumları yaşayacak mıyız endişesine kapılmaktadırlar. Beklenen gün olumlu şekilde geçirildiyse sevinilmiş bir daha da mutsuz günlerin gelmemesi için dua edilir.

Erciş'teki önemli sayılı günlerden bazıları şunlardır: Şakta, Camşkıran, Bevleşe, Kocakarı, Çile, Küçük Çile, Kernabut, Hıdır Nebi'dir.

5.2.1. Önemli Günler

5.2.1.1. Kernavut

Kernavut zamanının yaşandığı son günlerde yerin tekrardan ısınıp canlandığına inanılır. Ayrıca Camşkıran'ın son günlerine de Kernavut denilir.

5.2.1.2. Hıdır Nebi

Genellikle zaman olarak Şubat ayının ilk haftasından başlayarak ayın son gününe kadar süren üç haftalık döneme denk gelir. Bu dönemdeki Çarşamba günlerine ‘Kara Çarşamba’ denilir. Bu süre içerisinde farklı etkinlikler törenler yapılır. Yapılan bu törenlere Hıdır Nebi törenleri denir. Halk tarafından buğday kavrutulur, kavut yapılır, yemekler hazırlanır. Bayanlar tarafından günümüzde de cemrenin ilk düşmeye başladığı haftadan itibaren üç Çarşamba boyunca kendi aralarında farklı evlerde yemekli toplantılar yapılır. Baharın gelişini birlikte kutlamış olurlar. Günümüzde az da olsa bu uygulamaları hala sürdüren aileler de vardır.

5.2.1.3. Camışkiran

Camışkiran dönemi yörede 23 Nisan’da başlar ve süre olarak da bir veya iki hafta sürer. Yörede özellikle geçimini hayvancılık ve çiftçilikle sürdüren insanlar için bu tarih önemlidir.

5.2.1.4. Kocakarı

Yörede bu fırtına mart ayının ortalarında görülür. Bu tarihte bölgede oldukça sert şiddetli fırtınalar yaşanır. Öyleki yağın kar beraberinde tipiği getirirken, yağmurun yağmadığı zamanlarda ise oldukça kuru bir ayaz kendini hissettirir. Halk fırtınanın oldukça etkili olduğunu bildikleri için bu süre içerisinde önlemini alır ve temkinli davranır. Bu fırtınalı dönemin bir an sıkıntı yaşamadan geçirilmesi için dua edilir. Bir an evvel baharın gelmesi özlemlerle beklenilir. Ancak halkın da çok iyi bildiği bir şey vardır ki Koca karı döneminin gelip geçmesinden sonra bahar yavaş yavaş kendisini hissettirmeye başlar. Hatta halktan havaların az ısınmaya başlamasını baharın geldiğine yorumlayanlara deneyimli kişiler tarafından Kocakarı’nın daha gelmediğini dolayısıyla baharın da gelmesinin pek de mümkün olmadığı söylenir.

5.2.1.5. Beveleşe

Genelde mayıs ayının son bir haftasında yaşanır. Bu son bir hafta halk tarafından oldukça önemsendir. Bu zamanda soğukların kendisini hissettirmesiyle birlikte bazı ürünlerin soğuktan zarar görebileceği endişesi halkta görülür. Bunun için ürünlerin soğuktan zarar görmemesi için önlemler günler öncesinden alınır. Soğuktan etkilenen meyve ve sebzelerin yerlerine tekrardan ekilme durumları halinde yerlerine yenileri ekilir. Soğuktan etkilenip zarar görmüş ürünler için halk tarafından soğuk yaktı denilir.

5.2.1.6. Büyük Çile

Bu dönemin başlangıcı 21 Aralık'tır. Ayrıca bu tarih hem yılın hem de kış mevsiminin başlangıcı olarak da kabul edilir. Bu dönemin sonu olarak da yılın ocak ayının sonu olarak kabul edilir. Özellikle bu dönem kış mevsiminin en sert ve soğuk geçtiği dönemdir. Kış mevsimi oldukça uzun sürer. Adeta kış mevsimi kendi gerçek yüzünü göstermektedir.

5.2.1.7. Küçük Çile

Büyük Çile döneminin sona erdiği 30 Ocak'tan itibaren başlar. Bahar mevsimi olarak kabul edilen Nevruz Günü tarihi olan 21 Mart'a kadar sürer. Büyük Çile döneminde olduğu gibi bu dönemde de kış mevsimi oldukça sert ve soğuk geçmektedir. Bu dönemin bitmesiyle birlikte artık bahar gelmeye başlar.

5.2.1.8. Şakta

Bu dönem aslında pek de sevilmeyen ve beklenmeyen bir dönemdir. Her şeyin yolunda gittiği ürünlerin tarlada olduğu bir dönemde ağustos ayı ile eylül ayının ortası bir dönemde soğukların aniden başlaması ile ürünler soğuk alır. Bu şekilde ürünlerin aniden soğuk almasına halk arasında '**şakta vurdu**' denir. Ürünlerinin beklenmedik

şekilde soğuk alarak zarar görmelerinden dolayı çiftçiler bu dönemi sevmezler. Yine bu dönem çok riskli ve tehlikeli olmasından dolayı çiftçiler her an her şeye hazırlıklıdırlar. Bu dönem daha gelmeden mümkün olduğunca ürünler tarladan bir an evvel kaldırılmaya çalışılır. Şakta döneminin her yıl yaşanmasa da çiftçiler yine de her yıl Şakta yaşanacakmış gibi tedbirlerini alırlar. Çünkü olası bir Şakta'nın yaşanması halinde tedbirsiz yakalanmasından dolayı oluşacak zarar çok büyük olabilmektedir.

5.2.1.9. Cemre

Havaya, suya ve toprağa cemrelerin düşmesiyle baharın geldiği müjdelendir. Cemrelerin düşmesiyle birlikte hava, su ve toprak ısınmaya başlar. Halk arasında cemre düşmesi ile birlikte artık beklenen baharın geldiğine inanılır. Artık soğukların geride kaldığı sıcakların kendisini iyiden iyiye hissettirdiği bir dönemdir. Her yerde olduğu gibi Erciş'te de baharın belirtisi olan cemrenin gelmesine '**cemre düştü**' denir.

ALTINCI BÖLÜM

HALK MUTFAĞI

6.1. YÖRESEL YEMEKLER

Her yörenin olduğu gibi Erciş ve köylerinin de kendine has yemekleri bulunmaktadır. Bu yemekler genellikle yoğurda, una, çeşitli yöresel otlara ve ete dayalı yemeklerdir. Bu yemeklerin bir özelliği de toprak tencerelerde yapılmasıdır. Toprak tencerelerde pişirilen yemeklerin ayrı bir tadı ve lezzeti bulunmaktadır. Yemek malzemesinin hazırlanıp içine konulduğu toprak tencereler düşük ısıdaki tandır veya ocaklara konularak pişirilmektedir. Yöresel yemekler bakımından Erciş çeşitli ve zengin bir yemek kültürüne sahiptir. Yüzyıllar boyunca farklı kültür ve inançlara sahip kişilerin katkıları ve deneyimleriyle Erciş'te günümüzde çok farklı yöresel yemekler bulunmaktadır. Her türlü farklı damak tadına sahip insanlara hitap edecek çeşitli yöresel yemekleri ile Erciş zengin bir halk mutfağına sahiptir.

6.1.1. Tandırda Balık

Malzemesi:

- Taze inci kefal
- Un
- Su
- Tuz
- Yoğurt

Yapılışı: Tandırda yapılan balıklar en çok dere veya göletlerden temin edilmektedir. Buralarda tutulan balıklar ile satıcılardan alınan balıklar eve getirildikten sonra güzelce yıkanır. Balıkların içleri boşaltılmadan balıklar güneşte

kurumaya bırakılır. Balıklar güneşte kururken bu arada undan bulamaç yapılır. Kuruyan balıklar bu bulamaç veya yoğurda batırılıp çıkarılarak tekrar kurumaya bırakılır.

Balıklar belli bir süre kurutulduktan sonra tandıra vurulmak üzere tandırın yanına konulur. Daha sonra balıklar kuyruklarından tutularak tandıra içine sıralı bir şekilde yapıştırılır. Aralıklarla kontrolü yapılan balıklar kızardıktan sonra birer birer tandırdan çıkarılır. Tandırdan çıkarılan balıklar sıcak sıcak yenildiği gibi, başları koparılarak baştan içe akacak şekilde hazırlanmış tuzlu su dökülür. Tuzlanan balıklar hem lezzetli olur, hem de rahatsızlık vermez. Sonra mercimekli pilav ve yufka ekmekle servisi yapılır.

6.1.2. Kurutlu Köfte

Malzemesi:

- Bulgur
- Soğan
- Nane
- Su
- Tuz

Yapılışı: Döğme, bulgur, rendelenmiş soğan ve kurutulmuş nane birbirine karıştırıldıktan sonra, ılık su ilave edilerek iyice yoğrulur. Hamur haline gelen karışımdan uzun biçimli veya yuvarlak köfteler yapılır. Bu köfteler suya suya atılarak pişinceye kadar ateşe bırakılır. Bu arada kurut ılık suda kurdezen içinde ezilerek bulamaç haline getirilir. Daha sonra da geniş bir kaba konulmuş köftelerin üzerine de ayrı kap içinde yağda kızartılmış salçalı ve biberli soğan dökülür. Yemek servise hazır hale geldiği için servisi yapılır. Bu yemeğe Erciş'te '**yalancı köfte**' de denilmektedir.

6.1.3. Murtuğa

Malzemesi:

- Sade yağ
- Un
- Toz şeker

Yapılışı: Bir tavaya konulan sade yağ eritilip içine un katılarak pembeleşinceye kadar birlikte kavrulur. Katı hale geldiği zaman düşük ısıda biraz daha tutulduktan sonra istenirse içine şeker de katılarak karıştırılıp servisi yapılmak üzere soğumaya bırakılır. Sade yağ ile un pembeleşirken başka bir kabda servis yapılacak insan sayısına göre birkaç yumurta tuz ilavesi ile iyice çırpıldıktan sonra hazırlanan bulamacın üstüne dökülür. Çatalla iyice karıştırılarak yumurtanın her tarafa dağıtılması sağlanır. Düşük ısıda biraz pişirildikten sonra servisi yapılır. Buna ‘cıngırtma’ denir.

6.1.4. Ciğer Köftesi

Malzemesi:

- 1.5 kg. yarısı kara, yarısı akciğer
- 1.5 kg. köftelik bulgur
- 1 büyük baş soğan
- 1 tatlı kaşığı pul biber
- 1 tatlı kaşığı karabiber
- 4 veya 5 adet sivri biber
- Yarım çorba kâsesi kadar ince doğranmış maydanoz
- Yarım kâseden daha az reyhan.
- 200 gr. tereyağı
- 1 yemek kaşığı pul biber
- Yeşil soğan
- Maydanoz

Yapılışı: Ciğer ve baş soğan makinede çekilir, ölçüye göre bulgur, pul biber, karabiber, tuz katılır, ince doğranmış yeşil biberler ve doğranmış maydanoz, reyhan katılarak iyice yoğrulur. 5-6 dakika dinlendirilir, avuç içinde yumurta büyüklüğünde yuvarlak köfteler yapılır. Diğer tarafta bir tencerede su kaynatılır. Kaynayan suyun içine köfteler atılarak pişirilir. Servis tabaklarına alındığında, bir tarafta pul biberli, tereyağı ya da sade yağ eritilir, köftelerin üzerine gezdirilir, ince kıyılmış maydanoz ve yeşil soğan köftelerin üzerine dökülerek yenir.

6.1.5. Helise

Malzemesi:

- Kemikli et
- Döğme
- Tereyağı
- Su

Yapılışı: Önce taşından toprağından ayıklanmış beyaz buğday, hafifçe ıslatılarak el değirmeninde güzelce döğülür. Bu döğülme işlemi buğday kabuğundan ayrılincaya kadar devam eder. Daha sonra bu yıkanır veya kabukla den birbirinden ayrılincaya kadar savrulur. Bu iş de bittikten sonra bol miktarda kemikli et bir toprak tencereye döğme ve su ile birlikte doldurulur ve düşük ısıda kaynatılmaya bırakılır. Bu arada tahta kaşıkla sürekli karıştırılır. Yemek muhallebi kıvamına gelinceye kadar bu karıştırma ve kaynama işlemi devam eder. Bu arada yemeğin içinde bulunan kemikler de eriyerek yemeğe ayrı bir tat verir. Yemek kıvamını bulunca toprak tencere tandırdan çıkarılarak tabaklara doldurulur ve tabakların büyüklüğüne göre de normal olarak bir tabağın üzerine bir kaşık sade yağ dökülerek servis yapılır.

6.1.6. Keledoş

Malzemesi:

- Kemikli et
- Heliz
- Akpancar
- Elegez
- Su
- Mercimek
- Kurut
- Soğan
- Çedene
- Ceviziçi

Yapılışı: İlkbaharda karın erimesiyle birlikte önceden dağlardan toplanan heliz bir süre suda bekletilip yumuşatılır. Sonra iyice haşlanıp sıkılarak suyu süzülür, yağda kavrulur. Aynı bir kaptaki et ve mercimek pişirilir. Kurut kurutun ezildiği kaptaki iyice ezilerek ayran kıvamına getirilir. Daha sonra et, mercimek, kurut ve yöresel otlar hepsi toprak tencereye konularak karıştırılarak düşük ısıda on beş dakikaya kadar bir süreliğine pişirmeye bırakılır. Bu arada bir tava veya elce içinde ince ince dilimlenmiş soğanlar tereyağıyla pembeleşinceye kadar kavrulur.

Yemek servise hazır hale gelince servis tabaklarına konularak üzerine önceden hazırlanan bu sos, ardından da ceviziçi ve çedene dökülür. Keledoş yemeğinin maliyet bakımından biraz pahalı ve uğraştırıcı olması bakımından sürekli yapılmasa da yöre insanının her daim yemek istedikleri popüler bir yemek çeşididir. Özellikle de Erciş'ten göç ederek farklı şehirlere gitmiş olan yöre insanı bu yemeği sık yapamasa da bu yemeği ve kültürü sofralarında yaşatmaya devam etmektedirler.

6.1.7. Kayganak

Malzemesi:

- Yumurta
- Yağ
- Tuz

Yapılışı: Tavaya bir miktar sade yağ konularak eritilir. Diğer tarafta bir kabın içine servis yapılacak insan sayısına göre yumurta kırılır. Bu kırılan yumurtalar kabın içerisinde çırpılarak bulamaç haline getirilir. Bazen buna un da ilave edilerek eriyen yağın üzerine dökülür. İstek üzerine bunun üstüne sarımsaklı yoğurt da ilave edilerek servis yapılır. Kayganak Ercişlilerce dar günün yemeği olarak da adlandırılır. Ansızın gelen misafirlere veya bir ziyaret dönüşü eve döndüğünde hazırda yemek olmadığı takdirde hemen yapılabilen bir yemek çeşidi olduğu için bu yemek büyük bir itibar görür.

6.1.8. Çorti Aşı

Malzemesi:

- Döğme
- Nohut
- Lahana turşusu
- Yağ
- Kemikli et
- Salça
- Pul biber
- Tuz
- Su

Yapılışı: Bir gün öncesinden ıslatılmış olan nohut ve döğme, kemikli et ile birlikte tencereye konulup pul biber ve tuz ilave edilerek pişirilir. Sonra ince ince dilimler halinde doğranmış olan lahana yaprakları ve turşu suyu tencereye konularak

birlikte kaynamaya bırakılır. Yemek bir müddet kaynadıktan sonra yemek ateşten alınarak servis yapılır.

6.1.9. Kurut Aşı

Malzemesi:

- Kurut
- Mercimek
- Kıyma
- Soğan
- Biber salçası
- Nane
- Su

Yapılışı: Kurut aşı erişteli ve döğmeli olmak üzere iki şekilde de yapılmaktadır. Erişteli kurut aşında önce mercimek suda haşlanıp süzülerek bir kenara konulur. Daha sonra erişte kaynar suda iyice pişirilir. Ayrı bir kapta kıyma, rendelenmiş bol kuru soğan yoğrularak köfte haline getirilip yağda kızartılır. İçine de eriştelerin bulunduğu tencereye önce mercimekler sonra da bir kap da ezilip ayran kıvamına getirilmiş kurut ilave edilerek kısık ateşte bir müddet bekletilir. Daha sonra tabaklara konularak kurut aşının üzerine küçük köfteler yağı ile birlikte ilave edilerek servis yapılır.

6.1.10. Sengeser

Malzemesi:

- Taze yufka ekmek
- Yoğurt
- Tereyağı
- Sarımsak

Yapılışı: Geniş bir kaba tandırda yapılmış taze yufka ekmekler, küçük parçalar halinde doğranarak yerleştirilir. Bunun üzerine de önceden hazırlanmış ve ekmeklerin tümünün üzerini kapatacak şekilde sarımsaklı yoğurt dökülür. Ardından da düşük ateşte eritilmiş tereyağı hazırlanan yemeğin konulduğu tabaklara kaşıkla dökülerek servis yapılır.

6.1.11. Çiriş Mihlası

Malzemesi:

- Taze çirişotu yaprağı
- Yağ
- Tuz
- Karabiber
- Yumurta
- Su

Yapılışı: Taze çirişotu ayıklanıp yaprak ve kök kısmından kesilerek temizlenir ve doğranır. İyice yıkandıktan sonra bir tencereye konularak az suda haşlanır. Suyu süzülerek taze çirişotu susuz hale getirilir. Diğer tarafta bir kapta çirişin yağlanmasına yetecek kadar yağ konulur. Hafif kızdırılan yağın içine çirişotu koyularak iyice karıştırılır. Bu arada tuz, karabiber ilave edilip tekrar karıştırıldıktan sonra ateşten alınır. Ayrı bir kaba servis yapılacak insan sayısına göre yumurta bırakılarak çırpılır. Bu arada az miktar da olsa un ilave edilir. Diğer tarafta bir tavaya yağ bırakılıp kızdırılır. Çırpılan yumurtalar yağları akıtılarak boşaltılır. Kızgın yağ içinde yumurta kabarak pişer. Yumurtanın iki tarafı da pembeleşinceye kadar piştikten sonra çirişin üzerine alınır ve servis yapılır.

6.1.12. Gelisir

Malzemesi:

- Kemiksiz koyun eti
- Kuyruk yağı
- Yoğurt
- Sarımsak

Yapılışı: Bir adı da sac kavurma olan bu yemek sac üzerinde yapılır. Normal sıcaklıktaki ateşin üzerine konulan saca önce kuyruk yağı konulup eritilir. Önceden kuşbaşı büyüklüğünde doğranmış olan koyun eti yağın üzerine ilave edilerek etin kendi yağında iyice pişmesi için tahta kaşıkla karıştırılır. Piştiğine iyice emin olduktan sonra yemek, servisi yapılmak üzere tabaklara konulurken aynı zamanda isteğe göre üzerine sarımsaklı yoğurt ilave edilir.

6.1.13. Yumurtalı Cağ

Malzemesi:

- Cağ
- Yumurta
- Un
- Yağ

Yapılışı: Cağlar önce yıkanıp suyu süzildükten sonra iyice haşlanır. Bu arada başka bir kapta unla birlikte yeterli sayıda yumurta çırpılarak bulamaç haline getirilir. İyice haşlanan cağlar tek tek alınarak bu bulamacın içine batırılıp çıkarılarak tavadaki kızgın yağda kızartılır. Daha sonra hazır hale gelen yemeğin servisi yapılır.

6.1.14. Gartol Yahnisi

Malzemesi:

- Kemikli parça et
- Patates
- Kuru soğan
- Salça
- Tuz
- Yağ
- Su

Yapılışı: Toprak tencerenin içine yeterli miktarda yağ ve kuşbaşı büyüklüğünde doğranmış et ilave edilerek ateşe konulur. Etler iyice kızardıktan sonra kuru soğan doğranarak karıştırılıp kavrulur. Üzerine bir miktar salça ve su ilavesi yapılır. Yemek kaynamaya başladığı zaman önceden doğranarak hazır hale getirilmiş olan gartollar (patatesler) tencerenin içine atılarak belli bir sıcaklıkta pişirilmesi beklenir. Bu arada yemeğin tuzu kontrol edilerek yemeğe yeterli miktarda tuz ilave edilir. İstenirse yemeğe pul biber de konulabilir. Daha sonra hazır hale gelmiş olan yemek servis edilir.

6.1.15. Güveç

Malzemesi:

- Kemikli koyun eti
- Patlıcan
- Biber
- Domates
- Yeşil biber
- Kuru soğan
- Tuz
- Pul biber
- Kuyruk yağı

Yapılışı: Güveç yemeği için topraktan yapılan altı dar ağız geniş tencerenin alt kısmına kemikli et, kuşbaşı şeklinde doğranarak konulur. Üzerine doğranmış olan soğanlar bırakılır. Bunun üzerine de iyice yıkanarak küçük parçalar halinde doğranmış olan patlıcan, yeşil biber ile domates yerleştirilir. Toprak tencere ağzına kadar dolduktan sonra yeterli miktarda tuz ve pul biber ilave edilerek üzerine isteğe göre kuyruk yağı veya sade yağ dilimlenerek bırakılır. Daha sonra hazırlanmış olan toprak tencere fırına verilir. Yemek fırında pişerken zaman zaman fırından çıkarılarak iyice karıştırılır. Daha sonra yemeğin yine kontrolü yapılarak özellikle etlerin iyice piştiğine emin olduktan sonra yemek fırından çıkarılır ve yemeğin servisi yapılır. Güveç yapmak için topraktan yapılan özel tencereler yapılmaktadır. Bunlar alınarak içine ve dışına iyice kuyruk yağı sıvanarak fırına atılır. Tencere fırında kuyruk yağının iyice içine sindirir. Daha sonra fırından çıkarılıp iyice yıkanarak güvrç yapmak için hazır hale getirilir. Erciş'te bu toprak tencereye tava da denilmektedir. Bu yüzden tavada yapılan yemeğe de çok zaman tava denilmektedir.

6.1.16. Salamura Cağ

Malzemesi:

- Cağ
- 2 boy sirmo
- Kaya tuzu

Yapılışı: Çağlar önce yıkanarak suyu süzülür. Daha sonra salamura yapılacak ve kaya tuzu ile hazırlanmış suyun bulunduğu kavanoza yerleştirilir. Önceden yıkanmış 2 boy sirmo yemeğe lezzet ve koku versin diye küçük küçük doğranarak kavanoza ilave edilir. Bir süre ağız açılmadan bekletilen çağlar bir süre sonra kendiliğinden gelişerek istenilen kıvama gelir. Böylece yemek hazırlanmış olur. Yemeğin içindeki tuzlu su çağların uzun süre muhafaza edilerek bozulmasını önler.

6.1.17. Salamura Erciş Balığı (şor Balığı)

Malzemesi:

- İnci kefal
- Kaya tuzu

Yapılışı: Önce taze balıklar iyice yıkanır. Üzerindeki pislikler alındıktan sonra balıklar bir gün süreyle tuzlu soda bekletilir. Daha sonra süzölüp, durulanması meyva kasası veya delikli bir bidonda bir gün daha bekletilerek tuzlu suyun iyice süzölmesi sağlanır. Ardından daha büyük sepet veya sandıklarda balıklar önce düzenli bir şekilde önce yan yana sonra üst üste gelecek şekilde istiflenir. Bu istifleme bir balık bir tuz yan yana gelecek şeklinde yapılır. Dizilen balıkları kapatack şeklinde tuz dökölür. Sepet veya sandıklar üstleri örtöldükten sonra beklemeye alınır. Aylar sonra üzerleri açılıp üzerlerindeki tuzlar alındıktan sonra balıklar hafif bir köz ateşte birkaç dakika pişirilir. Daha sonra balıklar derissinden ve kılçığından ayrılarak yenmeye başlanır.

6.1.18. Su Böreğı (Erciş Usulü)

Malzemesi:

- Yumurta
- Un
- Tereyağ
- Peynir
- Tuz

Yapılışı: Büyük bir tepsiye yumurtalar kırılıp iyice yoğrularak hamur haline getirilir. Hamur katı haline gelince eşit parçalara ayrılır. Bu parçalardan birkaçı da daha ufak parçalara ayrılarak suda haşlanır. Haşlanmış parçalar süzgeç yardımıyla sudan çıkartılır. Sudan çıkartılan yufkalar iyice süzöldükten sonra kurumaları için temiz bir parçası üzerine serilir. Daha sonra börek tepsiyi güzelce yağlanır. Sonra tepsinin üzerine haşlanmamış yufkalardan bir kat serilerek üzerinde tereyağ gezdirilir. Sonra haşlanmış yufkalardan bir kat daha serilip tekrar yağlanır. Bir haşlanmış bir

haşlanmamış şeklinde tüm yufkalar üzerlerine teryağ dökülerek üst üste dizilirler. Bir müddet piştikten sonra çıkarılarak servis edilir.

6.1.19. Kuymak

Malzemesi:

- Toz şeker
- Yağ
- Un

Yapılışı: Tavada yağ kısık ateşte kızartılır. Büyük bir kapta un bir kase su ile çırpılarak bulamaç haline getirilir. Daha sonra tavadaki yağa hafif ilave edilerek sürekli karıştırılır. Bu şekilde kıvama gelene kadar pişirmeye devam edilir. Pişirilme işi bittikten sonra tabaklara koyularak üzerine toz şeker dökülerek servis edilir.

6.1.20. Kuzu Dolma

Malzemesi:

- Bütün bir kuzu
- Kuzu yüreği
- Kuzu ciğeri
- Pirinç
- Yoğurt
- Kuru üzüm
- Pul biber
- Antep fıstığı

Yapılışı: Derisi yüzülerek iç organlarından temizlenmiş bir bütün kuzunun her tarafı öncelikle tuzlanır. Tuzlama işleminden sonra kuzunun karnı açılarak önceden pişirilerek hazırlanmış ve pilav ile doldurularak ipe dikilir. Kuzunun her tarafı pul

biberle yoğrulmuş yoğurtla sıvanır. Kızgın saç içerisinde kuzu dolma pişirilir. Her tarafı güzelce pişirilen kuzu dolması artık servis edilmeye hazırdır. Diğer malzemeler de ufak ufak doğranarak yağda az kızartıldıktan sonra pişmekte olan pilava dahil edilir.

6.1.21. Kabak Bastı

Malzemesi:

- Kabak
- Kayısı kurusu
- Sade yağ
- Kavurma et

Yapılışı: Küçük parçalar halinde doğranmış olan kabak parçaları iyice yıkanarak suyu süzülür. Sonra kabak parçaları büyük bir tencerede su ile haşlanır. Ufak parçalara ayrılmış olan kavurma eti tencereye konularak bir süre pişirilmeye bırakılır. Yine yıkanıp suları süzölmüş kayısı kuruları da hazırda pişmekte olan tencereye ilave edilir. Tenceredeki yemek bir süre piştikten sonra servis edilir.

6.1.22. Hasıta

Malzemesi:

- Un
- Margarin
- Su
- Pekmez

Yapılışı: Önce büyük ve geniş bir kapta yarım kâse su, yarım kâse pekmez ile iki yemek kaşığı un karıştırılarak kıvamını bulana kadar çırpılır. Başka bir kapta hazırlanan yağ getirilerek karışıma ilave edilir. İyice karıştırılarak kısık ateşte pişirilmeye bırakılır. Yemeğin pişirdiği anlaşılınca ateşten alınarak servis edilir.

6.1.23. Helim Aşı

Malzemesi:

- Yarım kg.
- Buğday
- Bir kase nohut
- 5 veya 6 parça kemikli et
- Salça
- Biber

Yapılışı: Büyük ve geniş bir tencereye kemikli et, nohut, buğday, pul biber, tuz ve salça konularak üzerine az su ilave edilerek ateşte birlikte kaynatılarak pişirilir. Yaklaşık olarak pişirilmesi 1 veya 2 saat sürmektedir. Pişen yemek ateşin üzerinden alınarak artık yenmeye hazırdır.

6.1.24. Çiriş Aşı (Şille)

Malzemesi:

- Çiriş otu
- Yağ
- Tuz
- Bulgur

Yapılışı: Çirişler iyice yıkayıp suyu süzülür. Sonra hafif ateşte kavrulularak tencerede bulgurla birlikte haşlanmaya bırakılır. Ateş üzerine bırakılan bulgur ve çirişlerin piştiği anlaşılınca tencereye tuz ve yağ eklenir. Çiriş aşı yemeği ateş üzerindeyken bir iki kez karıştırılır ve yemeğin iyice piştiği anlaşılınca yemek ateşin üzerinden indirilerek servis yapılır.

6.1.25. Bummar (Erciş Usulü)

Malzemeler:

- Kalın bağırsak
- Yarım kilo kıyma
- Birer avuç pirinç ve bulgur
- Bir kaşık salça
- Soğan
- Pul biber
- Karabiber
- Tuz
- Yenibahar
- Maydanoz
- Tuz

Yapılışı: Bol su ile kalın bağırsak yıkanarak iyice temizlenir. Kokusunun gitmesi için limonlu suya bırakılarak bir gün bekletilir. Dış yüzü içeri, iç yüzü de dışarı gelecek şekilde ters düz edilir. Bir ucu iplikle dikilip diğer ucundan kıyma ile hazırlanmış soğan ve baharatlar hep birlikte karıştırılarak bağırsağın içi iyice boş kalmayacak şekilde doldurulur. Bağırsağın ağzı iple sıkıca bağlanır. Daha sonra içinde su bulunan tencereye konularak ateşe verilir. Yaklaşık olarak 15-20 dk. kaynatılan yemek tencereden çıkartılıp yağlanmış tepsiye yeleştirilerek fırına verilir. Tepsi fırına verilirken üzerine hazırlanmış birkaç tutam maydanoz atılır. Fırında yaklaşık 20-25 dk. gibi bir sürede pişen bummar fırından çıkartılarak ekmekle yenir.

6.2. ÇORBALAR

6.2.1. Ezme Mercimek Çorbası

Malzemeler:

- Tereyağ
- Soğan
- Salça
- Et suyu
- Su
- Öğütölmüş mercimek

Yapılışı: Kemikler haşlanıp suyuna mercimekler atılır. Haşlanan mercimekler süzgeçte ezilerek alınır. Soğan, tereyağı ve salça tencerede iyice kavrulur. Önceden süzölen mercimekler tencereye atılır. Kaynamaya başlayınca üzerine et suyu dökölür. Yaklaşık 15-20 dk. pişirilir. Ayrı bir kapta tereyağ eritilir. Eritilen yağ getirilerek üzerine dökölür. Yemek belli bir süre sonra hazır hale gelerek servis edilir.

6.2.2. Ekşili Çorba

Malzemeler:

- Yeşil fasülye
- Soğan
- Salça
- Erik kurusu
- Buğday
- Tereyağ
- Su

Yapılışı: Önceden kurutulmuş olan yeşil fasülyeler yıkanarak haşlanır. Kavrulan soğan ve salçanın üzerine önceden haşlanan erik kurusu ve fasülyeler eklenir. Üzerine atılan buğdayla pişirilir. Üzerine kızartılmış tereyağ ve pulbiber eklenerek servis edilir.

6.2.3. Kiriş (Gulik) Çorbası

Malzemeler:

- Kiriş (Gulik)
- Soğan
- Salça
- Su

Yapılışı: Kirişler (gulik) bir yerde güzelce temizlenerek yıkanır. Daha sonra bir tencereye salça ve soğan konularak kısık ateşte kavrulur. Üzerine bulgur eklenir. Temizlenen kirişler tencereye atılarak üzerine su eklenir ve pişmesi beklenir. Belli bir süre sonra pişmesi tamamlanan yemek artık servise hazırdır.

6.2.4. Isırgan Otlı Bulgur Çorbası

Malzemeler:

- Isırgan otu
- Soğan
- Salça
- Bulgur
- Et suyu
- Baharat
- Patates

Yapılışı: Isırgan otu iyice temizlenerek yıkanır. Diğer tarafta tencereye soğan ve salça konularak kavrulur. Temizlenen ısırganlar kavrulan salça ve soğanın üzerine tencereye atılarak birlikte bir süre daha kavrulur. Daha sonra da üzerine küp şeklinde kesilmiş patates ile bulgur eklenir. Pişen yemeğin tat bulması için et suyu ve baharat atılır. Bir süre böylece yemek pişirilir. Sonra servis edilir.

6.2.5. Ayran Aşı

Malzemesi:

- Döğme
- Nohut
- Koyun yoğurdu
- Yumurta
- Un
- Kabak
- Taze soğan
- Dere otu
- Maydanoz
- Yarpuz
- Su

Yapılışı: Bir tencereye su ile birlikte yeterli miktarda döğme ve nohut konularak belli bir süre kaynatılır. İyice karıştırılarak bunların pişmesi sağlanır. Bu arada başka bir kaptaki bir miktar yoğurt, un, yumurta ve biraz da tuz ilave edilip iyice karıştırılarak bulamaç haline getirilir. Sonra bu bulamaç, döğme ve nohutun bulunduğu tencereye dökülerek kaynayınca kadar yavaş yavaş karıştırılır. Bir süre sonra ateşi kısılan tencerenin içine kabak, reyhan, dereotu, maydanoz, yarpuz gibi malzemeler ilave edilerek tekrar kaynamaya bırakılır ve iyice karıştırılır. Aş belli bir süre kaynatılıp karıştırıldıktan sonra soğumaya bırakılır. Ayran aşısı sıcak olduğu gibi soğuk da içilebilmektedir

6.3. TATLILAR

6.3.1. Asker Pastası

Malzemesi:

- 1 Adet limon
- 2 Paket karbonat
- 3 eya 4 tane yumurta

- 1 Su bardağı yoğurt
- 1 Su bardağı toz şeker

Yapılışı: İlk önce yarım ekmek kaşığı karbonatın üzerine limon sıkılarak yeterli su ilave yapılarak asker pastasının hamurunu hazırlanır. Daha sonra ufak hamur parçaları iki avuç arasında yoğrularak hamura istenilen şekil verildikten sonra önceden yağlanmış tepsiye dizilir. Üzerine ceviz veya fındık taneleri bastırılarak pişmesi için fırına verilir. Bir süre sonra fırında pişen asker pastası çıkartılarak yemek için hazırlanır.

6.3.2. Eydek (Kalbur Hurması)

Malzemesi:

- 1 Bardak süt
- 1 Bardak ılık su
- 1 Kaşık tuz
- 1 Kaşık karbonat
- 1/2 Kaşık sıvı yağ
- Un

Yapılışı: Bütün malzemeler bir tencereye konularak iyice karıştırılarak hamur haline getirilir. Hamurdan kopartılan ufak parçalar avuç içinde oğulduktan sonra kalbur üzerinde yuvarlanarak çeşitli şekiller alarak tavadaki kızgın yağa atılır. Yağ içinde iyice pişirilen hamurlar tahta kaşıklarla çıkarılıp soğuması için bekletilir. Soğuyan eydekler daha çok kahvaltıda peynir ve reçelle yenilmektedir

6.3.3. Hayhay (Kürt Baklavası)

Malzemesi:

- Pekmez
- Ceviz içi
- Lavaş
- Tereyağ

Yapılışı:

Bir tencereye arasına bol miktarda ceviz içi serpiştirilmiş irice doğranmış lavaş ekmekler konulur. Bir yemek kaşığı tereyağ eritilip bir miktarda pekmez ile karıştırılır. Ateşte iyice ısıtıldıktan sonra tepsinin üzerinde gezdirilerek dökülür. Hayhay sıcak olarak elle yenir.

6.3.4. Tuzsuz Peynir Tatlısı**Malzemesi:**

- 1 Su bardağı toz şeker
- Yarım kilo tuzsuz peynir veya süt keşiği
- 2 Çorba kaşığı un

Yapılışı: Önce ezilmiş olan peynir veya süt keşiği kısık ateşte karıştırılarak eritilir. Diğer yanda başka bir tencerede kısık ateşte un kavrulur. Kavrulan un, erimiş peynir ve toz şeker kısacası hepsi birlikte tencereye atılarak yağı çıkına kadar pişirilir. Ateşte karıştırılarak iyice pişirildikten sonra ateşten indirilir. Daha sonra tencerenin kapağı kapatılarak bir köşede servis edilmek üzere bekletilir.

6.3.5. Erik Kızartması**Malzemesi:**

- 1 Kâse çekirdekli kurutulmuş kayısı
- 3 Yemek kaşığı toz şeker
- 1 Yemek kaşığı katı yağ
- 1 Çay bardağı dövülmüş ceviz

Yapılışı: Kuru kayısılar kısık ateşte 1 çay bardağı su ve şeker ilave edilerek pişirilir suyunu tamamen çekince yağla kavrulur. Servis tabağına alınarak dövülmüş ceviz üzerine serpilir. Genellikle bu tatlı pirinç pilavı ile birlikte yenilir.

6.3.6. Kaşık Tatlısı

Malzemesi:

- 3 adet yumurta
- 3 yemek kaşığı yoğurt
- Yarım çay bardağı yağ
- 1 çay kaşığı karbonat ve un

Yapılışı: Tüm malzemeler karıştırılarak kıvamlı bir hamur hazırlanır. Kızgın yağ içerisine kaşık yardımıyla tek tek dökülür. Kızdıktan sonra şerbet içerisine alınır ve daha sonra servis yapılır.

6.4. İÇECEKLER

Erciş'te içecek turleri olarak daha çok bilindik içecekler tüketilmektedir. Kısaca bilinen içecekler şunlardır:

- zm hoşafı
- Hoşaf
- Kayısı kompostosu
- Erik ekşisi
- Limonata
- Köpüklü ayran

6.5. ÇEREZLER

Erciş merkez ve köylerinde daha çok Şu erezler tüketilmektedir:

- Leblebi
- Őekerli Leblebi
- Badem
- Kabuksuz Kavun ekirdeği

- Karpuz ekirdeği,
- Ceviz
- Pestil
- Çekirdek
- Sade Lokum vb.

YEDİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK OYUNLARI VE HALK OYUNLARI

7.1. ÇOCUK OYUNLARI

İnsan hayatının her döneminin kendine ait bir güzelliği vardır. İnsanlar içinde bulunduğu dönemin gerektirdiklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Söz gelimi insanlar çocukluğunda oynadıkları çeşitli oyunlarla içindeki farklı ruh halini yansıtmakla birlikte aynı zamanda eğlenirler. Oyun oynayarak bireyler hayatının belki de sosyalleşme adına ilk adımını atmış olmaktadır. Oyunlar küçük çocuklar için eğlence, büyükler için ise daha çok zaman geçirme işlevleri görmektedir. Ancak oyunlar her kesimden insanın ilgisini çekmektedir.

Erciş'te genç nüfusun fazla olması oyunlara olan kişi sayısının da ilginin de artmasını sağlamıştır. Yöredeki her çocuğun oyunlara olan ilgisini ve beğenisini ilk bakışta görmek mümkündür. Onlara oyunlarla ilgili sorular yöneltildiğinde onlar; sizlere acısıyla, tatlısıyla birçok oyunu rahatlıkla sayabilmektedir. Oyun onlar için çok şey ifade eder. Erciş çocukluk, dayanışmanın, doğruluğun, saflığın, sevginin, kardeşliğin, birlik ve beraberliğin adı olmuştur.

Oyunların oynandığı esnada kendi aralarında oluşan küskünlükler, kırgınlıklar ve kavga benzeri durumları kendi aralarında halletme yoluna gidilmiştir. Başka bir alana bu durumları taşımamışlardır. Ailelerini de bu durumdan haberdar etmek istememişlerdir. Erciş'te geçmişten günümüze kadar oynanan oyunların bir kısmı unutulmuştur. Ancak bugün oynanan oyunlar ise hala canlılığını korumaktadır.

Erciş'te oynanan oyunların birkaçı şu şekildedir:

7.1.1. Pır Oyunu

Bu oyun açık bir meydanda oynanır. Oyunda oyuncu sayısı 10 ve 12 kişi arasında değişir. Oyunda kaçanlar ve kovalayanlar olmak üzere iki grup vardır. Oyuna başlamadan önce yazı-tura atılarak veya taş tutularak kaçanlar ve kaleyi bekleyenler belli olur. Oyunda kaçanlar ve bekleyenler belli olduktan sonra oyun alanının ortasına bir taş koyulur veya toprak yığını meydana getirilir. Oyunda oluşturulan bu şekle kale denir. Oyunda kaçanlar belli olduktan sonra kaleden uzaklaşırlar.

Diğer taraftan kaleyi bekleyen altı kişiden biri kalenin önünde bekler. Diğer beş kişi de yerlerinden biraz daha uzakta kalenin etrafını çevirerek kaleyi korumaya çalışırlar. Oyunda kaçanlardan herhangi birisi kaleyi bekleyenleri geçerek kaleye ulaşır ve ayak basarsa oyunu kazanmış olurlar. Oyun da tekrar devam eder. Eğer kaçanlar bekleyen oyuncularını aşarak kaleye ayak basamazlarsa ve kaleyi bekleyenler tarafından vururlarsa bu sefer oyun bekleyenlere geçer. Bu sefer kaçanlar onlar olmuş olur. Oyunda başka bir kural olarak da oyunda en fazla oyun kazanan tarafın diğer tarafı yenmiş olarak kabul edilir.

7.1.2. Gele Gele Oyunu

Diğer oyunların aksine bu oyunda oyuncu sayısı pek de önemli değildir. Oyunda oynayan kişi sayısı az veya çok olabilir. Oyunun başında farklı yollardan bir ebe seçilir. Bu ebe seçiminden sonra küçük bir topun rahatlıkla girebileceği büyüklükte bir çukur kazılır. Seçilmiş olan ebe eline bir sopa alır ve sopa ile topu açılmış olan çukura sokmaya çalışır. Oyunda ebenin görevi de zaten budur. Diğer yandan oyunda bulunan diğer oyuncular da ellerindeki sopalarla ebenin çukura sokmaya çalıştığı topu çukurun ağzından uzaklaştırmaya ve bu şekilde ebeye engel olmaya çalışırlar.

Oyun karşılıklı mücadele şeklinde devam eder. Ancak ebe elindeki sopa ile topu çukura sokmaya çalışırken diğer bir oyuncu da elindeki sopa ile topa vurarak topu çukurdan uzaklaştırmaya çalışan oyuncuya dokunursa ebe, ebelikten kurtulmuş olur. Ebenin yerine vurulan kişi geçer. Oyun bu kurallar içerisinde geniş bir zaman aralığında oynanmaya devam eder. Taki oyunu oynayanlar sıkılıp oyunu bırakana kadar devam eder.

7.1.3. Topagaran Oyunu

Oyun 5'li veya 6'lı gruplar halinde oynanır. Oyundaki kişi sayısı da 10 veya 12 arasında değişir. Oyuna yazı tura atılarak başlanır. Başka bir yöntem de adım atma şeklinde oyuna başlanır. Genellikle adım atma yönteminde tekerleme söylenir. Bu karşılıklı gruplardan adım ölçenlerden kimin adımı diğerinin adımının üstüne gelirse diğer taraf garana gider. Garan ise oyunda, oyun alanının bitimine kadar olan yere denir. Gruplardan garana giden oyunculardan biri önceden belirlenen yerde hazır bekler. Eline top alarak, topu nişanın yanında sıraya giren karşı tarafın oyuncularına atar. Oyuncular ellerinde bulunan sopalarla güçlerinin yardımıyla topa vurup onu garanın dışına göndermeye çalışırlar.

Oyunda topa vurulduktan sonra eğer top garandakileri aşarak uzaklaşırsa bu sefer oyuncular çizgiden tekrar geri gelirler. Çizgi de oyun alanının bitimidir. Oyunda oyuncuların top istemelerine ve topa vurmalarına '**ekmek yeme**' denir. Herhangi bir oyuncunun yemek yedikten sonra istenilen yere gidip gelirken, eğer garandaki oyunculardan biri tuttuğu top ile rakip oyuncuya vurursa oyun garandakilere geçer.

Oyunda bazı hassas noktalar vardır. Söz gelimi oyunda her ne kadar topa sert vurmak önemli ise topa vurduktan sonra gidip gelirken garandakilerin topuna hedef olmamak için hızlı olmak da gerekir. Topa hedef olmamak için hızlı ve uyanık olmak gerekir. Aksi halde topa hedef olmak oyunda yanmak demektir. Oyun kaybeden ve kazanan tarafların yer değiştirmesi şeklinde devam eder. Oyun saatlerce devam eder.

7.1.4. At Kalesi Oyunu

Geniş alanda oynanan bu oyunda ilk önce taş bulunur. Ya da oyun için bir tümsek oluşturulur. Buna oyunda '**kale**' denir. Oyunda belli sayıda oyuncular bulunur. Taraflar oluşturulur. Taraflar kaçanlar ve kovalayanlar şeklinde. Her oyunda olduğu gibi taş tutarak veya adım sayarak oyuna başlarlar. Oyundaki kaçanların amacı kaleyi ele geçirmektir. Oyunculardan biri kaleyi bekleyen oyuncuları geçerek kaleye ayağını basarsa oyunu kazanmış olur. Ancak eğer keleye ayak basmadan kaleyi bekleyen oyuncular tarafından vurulursa oyun bu sefer kaleyi bekleyenler tarafa geçer. Kazanan ve kaybeden taraflar değişir. Oyun bu şekilde devam eder.

7.1.5. Koma Oyunu

Bu oyun diğer oyunların aksine gece oynanır. Oyundaki oyuncular iki gruba ayrılır. Gruplar genelde 5 kişiden oluşur. Bu oyunun da başlama şekli diğer oyunlar da olduğu gibi taş getirme veya adım sayma şeklindedir. Oyunda kazanan tarafın oyuncuları kaçarak bir yere gizlenir. Saklandıkları yerden ısıklık ve düdük çalarlar. Oyundaki diğer taraf ise ısıklık ve düdük sesinden hareketle kaçan tarafın yerini tahmin etmeye, bulmaya çalışır. Eğer kaçan tarafın yerini bulurlarsa oyunun kazanmış tarafı olacaktır. Bu defa saklanan taraf yani kazanan taraf olur. Oyun bu şekilde devam eder.

7.1.6. Kız Taklası Oyunu

Oyun 4'er kişilik iki grup halinde oynanır. Grupların seçimi sonucunda bir ebe seçilir. Oyunda ebe seçilen gruptan iki kişi seçilir. Seçilen bu kişiler ayakta ve sır sırta dönecek şekilde öne doğru eğilirler. Güç ve dayanıklılık bakımından daha iyi olan diğer iki kişi de ayakta duran oyuncuların yan taraflarında başlarını içeriye doğru sokarak, elleriyle ayaktaki arkadaşlarının bacaklarından tutarak tam şekilde eğilirler. Oyundaki diğer grubun oyuncuları da bu eğilen grubun sırtları üzerinden sırasıyla takla atarak geçmeye çalışırlar. Eğer takla atarak karşı tarafa geçmeye çalışan gruptan biri takla atarak geçemezse bu kez bu grup ebe olur. Bu defa bu grup yere yatar. Oyun bu şekilde saatlerce devam eder.

7.1.7. Yedi Taş Oyunu

Oyunda oynayacak 10 kişi seçilir. Bu seçilen kişiler diğer oyunlarda olduğu gibi iki gruba ayrılır. Farklı yöntem kullanılarak oyuna başlayacak grup seçilir. Oyuna başlayacak grup belirlendikten sonra yedi tane düzgün şekle sahip taş bulunur. Bu belirlenen taşların üst üste dizilebilecek düzgün bir yer seçilir. Daha sonra bu yere 6-7 m. uzaklıkta bir çizgi çekilir. Oyuna başlayacak grup çekilen çizginin yakınından ellerindeki toplarla önceden dizilen taşları düşürmeye çalışırlar.

Oyundaki diğer grup ise ellerindeki toplarla topu düşürmeye çalışan oyuncuları vurmaya çalışarak oyunu karşı taraftan almaya çalışır. Taşları dizmeye

çalışan oyuncular, taşları bekleyen diğere oyuncular tarafından topla vurulması halinde oyun dışı kalır. Sıra diğere oyunculara gelir. Onlar da sırayla ellerindeki topla taşları düşürmeye çalışırlar. Yine vurulmadan yıktıkları taşları tekrar dizmeyi başarırlarsa oyunu kazanmış olurlar. Oyun bu şekilde oynanmaya devam eder.

7.1.8. Çal-Çubuk Oyunu

Oyun iki kişi arasında oynanır. İki şekilde oynanan bu oyunda oyuncular yazı-tura veya taş getirerek yerlerini alırlar. Oyunu kazanan taraf, biri uzun diğere kısa, yuvarlak şeklinde iki çubuk hazırlar. Kısa ve yuvarlak olan çubuğu normal boydaki çukurun üstüne koyar. Elindeki diğere uzun çubuğu da kısa çubuğun altına gelecek şekilde çukura sokarak kısa çubuğu karşı tarafa fırlatır. Kısa çubuğu karşı taraftaki oyuncuya attıktan sonra elindeki diğere uzun çubuğu çukurun üstüne gelecek şekilde düz olarak uzatır. Bu arada karşı tarafta bulunan diğere oyuncu da eline almış olduğu uzun çubukla kendisine atılan kısa çubuğu vurmaya çalışır. Elindeki uzun çubukla kısa çubuğu vurabilirse bu kez oyun ona geçer. Oyun böylece devam eder.

Oyunda çukurun başında bulunan oyuncu elindeki kısa çubuğu attığı zaman, karşı taraftaki oyuncu elindeki çubuk ile buna vuramazsa bu defa kısa çubuğu, çukurun üzerine uzatılan uzun çubuğa vurmaya çalışır. Eğer oyuncu vurabilirse oyun kendisinde kalmak şartıyla devam eder. Ancak vurma olayı başarısızlıkla sonuçlanırsa bu defa çukurun başındaki oyuncu karşı tarafın attığı kısa çubuğun başına geçerek elindeki uzun çubukla kısa çubuğun uç kısmına vurarak çubuğu kaldırıp saymaya başlar. Oyuncu kaç defa vurduysa kısa çubuğu uzun çubuğun üzerine koyarak o kadar sayı saymaya başlar. Ancak çubuk yere düşer ise oyuncu saymayı bırakır. Oyuna kaldığı yerden devam eder. Önceden belirlenmiş olan sayıyı bulan taraf oyunu kazanmış olur.

7.2. HALK OYUNLARI

Erciş halk oyunları bakımından kendi içerisinde bir zenginlik barındırır. Farklı şekillerde oynanan oyunlar zamanla zenginleşerek günümüze kadar gelebilmiştir. Oynanan oyunlar halk tarafından benimsenerek bir kültür mirası olarak gelecek

kuşaklara bırakılmıştır. Geçmişten günümüze kadar oynanan oyunlar günümüzde hala ilk günkü gibi heyecanı ile oynanmaktadır. Yörede oynanan oyunlar çok renkli ve bol giysi içinde oynanır. Oyunlar genellikle kadın ve erkeklerin kol kola girmesiyle oynanır.

Erciş'te oynanan oyunlar gruplar halinde oynandığı gibi ayrı yarı şekillerde de oynanmaktadır. Ancak tek başına oynanan oyunlar pek de tercih edilmez. Oyunlardaki sıraya 'güvenk' denilir. Bu güvenkin başında ve sonunda birer kişi bulunur. Bu kişilerin ellerinde mendil bulunur. Güvenktekiler çalgıların çalmasıyla birlikte belli bir düzen halinde ilerleyerek oynamaya başlarlar. Oyunda güvenkin başında elinde mendil ile oynayan kişiye '**güvenkbaşı**' veya '**halaybaşı**' denir. Bu kişiler de genellikle oynan oyunları en iyi oynayan kişi ya da yaşça kendisine saygı duyulan kişilerdir. Bu güvenkbaşı denilen kişiler genellikle oyunları başlatan veya orada hazır bulunan kişilerin ricası ile güvenkbaşı olan kişilerdir. Düğüne gelen herkesin hayranlıkla izledikleri bu kişiler düğünleri adeta renkli ve hareketli hale getirirler. Yine oyunların düzeni de başta ve sonda bulunan güvenkbaşı kişiler tarafından sağlanır.

Oyunlar kendi içerisinde farklı oynama hızlarına göre ayrılır. Bu oyunlar ağır, yavaş ve hareketli olmak üzere oynanır. Oynanan bu oyunların asıl özelliği çalgısız ve türkülü şeklinde oynanmasıdır. Yörede bilinen çoğu türkülerin bu şekilde ortaya çıktığı görülür.

Oyunda bulunan kişilerden biri tarafından söylenmeye başlanan bir türkü oyundaki birkaç kişi tarafından tekrar edilerek söylenilir. Bu şekilde yapılan türkülü söylemeye '**demeli-çevirmeli**' denir.

Bu oyunlar güvenkteki kişiler ve süreye göre saatlerce oynanmaktadır. Özellikle de mahalli sanatçıların çok fazla olmadığı dönemlerde bu tür demeli-çevirmeli oyunlar oldukça fazla olmakla birlikte ilgi de görmekteydi. Ancak günümüzde her alandaki gelişim değişimden düğünler de etkilendi. Geçmişteki demeli-çevirmeli düğünler artık yok denecek kadar az olmakla birlikte yerini mahalli sanatçılar ve onların kurdukları orkestra ekiplerine bıraktı.

Erciş'te oynanan oyunlarda farklı uygulamalar görülür. Davul ve zurna eşliğinde yapılan düğünlerde güvenkteki kişiler tarafından davul çalan kişiye bahşiş olarak para verilir. Parayı alan davulcu da hiç zaman kaybetmeden öncelikle parayı herkese gösterir. Daha sonra para kimin için verilmişse davulcu parayı götürüp o kişinin başı üstünde gezdirir. Davulcu bu sırada 'şabaş' diyerek bağdırdıktan sonra

bahşışi gönderen kişiye ‘Evin şen olsun’ dedikten sonra yerine döner. Şabaş verme olayı oyuncularla sınırlı kalmayıp oyuncu ve seyirci arasında da yaşanır. Şabaş alan oyuncu da zaman zaman seyircilere de şabaş gönderir. Bunu da genellikle düğün sahipleri yaparlar.

Erciş’te önceden düğünler bahçelerde, büyük geniş odalarda hatta ahırda yapılırken günümüzde düğün salonlarında yapılmaktadır. Değişen fiziki durumlar dar alanda oynanan çoğu oyunların daha az oynanmasına böylece bazı oyunların da unutulmasına neden oldu. Yine davul ve zurna eşliğinde söylenen birtakım türkü ve oynanan oyunlar da aynı şekilde unutuldu. Demeli-çevirmeli oyunlar yerine farklı çalgılara göre oynanan yeni oyunlar aldı. Şabaş verme olayı yerine de oyuncuların başına atılan paralar ile ağızlarına tutuşturulan para geleneği başladı.

Her ne kadar oyunlar farklı hız ve ritmikte oynansa da oyunların herbirinin kendine göre öyküsü vardır. Oyundaki figürler oynanan oyunların öyküsünü ortaya koyar. Yavaş ritmikte oynanan oyunlar ile hızlı ritmikte oynanan oyunlar kişi de farklı duygusal ve izlenimler bırakır.

Mahalli halk oyunlarında erkek ve kadınların kıyafetleri şunlardır:

Erkekler: İşlik, köstek, yelek, kama, şalvar, motifli çorap, bağcıklı deri ayakkabı, fes ve ahmediye kullanılır.

Kadınlar: Entari, sırmalı yelek, ayna, tarak, entarinin altında diz donu, motifli yün çoraplar, oyalı yazma kullanılır.

7.2.1. Ritimlerine Göre Oyunlar

7.2.1.1. Yavaş Oynanan Oyunlar

7.2.1.1.1. Serçe Oyunu

Serçe oyunu oldukça beğenilen oyunlardan biridir. Oyun hız olarak düşük tempoda oynanır. Bu oyunu oynayan kişiler el ele tutuşarak serçe parmakları üzerinde oyunu oynarlar. Kollar da göğüs hizasında önüne doğru düzgün bir şekilde uzatılır. Sağa doğru üç adım atıldıktan sonra tekrar sol tarafa üç adım atılarak ilerlenir. Üç adım ileriye gidilerek üç adım da geriye gelinerek oyun süslenmeye çalışılır. Müziğin ritmine göre göre dizler hafif kırılır. Yine oyuncular parmak uçları üzerinde fafiççe

yaylanarak tempoya ve müziğe ayak uydurmaya çalışırlar. Oyuna sonradan katılan oyuncuların artması ile oyun daha coşkulu bir hal alır.

7.2.1.2. Ağır Oynanan Oyunlar (Takkır)

Yörenin oyunlarından en ağır tempoda oynanan oyunlarıdır. Yine kadın ve erkekler el ele tutuşurlar. Parmaklar birbiriyle sıkıca kenetlenir. Oyuna sağ ayakla başlanır. Üç adım sağa atıldıktan sonra sağ ayak burun ucu çok az görünecek şekilde öne doğru vurulur. Yine sola doğru üç adım atılarak sol adım parmak ucuyla yere vurulması şeklinde oyun devam eder. Bu oyunlarda da oyunun müziğine ve temposuna göre diz kırmaları veya yaylanmalar değişmektedir. Vücudun belden yukarı kısımları sallanarak oyun oynanır. Her ne kadar vücudun üst kısımları sallanacak şekilde oyun oynansa da diğer oyunlara göre daha ağır ve ciddi bir tavırla oynanır. Bu tür oyunlar ağır tempoda oynanıp yorucu olmadıkları için her yaştan kişilerin rahatlıkla oynayabileceği oyunlardır.

7.2.1.3. Hızlı Oynanan Oyunlar

Bu tür oyunlar diğer oyunların aksine daha hareketli ve güç isteyen oyunlardır. Oyunlar parmak uçları ve topuklar üzerinde zıplanarak ve sağa sola yaylanarak oynanır. Oyuna göre tutuşlar bazen el ele bazen omuzlardan olmak şeklinde değişir. Bu tür oyunlardan olan Koççeri oyununda el ele tutuşurken, diğer bir oyun olan Dokuzlu oyununda kollar omuz hizasından açılarak oynanır. Oyunda oyuncular hızlı olmak zorundadır. Özellikle çalınan müziğe uygun hareketleri hızlı yapmakla birlikte eksiz ve düzgün yapmak da önemlidir. Bazı oyunlar sadece kollarla veya ayak hareketleri ile oynanırken bazı oyunlar ise birden fazla hareketin aynı anda işe koyulması ile gerçekleşir. Papuri oyununda hem ayaklar hem de kollar birlikte hareket ettirilerek oynanır. Hızlı oynanan bu tür oyunlar daha çok enerji gerektirdiği için özellikle gençler tarafından sıkça oynanır. Yine bu tür oyunlar hareketliliğin fazla olmasından dolayı geniş bir alanda oynanması tercih edilir. Papure, Romani, Aşırma ve Lurke bu tür hızlı oynanan oyunlardandır.

7.2.2. Bazı Halk Oyunlarının Hikâyeleri

7.2.2.1. Koççeri Oyunu

Eskiden göçebe hayatı yaşayan erkekli-kadımlı bir grup insanın üzerine eşyalarını yükledikleri eşşekleri ile Erciş'e gelirlerdi. Bölgede olduğu gibi Erciş halkı da bu kişilere Köçer derlerdi. Bu gelen kişiler geldikleri Erciş'te çadırlarını kurarlar ve birkaç kaldıktan sonra tekrar geri dönerlerdi. Bu kişiler çok çalışkan ve aynı zamanda eğkencelerine düşkün kişilerdi. Bu kişiler eğlenmek ve hayattan zevk almasını bildikleri gibi çevresindeki insanlara da bu pozitif enerjilerini yansıtmak da son derece başarılı kişilerdi. Hayatın her anını dolu dolu geçirmek için de her gittiği yerlerde eğlenceler düzenlerlerdi. Bu eğlenceler tanıklık eden yöre halkı da bu durumdan son derece memnun kalırlardı.

İşte böyle bir eğlence esnasında orada bulunan Ercişli bir genç köçerli bir kıza âşık olur. Daha sonra bu aşk iyiden iyi alevlenince genç âşık bu köçer kıızı sürekli görmek için köçerlerin bulunduğu yere sürekli gitmeye başlar. Genç âşık köçerli kıza olan aşkını sürekli her ortamda dillendirmeye başlar. Ancak genç âşık ile köçer kızın aşkları beklenmedik bir biçimde son bulur. Bunun nedeni de köçerlerin Erciş'ten başka bir yere gitme vakti gelmiştir. Bu beklenmedik dönüş kararı en çok da Ercişli genç âşık ile köçer kıızı üzmüştür. Genç âşık aylarca bu durumun üzüntüsünü üstünden atamamıştır.

Erciş'te oynanan bu köçer oyunun da bu genç âşık ile köçer kızın aşklarından esinlenerek ortaya çıktığı söylenir. Bu oyun zamanla '**koççeri**' adı ile bilinip oynanmaya başladı. Bu oyun övgü sözü anlamına gelen 'Lal mercanlar' türkü ile oynanır. Oyun demeli-çevirmeli oyun olup hareketliği ile oyun öne çıkar.

Oyunda söylenen türkünün sözleri şöyledir:

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Gırmızı köyneğ ağcanlar mercanlar
Gurbandır sana canlar mercanlar

Gidersen uğur ola mercanlar
Gül çimen yolun ola mercanlar

Menden başka seversen mercanlar
İki gözün kör ola mercanlar

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Gırmızı köynek ağcanlar mercanlar
Gurbandır sana canlar mercanlar

Dere bağı bahçalar mercanlar
Yar bahçada saz çalar mercanlar
Gece gelme gündüz gel mercanlar
Findo seni parçalar mercanlar

Lal mercanlar mercanlar mercanlar
Gırmızı köynek ağcanlar mercanlar
Gurbandır sana canlar mercanlar

7.2.2.2. Papure Oyunu (Na Gidiyi)

Bu oyunun hikâyesi ise Ercişli genç bir erkek ile kızın arasında geçen aşktan çıktığı söylenir. Genç erkek ile kız karşılıklı olarak birbirlerine sevmektedirler. Tüm baskı ve zorluğa rağmen gizli yerlerde buluşup görüşürler. Zamanla aralarındaki aşkı evlilik ile taçlandırmak isterler. Genç erkek kızı istediğini ailesine haber verir. Kızı ailesinden isteyecekleri bir zamanda kızın babası kendisinden beklenmedik bir karar verir. Kızı ile en fazla başlık parası veren kişi arasında söz keser. Tabi bu durumdan genç âşık haberdar edilir. Genç âşık bu beklenmedik durum karşısında çok ama çok üzülür. Öyleki üzüntüsünden yataklara düşer. Günlerce yatakta yemeden içmeden öylece kalır. Ama tüm bunlara rağmen yine de sevdiği kızıdan vazgeçemez. Ailesini birkaç sefer daha babasından istemek için gönderir. Ancak babasının inadı inattır.

Her seferinde kız istemeye gelen aileyi olmaz anlamına gelen ‘**na gidiyi**’ diyerek geri gönderir. Tüm bunlar yaşanırken kız için düğün zamanı gelmiştir. Bir yandan düğün hazırlıkları yapılırken diğer yandan genç âşık bir yol bulmak için kara kara düşünür. Sonunda atına binerek düğün yapılan yere gelir. Direk kızın odasının penceresine yaklaşarak saçlarını taramak suretiyle kıza olan aşkını anlatmaya çalışır.

Tüm bunlara şahit olan damadın akrabaları tarafından genç aşık yakalanarak boynuna ip geçirilerek asılır. Genç aşkın asıldığını gören kız ise feryat ederek bağırmaya başlar. Eline aldığı bıçağı kalbine saplayarak hayatına son verir.

Türkünün kısaca sözleri şöyledir:

Oğlan kıza şöyle seslenir:

Pencerede şüşesen

Sıyrılasan düşesen

Sen bana çok çektirdin

Bir zalime düşesen

Kız oğlanın asılmasından sonra şöyle feryat eder:

Sevdiğim Erdiştir hara

Saçımı bağda tara

Bir kız için oğlanı

Çektiler toyda dara

7.2.2.3. Laçın Oyunu

Bu oyun da konusunu iki âşık arasında geçen aşk hikâyesinden alır. Ancak diğer hikâyede geçen aşk hikâyesinden durum biraz daha farklıdır. Bu hikâyede genç erkek kıza âşıktır. Fakat kız ise oğlanı sevmemektedir. Bu durum erkek aşığın zoruna gider. Sevdiği kıızı takip etmeye başlar. Yine kıızı takip ettiği bir gün kızın başındaki leçeğini yıkayıp kurutmak için ipe astığını görür. Kızın gittiğini gören erkek giderek kızın leçeğini ipten alarak ayaklarının altına atar. Tüm gücüyle intikam duygusuyla ayaklarının altına altına aldığı leçeği ezmeye başlar. Daha sonra intikam duygusuyla yaptığı bu olayı kahvelerde canlandırarak sürekli anlatmaya başlar. İşte bu öykü hareketler ‘**Laçın**’ adıyla anlatıla anlatıla oyunun konusunu oluşturdu. Zamanla farklı figürlerin de oyunda yer alması ile birlikte oyun neşeye oynanan bir oyun halini aldı.

7.2.2.4. Yerri Ha Oyunu

Bu oyun daha çok yarışma şeklinde oynanır. Oyuncuların su dolu bir kabı başına koyarak oyuna devam ettirmesi şeklindedir. Oyun iki şekilde oynanır.

Oyunun birinci şeklinde oyunu oynanayan tüm oyuncuların başına su dolu kap konulur. Oyuna başlanır. Oyun oynandığı esnada başındaki su dolu kabı düşüren yarışmacı oyundan çıkar. Bu şekilde tek bir yarışmacı kalana kadar oyun devam eder. Yarışmada en son kalan kişi oyunu kazanmış olur. Başındaki suyu da eğer evli ise eşine bekar ise sevgilisine elleri ile sunar. Su dolu kabı alan kız ise suyu erkeğe içirdikten sonra kabı hatıra olarak saklarlar.

Oyunun ikinci şekli ise kendine güvenen iki gencin karşılıklı olarak yarışmayı aralarında yaparlar. Yarışmayı kazanan genç başındaki su dolu kabı aynı şekilde evli ise eşine bekâr ise sevgilisine sunar. Oyunu kaybeden gencin eşi veya sevgili ise bu duruma kızarak genci tekrar oyuna alır. Bu şekilde oyun devam ederek oynanır.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

HALK İNANMALARI

8.1. HALK İNANMALARI

İnsanlığın ilk zamanlarından beri insanoğlu doğadaki birtakım nesne veya olayların etkisinde kalarak hayatlarını sürdürmüşlerdir. Etkisinde kaldıkları bu nesne veya olaylara bazen kendileri şahit oldular bazen de çevresindeki insanlardan duyduklarına inandılar. Gördükleri, yaşadıkları veya sonradan duydukları bu olaylara bağlı olarak zamanla yeni birtakım inançlar ortaya çıkmış ve günümüze kadar gelmiştir. Bazen bir at nalının, bazen de bir kaplumbağa kabuğunun ona uğur getirdiğini, bazen de günlerin dahi uğurlu ve uğursuz olduğunu düşünmüş ve bu şekilde hareket etmiştir.

Halkın zamanla duyarak ve ekleme yaparak devam ettirdiği bu inançlara genellikle bayanların daha çok itibar etmesi, doğum, evlenme ve ölüm başta olmak üzere değişik konularda oluşturulan bu inançlara büyük önem vermesi ve bunları titizlikle uygulaması dikkatlerden kaçmamaktadır. Dolayısıyla bu inançlar serisi başta aile olmak üzere bütün toplumu etkilemiştir.

Bazen din ile ilgisi olduğu söylenen bazı inançların aslında dinle ilgisinin olmadığı, hatta dini yönden günah olduğu da bilinmektedir. Buna rağmen insan sağlığına aykırı birçok davranış bile yıllardan beri inanç olarak günümüze kadar gelmiştir. Bunlara bir de tesadüfler sonucu isabet eden ve doğru çıkan birtakım olaylar da ilave edilirse birçok uygulamanın inanç olarak günümüze kadar nasıl geldiği daha iyi anlaşılır.

Yöresel inançlar konusunda Erciş halkının sosyal yapısı incelendiği zaman birçok değişik kavmin yöre halkı üzerinde iz bırakacak kadar tesirli olduğu görülür. Diğer taraftan bunlara çevrenin de etkisi düşünöldüğu zaman bu inançların oluşumları hakkında az da olsa bilgi sahibi olunur. Erciş'te yanlış veya doğru olarak bilinen bu inançlar yıllardan beri devam etmektedir. Bütün bu inanışları sadece 'hurâfe' veya

'batıl inanç' olarak değerlendirmek yanlış olur. Çünkü bunlar sonuçta Erciş kültürünün bir sonucu olarak yaşanmıştır ve bir kısmı da hala halk arasında etkisini sürdürmektedir. Önemli olan doğru ve yanlış zamanla birbirinden kesin çizgilerle ayırmaktır. Yanlış olan inanış yerini zamanla doğruya bırakmalıdır. Halk da zamanla birtakım inanışları terk etmiş olması halk arasında doğru ve yanlış ayırımının ne derece geliştiğini göstermektedir.

Erciş'te halk arasında geçmişten günümüze devam etmiş olan inançlardan bazı örnekleri şunlardır:

8.1.1. Günlük Hayatla İlgili İnanmalar

1. Cuma günü çamaşır yıkamak iyi sayılmaz.
2. Gece tırnak kesmek uğursuzluk işareti sayılır.
3. Yolcunun arkasından ev süpürmek uğursuzluk sayılır.
8. Tek başına değirmende uyumak cin çarpmasına sebep olur.
9. Evde kırık ayna bulundurmamak uğursuzluk sayılır.
10. Gece evi süpürüp çöprü dışarı atmak evin bereketinin gideceğine yorumlanır.
11. Akşam ezanında el işi yapan kadınların başına konacak olan talih kuşunun uçacağına inanılır.
12. Bir yatırı yedi perşembe ziyaret eden kimsenin her isteği yerine gelmiş olur.
13. Yolda yürüyen iki kadının arasından geçen erkeğin işlerinin doğru gitmeyeceğine, işlerinin ters gideceğine inanılır.
14. Yere besmelesiz sıcak su dökmek cin çarpmasına neden olur.
15. Çay bardağındaki çöpün bardağın üst kısmına çıkması o gün misafir geleceğine yorumlanır. Misafir sayısı bardaktaki çöp sayısına göre değişir.
16. Ağız ve burnun kaşınması misafirin geleceğine tatlı tatlı kaşınması ise akrabaların geleceğine yorumlanır.
17. Ev süpürülürken süpürgecin evden birinin üstüne düşmesi, o kişinin iftiraya uğrayacağına inanılır.

19. Yeni doğan çocuğun üzerine altınla gidilirse çocuğun sararacağına, et ile gidilirse başının etli olacağına yorumlanır. Bu durumda çocuğun altınla veya duruma göre et suyu ile yıkanması gerektiğine inanılır.

20. Kesilen el ve ayak tırnakları bir kâğıda sarılarak bir duvar deliğine saklanır. Bunun için de farklı söylentiler vardır. Kimisi öbür dünyada tırnakları istedikleri zaman götürsünler diye, kimisi de tırnakları saklanmazsa bir daha büyümezmiş diye inanılır.

21. Çay içerken çayın yere dökülmesi yağın geleceğini gösterir.

22. Çay bardağının veya diğer cam eşyalarının kırılması, kazanın veya çıkacak muhtelif belaların def olacağını gösterir.

24. Yolculuğa çıkanların rahat yolculuk yapması veya sağlam evlerine dönmeleri için arkalarından bir kova su dökülür.

26. Elbise giyilmişken, düğme ve sökük diktirenin iftiraya uğrayacağına inanılır.

27. Perşembe ve pazartesi günü dünyaya gelen çocuğun her yönden daha iyi olacağına inanılır.

28. Yemek yenilirken lokmanın boğazda kalması yemeğin ya helal edilmediğini ya da akrabadan birinin aç kaldığını gösterir.

29. Eşiğe oturmak fakirliğe işaret olarak görülür.

30. Çocuk dünyaya geldikten sonra göbeği düştüğü zaman, düşen göbeği caminin çevresine gömülür. Bu şekilde çocuğun büyüdüğünde daha dindar olacağına inanılır.

31. Doğan çocukları kız olan birisinin dileği kabul edilip oğlu olduğu zaman çocuğun elbiselerini belli bir yaşa kadar babası veya yakın akrabalarından birinin satın alması yerine akraba olmayan birinin almasının daha iyi olacağına inanılır. Fakat bazı yerlerde sadece ilk elbiseler başkaları tarafından alınır.

32. Leylekler ilkbaharda dönerlerken havada görmek uzun bir yolculuğa çıkılacağına işaret sayılır.

33. Bir yaşındaki çocuk toprak yemeğe başladığı zaman, çocuğun toprağı yemesini önlemek için Ercişli bir şoföre bir avuç toprak verilir. Şoför aldığı toprağı başka bir ilin toprağı içerisine atarsa çocuğun toprak yemekten vazgeçeceğine inanılır.

34. Özellikle nazardan korumak için bazı eşyaların yararına inanılır. Bunlar birer süs olarak çocukların üzerinde bulundurulur. Bunlar yılan kabuğu, kaplumbağa

kabuğu, buğday başağı, maşallah yazısı, çeşitli dualar, at nalı, mavi elbise vb. eşyalardır.

35. Küçük çocukları nazardan korumak için bir din hocasına gidilir. O din hocası nazar edildiği söylenen çocuğa çeşitli dualar okur. Nazardan bu şekilde kurtulacağına inanılır. Bu yalnız küçük çocuklar için değil büyükler için de geçerlidir. Yeni bir ev yaptıran, yeni bir ev alan, yeni bir dükkân açan ya da işleri iyi giden insanlar nazardan korunmak için bu tür uygulamalara başvurur. Evlere üzerlik gibi nazardan koruduğuna inanılan eşyalar herkesin görebileceği yere asılır.

36. Sol gözün seyirmesi kötüye yorumlanır. Bu yüzden ‘Hayırdır İnşallah’ denir. Sağ gözün seyirmesi hayır, sol gözün seyirmesi ise kötüye işarettir.

37. Köpeklerin geceleri uzun uzun havlaması gelecek belanın habercisi kabul edilir.

38. Ceviz fidanı dikenin barını yiyemiyeceğine inanılır.

39. Yeni bir ev veya yeni bir araba alınırken kurban kesilirse kaza ve belanın def olacağına ve nazardan korunulacağına inanılır.

40. Yeni bir ev yapılırken bereket ve bolluk getirsin diye evin temelinde altın veya para atılır.

41. Gece çalınan ıslık şeytanı çağırır.

42. Evde bulunan üzerlik, evi ve ev halkını nazardan korur.

43. El yıkanırken sabun elden verilmemelidir. Sabunu alan ile veren aralarında kavga ederler. Bu yüzden sabun yere bırakıldıktan sonra alınmalıdır.

44. Sağ elin içi kaşınırsa para gelecek, sol elin içi kaşınırsa para çıkacak.

45. Başkasının tabağından veya başkasına ait yiyecek ve içecekten izinsiz olarak yenilirse dil payı çıkar.

46. Haydarbey ziyaretinde dilek taşı vardır. Taşı kaldırdığında dileğin kabul olursa taş hafifleşir, kabul olmazsa ağırlaşır.

47. Kulakların çınlaması uzak bir yerde kendisinden bahsedildiğine inanılır.

48. Askere gidecek gençler, sünnet olacak çocuklar ve düğünleri yapılacak olan çiftler türbelere götürülür. Başarılı ve mutlu olmaları için bol bol dua edilir.

49. Ay tutulduğu gece ayı kurtarmak için tüfek veya tabanca ile ateş edilir, teneke çalınır.

50. Esnerken ağzın kapatılması gerekir. Açık şekilde esnendiği zaman şeytanın ağızdan içeri girileceği düşünülür.

51. Ateşin üzerine su dökülmemelidir. Su dökeni cin çarpar.

52. Cenazenin yıkanması için su ısıtılan kazanlar ters çevrilerek sabaha kadar altlarında mum yakılır. Bu uygulama ile ölünün mezarının aydınlık olacağına inanılır.

53. İki bayram arasında düğün yapmanın mutsuzluğa ve ayrılığa yol açacağına inanılır.

54. Gece sırtüstü yatılırsa kara basan, kötü rüya görülür.

55. Erciş Gökoğlan köyünde 'Beyaz Direk' denilen bir ziyaret yeri vardır. Bu yer özellikle psikolojik sorunları olan insanlar tarafından ve çocuğu olmayan bayanlar tarafından sık sık ziyaret edilir. Buraya gelen insanlar bir veya iki saat ziyaret yerindeki odada kalır. El, yüz ve vücutlarını Beyaz Direk'e sürerler. Bol bol dua ederler. Bu ziyaret sonunda çocuğu olmayan bayanın çocuklarının olacağına, hastaların da şifa bulacağına inanılır.

56. Muska yaptırmak yaygındır. Kimi hastalıkların sıkıntıların muskayla çözüleceğine inanılır. Muskalar farklı şekilde ve farklı yerlerde bulundurulur.

Muskalar genellikle şu amaçlarla yapılmaktadır:

İyi niyetle yazılanlar:

- İki kişinin arasını bulmak.
- Baş dönmesini önlemek.
- Zihin açıklığı kazanmak.
- İşlerinin daha iyi gitmesini sağlamak.
- Sinir hastalıklarına çare aramak.
- Evini ve işyerini kötülüklerden ve kötü gözlerden korumak.
- Çocuk sahibi olmak.
- Nazardan korunmak.
- Kız veya erkeğin bahtının açılması.
- Kötü alışkanlıklardan korunmak.
- Çıkacağı yolculuktan sağ salim dönmek.

Kötü niyetle yazılanlar:

- İki kişinin arasını açmak.
- Karı kocayı birbirine düşürmek.
- Ev halkını birbirine düşürmek.
- Akrabaları birbirine düşürmek.

8.1.2. Evlenmeyle İlgili İnanmalar

1. Nikâh tutulurken evdeki kapı ve pencereler kapalı tutulur, kimse ellerini bağlamaz.
2. Koca evine giden gelin, ilk önce aynaya bakarsa geleceğinin hep aydınlık olacağına inanılır.
3. Yeni geline bal verilir. Bir ömür boyu tatlı dilli olacağına inanılır.
4. Gelin yeni evine ilk geldiğine yumuşak mindere oturursa yumuşak huylu olur.
5. İki bayram arası düğün yapılırsa o evliliğin mutsuz olacağına ve sonunda ayrılık olacağına inanılır.
6. Gelin ilk eve geldiğinde başına bozuk para ve şekerleme atılır. Bu şekilde evlerine bolluk ve bereket getireceğine inanılır.
7. Gelinin oğlan evine geldiği ilk gün ilk çocuğunun erkek olması için kucağına erkek çocuk verilir.
8. Karı ile koca arasında bıçak elden verilmez. Verildiğinde kadın ile kocanın arasının açılacağına kavga edeceklerine inanılır.
9. Düğünü yapılacak gelin akrabaları tarafından yatırlara götürülür dua edilir. Bu şekilde gelinin ilerde mutlu ve uzun yaşayacağına inanılır.
10. Gök gürlediği zaman çiftçi çocukları başlarının üzerinden taş atarlar. Bu taşı attıklarında annelerinin yağının bol olacağına inanılır.

8.1.2.1. Kısmetin Kapanmasıyla İlgili İnanmalar

1. Aynayı düşüren genç kız yedi sene evde kalır.
2. Aynayı düşüren genç kız kırılan parça sayısı kadar evde kırılır.
3. Geceleri aynaya bakmak kısmeti kapatır.
4. Misafire çay koyan genç kız boş bardakları çok bekletirse kısmeti kapanır.
5. Ezan okunurken iş yapan kızın kısmeti kapanır.
6. Akşam ezanında iş yapan kızın başına konacak talih kuşunun uçacağına inanılır.

8.1.2.2. Kısmetin Açılmasıyla İlgili İnanmalar

1. Kilitlenmiş bir kilit kara çarşafı bir kadına verilir. O kadın Cuma günü namazdan sonra çıkan bir erkeğe kilidi ve anahtarı verir. O kişi anahtarını kilidini açar ve kızın kısmeti açılır.
2. Kısmeti kapalı olan bir kız tuzlu pastalar yapar ve dama bırakır. Kuşlar pastayı alınca hangi yöne doğru giderse kızın kısmeti de o yöne doğru olur.
3. Kızlar yeni gelinin ayakkabısına isim yazarlar hangi isim erken silinse o kız önce evlenir.
4. Elma kabuğu koparılmadan tek parça halinde soyulur. Kişi yatmadan onu yastığın altına koyar ve dilek tutar. O gece kısmetinin rüyasına gireceğine inanır.
5. Genç kızlar misafire gittikleri evlerde uyumadan önce o evin anahtarını yastık altına alır ve öyle uyurlar. Bu şekilde kısmetlerinin açılacağına inanılır.
6. Evlenme yaşına gelen kızlar ve erkekler uyumadan önce yedi gece yıldız sayıp öyle uyurlar. Yedinci gece iki rekât namaz kılarlar. Tekrar yedi yıldız sayar ve konuşmadan uyurlarsa evlenecekleri kişiyi o gece göreceklerine inanırlar.
7. Kirli çorapları yastığının altına bırakıp uyursa o geceden sonra kısmetinin açılacağına inanırlar.

8.1.3. Rüyalarla İlgili İnanmalar

1. Rüyada diş çektirmek ölüm habercisi olarak kabul edilir.
2. Rüyada öldüğünü gören kişinin ömrünün uzun olacağına inanılır.
3. Görülen rüyanın tersi olacağına inanılır.
4. Yatağa ekmek kırıntısı döküldüğüne kötü rüya görülebileceğine inanılır.
5. Rüyada köpek görmenin nefisle ilgili olduğuna inanıldığından bu rüyayı gören kadının bir erkeğe görüldüğü düşünülür.

8.1.4. Misafirlikle İlgili İnanmalar

1. Sakal kaşınırsa kadın, bıyık kaşınırsa erkek misafir gelir.
2. Çocuk kendiliğinden süpürgeyi eline alır ve evi süpürürse eve misafir geleceğine yorumlanır.
3. Misafirlğe gidildiği zaman ev sahibinin çocuğu geldiğinde çocuğu sevmeden önce ‘Maşallah’, ‘Allah bağışlasın’ denir. Aksi takdirde misafir olduğu evden ayrıldığında çocuğun başına bir hal gelirse misafirin nazar ettiğine inanılır.
4. Misafirlerin erken gitmesi için ayakkabılarının içersine tuz konulur.
5. Dolu çay bardağında uzun çöp varsa gelecek misafir uzun, kısa çöp varsa gelecek misafir kısa olur.
6. Hamur yapılırken etrafa hamur sıçrarsa misafir geleceğine inanılır.
7. Ekmek bölünürken parça sıçrarsa o gün misafir gelir.
8. Küçük çocuk eğilerek bacak arasından geriye bakarsa misafir gelir.
9. Yürüyen çocuk hiç yoktan emeklerse misafir gelir.
10. Çocuğun süpürge ile oynaması misafir geleceğinin göstergesidir.

8.1.5. Uğur ve Uğursuzlukla İlgili İnanmalar

1. Gece tırnak kesmenin uğursuzluk getirdiğine inanılır.
2. Kara kedinin önden geçmesi uğursuzluktur.
3. Yolda yürürken körle karşılaşmak uğursuzluk, topal ile karşılaşmak ise uğur getirir.
4. Merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.
5. Gece yarısı aynaya bakmak uğursuzluk getirir.
6. Yeni yıla nasıl girilirse bütün bir yıl o şekilde geçileceğine inanılır.
7. Bir kişinin etrafında tam bir daire olarak dönülürse uğuru kaçar. O kişinin uğurunun açılması için o kişinin bacaklarını açıp öne doğru eğilmesi lazım. Küçük bir taşı bacaklarının arasından ve başının üstünden öne doğru atar ve bu şekilde uğuru açılır.
8. Yolcunun arkasından ev süpürmek uğursuzluk sayılır.
9. Kara kediyi dövmek, kara kedi ve eşeğin gece evin önünden geçmesi her zaman uğursuzluk getireceğine inanılır.

10. Bir iş yerinde çırağın ellerini koynunda (göğsünde) kavuşturması veya elleri çenesinde oturması o iş yerine uğursuzluk, bereketsizlik getireceğine inanılır.
11. Ev içerisinde yün çorap sökmek iyi sayılmaz.
12. Aksırık ift olursa uğur, tek olursa uğursuzluk kabul edilir.
13. Papuların uç uca değmesi veya gelmesi uğursuzluk olacağına yorumlanır.
14. Evde süpürgeyi tek bırakmak uğursuzluk sayılır ve kavga çıkmasına yol açar.

DOKUZUNCU BÖLÜM

HALK GİYİM KUŞAMI VE ZİYNET EŞYALARI

9.1. HALK GİYİM – KUŞAMI

Her bölgenin her yörenin kendisine özgü bir giyim-kuşam kültürü vardır. Bu giyim-kuşam kültürünün oluşmasında şüphesiz birden fazla faktör etkili olmuştur. Bu etkenlere dini inanışlar, gelenek ve görenek, coğrafi iklimler, siyasi baskılar, içinde bulunulandönemin gereklilikleri örnek olarak gösterebilir. Her dönemde halkın giyim-kuşam kültüründe az da olsa farklılıklar yaşanmıştır.

Giyim-kuşam kültüründe bazı kültürler kendilerini korumayı başarırken bazıları ise farklı sebeplerden dolayı ya değişime uğradı ya da hepten unutulmuş ortadan kalktı. Tüm bu durumları gözönünde bulundurarak Erciş'te geçmişten günümüze gelen giyim-kuşam kültürünü ele almak da fayda vardır. Erciş'te erkek ve kadınları giyim-kuşamları konusunda ayrı ayrı ele alarak değerlendirmek gerekir.

9.1.1. Erkek Giyim - Kuşamı

Erciş'te erkek giyiminde başka bölgede yaşayan insanların giyimleri ile benzerlik göstermekle birlikte farklılıklar da bulunmaktadır. Erkek giyiminde daha çok şalvar, şal ve cepken öne çıkar. Başlık olarak giyimlerinde ise takke veya sarıklardan oluşmaktadır. Erkeklerin giydikleri şalvarlar genelde fazlaca sarkmayan ve üzerinde bol dikişleri olan türden olup şalvarların cepleri ve paçaları bol şekilde yapılmıştır. Renk olarak da daha çok siyah ve sade renk tercih edilmektedir. Giyilen gömlekler yakasız, uzun kollu ve düğmelidir. Gömleklerin üzerine de duruma göre çeşitli şekillerde yapılmış yelek ile şal-şapık giyilirdi. Soğuk kış aylarında ise daha çok yörede kadife pantolonlar giyilirdi. Bu pantolon türünün kış mevsiminde daha çok sıcak tutmasından dolayı çok fazlaca tercih edilir.

Bel kısımlarına ise kuşak bağlanır. Kuşakların arasına da gümüşten yapılmış hançerlerini gizlerlerdi. Şalvar giyenler sayıca fazla olmakla birlikte maddi durumlarına göre kalın kumaştan yapılmış paçaları dar, bacak kısımları daha geniş olan pantolonlar da giyilirdi. Bu pantolon türünün de kendi içerisinde çeşitleri bulunmakla birlikte üst olarak yine benzeri şeyler tercih edilirdi. Mevsimlerin durumuna göre giyilen çorap ve ayakkabılar farklılık gösterirdi. Özellikle ayaklara kış aylarında çizme giyilirdi.

Yine bu mevsimde ayakların üşümemesi için yünlerden kadınlar tarafından kalın çoraplar örülürdü. Bu çorapların üzerine daha çok ağaç, kilim vb. motifler yapılırdı. Bu çoraplar daha çok uzun şekilde yapılırdı. Bu şekilde paçalar çorapların içine geçirilerek soğuklardan korunmaya çalışılırdı. Cumhuriyet'in ilanından sonra başlayan kılık-kıyafet ve şapka kanunları ile birlikte daha önce giyilen cübbe, fes, sarık vb. giysiler yerini şapka, fôtür, kravata bıraktı.

Halk giyim-kuşamlarına özen gösterirlerdi. Özellikle inançları gereği olarak temiz ve güzel giyinmeye çalışılırdı. Halk arasında üzerinde beyaz işlik, şalvar ve yelek bulunduran kişilerin toplum tarafından saygı gördüğü, topluma kendisini kabul etmiş saygın kişiler olduğu gözüyle bakılırdı. Maddi durumu kötü olan kişiler şalvar, çarık, lastik ayakkabı, çizme, yelek giyerken maddi durumu iyi olan kişiler ise daha çok deri ayakkabı, gömlek, ceket, takım elbise giymeye başladılar. Özellikle de Erciş'in kırsal kesimlerinde fakir olan halk ile merkezde bulunan zengin halk arasında giyim-kuşam noktasında belirgin farklılıklar göze çarpmaktadır. Kırsal kesimde halk geleneksel anlamda giyim-kuşama sürüldürken merkezde bulunan halk ise daha çok günün şartlarına göre giyim ve kuşamında değişikliğe giderek günün şartlarına ayak uydurmaya çalışır.

Ancak son yıllardaki birçok konudaki gelişim ve değişimlerle birlikte kırsal ile merkezde bulunan kişiler arasındaki giyim-kuşam noktasındaki farklılıklar azalmaya başladı. En kırsalda bulunan kişiler dahi televizyon, internet vb. kitle iletişim araçları sayesinde modayı takip etmeye başladılar. Özellikle de halkın ekonomik gücünün giderek artması ve seri üretimle birlikte ürünlerin piyasada ucuzlamaya başlaması ile birlikte halk istediği kılık-kıyafeti almaya başladı. Bu da köydeki insanların merkezdekilerle aynı giyim-kuşam kültürüne sahip olmasını sağlamıştır.

9.1.2. Kadın Giyim - Kuşamı

Kadınların giyim-kuşamları oldukça renkli ve canlıdır. Kadınların günün anlam ve önemine göre giydikleri farklı elbiseler vardır. Günlük hayatta giydikleri giysiler daha çok sade ve sıradan iken bayram, düğün, nişan ve resmi günlerde daha renkli, düzgün ve o güne değer yöresel elbiseler giyilir. Kadınlar genelde renk renk kadife ve simli kumaşlardan yapılmış uzun entarili elbiseler giyerlerdi. Bununla birlikte bellerine gümüşten yapılmış kemer ile bezden yapılmış renkli kumaş bağlarlardı. Giydikleri fişanların ön kısımlarında özellikle değerli eşyaları koymak için cepler bulunurdu. Kadınlar bu ceplere kese koyarlardı. Bu cepler bu yönüyle bir bakıma cep el çantası ve cüzdan niyetine kullanılırdı. Yine bazı kadınlar uzun entarilerinin önüne genellikle değişik desenlerle işlenmiş peştamal takarlardı. Peştamal üzerine de farklı boncuklarla süslenmiş cepkenler giyilirdi.

Kadınların başlarında farklı başlıklar bulunurdu. Bunlar leçek (oyalı yazma), kofik (kofi, püsküllü yazma) ve fes ve şapkaya benzeyen ağvan başlıklardır. Yine bu başlıkların üzerine de renkli ve oyalı yazmalar bağlanırdı. Kofikin üstüne de mendil şeklindeki çarğati denilen leçek ve renkli eşarplar örtülürdü. Kadınlardan durumu iyi olanlar kofinin etrafını altınlarla süslerken durumu biraz daha kötü olanlar ise kofinin etrafını gümüş ve boncukla süslerlerdi.

Kadınlar genellikle iç elbise olarak diz kapaklarına kadar uzanan kıras denilen gömlekler giyilirdi. Kadınlar tarafından altta ayak bileklerinden düğmeli, üstte ise uzunca kollu kadife kafes gömlekler giyilirdi. Entariler belden büzgüllü, topuklara kadar uzunacak kadife ve kumaşlardan yapılırdı. Kadınlar tarlada, bağda, bahçede çalışırken özellikle rahat edebilecekleri elbiseleri giymeyi tercih edilirdi.

Giyim-kuşam konusunda kadınlar süs ve takıya oldukça önem verirlerdi. Üst olarak giydikleri gömlekleri genelde sim işlemeli olup entarilerinin üstünü de renkli boncuklarla süslü yelekler giyilirdi. Ayaklara galoş, iskarpin denilen ayakkabıların yanında çarık ve topuklu lastik ayakkabılar da giyilirdi. Erkeklerde olduğu kadınlarda da bellere kuşak bağlanırdı. Başlar genelde leçek ve renkli yazmalarla kapatılırdı. Bunun yanında özellikle son yıllarda genç kızlar başlarına yazma takarlardı. Bu yazmalarda genellikle boncuklarla yaptıkları yazmalardı. Bu boncuklarla yazma daha ilgi çekici hale getirilirdi. El emeği ile yaptıkları bu yazmalar önceleri genç kızlar takarken zamanla yetişkin kadınlar da taktılar. Yazmalar evlenecek bekâr kızların çeyizliklerinde birer çeyizlik olarak yıllarca yer aldı.

9.2. ZİYNET EŞYALARI

Erciş ve çevresinde, yıllardan beri süregelen ziyet eşya geleneği günümüzde de devam etmekle birlikte, giysileri tamamlayan aksesuar olarak ziyet eşyaları kullanılmaktadır. Erciş halkı, özellikle genç kızların taktığı altın ve gümüş takıları genellikle düğünlerde, derneklerde, özel gün ve gecelerde takarlar. Erciş'te kadınların olduğu gibi erkeklerin de bir takım ziyet eşyası kullandığı görülmekte, ancak erkeklerin kullandığı ziyet eşyaları altın ve gümüş haricindeki ziyet eşyalarıdır.

Erciş'te halkın yaygın olarak kullanmış olduğu erkek ve kadın ziyet eşyalarını şu şekilde sıralayabiliriz.

9.2.1. Erkek Ziyet Eşyaları

Bayanların kullanmış oldukları ziyet eşyalarına nisbeten erkek ziyet eşyalarının daha az ve daha sade olduğu görülmektedir. Erciş erkeklerinin takı olarak kullandığı en önemli ziyet eşyası hiç şüphesiz yüzüktür. Altın ve gümüş çeşitleri olan erkek yüzüklerin özellikle taşlı çeşitleri tercih edilmektedir. Bunun yanında farklı şekil ve taşlarla yapılan yüzükler de erkeler tarafından takılmaktadır. Erkeklerin parmaklarına taktıkları yüzüklere ayrı bir önem verdikleri görülmektedir.

Yine Erciş erkeklerinin pek çoğunun ellerini süsleyen bir diğer aksesuar ise hiç şüphesiz tespihtir. Otuzüçlük tespihler, yapıldığı hammaddeye göre çeşitlilik göstermekle birlikte, imamelerinde bulunan püskülleriyle göze hitap etmektedir. Tespihlerin, Kehribar, Oltu (Erzurum) Taşı, Boğa gibi çeşitleri bulunmaktadır. Özellikle Ercişli erkeklerin ellerinden bir an düşürmedikleri tesbihlerini her fırsatta sallayarak veya çekerek zaman geçirirler. Erciş'te her yerde ellerinde tesbihlerle erkekleri görmek mümkündür. Erkekler yanlarında çok sigara içtiklerinden dolayı özellikle gümüşten yapılmış tütün tabakları bulundurlardı. Yine yelek veya ceketlerinin ceplerinde eski model köstekli saat bulundurlardı.

9.2.2. Kadın Ziyet Eşyaları

Altın Bilezik: Hemen hemen tüm bayanlarının vazgeçilmez takılarından olan bilezik, Erciş'te burmalı, çift burmalı ve düz çeşitleri bulunmakla birlikte daha çok burmalı çeşidi tercih edilmektedir.

Beşi Birlik: Beş tane Cumhuriyet altınının birleştirilmesiyle oluşan bir çeşit kolyedir. Yörede genellikle yeni evlenecek gelinin babası tarafından, damat evinden istenen altın budur.

Kordon: Altın zincirden oluşan kordon zincir, evlenecek gelinler için damat tarafından istenen altınlardandır. Boyları yarım metreden üç metreye kadar olabilen kordonlar, Ercişli bayanların vazgeçemediği takılardandır.

Bu takıların haricinde son yıllarda set halinde de takılar kullanılmaktadır. Setin içerisinde gerdanlık, bileklik, yüzük, küpe ve bazen de halkadan oluşmaktadır. Kolyelerde de çeşitli figürler kullanılmakla beraber, güneş, kalp, Kuran-ı Kerim, Ayete'l Kürsi, gibi modelleri kullanılmaktadır.

Bunların dışında toka, kemer, tarak vb. takılar da kullanılmaktadır. Yine gümüşten yapılmış birçok ziyet eşyası da Erciş halkı tarafından beğenilerek takılmaktadır. Daha çok gümüşten yapılmış kolye, yüzük ve bileklikler tercih edilmektedir

ONUNCU BÖLÜM

BAYRAMLAR, OYUNLAR VE KUTLAMALAR

10.1. BAYRAMLAR

Erciş'in merkezinde ve köylerinde bayramlar büyük coşku ve heyecanla kutlanılır. Bayramlara daha kısa bir süre varken halk gelecek olan bayramın heyecanının şimdiden yaşamaya başlar. Bununla birlikte hazırlıklar da son sürat devam eder. Bu hazırlıklar kısaca evlerin temizliği, ev halkının özellikle de çocukların bayramlık elbiselerinin alınması, ev ziyaretlerini düşünerekten ihtiyaç kadar yiyecek ve içeceğin alınması, Şeker Bayramı'nda şeker, Kurban Bayramı'nda ise kurbanlıkların alınması şeklinde yapılanlardır.

Bayramdan bir önceki gün olan arafe günü her konuda kalabalık geçtiği için halk birkaç gün öncesinden tüm ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Eksiklerini tamamlamaya çalışır. Traş olmak isteyenler berber dükkânlarına akın ederler. Bununla birlikte kamu kurumlarında işleri olanlar birkaç gün öncesinden işlemlerini hallederek son güne kalabalığa kalmak istemezler. Terzi dükkânlarından, kasap ve market dükkânlarına kısacası her yerde büyük bir hareketlilik ve koşuşturma yaşanır. Yorgunluk ve heyecanın bir arada yaşandığı akşamın sabahında halk büyük bir mutlulukla artık bayramı beklemeye başlar.

Her yerde olduğu gibi Erciş'te de bayramın birinci günü erken kalkılır. Erkekler birlikte abdestlerini alır ve yine birlikte en yakın camiye gidilir. Cemaatle birlikte büyük bir kalabalıkla birlikte bayram namazı kılınır. Namazdan önce imamın eşliğinde cemaat tarafından dua edilir. Namaz bittikten sonra camiye gelenler genelde dışarda birbiriyle bayramlaşırlar. Çocuklara bayram harçlığı verilir. Caminin çevresinde cemaati bekleyen fakirlere, kimsesizlere para verilir. Cemaat bu kısa ayaküstü bayramlaşmadan sonra dağılmaya başlar. Cemaaten evlerine gidenler olduğu gibi evine uğramak istemeden ilk olarak kabristana gidenler de olur. Evlerine gelen kişiler ise ailece kabristana gitmeyi de tercih ederler.

Kabristana gitmeden önce yanlarında dağıtmak üzere şeker, büsküvi vb. şeyler götürülür. Bunları kabristan ziyareti yapıldıktan sonra genelde mezar ziyaretine gelenlere hayır için dağıtılır. Kalanları da yanlarında getirilir komşulara çocuklara dağıtılır. Kabristanda herkes kendi yakınlarının mezarını ziyaret eder. Mezarının başucuna oturularak Kur'ân-ı Kerim okunur. Bol bol dua edilir. Mezarın üstüne yanlarında getirmiş oldukları suları dökerler. Mezarın çevresinde varsa çöpler toplanır. Okunan Kur'ân-ı Kerim ve edilen duaların etkisiyle duygulanıp ağlayanlar olur. Kısa tutulmaya çalışılan mezar ziyaretinden sonra mezardan ayrılarak evin yolu tutulur.

Mezar ziyaretini tamamlayanlar geri evlerine gelir. Ev halkı kendi aralarında bayramlaşır. Özellikle bayramlaşmada uyulması gereken kurallara büyük bir titizlik gösterilir. Ailede büyüklerin elleri öpülür, ufakların ise yanaklarından öpülür. Aile büyükleri tarafından çocuklara harçlık olarak para verilir. Az da olsa para yerine hediyelerin verildiği de görülür. Bayramlaşma bittikten sonra birlikte kahvaltı yapılır. Hahvaltı yapmak istemeyenlere ise akşamdan yapılmış bayram yemeği verilir. Bu yemekler bayramdan bir gün önce evdeki bayanlar tarafından bayramda ev ziyaretine gelecek misafirler için yapılır.

Özellikle de uzak yerden bayram ziyaretine gelecek olan misafirlerin aç kalmamaları için yörenin en güzel yemeklerinden birkaçı yapılır. Bu yemek faslı ise kısa tutulmaya çalışılır, çünkü bayram ziyareti için kapının her an çalınma durumu vardır. Yemekler de yenildikten sonra erkekler artık komşulara, akrabalara bayram ziyaretine gitmek için evden ayrılırlar.

Bayram ziyareti, bayrama gidenler tarafından genellikle belli bir düzen dahilinde gerçekleştirilir. En yakın çevredeki komşuların bayram ziyareti en önce yapılır. Daha sonra akraba ve diğer tandıkların bayram ziyareti yapılır. Tüm herkesin bayram ziyaretlerinin bir günde yapılmasının çok zor olduğundan özellikle de uzak yerlerdeki kişilerin bayram ziyaretlerin bir sonraki güne bırakılır. Bayram ziyaretlerinin gerçekleştirenler tek kişi oldukları gibi genelde beş altı kişiden oluşan gruplar da vardır. Bazen bu gruptaki kişi sayısı ziyaret edilen evlerdeki kişilerin de eklenmesiyle birlikte arttığı görülür.

Bazen bayramlaşma evlerde yapılan ikram şeklinde görülürken bazen de özellikle kişi sayısının fazla olması nedeniyle kapının önünde yapılan kısa bayramlaşma şeklinde görülür. Kapıda yapılan şeker, çikolata vb. ikramdan sonra evlere geçip oturmaya kalmak isteyenler de olmaktadır. Bazen evlere yapılan bayram

ziyaretinde bazı evlerde daha uzun süre kalıldığı burada yemeklerin yenildiği, çayların içildiği, uzun uzun sohbetlerin yapıldığı da görülür.

Bayram ziyaretlerini bitiren kişiler eğer başka bir işi yoksa evlerine dönerler. Çünkü evlerine bayram ziyaretine gelenler olduğu gibi evin ihtiyaçlarını da ara ara sormak mecburiyetindedir. Evlerine gelen kişilere yemek, tatlı, şeker, çikolata vb. ikramlar yapılır. Eğer misafirler uzak yerlerden gelmişlerse yatıya kalınmaları konusunda teklif yapılır. Bayramın birinci gününe kadar evlerinde misafirleri beklemekle geçiren kişilerin bayramı sonraki günlerde yapılan ev ziyaretleri şeklinde gerçekleştirilir.

Erciş'in köylerinde yapılan bayramlaşmalar merkezinde yapılan bayramlaşmalarla aynıdır. Köylerin nüfusu az olduğundan bayramlaşmanın daha kısa sürdüğü görülür. Bayramlaşmanın ve ev ziyaretlerinin ilk günden bitirildiği görülür. Köylerde halk ile köylere atanmış olan öğretmen, imam, asker bayramlaşır ve evlere davetler yapılır. Küçük çocuklar gruplar halinde bir araya gelerek yanlarında poşet veya çanta alarak köylerdeki tüm evleri gezerek şeker, para, çikolata toplamaya gidilir. Yolda rastladıkları büyüklerinin elleri öpülür onlardan harçlık koparılmaya çalışılır.

10.2. OYUNLAR

10.2.1. Köse veya Köse - Gelin

Köse veya Köse Gelin denilen adet kısaca bir tür Orta Oyunu'dur. Çok eski zamanlardan itibaren oynanarak gelen bu oyun merkezde çok az oynanmasına rağmen bazı kırsal yerlerde hala oynanmaktadır. Köse Gelin oyunu her yıl oynanılır. Genelde de şubat ayının ikinci haftasında oynanılır. Bu da yaklaşık olarak koç katımından yüz gün sonrasına denk gelir. Bu oyunda birçok oyuncu ve araç-gereç yer alır. Bu oyunu oynayan oyuncular genelde o yıl koyunlara çobanlık yapan kişilerdir. Çobanların bir yılına göttükleri hayvanlar genelde koyun veya sığırdır. Çobanlar bu hizmetleri karşılığında da para veya çeşitli hediyeler, malzemeler alırlar. Çobanlar bu oyunu genelde her yıl oynamaya gayret gösterirler.

Köse Gelin oyunu kısaca şöyle oynanılır: Köse denilen kişiye kendisini kaba gösterecek elbiseler giydirilir. Beline ot ve otun üzerine de renkli kumaşlar sarılır.

Eğer bıyık ve sakallar yoksa takma bir bıyık ve sakal yapılır. Eline büyük bir sopa verilir. Yüzünü kapatacak şekilde yüzüne kasket geçirilir. Her hareket yapışında ses çıkarısın diye pantolon ve ceketinin altına veya kenarlarına zil takılır. Bu yapılanlarla Köse kaba ve gülünç bir hale getirilmeye çalışılır.

Oyunda Köse'nin bir de eşini canlandırarak kişi vardır. Bu kişi de aslında aynı Köse gibi bir çobandır. Eşi rolünü oynayacak kişi de bir köylü tipini canlandırarak şekilde giydirilir. Beline bir peştamal bağlanır. Başına taktığı başörtü veya yaşmağı ile ağzını kapatmaya çalışır. Karakter olarak utangaç, mahçup ve bir o kadar da terbiyeli bir kişiliktir. Eşinin yanında eşinin izni olmadan konuşmaz. Köse ise karakter olarak çevresindeki kişilerden eşini kıskanan, onların her türlü girişimlerinden eşini koruyup kollayan hatta daha ileri giderek laf atıp taciz etmeye çalışanları elindeki sopa ile döverek cezalandırmaya çalışan bir kişiliktir.

Oyunda karakterler rollerine uygun şekilde giydirildikten sonra Köse, eşini ve kendilerini koruyacak birkaç kişiyi de alarak evler dolaşmaya başlanır. Dolaşılan evler arttıkça kalabalıkların sayısı da artar. Evlerin kapısına gelindiğinde ise evlerin içine sadece Köse ve eşi girer. Diğer kişiler ise kapının önünde dışarda bekler. Evin içerisine girmeyi başaran Köse ve eşi yaptıkları komik hareketlerle ev halkının güldürerek eğlendirmeye çalışır. Ev halkı bu durum karşısında başlarda şaşırırsalar da sonradan durumun farkına vardıkları için onlar da eğlenmeye çalışır. Bu şekilde durumun sıkıcılığınan kurtulmaya çalışılır.

Köse ve eşinin her gittikleri evlerde yaptıkları bu komik ve eğlenceli durumun karşılığında ev halkı tarafından kendilerine bahşış verilir. Verilen bu bahşışlerin türü ve miktarı her gidilen ev halkının maddi durumuna göre değişir. Bu bahşışler genelde yağ, un, şeker ve yumurtadır.

Bahşışlerini alan Köse ve eşi ev halkı ile vedalaştıktan sonra dışarda kendilerini bekleyen kalabalık kitleyi de yanına alarak diğer evlere gitmek üzere ayrılır. Bu arada ev ev dolaşıldığı esnada eşini taciz edip eşine sataşmaya çalışan kişileri gören Köse elindeki sopalarla bu kişilere engel olmaya çalışır. Elindeki sopa ile onlara vurmaya çalışır, onların peşine sopası ile verir. Bazen de Köse ile eşi olmadık yerde tartışarak birbirine küserler. Bunların arasını da yapmak ev halkına düşer. Bunu da bahşış vererek çözmeye çalışırlar.

Gidilen evlerin bitmesi ile oyun da bitmiş olur. Köse ve eşi evlerden topladıkları yağ, un, şeker vb. yiyecekleri kalabalıktaki kişilerin yardımı ile torbalara doldurur. Torbalara doldurulan bu yiyecekler ellerde ve sırtlarda taşınarak evlere geri

dönerler. Evlerden toplatılıp getirilen yiyecek ve paralar genelde kendi aralarında paylaşılır. Ancak yiyeceklerden helva yapılarak çevredeki kişilere dağıtıldığı da görülür. Bu kişilerin de toplanan yiyeceklerden faydalanması sağlanır. Kısacası herkesin bundan faydalanmış olması sağlanır.

10.2.2. Bicek Çıkarma

Bicek'in kelime anlamı tam olarak bilinilmemesine rağmen, kısaca genç kızların kendi aralarında yapmış oldukları bir dilek oyunudur. Ayrıca bicek gününe 'mani atma' veya 'niyet tutma' da denilir. Bu geleneğin çıkışı noktasında farklı görüşler vardır. Bazı görüşlere göre Hıdırellez kutlamaları sonucunda ortaya çıkmış bir kismet ve şans oyunu olduğudur.

Bicek'e çıkmak için herhangi kesin bir gün olmamakla birlikte genellikle salı ve çarşamba günleri tercih edilir. Bicek Çıkarma'ya mayıs ayının 6. gününden itibaren başlanır ve yaz ortalarına kadar devam edilir. Bicek gününe genellikle bekar kızlar katılır. Bicek'e çıkmadan bir gün öncesinden kızlara haber verilir. Haberi alan kızlar da hazırlıklarını yapmaya başlarlar. Yedi farklı çeşmeden su alınarak testiye konulur. Çiçeklerden demetler yapılır. Kızlar niyet tutarak üzerlerinde hali hazırda bulunan düğme, yüzük, küpe vb. eşyaları testinin içine atarlar. Önceden hazırlamış oldukları çiçek demetleriyle testinin ağzı kapatılır. Daha sonra testiye yanlarına alınarak Bicek'e çıkılacak yerdeki gül ağacının altına bırakılır. Hızır Âleyhisselam'ın Bicek yerine gece gelip herkesin niyetlerinin karşılığını vereceği inancından dolayı hazırlıklarını yapan kızlar Bicek yerinde hazır bulunurlar.

Ellerindeki testiye gül ağacının dibine koyan genç kızlar evlerine dönerler. Vakit geçirmeden hazırlıklara başlanılır. Yemekler yapılır, pastalar hazırlanılır. Yapılan yemekler ve hazırlanan pastalardan sonra sabahtan kalkılır ve hazırlıklar kontrol edilerek varsa eksikler tamamlanır. Genç kızlar en güzel elbiselerini giyerek önceden belirlenen yere giderler. Bu belirlenen yerler zamanla değişse de genelde Bicek çıkarmak için Bağlar Mevkii kullanılır. Bu yerin Bicek çıkarmak için kullanılması yörede anlatılagelen Emrah ile Selbihan âşk hikâyesinin mekân olarak burada geçmiş olması inanışıdır.

Hazırlıkların tamamlanmasından sonra genç kızlar Bicek Çıkarma yerine gelinir. Buraya gelen kızlar tarafından annesinin ilk çocuğu kız olan kişi gelin edilir.

Gelin belirlendikten sonra gelin gelerek önceden hazırlanmış olan oturağa oturur. Oturduktan sonra gelin önceden hazırlanmış olan testiye kucağına alarak sağ elini testinin içine hızlıca daldırır. Testinin içine önceden konulmuş olan eşyaları ellerini rastgele götürüp getirerek testinin içinden çıkarmaya çalışır. Diğer kızlar da gelinin etrafında toplanarak testiden kime ait eşya çıkarsa o kişi ile ilgili mani söylerler bu maniler daha çok evlilik üzerine söylenir.

Manilerde geçen sözler ile testiden çıkan eşyalar kişinin niyetinin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini gösterir. Biçek çıkarmak için buraya gelen genç kızlar sabahtan akşama kadar burada kalırlar. Bur zaman diliminde sohbet edilir, hoş vakit geçirilerek eğlenirler. Birbirine fıkra anlatır, bilmece sorar, türküler okunarak oyunlar oynarlar. Akşam karanlık çökmeye başlamadan evlerinin yolunu tutarlar.

10.3. KUTLAMALAR

10.3.1. Hıdırellez

Hıdırellez ile ilgili toplumda değişik görüş ve rivayetler mevcuttur. Bu değişik görüşlerden en yaygın ve geçerli olanı ise Hıdırellez'in yaz mevsiminin başlangıcı olarak kabul edilmesidir.

Milâdi takvime göre mayıs ayının 6. günü, Rumi takvim olarak da bilinen Jülyen takvimine göre ise Nisan ayının 23. günüdür. Mayısın altısından başlayıp 4 Kasım'a kadar olan süre Hızır Günleri adıyla yaz mevsimini, 8 Kasım'dan 5 Mayıs'a kadar olan süre ise Kasım Günleri adıyla kış mevsimini oluşturmaktadır. Bu yüzden 5 Mayıs günü gecesı kış mevsiminin bitip sıcak yaz günlerinin başladığı anlamına gelmektedir.

İslamiyet dininde Hıdırellez'in dini bir özelliği yoktur. Ancak Hızır Âleyhisselâm'ın kurak bir coğrafi yerde oturması sonucunda o yerin yemyeşil bir alana dönüşmesi hadisesinden hareketle buna Hıdırellez denilmiştir. Yazın başlangıcında her yerin yeşilliklere boyandığı güne yeşil anlamına gelen '**hızır günü**' veya '**hıdırellez**' denilmiştir.

Baharın gelmesi ile birlikte insanlar güneşten yararlanmak, doğanın keyfini çıkarmak ve temiz havadan istifade etmek için kırlara yeşil alanlara çıkarlar. Burada bir araya gelen farklı kişiler arasında karşılıklı sohbetler hoş muhabbetler oluşur.

Eğlence ve hoş vakitlerin geçirildiği bu etkinlikler sürekli tekrarlanarak bir gelenek haline gelir.

Erciş'te Hıdırellez veya Hıdıreylaz adını verdikleri bu gün genellikle 6 Mayıs'ta kutlanır. Erciş'te Hıdırellez günlerinde birçok etkinlik bir arada yapılır. Bir tarafta yörede bilinen en güzel yemekler hazırlanılırken diğer taraftan türküler, maniler, bilmece seslendirilir. Birlikte oyunlar oynanılır. Her kesimden insanların bir arada bulunması aynı zamanda birlik ve beraberliğin, sevgi ve hoşgörünün de bir göstergesi sayılır. Burada gösterilen dayanışmanın, birlik ve beraberlik duygularının daimi olması için dualar edilir.

Hıdırellez kutlamaları için hazırlıklara bir gün öncesinden başlanılır. Bir gün öncesinden halk tarafından dualar edilir, dilekler tutulur. Adak adamak isteyenler adaklarını adarlar. Yapılan uygulamalardan birkaçı ağaç dallarına bez parçalarının bağlanması, ağaç diplerine para gömülmesi şeklindedir. Akşamdan sabahki Hıdırellez gününde dağıtılmak üzere özel olarak getirilen buğdaydan kavut yapılır. Kavut yapılırken dualar edilir, niyetlerde bulunulur. Yapılan kavut birkaç eve dağıtılır. Abdest alınıp su kenarlarına gidilerek iki rekât namaz kılınır. Burada da dualar edilir, niyetler tutulur.

Hıdırellez günü farklı niyet ve amaçlar için birden fazla insan bir araya gelir. Bir araya gelen bu insanlar arasından evlenmek, ev ve araba sahibi olmak isteyenler, çocuk sahibi olmak isteyenler olduğu gibi sağlık, huzur ve mutluluk isteyenler de bulunur. Bu isteklerini de isteklerini çağrıştıracak şekil ve eylemlerle dile getirmeye çalışılır. Örneğin ev sahibi olmak isteyenler kâğıtlara ev çizerken, çocuk sahibi olmak isteyen kişiler ise kâğıtlara bebek resmini çizerler. Bu kâğıtları da ağaçlara astıkları gibi suya da atarlar. Edilen dualar ve tutulan niyetler sabah güneş doğana kadar devam eder. Güneşin doğması ile birlikte sabah namazıyla başlayan konuşmama durumu da sona erer.

Erciş'te Hıdırellez kutlamaları genel olarak belli başlı yerlerde yapılmaktadır. Bu yerler genel olarak yörede herkes tarafından bilinen bahçe, çay kenarları ve önemli yeşil alanlardır. Erciş'te birden fazla yerde Hıdırellez yapılıyor olmasına rağmen yoğun olarak kalabalıkların tercih ettikleri belli başlı yerler vardır. Bu yerlere Zilan, Bağlar, Deliçay, Balık Bendi, Şor, Haydarbey, Şor ve Sulu vb. yerleri örnek olarak gösterebiliriz.

Erciş halkı Hıdırellez kutlamaları için önceden belirlenen yerlere kalabalıklar halinde gelirler. Önceden hazırlamış oldukları yemekleri, pasta ve içecekleri getirirler.

Birbirinden ayrı gruplar halinde belli bir yerde yanlarında getirdikleri yiyecekler yenilir, içecekleri içilir. Karşılıklı ikramlarda bulunulur. Saatler ilerledikçe bölgeye gelen kişilerin sayısının artmasıyla birlikte rahat hareket edecek yer bulmak dahi güçleşir. Kalabalıkların artmasıyla birlikte yer adeta piknik yerine döner. Günün geç saatlerine kadar insanlar burada kalırlar. Bu sürede yetişkinler dua eder, niyet tutarlar. Çocuklar ise bildikleri mahalli oyunları oynarlar.

10.3.2. Koç Katım Töreni (Beran Berdan)

Koç katım törenleri eskisi kadar olmasa da yine de Erciş ve köylerinde yapılmaktadır. Koç katım törenleri ekim ayının sonlarında başlayıp kasım ayının sonlarına kadar devam eder. Köylüler bir araya gelerek hayvanlarına toplu bir şekilde bakabilecek çobanlar tutarlar. Karşılıklı şartlar ileri sürülse de belli bir noktada anlaşmaya çalışılır. Anlaşma sağlanmasından sonra köylüler genelde yılın belirli bir döneminde önceden belirlenen yerde bir araya gelerek hayvanlarını sayarak tuttıkları çobanlara teslim ederler. Çobanlar da belirlenen tarihler arasında kendisine emanet edilen sürüye bakmak ve aynı şekilde geri teslim etmek mecburiyetindedir. Tuttukları çobanları genellikle bir yıllığına tutarlar. Ancak karşılıklı anlaşmaları sonucunda bu sürenin uzatılması veya kısalması durumu söz konusu olabilmektedir.

Anlaştıkları çobanların işi bırakmasına yakın bir zamanda, koyunu olan hayvan sahipleri ortaklaşa belirledikleri bir günde tekrar bir araya gelirler. Amaç koç katım törenlerine katılmaktır. Belirlenen gün için herkes seferber olur. Her konuda gerekli hazırlıklar yapılır. Eksikler hızlıca giderilmeye çalışılır. Koç katım töreni izlemeye gelen her yaşta kişiler düşünülerek ona göre hazırlıklar yapılır. Çocuklar için şeker, çikolata, leblebi alınırken, yetişkinler için güzel yemekler hazırlanır. Koç katım törenin yapılacağı yer uygun hale getirilir. Bu arada hayvanların çiftleşmesi için belirlenen koçlar boya ile her tarafı boyanır. Koçlar boyandıktan sonra alanda bulunan koyunların içine bırakılır. Bu şekilde tören birkaç saat sürerek bitmiş olur.

Koç katım törenlerinin çok eskilere dayanan bir gelenek olduğunu söylenir. Koç katım törenlerinin ilk defa hangi amaçlardan kaynaklı ortaya çıktığı kesin olmamakla birlikte törenlerin yapıları da farklı uygulamalar mevcuttur. Bazı yerlerde yapılan törenler çalgılar eşliğinde yapılırken bazı yerlerde ise daha müte vazî bir tören yapıldığı görülür. Törenlere katılan halkın bu törenlerden beklentisi ise aşağı

yukarı aynıdır. Törenlerde dağıtılan yiyecek, içecek ve meyvelerin bereket ve bolluk getireceğine inanılır. Yine törende çocukların sevindirilmesi karşılığında hayvanların sağlıklı olacağına, sağlıklı kuzular doğuracağına inanılır. Kısacası koç katım törenlerinin yapılmasının beraberinde birden çok yarar getirdiğine inanılır.

10.3.3. Maşika Çıkma

Bicek çıkarmak için nasıl ki kızlar bahçelere, su kenarlarına, yeşillik alanlara giderek eğleniyorlarsa aynı şekilde genç erkekler de önceden belirledikleri yerlere giderek eğlenirler. Genç erkekler gittikleri yerlerde yanlarında götürdükleri yiyecek ve içecekleri tüketirler. İçlerinde sesi güzel olanlar türkü söyleyerek birlikte eğlenirler. Aynı zamanda erkekler birbirine bilmece sorarak bilgilerini ölçerken, mani ve fıkra anlatarak hoşça vakit geçirirler. Tüm bu yapılanlar bir anlamda baharın gelişini kutlamak için yapılan etkinliklerdir.

10.3.4. Asker Uğurlama

Askerlik görevi tüm yurttaki olduğu gibi Erciş'te de kutsal bir görev olarak görülür. Askerlik bir vatan borcu olarak görüldüğünden her bireyin yerine getirilmesi gereken bir borç olarak görülür. Askerlik kişilere vatan savunması, mili birlik, kardeşlik duygularını aşılar. Aynı şekilde askere çocuklarını gönderecek her anne ve baba da evlatlarının bir an önce askere gidip gelmelerini ister. Askerden sonra onları evlendirmek, onlara bir iş kurmak vb. amaçları vardır. Özellikle de askerliğin daha yapılmamış olması hem aile hem de çocukları için önlerinde duran ciddi bir engel olarak görülür. Bazı ailelerin askerliğini yapmayan kişilere kız vermediği gibi bazı ailelerin de çocuklarını evlendirmek için askerliği yapmalarını bekledikleri görülür.

Askere yeni gidecek kişiler için askerlik yeni bir başlangıç olarak görülür. Özellikle yaşadığı ilçeden, ilden dışarıya çıkmamış kişiler için askerlik yeni yerleri görme, yeni arkadaşlıklar edinme, yeni kültürlerle tanışma fırsatı tanımaktadır. Askerlik vesilesiyle gittiği yerlerdeki insanları, kültürleri tanıyan kişiler arasında sevgi, dostluk, kardeşlik duyguları gelişir. Burada birbiriyle tanışan kişiler burada edinmiş oldukları dostlukları askerlik bitiminden sonra da devam ettirirler. Askerliğin

bitiminden yıllar sonra da hala anlatılan anılar, olaylar, gülünç anlar canlılığını korur. Askerliğin beraberinde getirmiş olduğu bütün kazanımlardan dolayı askerlik için **'peygamber ocağı'** denilmektedir.

Erciş'te aileler tarafından çocuklarını askere göndermeden önce birtakım hazırlıklar ve uygulamalar yapılır. Çocuklarının askere gideceği yer ve tarih belli olduktan sonra yakın akrabalarına, arkadaşlarına, komşularına ve tanıdıklarına birkaç gün öncesinden haber verilir. Son güne asker uğurlamasının yapılacağı güne kadar eğlence düzenlenilir doyusya eğlenilir.

Yapılan bu etkinliklerde yöreye ait bilinen oyunlar oynanılır. Gösteriler yapılır, saz çalınarak türküler, şarkılar söylenir. Ara ara eğlencelere oyunlara ara verilse de tekrar kaldığı yerden devam edilir. Bu arada askere gidecek gencin evinde yemek, sebze-meyve, içecek ziyafeti verilir. Ev gece geç saatlere kadar gelen giden insanlarla dolup taşar.

Son gece askerin ailesi ve yakın arkadaşları ile asker adayının evinde geçirilir. Asker adayının arkadaşları tarafından son ana kadar yalnız bırakılmaz. Asker adayının evinde son gece birkaç gün öncesine göre biraz daha duygusal geçilir. Sobbetler, muhabetler gecenin geç saatlerine kadar sürdürülür. Askerliğini yapmış olan kişiler tarafından askerlik anıları, komik olaylar anlatılır. Bu arada asker adayının ellerine kına sürülür. Askere gidecek kişinin ellerinin kınalı bir şekilde gitmesi istenilir.

Askere gidilecek olan son gün ise asker adayının evinin önünde veya askerlik şubesinin önünde yoğun bir kalabalık oluşturulur. Hali hazırda asker uğurlamak için bekleyen kişiler tarafından asker adayı araçlara alınarak konvoy halinde merkezde kısa bir tur attırılır. Tur atma işi bittikten sonra geri dönülür. Asker adayı kendisini uğurlamaya gelen aile bireyleri, akrabaları, komşu ve arkadaşları ile tek tek tokalaşılıp, vedalaşılır. Asker adayının sağ salim gidip dönmesi için bol bol dua edilir. Burada duygusallık yoğun şekilde yaşanılır. Özellikle asker ailesindeki duygusallık ağlama şeklinde görülür. Bunu gören asker adayının da ağladığı görülür. Uğurlamaya gelenler her ne kadar istemese de çalınan davul ve zurna karşısında oynamaya çalışılır.

Beklenen araç gelindiğinde aracın olduğu yöne doğru hareket edilir. Asker adayı son kez ailesiyle vedalaştıktan arkadaşları tarafından kucağa alınıp birkaç kez yukarıya doğru havaya atılıp tutulmaya çalışılır. Bu arada kalabalıklar tarafından sürekli asker sloganları atılır. Asker adayı omuzlara alınarak araca bindirilir. Araç

hareket edip gözden kaybolana kadar eller sürekli sallanılır. Araç gittikten sonra asker uğurlamaya gelenler sessizce duygulu bir şekilde evlerine dağılırlar.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

ÂŞIKLIK VE DENGBEJLİK GELENEĞİ

11.1. ERCİŞ'TE ÂŞIKLIK GELENEĞİ

Erciş'te âşıklık geleneği 17.yy.dan beri devam etmektedir. Türk Halk Edebiyatı'nın ünlü saz şairlerinden Ercişli Emrah'ın bu topraklarda yaşaması âşıklık geleneğinin başlangıcı sayılır. Âşık Hayreti, Kasınbağlı Âşık Hakkı, Âşık Davut Telli, Âşık Emin Telli (Cihani) bu geleneği günümüze taşıyan önemli mihenk taşlarıdır. Bugün de bu geleneği devam ettiren ve devam etmesi için de uğraş veren birçok Ercişli âşık vardır. Âşık Ahmet Poyrazoğlu başta olmak üzere Âşık Ummani Poyrazoğlu, Âşık Kahraman Dursun, Salmanağalı Âşık Hadi Kaya, Kocapınarlı Mustafa Deniz gibi birçok Ercişli kendi imkânlarıyla âşıklık geleneğini devam ettirmeye çalışmaktadır.

Âşıklık geleneğinin Erciş'te devam etmesinin bir nedeni de Ercişli Emrah'ın bu topraklarda yaşamış olmasıdır. Bu da yöredeki âşıkların Erciş'e olan ilgisini daha da arttırmıştır. Bu nedenle çevrede yetişen âşıklar, yıllarca Erciş'e konuk olmuş, Emrah'tan türküler okumuş, hikâyeler anlatmışlardır. Özellikle Ramazan aylarında âşıklardan biri gider, biri gelirdi. Çoğu zaman da ekip olarak gelirlerdi. Bunlardan Âşık Müdami, Veysel Şatıroğlu, Davut Suları, Mevlüt İhsani, Yaşar Reyhanî, Murat Çobanoğlu, Nusret Summanioğlu, Şeref Taşlıova, Erol Ergani, İhsan Yavuzer, Orhan Üstündağ ve daha birçok halk âşığımız Erciş'e defalarca gelen ozanlardandır.

Bazen günlerce hatta aylarca devam eden bu misafirlik, Erciş halkına âşıklığı daha da çok sevdirecek ve Erciş halkının zaten özünde var olan bu ilgiyi daha da arttırarak günümüze kadar taşıyabilmiştir. Hatta Erciş halkının âşıklara olan ilgisi nedeniyle ünlü âşıklardan Erzurumlu rahmetli Yaşar Reyhanî bile Erciş'e yerleşmeyi düşünmüştür. Fakat ilgisizlik yetersiz destek ve ekonomik nedenlerden dolayı son yıllarda Ahmet Poyrazoğlu dışında sesini Erciş dışında duyuran Ercişli âşık ne yazık ki çıkmamıştır.

Bir müddet devam eden ve daha sonra kesintiye uğrayan festival ve panellerden sonra Erciş Şenlikleri adı altında çeşitli etkinliklerle değişik yöre ve ilçenin âşıkları bir araya getirilmiştir. Festival düzenlenerek yerel sanatçılar tarafından Emrah ile Selvihân hikâyesi sahnelenmiştir. Ayrıca festival etkinlikleri içinde Emrah, mezarı başında anılmış, hikayesi anlatılmış ve adına sempozyum düzenlenmiştir. Bu gelenek son yıllarda gördüğü ilgi ve destekle büyüyerek devam etmektedir. Yapılan bu festival ve etkinlikler ilçenin tanıtılmasına katkı sağladığı gibi Ercişli Emrah ile Selvihan'ın ilçe halkı tarafından tanınmasına ve sevilmesine de katkı sağlamıştır.

Erciş'in bilinen belli başlı âşıkları şunlardır:

11.1.1. Ercişli Âşıklar

11.1.1.1. Ercişli Emrah

17.yy.da yaşanmış ünlü bir âşk hikâyesinin hem kahramanı hem de Türk Halk Edebiyatı'nın ünlü saz şairlerinden biridir. Hayatı Emrah ile Selvihan hikâyesi ile sınırlı kalır. Bütün âşıklarımız Emrah ile ilgili bilgileri onun hikâyelerinden ve dilden dile dolaşan günümüze kadar gelen şiirlerinden öğrenmektedir. Emrah şiirlerinde birçok farklı mahlas kullanmıştır. Bunlar: Emrah, Sefil Emrah, Dertli Emrah, Âşık Emrah, Kul Emrah mahlaslarıdır. Ancak bunların Emrah'ın kendisi tarafından mı kullanılmış yoksa bu hikâyeleri derleyen hikâyeciler tarafından mı eklenmiş bu bilgi tam olarak kesin değildir.

Emrah'ın babası Âşık Ahmet'tir. Kimi anlatıcılara göre Tiflis'te kimilerine göre Gence'den, kimilerine göre de Ahlât'tan gelip Erciş'e yerleşen bir halk ozanıdır. Emrah'ın annesi ile ilgili bilgiler hikâyelerde geçen bilgilerle sınırlıdır. Emrah'ın yaşadığı dönemle ilgili kesin bir bilgi olmamakla beraber bazıları 16. yy, bazıları 17. yy, bazıları ise 18.yy'da yaşadığını söyleseler de büyük çoğunluk şairin 17.yy'da yaşamış olduğu kanısındadır.

Emrah ile Selvihan hikâyesi, Türk Halk Hikâyeleri arasında geniş bir coğrafyada bilinmektedir. Azerbaycan ve Türkiye başta olmak üzere pek çok ülke ve bölgede hikâye anlatılmaktadır. Çeşitli yörelerde derlenen hikâye farklı anlatımlar taşısa da hepsinde ortak nokta, Emrah'ın Ercişli olmasıdır. Hikâyeler de Emrah,

Selvi/Selvihan adlı sevgilisine kavuşmak için ayrılık çeken, bütün sıkıntılara katlanan ve yine de sevgiliye âşık bir şahsiyet vardır.

Hikâyenin ikinci önemli kahramanı Selvihan ise derleme çalışmalarında değişik varyantları olan hikâyelerde Selvi, Selvi Han, Selbinaz, Selbihan olarak geçtiği görülür. Örneğin Erciş'te Selvihan olarak bilinir. Selvihan Erciş Kale Beyi Miroğlu Ahmet Bey'in kızıdır. Ahmet Bey, âşıklara değer veren, onları seven sayan bir Bey olarak bilinir.

Hikâye Maraş'ta, Erzurum'da, Çankırı'da, Sivas'ta, Kars'ta, Erivan'da vb. birçok yerde derlenmiştir. Erzurum ağzında yedi, Erciş ağzında da on değişik şekilde derlenmiştir. Özellikle de bu konu üzerinde akademik çevrelerce yapılmış akademik tezlerin sayısı oldukça fazladır. Tezlerdeki anlatmaların bir kısmında Emrah ile Selvihan kavuşur ve mutlu sonla biter. Bazı tezlerde ise âşıklar birbirine kavuşmazlar çünkü badeli âşıkların kavuşamayacağı inancı vardır. En yaygın olan ve geçerli olan anlayış da budur.

Âşıkların mezarlarıyla ilgili de değişik söylentiler vardır. Bu söylentilerin en yaygın olanı Çelebibağı Kale Mezarlığı ile Emrah'ın İran dönüşü 'Köşk' yaptırdığı üzüm bağları mevkiinde bulunduğu dair olan inançtır. Yapılan araştırmalar ve Ercişli yaşlı büyüklerden edilen bilgilerden hareketle âşığımızın mezarının Çelebibağ Kale Mezarlığı'nda olduğu kanısındır.

11.1.1.1. Ercişli Emrah'ın Şiirleri

Ercişli Emrah'a ait ne kadar şiir olduğunu ve bunların kaçının günümüze kadar ulaşmış olduğunu net olarak bilmemekteyiz. Hikâye anlatıcıları tarafından Emrah'a ait olmayan şiirleri zamanla Emrah'a mal etmiş, Emrah'a ait olan şiirler de başkalarına mal edilmiştir. Burada önemli olan hangi şiirin Emrah'a ait olduğunun bilinmesidir.

Emrah'ın şiirleri berrak, anlaşılır ve renklidir. Emrah'ın şiirlerinde Türkçe hâkimdir. Yaşadığı coğrafyanın tabiat güzelliklerini, sevgilinse olan aşkını, özlemini anlatırken, söylemek istediklerini dolandırmadan yalın bir dille anlatmıştır. Sevgilisini anlatırken araştırmalarımızda gördük ki bitkilerden, hayvanlardan dini motiflerden de yararlandığını söyleyebiliriz. Hayvan motiflerinin arasında turna, bülbül, keklik,

ceylan, baykuş vb. bulunmaktadır. Dini sembolleri olarak da Mevlana, Tanrı, Hak, Huri sembollerinin yanında gül, menekşe, nergis adlarını da kullanmıştır.

Ercişli Emrah ile Erzurumlu Emrah son döneme kadar da birbirinden ayırt edilememiş çoğu zaman da iki aşığın da sadece bir âşık olduğu düşüncesi hakimdi. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalar sonucunda her iki aşığın farklı âşıklar olduğu birbirinden farklı özelliklere sahip âşıklar olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu iki halk ozanın ayrı zamanlarda yaşadığı ortaya konulmuştur

Ercişli Emrah, araştırmacılar tarafından önemli bir aşk şairi olarak tanıtılır. Emrah'taki aşk sevgiliye kavuşma isteğidir, özlemidir. Bu sevgili de bir ömür boyu peşinden koştuğu, kendini uğruna feda ettiği Selvihan'dır. Yukarıda aşığın özelliklerinden bahsederken âşık için badeli âşık olduğundan bahsettik. Bu iddiamıza kaynak pir elinden aşk dolusu içip âşık olmasıdır. Bu bağlamda şiirlerini incelediğimizde sevgilisi olan Selvihan'a olan aşkını, sevgisini, ona kavuşma isteğini dile getirir. Sevgiliye olan sitemini dile getirir.

Günümüzde Erciş'in adı Emrah ile adeta özdeşleşmiştir. Nasıl ki Çukurova'nın Karacaoğlan'ı varsa, Kayseri'nin Seyrani'si varsa Erciş denilince de insanların aklına ilk olarak Emrah gelmektedir. Yakın bir zamana kadar Emrah'ın Ercişli olup olmadığı hususunda tartışma içerisinde olanlar, artık bu tartışmayı bir kenara bırakmış Emrah'ı sahiplenme yoluna gitmişlerdir. Daha 5-10 sene öncesine kadar, hatta şu anda bile her yaşlı bu hikâyeyi bilir ve bu hikâyeden haberdardır. Saim Sakaoğlu 'da, olmayan bir hikâyeden kimsenin haberdar olamayacağını söyler ve Ercişli Emrah'ın yaşamış olduğunu söylemeye çalışır.

Emrah vermiş olduğu ürünler bakımından kendisinden sonraki kuşaklara zengin bir miras bırakmıştır. Emrah'ın şiirlerinin bir kısmı farklı sanatçılar tarafından bestelenmiş radyo ve televizyonlarda dillendirilmiştir. Bu şarkılardan bazıları şunlardır: Dedim Dedi, Tutam Yar Elinden Tutam, Bir Yiğit Gurbete Varsa, Seherden Uğradım Göl Kenarına, Bir Nazenin Bana Gel Gel Eyledi, Bizim Sahraların Başı, Ağalar Gurbetten Geldim, Bugün Ben Bir Güzel Gördüm, Çıktım Yücelere Seyran Eyledim vb. şeklindedir.

Ercişli Emrah'ın şiirlerinden rnekler:

1.

Ağalar gurbetten geldim
Geldim ki nazanım gitmiş
Sılam bana hor göründü
Salınıp gezenim gitmiş

İçmişim ezel şarabı
Yine kavuştur yarabbi
Destinde aşkın kitabı
Okuyup yazanım gitmiş

Hasret içtim elde bade
Oldu efganım ziyade
rdek uçtu kaldı ada
Gllerde yzenim gitmiş

Bir dahi saz almam ele
Mailim ben tatlı dile
Top zülfünü ince bele
Tarayıp dzenim gitmiş

Bir dahi imeyem bade
Kuzum seni vermem yade
Süt beyaz üstüne sade
Giyinip tozanım gitmiş

İstemem bahçeyi bağı
İirdiler bana ağı
Beyaz fese penhe bağı
Bağlayıp gezenim gitmiş

Bu dünya böyle kalırsa
Küffardan o alınırsa
Va'de gelüben ölüsem
Mezarım kazanım gitmiş

Dün gece gördüm düşümde
Civan duruyor karşımda
Tarihim mezar taşımda
Okuyup yazanım gitmiş

Emrah eder nedir bela
Baba düştüm gurbet ele
Yine saz alayım ele
Eyveh ki nazanım gitmiş

2.

Bizim sahraların başı
Pare pare duman şimdi
Sevişmesi bir hoş amma
Ayrılması yaman şimdi

Gülün çevresi har m'ola
Çektiğim ahu zar m'ola
Acep bizi anar m'ola
O kaşları keman şimdi

Arasan yarı bulurdum
Yoluna kurban olurdum
Bir gün görmesem ölürdüm
Gör neyledi zaman şimdi

Erisin dağların karı
Men çekerdim ahu zarı
Kadir Mevla'm gönder yarı
Gönül ister heman şimdi

Benim aşnam şimdi çıhar
Çıharda yollara bakar
Emrah'ı odlara yahar
Boyu Selvi revan şimdi

Ucu ucu karlı dağlar
Hub eser yellerin senin
Gider yazın gelir kışın
Kar koçar kollarin senin

Her yanda ırmağın çağlar
Yener düz ovayı boylar
Yeşil baş sonalar oynar
Çalhanır göllerin senin

Emrah eyder hani yurdun
Ne kem yerde mesken kurdun
Hoş gözledin yahşi vurdun
Kırılısın kollarin senin

3.

Seherde uğradım ben bir güzele
Dedim sarhoş musun söyledi yoh yoh
Ağ elleri boğum boğum kınalı
Dedim bayram mıdır söyledi yoh yoh

Dedim inci nedir dedi dişimdir
Dedim kalem nedir dedi kaşımır
Dedim on beş nedir dedi yaşımır
Dedim daha var mı söyledi yoh yoh

Dedim duman nedir dedi aynımır
Dedim zulüm nedir dedi boynımır
Dedim gül memeler dedi koynımır
Dedim ver ağzımır söyledi yoh yoh

Dedim pişen nedir dedi zulumdır
Dedim zulüm nedir dedi ölümdür
Dedim Emrah nedir dedi kulumdır
Dedim satar mısın söyledi yoh yoh

Yüz bin mihnet ile bir bağ yetirdim
Yemedim meyvesi el aldı getti
Ağ(a)lar gözyaşım Ceyhun eyledim
Çalkandı dünyayı sel aldı getti

Yüz bin dert çekmişem bin daha gerek
Çok ömür ister ki bir daha görek
Yarım elden aldı o zaman felek
Hoyrat dost bağınnan hül aldı getti

Nazlı yarın hem habarı geliptir
Dostlar ağlar düşmanlarım gülüptür
Dediler ki dertli Emrah ölüptür
Kimi kazma kürek bel aldı getti

4.

Bir yiğit gurbete çıksa
Gör başına neler gelir
Sılası fikrine düşer
Yaş gözüne dolar gelir

Kalemnen çekilmiş kaşlar
Gözümden akıttım yaşlar
Yuvasın terk eden kuşlar
Yuvam diyer döner gelir

Emrah diyer servi boyun
Hürü melem midir soyun
Sürüden ayrılan koyun
Kuzum diyer meler gelir

5.

Uca dağların başından
Perim güle güle gelir
Ondört onbeş nazeninnen
Elin vermiş ele gelir

Yeriyip terliyip izi
Humarlanıp ala gözi
Deriptir deste nergizi
Terin sile sile gelir

Emrah diyer üç-ce bayram
Olam gözlerine hayran
Ya maraldır ya da ceyran
Düşüp çölden çöle gelir

11.1.1.2. Âşık Hayreti

Âşık Hayreti'nin 19. asrın ilk yarısında Erciş'in Haydarbey köyünde doğduğu bilinir. Çocukluğu orada geçer. İlk eğitimini burada alır. Medrese eğitimi aldığı söylenir. Daha sonra Erciş'in Salihye Mahallesi'ne taşınır. Daha sonra da kesin olmamakla beraber Van'da Molla Kasım köyüne taşındığını söylerler. Ercişli Ali Saraçoğlu yazdığımız bu bilgileri doğrulamakta ve üstüne bir de adının Derviş olduğunu söylemektedir. Âşıklardan Mehmet Bülbül, Âşık Hayreti'nin el yazması kitabı çok da şiiri olduğunu, Rus baskısı sırasında 1915 yılında el konulduğunu söylese de kesin bilgiye sahip değiliz. Âşık Hayreti bir gönül adamıdır. Onunla ilgili bir efsane de anlatılır. Bir gün medresede eğitim alırken hocası ondan su getirmesini ister. Hayreti çeşme başına gider. Testisini doldururken çeşmeden bir ses gelir: 'Ey derviş, ne sen adam oldun erenlere karıştın, ne ben nehir oldum deryalara karıştım' diye ses duyar. Hocasının su istediği aklına gelir. Hocasının yanına gidince olayı anlatır. Hoca var git işine, senin bana ihtiyacın kalmadı şeklinde söz söyler. Âşık Hayreti Erciş'ten Van'a yol alır.

Hayreti'nin şiirlerinden bir örnek:

Gönül ayrı düştü zülfü karadan
Gam desem gam gelir bir bana yeter
Güzelleri size versin yaradan
Benim sevdiceğim yar bana yeter

Garip serim bir Allah'a beyandır
Yarimin sevdası serde imandır
Pirinin bulamayan yolda yayandır
Arayıp bulmaya yar bana yeter

Kiminin ummanı akar derinden
Kiminin rüzgarı eser serinden
Kimi kızdan sever kimi gelinden
Şirindir, tatlıdır yar bana yeter

Deniz kırağında esvap uyulur
Bir kişi de bir kabire koyulur
Evvel evvel gönül hakkı sorulur
Hayreti'm bu demde zar bana yeter

11.1.1.3. Kasımbağlı Âşık Hakkı

Hayatı hakkında kesin bilgiler elimizde olmamakla beraber araştırmalarımızda edindiğimiz bilgilere göre Ercişli olduğu yönündeydi. Âşık Hayreti'nin arkadaşı olduğunu, o öldükten kısa bir süre sonra öldüğu şeklinde bilenler de vardır. Aynı şekilde gönül adamı olduğunu, medrese eğitimini aldığını da söyleyenler vardır. Ercişli âşıklardan Ahmet Poyrazoğlu'na göre birçok şiir yazdığını yakın zamana kadar bu şiirlerin gelebildiğini söylese de elimizde az sayıda bu şiirlerden kaldığını öğrendik. Ayrıca halk arasında Hakkı Baba olarak bilinirmiş.

11.1.1.4. Âşık Davut Telli

Bu âşığımız 1886 yılında Erciş'te doğmuştur. Babasının adı Yusuf'tur. 1915'te Ruslar Erciş'i işgal edince ailesi ile beraber önce Urfa'ya daha sonra da Bilecik'e gider. İşgal bittikten sonra Erciş'e geri döner. Ve her tarafın yıkık dökük olduğunu fark eder. İnsanların çok perişan olduklarını, açlık ve sefaletin diz boyu olduğunu görür. Uzun kış gecelerinde Ercişlileri şarkılar ve türküleri ile saz eşliğinde eğelendirir. Ve onların acılarını bir nebze de olsa hafiflettirmiştir. Tabi Emrah ile Selbihan hikâyesini çok iyi bilir ve söyleirmiş. Türküleri de aynı şekilde hayranlıkla dile getiren Âşık Davut Telli, evli ve beş çocuk babasıdır. Ve 1956'da vefat etmiştir.

11.1.1.5. Âşık Emin Telli

1929 yılında Erciş'te doğar. Âşık Davut Telli'nin oğludur. Âşıklık geleneği babasından gelir. Ama bu aşkını uzun bir süre dile getiremez. Bir gün Âşık Ummani Erciřê gelir. Ve kahvehanede saz çalıp türkü söylerken Âşık Emin'de söz almak ister.

Fakat babası izin vermez. Ama Ummani araya girer. Ondan söylemesini ister. Ve o günden sonra da kimse sazi Âşık Emin'in elinden indiremez. Köylere gider sanatını dile getirirmiş. Emrah ile Selvihan hikâyesini babasından öğrendiği için çok iyi bilir. Ve çevre tarafından anlatılışı çok sevilirmiş. Cihanı mahlasını kullanır. Memur olduğu için dışarı çıkamamıştır. Fakat İzmir radyosunda Emrah ile Selvihan hikâyesini anlatır. Şiir ve hayat hikâyesi dergi ve gazetelerde yayınlandı. Çok şiir olduğunu bunları yazmak istediğini söylese de ömrü yetmez. Ve şiirleri yayınlanmadan vefat eder.

11.1.1.6. Âşık Ahmet Poyrazoğlu

1951 yılında Erciş'te doğar. İlk, orta ve liseyi Erciş'te okudu. Daha sonra Alparslan Öğretmen okulunda farklı derslerini vererek öğretmen oldu. Ercişli âşıkların etkisinde kalan Poyrazoğlu, Erciş'e sık sık gelen Posoğlu Âşık Müdâmi'nin etkisinde çok kalmıştır. Geniş bir çevre edinmiştir. Televizyon programlarına katılmış ülkemizi değişik zamanlarda yapılan yarışmalarda temsil etmiştir. Bu bağlamda Konya Âşıklar Bayramı'na katılan Poyrazoğlu'nun 10 dalda birinciliği, 17 kaset, 5 plağı ve 2 kitabı bulunur. Şiirlerinde de genelde âşk, özlem, sevgi, ayrılık, yiğitlik, kahramanlık konularına değinir. Son yıllarda Erciş'te yapılan Ercişli Emrah Şenlikleri'ne katılır. Ve şiirleri ve anlattığı hikâyeleri ile insanları eğlendirir. Emrah ile Selbihan hikâyesini çok iyi bilir. İstanbul'da yaşıyor. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Yazdığı şiirlerinden örnekler:

Hani Senin Bağların

Bir zamanlar binbir çiçek açardın,
Yeşil Erciş hani senin bağların?
Âşıkların hayalinde açardın
Yeşil Erciş hani senin bağların?

Pay suları çağlar çağlar akardı
Sevdalılar sana türkü yakardı
Güzellerin seyrangaya çıkardı

Yeşil Erciş hani senin bağların?

Emrah yurduna yad eller konmuş
Selvi'nin gülleri açmadan solmuş
Bülbülün yerine baykuşlar açmış
Yeşil Erciş hani senin bağların?

Poyrazoğlu uzaklarda yar kalmış
Her yanım yıkılmış tar-u mar kalmış
Her köşende üç beş ihtiyar kalmış
Yeşil Erciş hani senin bağların?

Erciş âşıklar diyarıdır. Bu yukarıda saydığımız âşıkların dışında daha birçok âşığımız vardır. Âşık Ömer Poyrazoğlu, Âşık Kahraman Dursun, Âşık Hadi Kaya, Âşık Muhammet Yerli vb. âşıklar Erciş'in zenginliğidir.

11.1.1.7. Âşık Ömer Poyrazoğlu

1932 yılında Ercişte doğdu. Askerliğini 1965 yılında tamamladıktan sonra aynı yıl memuriyet hayatına adım atar. İlk görevine PTT'de memur olarak başlar. Görev yerleri Bitlis ilinin Mutki ilçesi, Ercişe bağlı Pay köyü ve Erciş merkezde olmak üzere uzun yıllar görev yaptıktan sonra 1983 yılında görevinden ayrılarak emekli olur.

Âşık Ömer Poyrazoğlu 1956 yılında gördüğü bir rüya ile birlikte şiir yazmaya başlar. Ancak bazı nedenlerden dolayı 1993 yılına kadar şiire ara vermiştir. Yine bu atrihten itibaren ara vermiş olduğu şiir yazmasına tekrar başlamıştır. Ömer Poyrazoğlunun çok sayıda dergi ve gazetelerde yayınlanmıştır. Katıldığı yarışmalarda mahlas olarak Ummani Baba mahlasını kullanmıştır. Erciş ve çevresinde de daha çok Ummani Baba diye tanınmaktadır. Zengin bir folklor dağarcığına sahip olan Ömer Poyrazoğlu evli ve beş çocuk babasıdır. 2016'da vefat etti.

Güzel Olan Gelir Gül Bezemeğe

Bahar oldu gönül bağı gül açtı,
Güzel olan gelir gül bezemeğe
Rengarenk murgiller gezdi dolaştı
Meyveler alışkın dal bezemeğe

Cananım yoluna kurbandır caanım
Başımın üstünde emri fermanın
Bugun eğlen gitme caanım kurbanın
Mihman ol bu bağı kal bezemeğe

Teşrifin beklerim gelene değin
Ummani maşuku bulana değin
Kapında kul olsun ölene değin
Razıyım kapında kul bezemeğe

11.1.1.8. Âşık Kahraman Dursun

Erciş'in Örene köyünde 1944 yılında doğan âşık, genç yaşlarına kadar Erciş'te ailesinin yanında kalır. Ailesinin ekonomik durumunun kötü olmasından dolayı ilkokuldan sonrasını okuyamaz. Ekonomik sebeplerden dolayı farklı mesleklere yönelse de o dönemde daha fazla ilgi gören şöförlük mesleğini yapmaya karar verir. Uzun yıllar boyunca şehirlerarası çalışan otobüslerde şöförlük yapan Kahraman Dursun daha sonra âşıklık geleneğine ilgi duyarak bu alanda kendini geliştirmeye karar verir. Bundan sonra şiir yazmaya ve âşıklık geleneğini devam ettirmeye çalışır. Sazı ve sözüyle Erciş'teki âşıklık geleneğinin önemli temsilcisi haline gelir. Bu yolda kaleme aldığı çok sayıda şiir ve farklı ürünler bulunmaktadır.

Yarım Yarım

Kendime mi yanam, sana mı yanam
Senden ayrılması güç yarım yarım
Senin hasretine nasıl dayanam
Sen idin başıma taç yarım yarım

Ben seni severdim sen bana n'ettin
Sen beni bırakıp yad ele gittin
Sen benim ömrümü tarumar ettin
Seninki de oldu hiç yarım yarım

Acımadın gözlerimin yaşına
Ağlayarak beni saldın peşine
Benim yaşım vardı elli beşine
Seninkini bilmem kaç yarım yarım

Kahraman'ım hasret kaldım dostuma
Ecel avcılarını döner kastıma
Sağlığımda hiç gelmedin üstüme
Bundan sonra gelme geç yarım yarım

11.1.1.9. Âşık Hadi Kaya

Erciše bağlı Salmanağa Köyünde 1962 yılında doğdu. Ailesinin ekonomik durumunun kötü olmasından dolayı ilkokulu bitirdikten sonra eğitimine devam edememiştir. Çocukluk ve gençlik dönemini doğduğu köyde geçirmiştir. 17 yaşında talihsiz bir kaza sonucu bir bacağını kaybetmiştir. Uzun yıllar doğduğu köyden ve Erciştan kopamamıştır. Hadi Kaya uzun yıllar âşıklık geleniğini devam ettirmiştir. Özellikle kahvelerde, festivallerde, televizyon ve radyolarda âşıklık geleneğini sürdürmüştür. Verdiği ürünlerde söylediği şiirlerde insan sevgisini, doğayı ve özlemi dile getirmiştir.

Anlamadı kimse beni

Bu dünya ya geldim n'oldu
Anlamadı kimse beni
Bir gül gibi benzim soldu
Anlamadı kimse beni

Sabah akşam yaram sızlar
Tutmaz olur artık dizler
Çoluk çocuk beni gözler
Anlamadı kimse beni

Zaman kırdı gücümüzü
Tabip kesmez sonucu
Duymadılar acımızı
Anlamadı kimse beni

Otuz yıldır bekliyorum
Sazım ile inliyorum
Çare var mı bilmiyorum
Anlamadı kimse beni

Âşık Hadi yaram çoktur
Yüreğimi delen oktur
Buna çare bulan yoktur
Anlamadı kimse beni

11.2. DENGBEJLİK GELENEĞİ

Doğu Anadolu'da filizlenen, yöre halkının yaşam biçimini, gelenek, göreneklerini yansıtan ve Kürt kültüründe önemli bir yere sahip olan Dengbejlik geleneği, yıllardır bölgede etkisini devam ettiriyor. Sözcüğünün kelime anlamı deng 'ses', bej ise 'söyle' anlamındadır. Dengbejliğin ana merkezi, Ağrı ve

çevre illerdir. Dengbejlilik geleneği, Kürt kültürünün en eski sözlü edebiyatıdır. Dengbejlilik, ilk olarak serhat bölgesi dediğimiz, Ağrı ve diğer Doğu Anadolu illerinde ortaya çıkmış ve zamanla Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmak üzere geniş bir alana yayılmıştır.

Dengbejlilik aynı zamanda Kürt kültürünün önemli sembollerinden biridir. Toplumun yaşam biçimini anlatır. Bu coğrafyada yaşayan insanların yaşam biçimini, gelenek ve göreneklerini anlamak için dengbejleri dinlemek lazım. Dengbejler, klam (türkü) dediğimiz eserleri, çıplak sesle seslendirirler. Bu eserleri dengbej kendisi üretir ve kendilerine has bir söyleyiş tarzları vardır.

Bir dengbejin en önemli özelliği öncelikle gördüğü her şeyi anında klam haline getirmesidir. Kabiliyetli ve gür sesli olmalı. Dengbejler, toplumun yaşam biçimini yansıtır. Dengbejliğin ana kaynağının toplum yaşamının kendisidir. Dengbejlerin yaşadıkları coğrafyaya özgü ürettikleri klamlar birer tarihi belge niteliği taşımaktadır. Gördükleri, yaşadıkları veya tanık oldukları her toplumsal olayı klam haline getiren dengbejler aynı zamanda toplumun birer aynasıdır.

Bir dengbej, aşk, göç, savaş, ölüm, yas, sevinç gibi bütün toplumsal olayları kilam haline getirir. Dengbejler genellikle köyden köye dolaşarak, hayatlarını söyledikleri destanlar, klamlar, ilahiler ve hikâyeler ile sürdürmektedirler. Dengbejler, herhangi bir çalgı aleti kullanmadan, gırtlak gücüne dayanarak sanatlarını icra ederler. Dengbejler, bu coğrafyada olup biten her şeyi klam haline getirdikleri için toplumun yaşam biçimini yansıtır.

Bu coğrafyada yaşayan insanlar ağlarken, gülerken, savaşta, barışta, kavgada, cenazelerini bile defnederken bunları klamlaştırmışlar. Her klamın ayrı bir anlamı ve hikâyesi vardır. Dengbejler, yıllardır toplum üzerinde büyük etki bırakmışlar. Bu etki hala devam ediyor. Eskiden toplumun ileri gelenlerinin, padişahların, aşiret reislerinin, beylerin özel dengbejleri vardı. Eğer bunlardan birinin dengbeji yoksa bu kişinin halk arasında pek itibarı olmazmış.

Eskiden özellikle kış aylarında bütün köylüler, bir odada toplanır ve dengbejlerin söylediği klamlar eşliğinde sabaha kadar eğlenirlerdi. şevbek denirdi bu geleneğe. Sinema, konser yerine geçerdii bu eğlence. şimdi de birçok köyde bu gelenek hala devam etmektedir.

11.2.1. Ercişli Dengbejler

11.2.1.1. Dengbej Ethem

Öncelikle hoş geldiniz. Ben dengbej Ethem. Geliye Zilan yöresindenim. Dengbejlik ailemden gelir. Dengbej Mustafa'nın kardeşiyim. Küçüklüğümde beri dengbejlik bende vardır. Önceden dengbej bizim deferimizdir, arşivimizdir. Dengbejlik çok zordur. Kolay bir şey değildir. Mesela şimdi bilgisayar var, sen bilgileri bilgisayara yüklüyorsun. Bilgiler hafızasında kalıyor. Ama dengbejlerin hafızaları bilgisayardan daha fazladır. Mesela 500 kilamı (türküyü) bilgisayara attığında dolabilir. 2000 kilamı dengbej rahatlıkla hafızasına alır.

Dengbejlik tarihi çok eskilere dayanır. En eski dengbej Şakiro değildir. Yani daha eskilere dayanır. İran'da Şeyh Sile varmış. Kaynağı da İran'dan geliyor. Ondan sonra Evdale Zeynike, Reşo gelir ki bunlar Kürtlerin ozanlarıdır. Seyh Sile'den önce de dengbej varmış. Ben ona kadar biliyorum. Ondan sonra Evdale Zeynike, rahmetli Reşo, Hüseyin ve Şakiro gelmiş. Tabi bu geleneğin çok eskilere dayanan bir geçmişinden söz etmek mümkündür.

Şimdi de bu geleneği biz devam ettiriyoruz. İnşallah böyle devam eder. Çocuklarımız, torunlarımız devam ettirir ve bu gelenek ölmez. Ben ölmüşler üzerine yazılan kilamları sevmem. Genellikle söylemem de. Aşk üzerine çok kilam okurum. Üzüldüğüm bir şey olursa baktığımda hakaret varsa hemen onu gündeme getiririm. Çünkü dengbejlik halkın duygularına tercüman olmaktır. Onların duygularını, acılarını, aşklarını, mutluluklarını dengbejler klamları sayesinde dile getirirler. Dengbejler kilamları ile çok şey anlatır. Çok şey dile getirirler.

11.2.1.2. Dengbej Şeref

Ben Şeref İrşaklıyım. Meheyi Gülüzer'in torunuyum. Reşo'dan önce ölmüştür. Ağır bir dengbejdir. Tabi onlara kaset yetişmemiştir. Bugün biz Şakir, Zahir, rahmetli Resul'den bu geleneği aldık. Onların değerli kilamlarını söylüyoruz. Mustafa Ağabey'den aldık, onların klamlarını söylüyoruz. Onların talebeleriyiz. Dengbejlik tarihi çok uzundur. Bu Selahattin Eyyubi'ye kadar götürebiliriz. Dengbejlik tarihi bir kütüphanedir. Adeta keşfedilmeyi bekleyen gizli bir hazinedir. Hemen herkesin

kendinden bir şey bulabileceği halkın ortak değerlerini içerisinde barındıran kültürel değerlerdir. Ben dengbejliği rahmetli Şakir'den öğrendim. Babamdan öğrenmedim. Zahir, Hacı Abdurrahman, Mustafa Ağabey ondan sonra ona benzer çok değerli dengbejlerden öğrendim.

Biz şimdi öğretmeniz. O eski kültürümüz kayboluyor. 200-300 yıl önce Cumhuriyet'ten önceki olayları biz alıp şimdiye getiriyoruz. Önceleri değerli dengbejler bize söyledi. Şimdi de biz, bizden sonrakilere söylüyoruz. Biz yapılmış hataları görüp insanlara onu sunuyoruz ki bir daha o yapılan hatalar yapılmamasın ve bütün insanlar bunları örnek alsın. Geçmişten dersler çıkarak ancak insanlar geleceğe sağlıklı yürüyebilirler. Deneyim insanlara çok şey öğretir. İnsanları olgunlaştırır. Bizler de klamlarımızda yeri geldiği zaman eskiden yaşanmış olaylardan bahsederken aynı zaman da bu yaşanmış olaylardan dersler çıkarmamız gerektiğini de dile getiriyoruz. Çünkü dengbejler yaşadığı çağlarının da aynı zaman da tanıklarındır. Hatta bazı dengbejler olayların içinde kendilerini ister istemez bulmuşlardır. Kısacası dengbejler tarihi şahsiyetlerdir.

11.2.1.3. Dengbej İbrahim

Ben dengbej İbrahim, İrşat'lıyım. Dengbejlik severek yaptığımız bir meslektir. Uzun yıllardan beri bu yörede yaşamaktayım. Bu coğrafyayı bu halkı seviyorum. Onlar bizim klamlarımızın ilham kaynaklarıdır. Çünkü klamlar insanların günlük yaşamlarındaki çeşitli olaylardan ve durumlardan hareketle oluşurlar. Yine bu coğrafyanın her noktasında farklı klamlar dile getirilmiştir. Bizim zamanımızda sadece klam yoktu. Çiroke (masal) da vardı. Eskiden lamba vardı, çıra vardı. Şimdiki gibi ceryan yoktu. Şimdiki imkânlar yoktu. Şimdi ise imkânlar çok. Tabii eskiler rahmetli Şakiro'ya ondan âşık olmuşlar. Onlar klam söyledikleri zaman, duvar aralarında söylerlerdi. Kızlar ve gelinler onu dinlerlerdi. Söyleye söyleye âşık oluyorlardı. Şimdilerde herkeste telefon var, televizyon var. Canı istediğinde telefon olsun televizyon olsun açıp dinlerler. Ama şimdilerde az da olsa değişmiş, değişecek de inşallah.

ON İKİNCİ BÖLÜM

ERCİŞ AĞZINDAN KELİMELER

12.1. ERCİŞ AĞZI

Erciş tarihin ilk dönemlerinden itibaren gerek Van ilinin gerekse bölgenin önemli yerleşim merkezlerinden biri olmuştur. Önemli ticaret yollarının kesişim noktasında yer alması, Van Gölü'nün çevresinde kurulmuş olması ve verimli topraklarla birlikte çok sayıda göçlere ev sahipliği yapıyor olması gibi özelliklerden dolayı Erciş, tarihin her döneminde önemini korumuştur. Erciş tarih boyunca Selçuklulara, İlhanlılara, Karakayonlulara, Safevilere, Osmanlılara ve daha birçok devlet ve beyliğe merkezlik yapmıştır. Bununla birlikte ülkeler arasında yapılan savaşlar neticesinde başka ülkelerce de tanınmasına vesile olmuştur. Erciş'te savaşlar ve savaşların getirdiği ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerden dolayı bölgeye yapılan çok sayıda göçle gelen insanlar Erciş Ağzı'nın oluşmasına doğrudan veya dolaylı yoldan etkilediler.

Erciş'te Türkçe Selçukluların bölgeye hâkimiyet kurmalarıyla başlar. Selçukluların bölgede hâkimiyetlerinin pekiştirmesi, beraberinde Türkçe'nin de daha çok konuşulmasını yol açmıştır. Erciş'in merkezinde ve köylerinde Azeri Türkçesi değişiklik göstermektedir.

Erciş'in merkezinde ve köylerinde konuşulan birçok kelimenin birçok yerde konuşulmadığını anlamının bilinmediğini söylemek mümkündür. Ancak bazı kelimelerin de ses ve yapı bakımından geçirdikleri değişimler neticesinde ilk hallerinden farklılaştığı görülür. Bütün bu değişimlerde bölgeye yerleşmiş olan farklı boyların ağız özelliklerinin etkisi oldukça yüksektir. Bugün de gerek Erciş'in merkezinde gerekse merkeze bağlı köylerinde ağız farklılıklarına rastlamak mümkündür.

Tüm yörelerde olduğu gibi Erciş'te de zamanla bazı kelimelerde değişimler yaşanmıştır. Bazı kelimelerin zaman içerisinde kullanımlarının giderek azalmasıyla

birlikte bu kelimeler tamamen ortadan kalkmış, bazı kelimeler ise zaman içerisinde ağızlarda değişik şekillerde telafuzları sonucunda yapısında ve söyleyişlerinde değişimler yaşanmıştır. Özellikle yeni nesil dediğimiz genç yaştaki insanların büyüklerinin sıkça kullanmış olduğu çoğu kelimeleri ya kullanmıyor ya da kullandığı bu kelimelerinin anlamlarını bilmemektedir. Bu durum kuşaklar arasında anlaşmayı zorlamaktadır. Erciş'te eskiden beri kullanılagelen kelimeler ile bugün sıkça kullanılan kelimelerin masal, türkü, fıkra, destan vb. nazım türleri ile araç-gereç, yemek adlarında birlikte kullandığını görmekteyiz.

12.1.1. Erciş Ağzından Kelimeler:

A

Aba	: Anne, Abla
Ağu	: Zehir
Ağuz	: Yeni doğmuş ineğin ilk sütünden yapılan yoğurt türü yiyecek
Ağyar	: Düşman
Alça	: Yeşil erik
Alo	: Kara erik
Al-ver	: Alış-veriş
Aparmağ	: Götürmek
Arınbağ	: Toprak damlarda bulunan saçağ
Aşhamura	: Ekmek mayası
Ayın-oyun	: Ufak ev malzemesi
Avel	: Aptal

B

Babo	: Baba ve dede için kullanılır
Babalan	: Kızınca zıkkımlan anlamında söylenir
Baco	: Kız kardeş
Bahtavar	: Talihli, şanslı
Bala	: Küçük çocuklar ve kısa boylular için kullanılır
Balığudan	: Balık yutan martı
Basmalık	: Hayvan gübresinin toplandığı yer

Bayahıt	: Biraz önce, az evvel
Belengaz	: Zavallı
Beredayı	: Boş gezen, işe yaramaz kişi için söylenir
Bebağıt	: Vefasız, nankör
Bihiri	: Baca
Bitik	: Muska
Bızav	: Buzağı
Bubbi	: Guguk kuşu
Buçki	: Testere
Bulağ	: Çeşme
Boççuk	: Kuyruk ucu
Borani	: Erciş'te bir yemek çeşidi
Boyunduruk	: Öküzlerin koşumu sırasında boyunlarına konulan alet

C

Caba	: Büyük taş
Cacık	: Çökelek
Cağ	: Yumurta kırılarak veya salamura yapılarak yenilen bir dağ bitkisi
Camış	: Erkek manda
Cazu	: Tatlı dilli, oyunbaz
Cecim	: İnce kilim
Cendek	: Hayvan leşi
Ceppeo	: Solak, sol eli ile iş yapan kişi
Cerge	: Sıra, dizi
Cıbil	: Çıplak, fakir
Cıllaz	: Zayıf
Cıncık	: Birazcık
Cırmak	: Yırtmak
Cırmalamak	: Tırmalamak
Cingar	: Kavga
Cillek	: Yemek konusunda aç gözlü olmak
Cipce	: Ansızın, aniden
Cırığh	: Yırtık

- Coban** : Kendirden yapılan kalın halat
Cönge : Dana
Cücük : Tavuk ve kuşların yumurtalarından yeni çıkmış yavruları

Ç

- Çakkala** : Çağla
Çatlanguş : Hindibaba denilen ve yenilen bir bitki
Çal : Oda içinde banyo yapmak için yapılan basit küvet
Çaput : Kumaş ve bez eskisi
Çarğatı : Köylü kızların başörtülerinin üzerine bağladıkları bez
Çav : Ekin yığınlarını bağlamak için ottan yapılan halat
Çedene : Kendir tohumu
Çepiş : Bir yaşını geçmiş dişi keçi
Çilhan : Bataklık
Çındır : Etin artıkları, yenilmeyen et parçaları
Çırpi : Küçük ağaç daları
Çimmek : Daha çok yüzmek anlamında kullanılır.
Çin : Omuz
Çölmek : Toprak tencere
Çömçe : Kepçe
Çul : Balkon sergisi
Çur : Sarışın
Çüt : Kotan, karasaban

D

- Dal** : Arka, omuz
Dadanmak : Yarar veya çıkar görülen bir yere sıkça uğramak
Dalda : Başkasının arkasına sığınma
Damci : Damla
Debo : Yağ veya gazyağı kutusu
Degenek : Sopa
Değel : Hile yapan, hilekâr
Dehre : Büyük satır
Den : Kabuğu alınmış buğday

Devinli	: Şanslı
Dıgırmı	: Yuvarlak
Dığdığan	: Yabani meyve
Dındık	: Kuş gagası
Dıngıldamak	: Sallanmak
Dıngılafıs	: Tahtarevallı
Dıngılapişto	: Küçüklerin oynadığı bir oyun türü
Dırçık atmak	: Hayvanların keyifli oldukları anda hoplayıp zıplaması
Dırış	: Uzun boylu
Dolama	: İltihaplı yara
Dor	: Sıra bende anlamında kullanılır
Duj	: Sivri
Düge	: İlk defa doğacak inek
Dünen	: Bir önceki gün
Dügürcük	: Dolu

E

Ede	: Nine
Efe	: Baba, büyükbaba
Eğirmek	: Yünü ip haline getirme
Elevat	: Berbat, kötü
Elce	: Yağ dağlama kabı
Elcek	: Eldiven
Emi	: Amca
Enik	: Köpek yavrusu
Esbap	: Elbise
Eşkere	: Açık beyan olan
Eşik	: Dışarı, evin dışı
Evharap	: Perişan olmuş kimse, kimsesiz
Evşenlik	: Neşeli, mutlu
Eyvan	: Küçük salon, hol
Eze	: Teyze

F

Fetir	: Tandırda yapılan yağsız ekmek
Ferik	: Piliç
Fırfirik	: Topaç
Fırtıĝ	: Sömük
Findo	: Küçük cins köpek
Fistan	: Kadın elbisesi
Fişğı	: Kurutulmuş taneli hayvan gübresi
Fitleşmek	: Ödeşmek

G

Gab	: İp
Gada	: Kardeş
Gadana	: Büyük
Galaĝ	: Ters huni biçiminde yapılan tezek yığını
Gahmuĝ	: Soyulmuş ağaç kabuĝu
Gajgin	: Kiremit haline gelmiş sert toprak
Gandik	: Topraktan yapılmış yemek pişirilen kap
Garĝış	: Beddua
Gemşo	: Salak, aptal
Gej	: Aptallaşmış kişi
Geşmer	: Utanmaz, arsız
Gırgan	: İsrırgan otu
Gıdık	: Keçi yavrusu
Gıraĝ	: Kenar
Gıjjik	: Yanmış
Gıjilti	: Çıĝıltı
Gırdan	: İri yapılı
Gırnap	: İnce bükülmüş ip
Gırlama	: Şekerin ağza atılarak dişlerle kırılıp çay içilmesi
Gızan	: Köpeklerin isterik zamanı
Goga	: Çocuk oyunlarında oyun oynanılan yuvarlak taş
Gop	: Kaĝnı arabasında arka kısımda oturlan yer
Goppal	: Baston

Gor : Kabir
Göbelek : Mantar
Guda : Dünür
Güman : Ümit, imkan

Ğ

Ğar : Bilye, misket
Ğarazan : Kağrı sürücülerinin kullandığı deri kırbaç
Ğeçirdek : Tandır üzerine atılan ince demir
Ğelbir : Elek
Ğeşenekli : Yaramaz, yerinde duramayan kişi
Ğışmalamak : Destelemek
Ğirlek : Gırtlak
Ğitti : Acur

H

Hafız : 1. Kur'an-ı Kerim'i ezbere okuyan kişi 2. Kör
Haraya : Nereye
Harsi : Gayri Müslim kadınlara verilen isim
Hasut : Kıskaç, hain
Haşil : Mahalli bir yemek türü
Hatıl : Taş duvarların aralarına, pencere altına veya üstüne atılan ağaç
Hyıtmak : Delirmek
Hedik : Haşlanmış buğdayın suda hafif pişirilmesiyle yapılan yemek
Henek : Şaka
Hevlet : Tenha yer
Hım : Bina temeli
Hınami : Dünür
Hırheşek : Öteberi
Hodağ : Küçük çoban
Hol : Topaç
Horum : Bağ adı verilen ot demetinin üçte biri
Hozan : Sürülmemiş tarla

Hüş : Sus anlamında bir işarettir

İ

İlancığ : Düzelmez yara

İlişir : Önceki yıl

İllim : İlle de

İssi : Sıcak

İşbapyan : Kayısı kurusu

İşgırık : Islık

İşlik : Gömlek

İti : Keskin

İt dirseği : Arpaçık

K

Kal : Olgunlaşmamış karpuz

Kalın : Tandırda yapılan yağsız çörek

Kampağ : Ev, hane

Kapmak : Isırmak

Ker : Sağır

Kavut : Kavrulmuş buğday unu

Kavurga : Kavrulmuş buğday

Kaz : Kız çocuğu

Keçel : Dazlak

Keftor : İhtiyar, yaşlı

Keledoş : Mahalli yemek türü

Kelem : Lahana

Keran : Toprak damların tavanını örtmek için kullanılan sütun ağaçlar

Kerandi : Tırpan

Kerki : Keser

Kemre : Tezek

Kerti : Taze olmayan, bayat

Kesek : Kerpiç parçası

Kevşen : Köy ve mezraların sınırını belirleyen alan

Kındırak : Merdane

Kimbır	: İri yapılı
Kırboz	: Saçları ağarmış olan
Kırnap	: Pamuktan yapılmış ipliğin kalın olan türü
Kırtık	: Ufak, parça parça şeklinde
Kıska	: Tohumluk soğan
Kişmiş	: Çekirdeksiz üzüm kurusu
Kırç	: Ağaçların yakacak olarak kullanılan kısımları
Kolik	: Bağ evi
Kom	: Hayvanların barındığı yer
Kora	: Olgunlaşmamış üzüm
Kotan	: Pulluk
Kösevir	: Tandır karıştırmaya yarayan ağaç
Kötek	: Dayak
Kuda	: Dünür
Kuppır	: Düşman
Kurik	: Yeni doğan eşek yavrusu veya tay yavrusu
Kumkumo	: Küçük kertenkele
Kurut	: Çökeleğin kurutulmuş halinden yapılan parçalar
Kuruz	: Kumarda yenilen, oyunu kaybeden
Küflanküf	: Salıncak
Külfet	: Ev halkı
Küllük	: Artıkların döküldüğü çöplük yer
Külve	: Tandırın yanmasını sağlayan kanal
Küşküş	: Şelale
Köynek	: İç gömlek

L

Lal	: Dilsiz, konuşamayan kişi
Leçek	: Kadınların başörtüsü
Lengeri	: Yüzeyi düz ve yuvarlak şeklindeki bakır tabak
Leppik	: Oyunda kullanılan yassı bir taş
Levaş	: Yufka ekmek
Lığlığa	: Bataklık
Livi	: Gürültü

Lop : Küçük oturma minderi
Loğ : Toprak damları düzeltmeye için taştan yapılmış olan özel bir araç

M

Madek : Mandanın dişisi
Mahana : Bahane
Makat : Oturmak ve uyumak için yüksekçe bir yerde yapılan oturak
Maşrapa : Su kabı
Mayıs : Açık yerde yakmak için bekletilen hayvan gübresi
Mertek : Kerpiç evlerin tavanına konulan ince ağaç
Mev : Üzüm çubuğu
Meynetsiz : Uğursuz insan, suratsız
Mezemetli : Kıymetli, değerli
Mığmığ : Sivrisinek
Mırığ : Yırtık dudak
Mırsan : Hayvanların özellikle ahırlarda yemek yedikleri yer
Mıymıntı : İşe yaramaz, becereksiz
Mintan : Gömlek
Mirat : Ölenin mirası
Moz : Bir arı türü
Mühre : Bahçe duvarı
Muhat olmak : Korumak, sahip çıkmak
Murdar : Haram olan, kötü olan

N

Nağır : Sığır sürüsü
Nağırcı : Sığır sürüsünden sorumlu olan kişi, çoban
Nehre : Yayık
Neve : Torun
Nıkrız : Cimri

O

- Oğeş** : İyi oldu anlamına gelen bir söz
O baştan : Sahura kalmak
O sardan : O taraftan
Otarmak : Otlatmak

Ö

- Örtme** : Üzeri kamış veya ağaç dallarıyla örtülmüş gölgelik yer
Örken : Keçi kılından yapılmış kalın ip

P

- Pağıl** : Kıskaç
Parğaç : Özellikle su ve yoğurt için kullanılan kap
Part : Ot yığını
Pazik : Şeker pancarı
Pepe : Ekmek
Per : Defter yaprağı
Pin : Kümes
Pinagun : Senelik buğday
Pişik : Kedi
Pun : Tavuğun yumurtasını yaptığı yer
Poççik : Kuyruk sokumu
Porak : Soda
Puç : İçi boş, çürük
Puçuli : Havuç
Püşürük : Toprak dam üzerine atılan çamur sıva

R

- Rafatan** : Ekmeği tandırda pişirmek için kullanılan alet
Reçber : Tarlada, bağda, bahçede çalışan kişi
Rut : Parasız olma durumu
Rutto : Parasız olan kişi

S

Sako	: Palto
Salık almak	: Haber almak
Sam	: Kağrı arabasında öküzlerin boynuna takılan boyunluk
Sami	: Boyunduruk sopası
Samibağı	: Özel olarak yapılan kalın ip
Sahan	: Bakırdan yapılmış yemek tabağı
Satıl	: Kova
Sator	: Satır
Sebi	: Küçük çocuklar
Sekü	: Tahtadan yapılmış olan oturak
Sekkavül	: Kar ve bahçe temizliğinde kullanılan süpürge
Seğirtmek	: Harekete geçmek, yönelmek
Sele	: Ağacın dallarından yapılmış olan yük sepeti
Senvar	: Semevar
Sıçan	: Fare
Sırka	: Küpe
Sıtar	: Barınak, ev
Sırtağ	: Olur olmaz her şeye gülen pişkin kişi
Sıyrıncak	: Kaygan
Sini	: Büyük bakır tepsi
Soğulcan	: Solucan
Sufat	: Yüz, çehre
Sukum	: Suratın asılması
Surfa	: Sofra

Ş

Şabaş	: Davulcu ve zurnacıya düğünlerde verilen bahşiş
Şakta	: Sebzenin soğuk havalarda soğukları alması
Şalak	: Ham olgunlaşmamış kavun
Şamama	: Güzek kokulu nir kavun çeşidi
Şappalağ	: Tokat
Şarpa	: Eşarp
Şatavlamak	: Güzel sözlerle yola getirme

Şegirt	: Çırak
Şekal	: Eski yıpranmış ayakkabı
Şekerdanlık	: Şekerlerin konulduğu kap
Şele	: Sırtta taşınan yük
Şepe	: Çığ
Şerbik	: Suyun konulduğu kap
Şeytanok	: Karla karışık yağın yağmur
Şipana	: Kapının eşiği
Şippik	: Terlik
Şirin	: Tatlı
Şire	: Mayalanmamış üzüm suyu
Şirinnik	: Müjde getirilen kişiye verilen hediye
Şişmek	: Böbürlenmek
Şitil	: Fide
Şoğum	: Sürülmemiş tarla
Şor	: Tuzlu
Şoratan	: Damlara konulan teneke oluk
Şuğ	: Ağaçların kesildikten sonra tekrar filiz vermesi
Şumal	: Pürüzsüz

T

Tapan	: Toplanmış olan ot yığını
Tay	: At yavrusu
Taya	: Ot bağlarının üst üste gelmiş yığınlar halindeki şekli
Teeş	: Eyvah, yazık anlamında söylenen söz
Teballaş olma:	Musallat olma
Teşi	: Yün ağarmak için yapılan alet
Teşkele	: Oyun bozan kişi
Teşennek	: Kötü yara
Teşt	: Çamaşır yıkamak için kullanılan leğen
Tevşi	: Küçük yemek tabağı
Tezze	: Yeni
Tığ	: Saman yığını
Tike	: Dürüm

Tintos : Kavurma yemeğini karıştırmak için kullanılan ağaç parçası

Tir : Buğdayın sıra halinde dizilmiş ekim hali

Toğdoli : Doyasıya yemek

Toklu : Altın ayını bitirmiş kuzu

Tor : 1. Hile ve tuzak 2. Balık ağı

Toy : 1. Düğün 2. Genç acemi

Tozarramak : Atmak, fırlatmak

Tula : Köpek yavrusu

Tuluğ : Yayık

Tuman : Kadınların giydiği uzun don

Tummak : Suya dalmak

Tırş : Ekşi

U

Ucarramak : Israr etmek

Uçkur : Şalvarın düşmemesi için kullanılan ip

Uşag : Çocuk

Ü

Üst baş : Elbise, giyilecek eşya

Üz : Yüz

V

Vaaş : Eyvah, yazık anlamında kullanılan söz, işaret

Velvele : Gürültü koparma, bağırma çağırma

Verdeçe : Yaramaz haylaz kişi

Y

Yalağuz : Yalnız, fakat, ama anlamında kullanılan bağlaç

Yalak : Hayvanların su içtiği yer

Yalaştan : Yalandan, şakadan

Yalatmak : Aldatmak

Yanperti : Sağa sola sallanacak şekilde yürümek

Yarma : Bulgur

Yarpağ	: Yaprak
Yege	: Ege
Yegin	: Yetenekli, becerikli
Yendir etmek:	Tenezzül etmek
Yemişan	: Kuşburnu
Yır	: Türkü
Yırcı	: Türkü söyleyen kişi
Yorpağ	: Yer minderi
Yüngül	: Hafif

Z

Zahar	: Belki
Zemi	: Tarla
Zemheri	: Kışın en soğuk sert dönemi
Zernebat	: Çeşme, musluk
Zeyi	: Konuk, misafir
Zibil	: Çöp
Zinav	: Toprağın çok sulu olması
Zinavkeş	: Zinavı kurutma kanalı
Zıltto	: İşi gücü olmayan başıboş gezen kişi
Zırt atmak	: Yalan yanlış şeyler söylemek
Zırnığ	: Çok ufak parça
Zırza	: Eski kapıların kapanmalarını sağlayan mandal, kilit

SONUÇ

Her milletin kendine ait zengin bir kültür yapısı ile gelenek ve görenekleri vardır. Zengin kültür yapıları ile her millet gurur duymuş ve bu kültür yapılarını yüzyıllar boyunca devam ettirmiştir. Kadim bir tarih ile köklü bir kültüre sahip olan Türk milleti binlerce yıl birçok millete ev sahipliği yapmıştır. Birçok kültürün buluşma noktası olan Anadolu'da asırlar boyunca yaşamış olan Türk milleti diğer kültürler içerisinde her zaman ayrıcalıklı bir konumda olmuştur. Yaşamış oldukları Anadolu coğrafyasında birçok devlet ve beylik kurarak, bunları güçlü ve kadim kültürleri ile kalıcı kılarak taçlandırmışlardır.

Türk milleti çağlar boyunca her şart altında kültürlerini korumayı başarmışlardır. En zor zamanlarında bile tutsak olmayı asimile olmayı kabul etmeyerek bağımsızlıkları, kültürleri ve kimlikleri için savaşmayı tercih etmişlerdir. Bu bilinçle ile mücadele ve deneyimler sonucu oluşturdukları kültür yapıları günümüze kadar gelebilmeyi başarmış nadir kültürlerdendir.

Türk milleti ortak sevinçlerini, kederlerini, yaşayış tarzlarını, gelenek ve göreneklerini vb. birçok özelliği Halk edebiyatı ürünlerinden öğrenmektedir. Halk edebiyatı ürünleri Türk milletinin geçmişine dair birer belge oldukları gibi gelecekteki beklentilerine de ışık tutmaktadır. Bundan dolayı halk edebiyatı ürünleri güçlü kadim bir millet ve kültüre sahip olabilmenin temel kaynaklarından biridir. Bu bilinçle özellikle de günümüzdeki teknoloji ile kitlesel iletişim araçlarının halk edebiyatı üzerindeki olumsuz etkisine karşılık Türk milleti halk edebiyatı ürünlerine, kültürüne sahip çıkmak zorundadır.

Halk edebiyatı ürünlerinin zamanında yazıya geçirilmemesi sonucunda birer birer unutulmuş veya unutulmaya yüz tutmuştur. Biz de 'Erciş Folkloru'na adlı çalışmamızla yöreye ait halk edebiyatı ürünlerini derleyerek yazıya geçirmek ve bu şekilde bir nebze de olsa unutulmasının önüne geçmektir. Yine bu çalışma ile amacımız unutulmaya yüz tutmuş folklor ürünlerini belgelemek ve gelecek nesillerin bundan faydalanmasını sağlamaktır.

Tez çalışmamızda kaynak şahıslarla yaptığımız derleme aşaması kadar değerlendirme kısmı da önemlidir. Kısaca tez çalışmamızla ilgili olarak kısaca

değerlendirme yapmak da fayda vardır. Tez çalışması ile ilgili değerlendirmek yapacak olursak şu sonuca varabiliriz:

Tez çalışmamızda yer verdiğimiz bilgilerden hareketle Erciş yöremizin folklor ve kültür bakımından çok çeşitliliği içerisinde barındıran zengin bir yapıya sahiptir. Zamanla birtakım folklor ürünlerinin unutulmasına rağmen mevcut olanlar bile tek başına yörenin zenginliğini ortaya koymaya yetmektedir. Şüphesiz bu zengin kültürün oluşmasında birçok etken vardır. Ancak en büyük etken Erciş'in kadim ve zengin bir kültürün ana merkezi olan Anadolu coğrafyasında yer alıyor olmasıdır.

Sonuç olarak ülkemiz halk edebiyatı ürünleri ile yoğrulmuş zengin bir ülkedir. Yüzyıllar boyunca bu coğrafyada yaşamış olan insanların ortaya koymuş oldukları halk edebiyatı ürünlerinin daha fazla unutulmadan bir an önce yazıya geçirilerek Türk kültürüne kazandırılarak yeni nesillerin bundan faydalanması sağlanmalıdır. Bu amaç ve bilinçle hazırlamış olduğumuz çalışma ile Türk kültürüne ve gelecek nesillere faydalı olabildiysek ne mutlu biz gönüldaşlara.

KAYNAKÇA

- ACAROĞLU, M. T., (1993), **Türk Atasözleri**, İstanbul. İletişim Yayınevi.
- ACAROĞLU, M. T., (1997), **Türkiye’de ve Dünyada Derleme Çalışmaları**, İstanbul. Türk Kütüphaneciler Derneği Yayınları.
- ACIPAYAMLI, O., (1974), **Türkiye’de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- AKALIN, L. S., (1990), **Türk Dilek Sözlerinden Alkışlar Kargışlar**, Ankara. Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- AKSOY, Ö. A., (1988), **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**, “Atasözleri Sözlüğü”, İstanbul.
- AKSOY, Ö. A., (1968), **Atasözleri ve Deyimler El Kitabı**, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ALPER, C., (1983) **Çeşitli Yönleriyle Van**, Ankara. Yargıçoğlu Matbaası.
- ALPTEKİN, A. B., (2002), **Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı**, Ankara.
- AND, M., (2003), **Oyun ve Bügü, Türk Kültüründe Oyun Kavramı**, İstanbul. Yapı Kredi Yayınları.
- ARTUN, E., (2001), **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Ankara. Akçağ Yayınları.
- ARTUN, E., (2004), **Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri**, İstanbul. Kitabevi.
- AY, G., (1999), **Folklor (Halkbilim)**, İstanbul. Pan Yayıncılık.
- BÂLİ, M., (1973), **Ercişli Emrah ile Selvi Han Hikâyesi Varyantlarının Tesbiti ve Halk Hikâyeciliği Bakımından Önemi**, Ankara. Baylan Matbaası.
- BORATAV, P. N., (1984), **100 Soruda Türk Folkloru**, İstanbul. Gerçek Yayınevi.
- BORATAV, P. N., (1988), **Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği**, İstanbul.
- BORATAV, P. N., (2000), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul.
- BORATAV, P. N., (2000), **Tekerleme**, İstanbul. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- BORATAV, P. N., (2003), **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul.
- BÜLBÜL, M., (2009), **Bülbülün Dilinden Şiirler**, İstanbul.
- ÇELEBİOĞLU, A., (1995), **Türk Ninniler Hazinesi**, İstanbul.

- ÇOBANOĞLU, Ö., (1999), **Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, Ankara. Akçağ Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Ö., (2003), **Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları**, Akçağ Yayınları, Ankara,
- ÇOBANOĞLU, Ö., (2004), **Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü**, Ankara. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ÇOBANOĞLU, Ö., (2002), **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**. Ankara. Akçağ Yayınları.
- DİZDAROĞLU, H., (1969), **Halk Şiirinde Türler**. Ankara. Ankara Üniversitesi Basımevi.
- DUYMAZ, A., (2002), **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Ankara.
- DUYMAZ, A., (2003), **Tekerlemeler, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi**, 3. c., Ankara. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 2003.
- ELÇİN, Ş., (2000), **Halk Edebiyatına Giriş**, Ankara.
- ERGUN, M., (1997), **Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi**, I.cilt, Ankara.
- ERTAN, A., (1966), **Erciş ve Civaında Zirai Durum**, İstanbul. Pancar Dergisi. Etüdü. Ankara. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- GAZIOĞLU, C., (2007), **Bütün Yönleriyle Tarih ve Kültür Hazinesi Erciş**.
- GÜNAY, U., (1987), “Folklor Nedir?”. **Türk Folklor Araştırmaları**, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GÖRKEM, İ., (2001), **Türk Edebiyatında Ağıtlar-Çukurova Ağıtları**, Ankara. Akçağ Yayınları.
- GÖZAYDIN, N., (1989), “Anonim Halk Şiiri Üzerine”, Türk Dili Dergisi Türk Şiiri
- İNAN, A., (2006), **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- KANTER, C., (2005), **Çeşitli Yönleriyle Erciş**, İstanbul.
- KARADAĞ, M., (1999), **Türk Halk Edebiyatı Anlatı Türleri**, Ankara. Ürün Yayınları.
- KARADAĞ, M., (1994), **Türk Halk Bilimi İncelemeleri**, Balıkesir. Alem Basım Yayın.
- KARADAVUT, Z., (2000) **Tekerlemelerin Tür ve Şekil Problemleri Üzerine** , Türkologiyalık İzildör, Bişkek. 104
- KAŞGARLI, M., (1992), **Divanü Lugati't-Türk**, C. 1 Çev. Besim Atalay, Ankara. Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- KAŞGARLI, M., (1939), **Divanü Lügat-it Türk**, C. III. Besim Atalay, Ankara. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KAYA, D., (1999), **Anonim Halk Şiiri**, Ankara.
- KOŞAR S., ve BAYRAM, Ç., (2001), **Van- Erciş Geleneksel Giysileri**, Ankara. G.Ü.M.E.F.
- KOŞAR, S., (1982), **İlçemiz Erciş’i Tanıyalım**, Erciş. Birnisan Gazetesi.
- KOŞAR, S., (2000), **Ercişli Şairler ve Şiirlerde Erciş**, Ağrı.
- KOŞAR, S., (2008), **Dünden Bugüne Erciş**, Er-Ma Yayınları, Van- Erciş.
- KÜÇÜKKAYA, A., (1989), **Erciş Tarihi-Ekonomi-Kültürü ve Ercişli Emrah**, Erciş. Birnisan Gazetesi.
- ÖGEL, B., (1991), **Türk Kültür Tarihine Giriş**, Ankara. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖRNEK, S. V., (1995), **Türk Halk Bilimi**, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- ÖZBEK, M., (1994), **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul.
- POYRAZOĞLU, A. ve OZAN. A., (2001), **Ercişli Âşık Emrah Deyişleri**, Eminönü Belediyesi Yayınları, İstanbul.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, A., (1995), **Türkçe Deyimler Sözlüğü**, Ankara.
- SAKAOĞLU, S., (1988), **Sahada Derleme Metodları**, Erzurum Atatürk Üniversitesi Yayınları
- SAKAOĞLU, S., (1992), **Efsane Araştırmaları**, Konya.
- SAKAOĞLU, S., ALPTEKİN, A. B., (2005), **Türk Halk Edebiyatı (Ders Notları)**, Konya.
- SARICA, B., (2006), **Van Gölü Çevresi Ağızları Sözlüğü**, Ankara. Atlas Yayınları.
- SÜMER, F., (1968), **Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri**, Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- TALAY, A., ve KARAYA. M., (1996), **Van Şiirlerinden Seçmeler**, Van.
- TAN, N., ve TURHAN, S., (2001), **Van Halk Müziğine Giriş, Sözlü ve Yazılı Ezgiler**, Van Valiliği Yayınları, Ankara.
- TÜRKOĞLU, S., (1999), **Van Gölü Çevresi’nden (Tarihi-Tabii-Kültürel ve Sosyal Özellikler)** Van- Bitlis. Ankara.
- YAKICI, A., (2007), **Halk Şiirinde Türkü: Tanım-Tasnif-İnceleme-Metin**, Ankara. Akçağ Yayınları.
- YARDIMCI, M., (1998), **Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri**, Ankara.

YILDIRIM, D., (1992), **Türk Edebiyatında Bektâşi Tipine Bağlı Fıkralar**, Ankara.
Kültür Bakanlığı Yayınları.

YILDIRIM, D., (1998), **Türk Bitiği**, Ankara. Akçağ Yayınları.

OĞUZ, M. Ö., (2001), **Halk Şiirinde Tür, Şekil ve Makam**, Ankara. Akçağ
Yayınları.

OĞUZ, M. Ö., (2013), **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, Ankara. Grafiker Yayınları.

KAYNAK ŞAHISLAR

Derleme çalışmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülerek belli bir kapasiteye ve olgunluğa ulaşabilmesi için kaynak şahıslarla işbirliği yapılması gerekir. Çalışmamızda da bizimle işbirliği yaparak bu çalışmanın ortaya çıkmasında, her türlü destek ve emeği olan kaynak şahıslarımızın hepsine sonsuz teşekkür ederim.

Aşağıda kaynak şahısların listesi verilmiştir. Bu listede kaynak şahısların isim ve soy isimleri, yaşı, mesleği ve tahsil durumları bilgileri vardır.

Kaynak şahıslar şunlardır:

1.

Adı : Mehmet
Soyadı : Bülbül
Yaşı : 74
Mesleği : Sanatçı, türkücü, şair, yazar
Tahsili : İlkokul mezunu

2.

Adı : Selahattin
Soyadı : Koşar
Yaşı : 60
Mesleği : Yazar, şair, emekli öğretmen
Tahsili : Üniversite mezunu

3.

Adı : Dengbej İbrahim
Soyadı : Gündüz
Yaşı : 52
Mesleği : Dengbejlik
Tahsili : Yok

4.

Adı : Lütfi
Soyadı : Ortakkaya
Yaşı : 70
Mesleği : Emekli
Tahsili : Lise mezunu

5.

Adı : Zülfi
Soyadı : Demir
Yaşı : 70
Mesleği : Emekli
Tahsili : Ortaokul

6.

Adı : Dengbej Şeref
Soyadı : Ethem
Yaşı : 50
Mesleği : Dengbejlik
Tahsili : Yok

7.

Adı : Lütfi
Soyadı : Demir
Yaşı : 72
Mesleği : Emekli
Tahsili : Ortaokul

8.

Adı : Muhlis
Soyadı : Canpolat
Yaşı : 42
Mesleği : Sağlık çalışanı
Tahsili : İlkokul

9.

Adı : Fuat
Soyadı : Canpolat
Yaşı : 55
Mesleği : Şöför
Tahsili : İlkokul

10.

Adı : Mine
Soyadı : Eren
Yaşı : 43
Mesleği : Ev hanımı
Tahsili : İlkokul

11.

Adı : Mustafa
Soyadı : Albayrak
Yaşı : 50
Mesleği : Manav
Tahsili : Lise mezunu

12.

Adı : Azize
Soyadı : Zortul
Yaşı : 35
Mesleği : Ev hanımı
Tahsili : Lise

13.

Adı : Anargöl
Soyadı : Bezer
Yaşı : 42
Mesleği : Ev hanımı
Tahsili : İlkokul

14.

Adı : Şadan
Soyadı : Kaptı
Yaşı : 55
Mesleği : Çiftçi
Tahsili : İlkokul

15.

Adı : Celal
Soyadı : Barış
Yaşı : 72
Mesleği : Sanatçı, gazeteci
Tahsili : İlkokul

16.

Adı : Mahmut
Soyadı : Çelebi
Yaşı : 36
Mesleği : Berber
Tahsili : Ortaokul

17.

Adı : Abdülcabbar
Soyadı : Şah
Yaşı : 55
Mesleği : Emekli
Tahsili : İlkokul

18.

Adı : Mehmet Mirza
Soyadı : Şah
Yaşı : 45
Mesleği : Enaf
Tahsili : İlkokul

19.

Adı : Nehir
Soyadı : Çelik
Yaş : 30
Mesleği : Ev hanımı
Tahsili : Üniversite

20.

Adı : Enver
Soyadı : Çelik
Yaşı : 55
Mesleği : İnşaat sektörü
Tahsili : Lise

21.

Adı : Ahmet
Soyadı : Eren
Yaşı : 40
Mesleği : Esnaf
Tahsili : Lise

22.

Adı : Süleyman
Soyadı : Altun
Yaşı : 60
Mesleği : Serbest meslek
Tahsili : İlkokul

23.

Adı : Osman
Soyadı : Avcı
Yaşı : 50
Mesleği : Esnaf
Tahsili : Lise

24.

Adı : Rıza
Soyadı : Şah
Yaşı : 80
Mesleği : Çalışmıyor
Tahsili : Yok

25.

Adı : İsmail
Soyadı : Ertik
Yaşı : 55
Mesleği : Şöför
Tahsili : İlkokul

26.

Adı : Muzaffer
Soyadı : Aşikar
Yaşı : 50
Mesleği : Şöför
Tahsili : İlkokul

27.

Adı : Dilber
Soyadı : Aydın
Yaşı : 65
Mesleği : Köy Ebesi
Tahsili : İlkokul

28.

Adı : Mehmet
Soyadı : Aşikar
Yaşı : 70
Mesleği : Çalışmıyor
Tahsili : İlkokul

29.

Adı : Hacı İhsan
Soyadı : Demir
Yaşı : 75
Mesleği : Emekli
Tahsili : İlkokul

30.

Adı : Hacı Sıddık
Soyadı : Cengiz
Yaşı : 75
Mesleği : Emekli
Tahsili : İlkokul

31.

Adı : Emin
Soyadı : Arı
Yaşı : 65
Mesleği : Öğretmen
Tahsili : Üniveriste

32.

Adı : Mahir
Soyadı : Arlı
Yaşı : 60
Mesleği : Esnaf
Tahsili : İlkokul

33.

Adı : Dengbej
Soyadı : Ethem
Yaşı : 44
Mesleği : Dengbej
Tahsili : Okumamış

RESİMLER

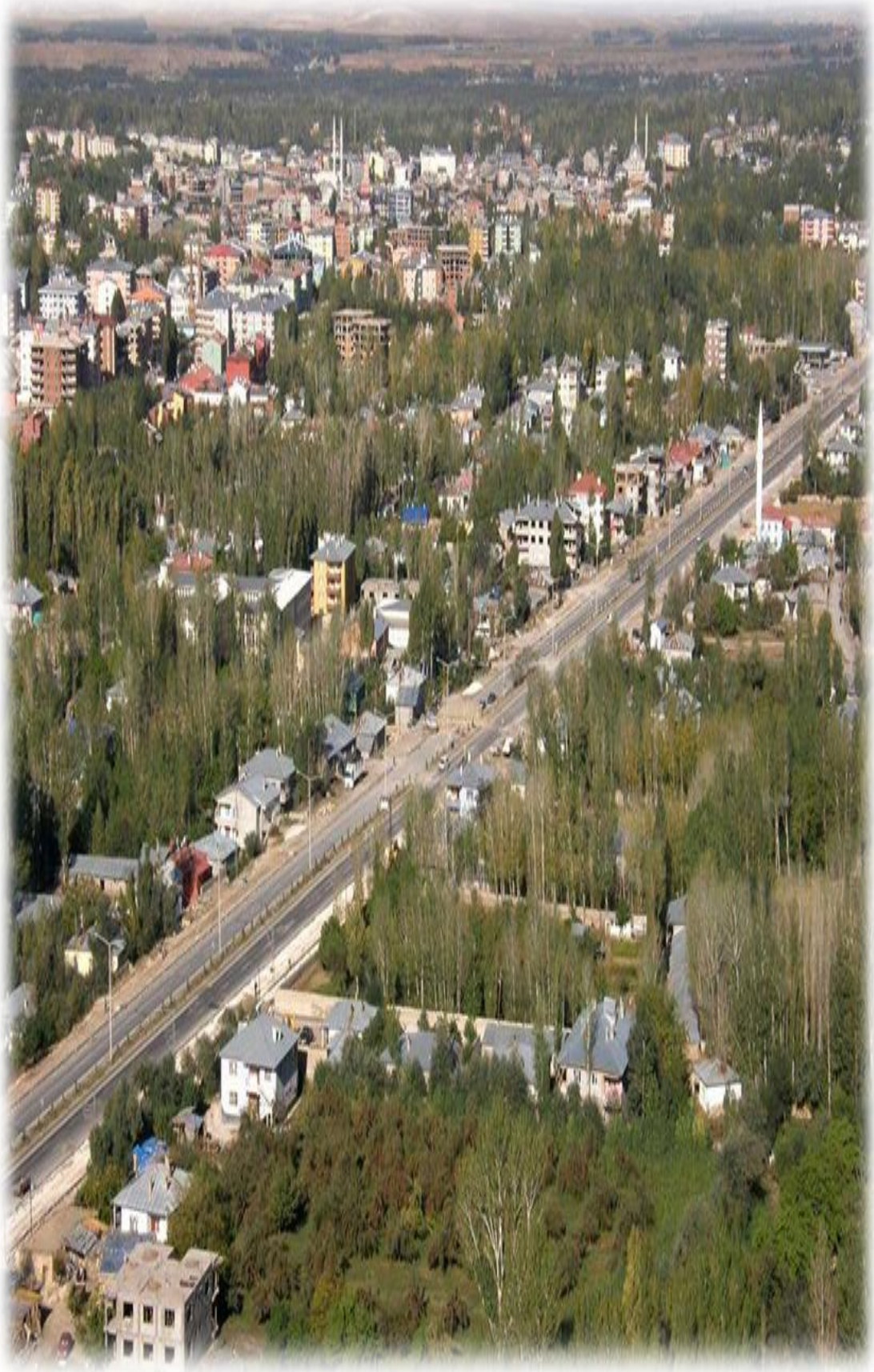
Fotoğraf 1. Erciş'in tarihi giriş kapısı

Fotoğraf 2. Erciş'ten genel bir görünüm

Fotoğraf 2.1. Erciş'ten genel görünüm

Fotoğraf 3. Erciş sahiyolu

Fotoğraf 4.1. Haydarbey balık bendi

Fotoğraf 4.2. Haydarbey balık bendi

Fotoğraf 5. Cumhuriyetten sonra yapılan Erciş'in en eski okulu

Fotoğraf 6. Erciş kaymakamlık binası

Fotoğraf 7. Erciş tarihi Akçayuva (Pişik) Kumbeti

Fotoğraf 8. Sular altında kalan Erciş Kalesi

Fotoğraf 8.1 Sular altında kalan Erciş Kalesi

Fotoğraf 8.2 Tarihi Kara Yusuf Paşa Cami

Fotoğraf 9. Erciş Yeni Cami

Fotoğraf 10. Erciş'teki tarihi Çelebibağı Mezarlığı

Fotoğraf 11. Erciş'li Âşık Ahmet Poyrazoğlu

Fotoğraf 12.1. Erciqli dengbejler klam söylerken

Fotoğraf 12.2. Ercişli Dengbejler bir arada

Fotoğraf 13. Ercişli Kadınların yöresel giyimlerinden örnekler

Fotoğraf 14. Erciş halk oyunlarından bir görünüm

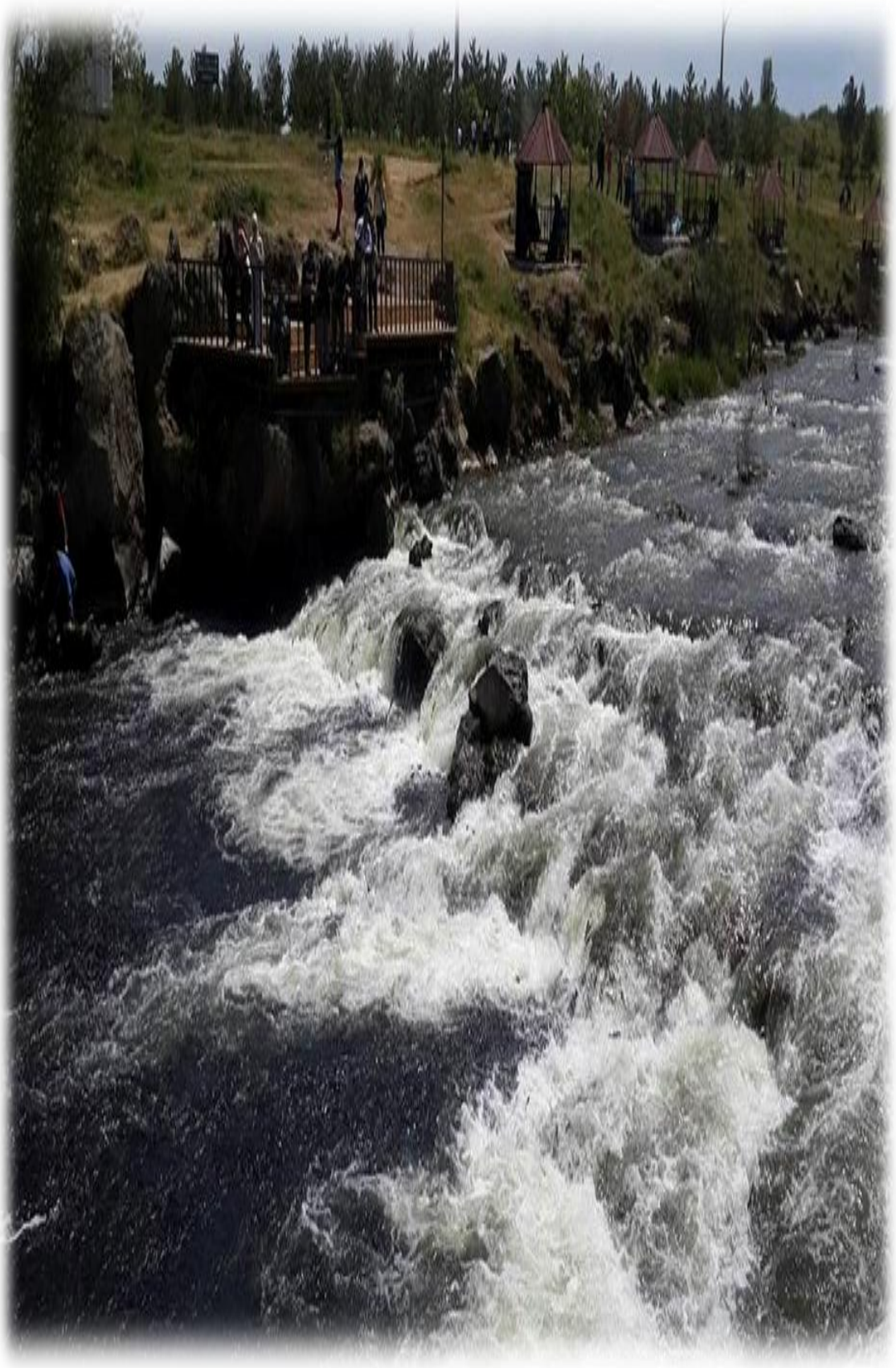
Fotoğraf 15.1. Erciş'te Kırgızların yaşadığı Ulupamir Köyü

Fotoğraf 15.2. Ulupamir Köyünden görünüm

Fotoğraf 16.1 Haydarbey Balık Bendi

Fotoğraf 16.2. Haydarbey Balık Bendi

Fotoğraf 17. İnci kefali balığı (uçan balık)

Fotoğraf 18.1. Erciş'te dzenlenen İnci Kefali Festival'nden gdrnrm

Fotoğraf 18.2. Erciş'te dzenlenen İnci Kefali Festival'nden gdrnrm

Fotoğraf 19. Erciş keledoş yemeği

Fotoğraf 20. Tandırda balık

Fotoğraf 21. Ayran aşı

Fotoğraf 22. Erik kızartması tatlısı

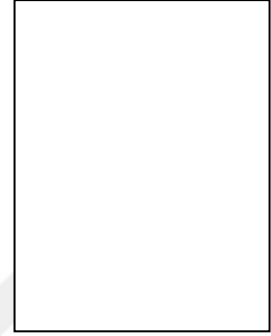
Resim13.2. Erciş Haritası

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Erkan Yılmaz
Doğum Yeri ve Tarihi : Mutki, 1986
Medeni Hali : Bekâr
İletişim Bilgileri : eko_eko_1313@hotmail.com
0538 572 61 86

EĞİTİM

2002-2006 : Alpaslan Lisesi Pendik/ İstanbul
2008-2012 : Sakarya Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
2013-2016 : Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

İŞ DENEYİMİ

2012-2013 : Özel Tercih Akşam Lisesi
2015-2016 : MEB Türk Dili ve Edebiyat Öğretmenliği

YABANCI DİL

: İngilizce, Farsça